

YKSIÖ JA YMPÄRISTÖ

Turun yliopisto
University of Turku

YKSIÖ JA YMPÄRISTÖ

Maalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäinen ympäristösuhde
muistitiedon ja maisemamaalausten valossa

Leena Rossi

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurihistoria

Työn ohjaajat:

Professori Hannu Salmi
Turun yliopisto

Dosentti Riitta Laitinen
Turun yliopisto

Tarkastajat:

Dosentti Laura Hollsten
Åbo Akademi

Dosentti Simo Laakkonen
Turun yliopisto

Erikoistutkija, FT Kristiina
Korjonen- Kuusipuro
Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Vastaväittäjä:

Dosentti Laura Hollsten
Åbo Akademi

Kustos:

Professori Hannu Salmi
Turun yliopisto

© Leena Rossi 2015

Taitto: Otto Latva

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-6131-3 (Painettu)

ISBN 978-951-29-6132-0 (PDF)

ISSN 0082-6995

Painosalama Oy – Turku, 2015

Tiivistelmä

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

Kulttuurihistoria

ROSSI; LEENA: Yksilö ja ympäristö: Maalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäinen ympäristösuhde muistitietohaastattelujen ja maisemamaalausten valossa

Väitöskirja, 267 sivua

Kesäkuu 2015

Tutkin yhden työläisen, maalari Frans Lindin (1903–1988) ympäristösuhdetta lapsuudesta viimeisiin elinvuosiin asti eli kirjoitan hänen ympäristöelämäkertaansa. Tarkastelen hänen suhdettaan luontoon ja kulttuuriympäristöön hänen vapaa-aikanaan. Tutkimukseen kuuluu johdanto-osan lisäksi yksi suomenkielinen ja neljä englanninkielistä artikkelia. Tutkin erityisesti Lindin paikkoja ja ympäristökokemuksia; tarkastelen hänen kotejaan ja muita tärkeitä paikkojaan; käsittelen hänen suhdettaan veteen ja vesistöihin; selvitän hänen maalausharrastustaan ja ympäristökokemustensa ulottuvuuksia sekä osoitan muistitiedon tärkeyden kokemusten tulkinnassa.

Keskeiset lähteeni ovat vuosina 1985–2004 tekemäni Lindin ja 15 muun henkilön muistitietohaastattelut sekä puolensataa Lindin maalaamaa maisemaa, jotka dokumentoivat luontoa, yksityistaloja, julkisia rakennuksia ja kaupunkinäkömymiä. Lisäksi käytän asiakirjoja, sanomalehtiaineistoa ja historiateoksia sekä omia havaintojani. Lähestyn Lindin ympäristösuhdetta kulttuurihistoriallisen ympäristötutkimuksen, henkilöhistorian ja muistitietohistorian näkökulmasta.

Ympäristösuhde tarkoittaa kaikkea, mitä ihminen tekee ympäristössään, ympäristölleen ja ympäristönsä vaikutuksesta tai innoittamana. Se on sosiaalinen, historiallinen ja kulttuurinen ilmiö, joka kehittyy varhaislapsuudesta lähtien kodista käsin ja muotoutuu elämän loppuun asti. Lindin ympäristösuhde kehittyi eri ihmisten vaikutuksesta, eri aikoina ja eri toiminnoissa ja konkretisoitui paikoissa, jotka olivat koettuja, muistettuja ja kerrottuja. Ne olivat myös lyhyt- tai pitkäaikaisia tai ainutkertaisia, aktiivisia tai passiivisia, nykyisiä tai menneitä. Laatimani Lindin paikkojen luokituksen perustalta voidaan tutkia muidenkin ihmisten paikkasuhdetta.

Lindin ympäristösuhteen moniulotteisuus ja rikkaus ilmeni sekä haastatteluissa että maisemamaalauksissa. Hänen ympäristökokemuksensa olivat arkisia, mutta niissä ilmenivät myös tunteiden, tiedon, nostalgian, edistyksen, omistamisen ja liikumisen ulottuvuudet. Tutkimukseni antaa lähtökohdan kenen tahansa, varsinkin elossa olevan henkilön, ympäristösuhteen tutkimiselle.

Avainsanat: henkilöhistoriallinen menetelmä, koti, maisema, miljö, muistitieto, muistitietohistoria, paikka, ympäristö, ympäristöelämäkerta, ympäristökokemus, ympäristötutkimus, ympäristösuhde

Abstract

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Arts Studies

Department of Cultural History

ROSSI, LEENA: Individual and environment: The lifelong environmental relationship of the painter Frans Lind (1903–1988) based on oral history and landscape paintings

Doctoral dissertation, 267 pages

June 2015

I investigate the lifelong environmental relationship of a Finnish worker, painter Frans Lind (1903–1988). I study his relationship with nature and cultural milieu during his leisure-time from early childhood till his last years. The thesis consists of an introductory part and five articles. I concentrate on two major topics, places and environmental experiences. I investigate Lind's homes and his places in general; his relationship with water and waterways: the dimensions of his environmental experiences; and demonstrate the importance of oral history in the interpretation of Lind's environmental experiences.

As my main sources I use oral history interviews I conducted in 1985–2004 with Lind and 15 other persons as well as about fifty landscapes Lind painted since the 1920s until the 1970s documenting private and public buildings, streetscapes and natural landscapes. I also use archival and newspaper material, historical publications and my personal observations. I look at Lind's environmental relationship with three methods: cultural historical environmental approach, biographical approach and oral historical approach.

Environmental relationship means all man does in, to, for and affected or inspired by ones environment. It is social, historical and cultural phenomenon that develops since ones childhood home until his last days. Lind's environmental relationship and developed with various people at different times and in different activities. It was actualized in various places that were first experienced and then remembered and narrated. The categories of Lind's places offer a useful starting point to the analysis of anybody's place relationship.

The richness and many dimensions of Lind's environmental relationship appeared in the oral history interviews and landscapes. My analysis gives a solid starting point to the research of the environmental relationship of any other person, especially someone who is still living.

Keywords: biographical approach, environment; environmental biography, environmental experience, environmental picture, environmental relationship, environmental research; home, landscape, milieu, oral history, place

Luettelo alkuperäisistä artikkeleista

Tämä väitöskirja sisältää suomenkielisen koosteosan lisäksi neljä englanninkielistä ja yhden suomenkielisen artikkelin, jotka julkaistaan uudelleen alkuperäisten julkaisijoiden luvalla.

1. "One Man's Thirteen Abodes". *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 39, 2012, 43–61. – Peer reviewed.
2. "Ordinary Man's Everyday Places". *Rocznik Antropologii Historii* 2012, II, 1(2), 251–275. – Peer reviewed.
3. "One Man's Waters: A Finn's Lifelong Relationship with Water and Waterways". *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 34, 2007, 36–53. – Peer reviewed.
4. "Sunnuntaimaalarin maisemat – Kulttuurihistorioitsija tavallisen ihmisen ympäristökoke-musten jäljillä". *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. k&h, Turku 2004, 231–277. – Vertaisarvioimaton.
5. "Oral History and Individual Environmental Experiences". *Thinking through the Environment: Green Approaches to Global History*. Ed. Timo Myllyntaus. The White Horse Press, Cambridge 2011, 135–155. – Peer reviewed.

Kiitokset

Kiitän sydämellisesti kaikkia, jotka ovat tukeneet ja kannustaneet minua tutkimukseeni eri vaiheissa. Valitettavasti kiitokseni ei enää tavoita kaikkia haastateltaviani.

Kiitän lämpimästi työni ohjaajia, professori Hannu Salmea ja dosentti Riitta Laitista heidän neuvoistaan. Kiitän myös väitöskirjani esitarkastajia, dosentti Laura Hollstenia, erikoistutkija Kristiina Korjonen-Kuusipuroa ja dosentti Simo Laakkosta heidän arvokkaista huomioistaan, joista oli paljon hyötyä käsikirjoitukseni viimeistelyvaiheessa. Erityiskiitokset vastaväittäjälleni Laura Hollstenille.

Koneen Säätiö, Kulttuurirahaston Pohjois-Savon rahasto, Turun yliopistosäätiö sekä Varkauden kaupungin nuorisovuoden rahasto ansaitsevat kiitokseni antamastaan taloudellisesta tuesta. Sen turvin saatoin tuottaa suurimman osan haastatteluaineistostani ja koota arkistoaineiston, joihin myöhemmin täsmentyneet osatutkimukseni perustuvat.

Turussa 15.5.2015

Leena Rossi

SISÄLLYS

I JOHDANTO JA PÄÄTELMÄT	1
1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	3
1.1 Tutkimuksen tausta, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	3
1.2 Frans Lind (1903–1988) ja Varkaus	8
2 Aineistot ja lähdekritiikki	15
2.1 Aineistot	15
2.2 Muistitiedon lähdekritiikki	27
3 Lähestymistavat, käsitteet ja tutkimusperinteet	34
3.1 Kulttuurihistoriallisen ympäristötutkimuksen näkökulma	34
3.2 Henkilöhistorian näkökulma	47
3.3 Muistitietohistorian näkökulma	57
4 Frans Lindin elinikäinen ympäristösuhde	63
4.1 Koetut, muistetut ja kerrotut paikat	63
4.2 Ympäristökokemusten ulottuvuuksia	72
4.3 Päätelmiä ja jatkotutkimusmahdollisuuksia	83
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	89
II ARTIKKELIEN TIIVISTELMÄT	113
III OSAJULKAISUT	123
1 One Man’s Thirteen Abodes	125
2 Ordinary Man’s Everyday Places	145
3 One Man’s Waters: A Finn’s Lifelong Relationship with Water and Waterways	170
4 Sunnuntaimaalarin maisemat – Kulttuurihistorioitsija tavallisen ihmisen ympäristökokemusten jäljillä	189
5 Oral History and Individual Environmental Experiences	237

I JOHDANTO JA PÄÄTELMÄT

1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

1.1 Tutkimuksen tausta, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkin tässä työssä yhden henkilön, varkautelaisen työläisen, sisustusmaalari ja harrastajamaalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäistä ympäristösuhdetta lapsuudesta viimeisiin elinvuosiin asti. Teen sen antroposentrisesti eli ihmiskeskeisesti, kohteeni kannalta sekä hänen muistojensa ja taiteensa valossa. Kirjoitan siis Lindin ympäristöelämäkerta. Osallistun tutkimuksellani kulttuurihistorioitsijana ympäristöä ja paikkaa koskevaan monitieteiseen keskusteluun, jossa tähdennän ajan ja yksilön näkökulman tärkeyttä.

Ihmisen ympäristösuhdetta on tutkittu monilla tieteenaloilla, mutta en ole löytänyt aikaisempia tutkimuksia, joissa olisi selvitetty yhden henkilön elinikäistä suhdetta koko aineelliseen ympäristöön, siis sekä luontoon että kulttuuriympäristöön. Vaikka eräät tutkijat ovat painottaneet tavallisten suomalaisten sekä arjen ympäristöpolitiikan ja -historian tutkimusta,¹ ei myöskään yksittäisten työläisten suhdetta ympäristöönsä ole selvitetty. Kuten ympäristöhistorioitsija Simo Laakkonen on todennut, ympäristöhistoriassa ei juurikaan käsitellä työläisiä eikä työväen historiassa ympäristöä. Sitä paitsi työväestön ympäristöhistoriaa käsittelevä vähäinen tutkimus ei painota yksilön näkökulmaa harvoja kalastajiin liittyviä poikkeuksia lukuun ottamatta.²

Yksilön elinikäinen ympäristösuhde on kiintoisa tutkimuskohde, sillä ihmiset tekevät ympäristöä koskevia päätöksiään yksilöinä vaikkakin oman yhteisönsä ja kulttuurinsa jäseninä. Se on kiintoisa nimenomaan siksi, että jokaisen suhde ympäristöönsä on ainutlaatuinen ja muuttuu alati, sillä niin ympäristö, yhteisö kuin yksilökin muuttuvat jatkuvasti. Tuon suhteen voidaankin sanoa olevan prosessi, joka etenee yksilön koko elämän ajan. Yksilön ympäristösuhteessa on ainutlaatuisuudestaan huolimatta myös samoja piirteitä kuin yhteisön ja kulttuurin muidenkin jäsenten ympäristösuhteessa.³

Sekä tieteen että käytännön kannalta on tärkeää tutkia pitkällä aikavälillä yksilön suhdetta koko ympäristöön eli luontoon ja kulttuuriympäristöön. Metodologisesti se on hyödyllistä, koska tutkimuksessani voin koetella eri lähestymistapojen ja käsittei-

1 Heino 1995, 52; Massa & Haverinen 2001, 22.

2 Laakkonen 2002, 31–33. Työväen ympäristöhistoriallisista tutkimuksista ks. Hurley 1995; Pulido 1996; Gordon 1999, 2004. Kalastajia koskevista tutkimuksista ks. Virkkunen & Saiha 1986; Keiko 2001.

3 Rossi 1995, 183–184; 2004, 235.

den käyttökelpoisuutta ja koska tutkimukseni voi antaa virikkeitä muille tutkijoille. Työni voinee myös auttaa käytännön ympäristökysymysten kanssa painivia päättäjiä ymmärtämään, miten ihmiset reagoivat ympäristöönsä ja miten he tekevät ympäristöä koskevia ratkaisuja.

Miten ja miksi olen päätenyt tutkimaan juuri yhden työläisen, Frans Lindin ympäristösuhdetta? Miksi tutkimukseni on rakentunut tietyllä tavalla? Jotta nämä seikat selviäisivät, kerron aluksi siitä prosessista, joka johti tutkimusaiheen ja -ongelmien kiteytymiseen, eri osatutkimuksiin ja lopulta tähän kokoomaväitöskirjaan.

Vietin lapsuuteni ja kouluaikani itäsuomalaisella teollisuuspaikkakunnalla Varkaudessa. Perheeni asui työläisten ja pienyrittäjien rakentamalla omakotialueella Haukiveden rannalla, ja samalla alueella asui myös Lindin perhe. Tunsin maalari Frans Lindin lapsuudestani lähtien yhden leikkitoverini isänä, Ranssi-setänä. Tiesin, että hän kävi töissä virmassa eli Ahlströmin Varkauden tehtailla kunnostamassa työläisten, virkailijoiden ja tirehtöörinkin asuntoja. Olin myös kuullut, että nuorena hän oli maalannut laivoja sekä tehdasrakennuksia. Hän teki kotinsa huonekaluihin jalopuuta jäljittelevää ootrausta ja kamarin uuniin marmorointia. Hän piirsi vaimolleen koukeroisia mallikirjaimia liinavaatteiden nimikoimiseen ja tekstasi naapureiden pyynnöstä juhlallisia onnitelukortteja.

Lapsuuteni muistoissa Lind oli pitkä, hoikka ja jäntevä. Hän liikkui ripeästi ja oli aina työn touhussa valkoisissa haalareissa, ruutupaidassa ja lippalakissa. Hänellä oli tumma, hieman harveneva tukka, korkea otsa ja silmälasit. Hän näytti viisaalta ja vähän ylpeältä. Koskaan en kuullut hänen kiroilevan tai puhuvan siivottomia. Illanistujaisissa hän oli mainio juttumies, joka kertoi jännittäviä tarinoita entisajan erikoisista ihmisistä ja tapahtumista päästään lopuksi äänekkään naurun. Erityisesti minua kiinnostivat hänen taulunsa, joita olin nähnyt hänen kotonaan ja joita meilläkin oli kaksi; ne esittivät minulle tuttua ympäristöä.

Nuo ympäristökuvat innostivat minut 1980-luvulla aloittamaan lisensiaatintutkimuksen työotsikkonani *Harrastajamaalari Frans Lind rakennetun kulttuuriympäristön kuvaajana*. Kulttuurihistorioitsijana ja kansatieteilijänä pidin tärkeänä tutkia tavallisten ihmisten tekemää harrastajataidetta, joka ei taidehistorioitsijoita kiinnostanut,⁴ sekä työläiselle epätavallista harrastusta, taulujen maalaamista. Ajattelin, että Lindin maalausten kautta saisin historiallisesti mielenkiintoista tietoa entisen kotikaupunkini Varkauden rakennuskulttuurin muutoksista sekä Lindin tavasta kokea ympäristöään ja ilmaista kokemuksiaan kuvin. Vuonna 1985 aloin tehdä muistitietohaastatteluja, koota arkisto- ja sanomalehtiaineistoa sekä valokuvata Lindin maalauksia. Elokuussa 1986 pidin ensimmäisen tutkimusaiheeseeni liittyvän esitelmän ”Amateur Artist as an Interpreter of Urban Environment” suomalaisunkarilaisessa kansatieteen symposiumissa, jonka aiheena oli kylä ja kaupunki.⁵ Siinä tarkastelin kaupunkiympäris-

4 Hannu Itkonen on tutkinut sosiologian pro gradussaan varkauteleisiä työväenjärjestöjen kulttuurisukupolia ja arvostellut taiteen- ja kulttuurintutkimusta sekä todennut, että sitä leimaa tietynlaisen eliittitaiteen tutkiminen ja että taidetta ei ole nähty jatkumona, johon kuuluisi myös harrastajataide. Itkonen 1985, 1.

5 Esitelmäni pohjautuva artikkelini ilmestyi julkaisussa *Village and Town* (1987).

tön kuvallisiin esityksiin kohdistuvaa tutkimusta sekä harrastajataiteen käyttämistä tällaisen tutkimuksen lähteenä.

Muut työt estivät minua toteuttamasta suunnitelmaani, ja lopulta kirjoitin kulttuurihistorian lisensiaatintutkimukseni *Koulun kautta merille* (1992) Suomen kauppa-alusten kansipäälyllystön koulutuksesta. Tein aiheesta myös tilaustutkimuksen opetushallitukselle.⁶ En silti hylännyt alkuperäistä aihettani, vaan aioin ottaa sitä koskevan artikkelin osaksi kokoomaväitöskirjaa *Pienen ihmisen elämäkerta*. Vuonna 1993 laatimaani uusi tutkimussuunnitelma painottui henkilöhistoriaan. Tarkoitukseni oli kirjoittaa kulttuuriympäristöön liittyvän artikkelin lisäksi yksi artikkeli yksilön elinikäisestä ympäristösuhteesta, toinen Lindin identiteetistä ja kolmas tavallisen ihmisen elämäkerän kirjoittamisen ongelmista.

Kiinnostukseni yksilöön nousi aikaisemmista psykologian opinnoistani ja kiinnostukseni tavalliseen ihmiseen kansatieteen opinnoistani. Nimenomaan kulttuurihistoriallisessa työssä voin yhdistää tavallisen ihmisen tutkimisen sekä kiinnostukseni yksilön ympäristösuhteeseen. Perehtyessäni 1990-luvulla ympäristöhistoriaan petyin, sillä se näytti tutkivan ihmisen suhdetta vain luontoon. Se ei huomionnut yksilöä eikä ihmisen muokkaamaa ympäristöä, vaikka eräitä puheenvuoroja kaupunki- ja kulttuuriympäristön tutkimisen puolesta oli jo esitetty.⁷ Siksi kirjoitin vuonna 1995 eräänlaisen ohjelmajulistuksen, ”Yksilö ympäristöhistoriaan”⁸, jossa hahmottelin mallin yksilön ja ympäristön vuorovaikutussuhteen tutkimiseksi sekä vaadin, että on tutkittava myös tavallista ihmistä yksilönä ja hänen suhdettaan koko ympäristöön. Totesin kirjoituksessa myös muistitiedon merkityksen yksilön ympäristösuhteen tutkimisessa. Artikkelin oli tarkoitus olla yksi väitöskirjani julkaisuista.

Kun muita aiheita koskevien kirjojen kirjoittaminen ja toimittaminen veivät taas aikani useaksi vuodeksi, kehitelin tutkimusaihettani mielessäni. Paikan käsite nousi pohdiskelussani entistä keskeisemmäksi, kun osallistuin vuonna 1998 Siuntiossa tiedenväliseen kollokvioon ”Past and Place” esitelmöimällä aiheesta ”An individual’s place in the past” Lindiä koskevan aineistoni pohjalta. En julkaissut esitelmää, vaan jätin paikka-ajatukseni kiteytymään. Tavoitteeni tutkia yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta säilyi, mutta 2000-luvun alussa pohdin vielä, laatisinko monografian vai kokoomaväitöskirjan.

Päästyäni taas aineistoni pariin kirjoitin artikkelin ”Sunnuntaimaalarin maisemat – kulttuurihistoria tavallisen ihmisen ympäristökokemusten jäljillä” Riitta Laitisen toimittamaan teokseen *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa* (2004). Sen valmistuessa päätin tehdä kokoomaväitöskirjan, jonka ensimmäinen julkaisu teksti olisi. Alkujaan lähes kymmenestä artikkelin aiheesta lopulliset teemat muotoutuivat usean vuoden aikana sekä kiinnostukseni että tarjoutuneiden esitelmöinti- ja julkaisumah-

6 *Koulun kautta merille: Ammattikasvatus Suomen merenkulkuoppilaitoksissa 1813–1988*, 1994.

7 Melosi 1990, 1; Virtanen 1991, 19; Rosen & Tarr 1994, passim.

8 ”Yksilö ympäristöhistoriaan” julkaistiin Keijo Virtasen ja Kari Immosen juhlaikirjassa *Monta tietä menneisyyteen* (1995), jonka toimitin yhdessä Hanne Koiviston kanssa. Olen kehittänyt edelleen yksilön ympäristösuhteen tutkimisen mahdollisuuksiin liittyviä ajatuksia artikkelissa ”Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta – Miten voisi tutkia yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta” *Elore*-verkkojulkaisussa, Rossi 2010c.

dollisuuksien mukaan. Henkilöhistoriallinen näkökulma Frans Lindin ympäristösuhteeseen pysyi kuitenkin artikkelien punaisena lankana.

Väitöskirjallani *Yksilö ja ympäristö* osoitan, että kenen tahansa elinikäistä ympäristösuhdetta voidaan ja kannattaa tutkia. Selvitan, miten 1900-luvulla eläneen työläisen, Frans Lindin, suhde luontoon ja kulttuuriympäristöön ilmeni hänen elämänsä eri vaiheissa silloin, kun hän ei tehnyt ansiotyötä eli vapaa-aikana. Lähtökohtani on, että ihmisen ympäristösuhde on aineellisen ympäristön lisäksi aina yhteydessä myös sosiaalisiin, kulttuurisiin ja historiallisiin seikkoihin. Se ilmenee tiettyissä paikoissa ja toiminnoissa tiettyjen ihmisten kanssa.⁹ Vaikka työelämän sisällyttäminen tutkimukseen olisi monipuolistanut kuvaa Lindin ympäristösuhteesta, olen jättänyt sen tämän tutkimuksen ulkopuolelle osin työekonomisista syistä mutta erityisesti siksi, ettei Lind ikuistanut maalauksissaan lainkaan niitä paikkoja, joissa hän työskenteli. Mainitsen työelämän kuitenkin mm. työajan ja työsuhteasuntojen yhteydessä.

Tarkastelen myös muutoksia, joita Lindin ympäristösuhteessa tapahtui ajan ja iän myötä. Koska historian tutkimus ei yleensä tavoittele yleistä, en yritäkään luoda yhden henkilön kautta kuvaa kaikkien 1900-luvun suomalaisten tai työläisten ympäristösuhteesta. Kuitenkin osoitan, millainen ympäristösuhde on ollut mahdollinen henkilölle, joka on elänyt 1900-luvulla pienellä tehdaspaikkakunnalla Järvi-Suomessa. Lindin ympäristösuhde antaa silti viitteitä muidenkin samankaltaisissa olosuhteissa eläneiden ihmisten suhteesta luontoon ja kulttuuriympäristöön.

Paneudun tutkimuksessani kahteen ongelmakokonaisuuteen, yksilölle tärkeisiin paikkoihin ja ympäristökokemuksiin. Ongelmakokonaisuudet jäsenyivät eri artikkeleissa lukuisien suppeampien tutkimuskysymysten kautta. Kaikissa osatutkimuksissa käytän lähteinäni haastatteleamalla tuottamaani muistitietoa ja Lindin maisemamaalauksia, vaikkakin hänen maalausharrastuksensa ja ympäristökuvien osuus on vahvin kahdessa viimeisessä artikkelissa.

Yksilön ympäristösuhde konkretisoituu aina jossakin paikassa mutta eri aikoina erilaisissa toiminnoissa ja eri ihmisten kanssa.¹⁰ Keskityn kahdessa julkaisussani Lindin paikkoihin, joista ensimmäinen oli hänen syntymäkotinsa, josta hänen suhteensa ympäristöön alkoi ja laajeni vähitellen kattamaan yhä suuremman ja monipuolisemman alueen. Artikkelissani ”One Man’s Thirteen Abodes” (2012) käsittelen hänen kaikkia vakituksia ja tilapäisiä asuntojaan kesämökkitkin huomioiden. Koska tarkastelen Lindin elämänkulkua hänen kotiensa kautta, kirjoitan samalla hänen asu-miselämäkertansa (*dwelling biography*)¹¹ tai kotihistoriaansa (*home history*)¹². Tutkin, millaisissa paikoissa hän asui elämänsä aikana, montako asuntoa hänellä oli, miten kauan hän asui kussakin asunnossa, miksi hän muutti paikasta toiseen ja miten hän sai uuden asunnon, kenen kanssa hän asui missäkin paikassa, mitä hän kodeissaan teki, mitä paikat merkitsivät hänelle ja millaisia tunteita eri asuntoihin liittyi.

9 Rossi 1995, 183–185; 2004, 235; 2007b, 37; 2012c, 252.

10 Rossi 2012c, 252.

11 Rossi 2012b, 43. Mainitsen suluissa kursivoituina termit, joita käytän englanninkielisissä artikkeleissani.

12 Vilkkö 1998, 29.

Toisessa artikkelissani, ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012) laajennan paikkojen tarkastelua ja tutkin, millaisia paikkoja Lindillä oli elämänsä eri vaiheissa, miten hän ne koki ja millaisia merkityksiä niillä oli. Selvitän, millaisissa paikoissa hän oleili ja vietti aikaansa ja kenen kanssa sekä mitä hän noissa paikoissa teki. Huomioin myös sen, miten hän koki paikkojen fyysiset muutokset. Paikkojen kautta osoitan hänen ympäristösuhteensa muutoksia. Lindin paikkojen avulla rakennan paikkaluokituksen, jota voi soveltaa kenen tahansa paikkasuhteen tutkimiseen.

Muut artikkelini kohdistuvat ennen kaikkea Lindin ympäristökokemuksiin. Kolmannessa artikkelissani, ”One Man’s Waters: A Finn’s Lifelong Relationship with Water and Water-ways” (2007) paneudun Lindin jokapäiväiseen vuorovaikutussuhteeseen veden ja vesistöjen kanssa hänen elämänsä eri vaiheissa.¹³ Suurin osa suomalaisista on asunut vesistöjen äärellä tai ainakin lähellä, mutta puhtaan veden saanti ei suinkaan ole ollut aina selviö. Siksi on syytä tarkastella Lindin arkista veden käyttöä ja kysyä, mistä ja miten hän hankki puhdasta vettä, miten hän käytti sitä ja miten hän hankkiutui eroon jätevesistä. Lindin ympäristösuhteen kannalta on myös olennaista selvittää: mitä hän teki Varkauden lähistön vesialueilla, miten hän hyödynsi niitä ja miten hän teki noista alueista omia paikkojaan.

Neljännessä artikkelissani, ”Sunnuntaimaalarin maisemissa” (2004) tarkastelen ensin Lindin taulujen maalausharrastusta selvittäen, mitä kohteita aineellisesta ympäristöstään hän kuvasi ja miksi juuri niitä, mihin hän ympäristökuvillaan pyrki sekä missä, milloin ja miten hän maalasi, arvostettiinko harrastusta ja mikä merkitys sillä oli hänelle. Selvitän myös, muuttuivatko hänen maisemansa ja hänen ympäristökokemuksensa ajan myötä ja miten kokemukset ilmenivät.

Viidennessä, metodologisessa artikkelissa ”Oral History and Individual Environmental Experiences” (2011) analysoin Lindin ympäristökokemuksia ja suhdetta rakennettuun kulttuuriympäristöön kolmen maalauksen kautta. Analysoin kutakin maalausta kolmesta näkökulmasta. Ensiksi selvitän, mitä yleensä suomalaista kulttuuria tunteva henkilö näkee kuvissa. Toiseksi osoitan, mitä minä varkautelaisena ja maalausten kuvaamia kohteita tuntevana henkilönä voin vielä antaa tulkintaan. Kolmanneksi lisään tulkintaani Lindin omat huomiot valitsemistani ympäristökuvista. Artikkelissani osoitan muistitiedon ja kuvien tekijän omien kommenttien ratkaisevan merkityksen analysoitaessa ja tulkittaessa yksilön ympäristökokemuksia eritoten hänen maalaamiensa maisemien kautta.

Kaikissa osatutkimuksissani selvitän eri näkökulmista Lindin ympäristösuhteen ilmenemistä hänen elämänsä eri vaiheissa ja pyrin löytämään ympäristön merkityksen hänen elämässään samalla kun osoitan, mikä merkitys Lindin työläisyydellä on kulloistenkin tutkimuskysymysten kannalta.

13 Artikkelini käsittelee nimenomaan Lindin vesi- ja vesistösuhdetta, koska vesihistoriaa koskeva maailmankonferenssi vuonna 2007 tarjosi hyvän mahdollisuuden pohtia aihepiiriä. Sitä paitsi vesi oli Lindin elämässä luonnon keskeisin osa. Jollekin toiselle foorumille olisin voinut kirjoittaa Lindin suhteesta metsiin ja soihin tai kasvimaahan ja puutarhaan, jos sellainen olisi ollut tarjolla.

1.2 Frans Lind (1903–1988) ja Varkaus

Yksilön elinikäisen ympäristösuhteen kontekstit löytyvät tutkimuksen edetessä, mutta lukijan on helpompi ymmärtää tutkimukseni kokonaisuutta, jos hän tietää etukäteen Frans Lindistä ja hänen kotipaikkakunnastaan Varkaudesta ainakin muutamia seikkoja, joiden katson lähdeaineistoni ja aikaisempien tutkimusten perusteella olevan keskeisiä hänen ympäristösuhteensa kannalta. Aikaisemmin ilmestyneissä artikkeleissani olen käsitellyt Lindin perhetaustaa, elämänvaiheita ja asuinpaikkakuntaa vain sen verran kuin tutkimusaiheen ymmärtämiseksi on ollut välttämätöntä, joten niitä on syytä tarkastella tässä hieman laajemmin.¹⁴

Frans Lind syntyi 2.5.1903 Varkauden tehdasyhdyskunnassa Pirtinniemiellä Haukiveden rannalla. Hänen isänsä, Karl (Kalle) Herman Lind (1845–1914) oli talollisen poika, joka oli muuttanut 1860-luvun nälkävuosina veljiensä kanssa Toholammilta Savoon työnhakuun ja päätynyt mallipuusepäksi tehtailija Paul Wahlin laivaveistämölle Pirtinniemeen.

Fransin äiti Amanda Gustava Laitinen (1860–1937) oli maalaistalon tytär Joroisista ruu-kin lähistöltä. Ennen Frans-kuopusta perheessä oli neljä poikaa ja yksi tytär: Kalle (s. 1892), Anton (s. 1894), Göta (s. 1896), Uno (s. 1898) ja Waldemar (s. 1900).¹⁵ Perhe asui laivaveistämön vieressä työnantajan omistamassa vanhassa kahden perheen talossa parihuoneissa eli keittiön ja kamarin asunnossa, jollaisiin Karl Lindin kaltaiset ammattimiehet yleensä olivat teollisuusyhteisöissä oikeutettuja.¹⁶ Pihapiirissä pieni kasvima ja puutarha sekä eläinsuojat mahdollistivat maalaismaisen elämäntavan, joka oli tuttu molemmille vanhemmille, kuten muillekin maaseudulla syntyneille teollisuuskeskusten asukkailla.¹⁷

Varkauden kylä sijaitsi Leppävirran kunnassa Joroisten rajalla. Seutua hallitsivat vesistöt sekä laajat metsät ja suot. Asutus ja teollisuuslaitokset olivat 1900-luvun alussa keskittyneet Päiviönsaarelle ja sen viereiselle Pirtinniemelle ja Kosulanniemelle. Saaren sivuitse Kallaveden reitin vedet purkautuivat Ämmäkosken sekä Huruskosken ja Pirtinvirran kautta Haukiveteen. Vesivoiman ansiosta Varkauteen oli perustettu mylly ja saha jo 1700-luvun lopulla, mutta varsinainen teollinen toiminta alkoi, kun senaatti antoi vuonna 1815 luvan masuunin perustamiseen. 1850-luvulla rakennettiin konepaja, ja vuonna 1866 laivaveistämö aloitti toimintansa.¹⁸ Teollisuuslaitokset omisti 1800-luvun lopulla Paul Wahl & Co, mutta A. Ahlström Osakeyhtiö osti ne vuonna 1909. Kalle Lind ja muut entiset työntekijät jatkoivat uuden omistajan palve-

14 Rossi 2004, passim; 2007b, 36; 2011c, 136–137; 2012b, 46–47; 2012c, 257.

15 FL 12.8.1985; 28.3.1986; Rippikirjat 1866–, Rippikirjat VI, 50–61, I Aa 3–7; Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1866–, Varkauden srk; Lindin perheraamattu. Ks. myös Rossi 2004, 238, Rossi 2007b, 39; näissä artikkeleissa äidin nimi on virheellinen huolimattoman oikoluvun takia. – Viitataan haastatteluihin mainitsemalla haastateltavan nimikirjaimet ja haastattelupäivän.

16 FL 13.9.1985; 10.1.1986; 7.9.1986; Rossi 2012b, 48. Työläisten asunnoista ks. esim. Talve 1997, 291; Markkola 1999, 20; Ahvenisto 2008, 279–280.

17 FL 12.9.1985; 23.12.1985; Soikkanen 1963, 470; Talve 1979, 275.

18 Soikkanen 1963, 71–73; Moilanen 1991, 13–24.

luksessa. Tämä ryhtyi uusimaan ja laajentamaan tehtaita: 1910-luvulla valmistui uusi voimalaitos, puuhiomo ja selluloosatehdas sekä 1920-luvulla paperi- ja vaneritehdas. Silloin Varkaus oli Suomen suurimpia teollisuuskeskuksia, ja kun kehittäminen jatkui 1970-luvulle asti, siitä tuli Itä-Suomen teollistuneimpia kaupunkeja.¹⁹

Tehdaspaikkakunnilla 1800-luvulla tuotantolaitosten omistajat perustivat työläisiä palvelevia laitoksia. Varkaudessa tehtaankansakoulu oli aloittanut toimintansa jo vuonna 1862 samana vuonna Päiviönsaarelle valmistuneessa rakennuksessa, jossa toimi myös kirkko. Ruukinseurakunta oli perustettu vuonna 1866.²⁰ Frans kävi rakennuksessa koulua vuosina 1912–1916 suorittaen neljä luokkaa kuten useimmat muutkin tehdasyhdyskunnan lapset. Muuten hän oli keskinertainen oppilas, mutta piirustuksessa hänellä oli kiitettävä arvosana.²¹

Kun Kalle-isä kuoli helmikuussa 1914, Frans oli 10-vuotias koululainen, mutta perheen viisi vanhinta lasta oli jo töissä, ja he huolehtivat myös äidin ja nuorimman veljeksensä toimeentulosta.²² Tehdaspaikkakunnilla oli tavallista, että pojat pyrkivät isänsä työpaikkaan ja jopa samaan ammattiin.²³ Kaikki Lindin pojat aloittivat työuransa

Kuva 1. Varkauden ruukkikylä sijaitsi alkujaan Leppävirran kunnassa aivan Joroisten rajalla. Lindin syntymän aikoihin siellä asui noin 2 500 henkeä ja vuonna 1929, kun teollisuustaaajama erotettiin omaksi kauppalakseen, asukkaita oli noin 8 500. Vuonna 1962 kaupungiksi muuttuneen paikkakunnan asukasmäärä oli jo yli 20 000. Vesistöjen pirstomaa seutua peittivät laajat metsät ja suot. Ilmakuva MML, Ortokuvat. Kuva sisältää 05/2015 aineistoa.

19 *Suomenmaa* VIII, 1927, 32; *Suomenmaa* 7, 1978, 386–387; Moilanen 1991, 26–40.

20 Soikkanen 1963, 698, 701, 702, 704.

21 FL 13.8.1985; 14.9.1985; Frans Lindin todistukset 1912–1916, Varkauden kaupungin koulu-toimiston arkisto.

22 FL 12.8.1985.

23 Talve 1997, 288.

Ahlströmin palveluksessa: Kalle ja Anton laivaveistämön maalareina, Uuno puuseppänä ja Waldemar konepajassa.²⁴ Göta-sisar hakeutui räätälinoppiin.²⁵ Kaikki sisarukset suuntautuivat siis käsityöammatteihin.

Päätettyään koulunsa 6.6.1916²⁶ Frans pyrki maalarin oppipojaksi laivarville, koska tunsu vetoa maalarin töihin.²⁷ Hän oli vastikään täyttänyt 13 vuotta. Teollisuustilaston mukaan vuonna 1916 lasten ja nuorten eli alle 18-vuotiaiden osuus Suomen teollisuustyöväestöstä oli lähes kymmenesosa, ja Frans oli silloin yksi 961:stä teollisuustyötä tekevästä 13–14-vuotiaasta lapsesta.²⁸ Laivaveistämöltä Lind siirtyi Ahlströmin rakennusosastolle, mistä hän jäi vuoden 1968 lopussa eläkkeelle 65-vuotiaana. Hän tuli siis palvelleeksi samaa työnantajaa yli puoli vuosisataa.²⁹

Lind kuului työnantajan luottomaalareihin, jotka pantiin vaativimpiin töihin, esimerkiksi kunnostamaan tehtaan johtajan asuntoa.³⁰ Hän oli siistin, taitavan ja luottettavan ammattimiehen maineessa,³¹ ja hänen maalariporukkinsa siivooja vakuutti: ”Se olj sukkela mies ja hyvä työntekijä.”³² Taitavan ammattimiehen arvostuksesta kertoo myös se, että häntä pyydettiin kunnostamaan yksityiskoteja.³³ Lindin ammatillista kunnianhimoa taas osoittaa, että hän suoritti vuonna 1948 koristemaalarin mestaritutkinnon paikallisen käsi- ja pienteollisuusyhdistyksen valvonnassa, vaikkei hän sitä yhtiön palveluksessa tarvinnutkaan.³⁴

Pikkupojasta lähtien Lind liikkui ja toimi ympäristössään eri henkilöiden seurassa. Hän teki isän ja veljien kanssa Haukiveden saariin veneretkiä, joilla hän oppi kalastamaan ja hyödyntämään myös metsän antimia. Kotiaskareissa äidin kanssa hän osallistui kotieläinten sekä kasvimaan ja puutarhan hoitoon.³⁵ Veljien lisäksi leikki- ja koulutoverit olivat lapsuudenaikainen vertaisryhmä, jonka kanssa hän liikkui läheisillä vesillä ja vesissä kesin talvin.³⁶

Lindin nuoruudessa ja pitkään hänen miehuusvuosinaanakin työläisillä oli vähän vapaa-aikaa: vain iltaisin, juhlapyhinä ja viikonloppuisin lauantai-illasta sunnuntai-iltaan, sillä esimerkiksi kesälomaa ei ollut, ennen kuin ensimmäinen työntekijäin vuosilomalaki astui voimaan vuonna 1939.³⁷ Lind ehti silti voimistella, painia ja harrastaa yleisurheilua paikallisessa työväen voimistelu- ja urheiluseura Tarmossa.³⁸

24 FL 14.8.1985; 28.3.1986.

25 FL 12.8.1985; 9.1.1986; ks. myös Rossi 2011a, 7.

26 Kansakoulun vuosikertomus 1915–1916. Varkauden kaupungin koulutoimiston arkisto.

27 FL 14.8.1985; 28.3.1986; ks. myös Rossi 2011a, 7.

28 Rahikainen 1996, 338; 2003, 165–166.

29 FL 12.8.1985; IR & LL 6.11.1992; ks. myös esim. Rossi 2004, 240.

30 FL 12.8.1985; 12.1.1986; 28.3.1986; Rossi 2007b, 39; ks. myös Rossi 2005a, 2010a.

31 ER 7.9.1985; LM 25.11.1986.

32 HP 26.11.1986.

33 FL 12.8.1985.

34 FL 17.8.1985; Johtokunnan ptk. 9.5.1948, Varkauden Käsi- ja Pienteollisuusyhdistys.

35 FL 12.8.1985.

36 FL 13.8.1985; 14.8.1985; 31.3.1986; ks. myös Rossi 2007b, 47–48.

37 *Työntekijöiden vuosilomalaki* 110/1935.

38 FL 12.9.1985; 9.1.1986; 27.11.1986; Itkonen 1991, 110–111.

Veljensä Antonin tavoin hän hakeutui myös Varkauden Työväen Näyttämölle.³⁹ Teatterinohjaaja Taisto-Bertil Orsmaan mukaan työväenkulttuurissa 1920-luvulla oli arvojen ja poliittisen ideologian ilmentäminen epäsuoraa ja peiteltyä; myös Varkaudessa ilmeni ”ekspressionismin tarjoama pakoreaktio”.⁴⁰ Epäpoliittisuus lienee sopinut hyvin Lindille, joka ei toiminut aktiivisesti poliittisessa työväenliikkeessä eikä ammattiyhdistysliikkeessä, joita hänen isänsä oli pitänyt ”synnillisinä järjestöinä”. Myöskään uskonto ei ollut hänen elämässään keskeinen asia,⁴¹ vaikka – tai ehkä juuri sen takia, että – hänen isänsä oli ollut ”vanaattinen uskovainen”, körttiläinen.⁴² Työväen Näyttämöllä Lind sekä näytteli sivuosissa että maalasi lavasteita.⁴³

Lind solmi avioliiton 22-vuotiaana vuonna 1925. Se toi hänelle uusia ihmissuhteita ja paikkoja sekä lopetti entisiä, sillä naimisiin mennessään hän luopui urheilu- ja näyttämöharrastuksistaan: ”Kum mänin naemisiin, heitin kaekki muut harrastukset poes. Olj vuam piämiäränä, että pittää suaha oma koti.”⁴⁴ Puoliso oli 19-vuotias Lyyli Maria Kors, Varkauden tehtaiden johtajan sisäkkö, ja nuoret olivat tutustuneet Lindin kunnostaessa johtajan asuntoa.⁴⁵ Vuosina 1925–1943 perheeseen syntyi kaikkiaan viisi lasta, kaksi tytärtä ja kolme poikaa.

Varkaudessa oli Lindin syntymän aikaan noin 2 500 asukasta, ja teollisuustaajaman laitamilla asui myös maatalousväkeä, itsenäisiä talonpoikia, torppareita ja mäkitupalaisia, jotka saivat kausittain töitä ruukilta.⁴⁶ Vuonna 1920 yhdyskunnassa asui jo melkein 5 000 henkeä ja vuonna 1929, kun Varkaus erotettiin kauppalaksi, jo yli 8 500.⁴⁷

Jatkuva asukasmäärän kasvu merkitsi asuntopulaa, ja paikkakunnan ainoa suuri työnantaja, Ahlström-yhtiö vastasi tarpeeseen rakennuttamalla 1910- ja 1920-luvulla useita kaksikerroksisia monen perheen asuintaloja, joissa oli asuinkeittiöitä sekä huoneen ja keittiön asuntoja. Osa työntekijöistä joutui silti asumaan jo 1860-luvulla ruukin keskustaana rakennettujen yksikerroksisten kasarmien hellahuoneissa ja osa yksityisten tai yhtiön omistamissa vaatimattomissa mökeissä taajaman laitamilla.⁴⁸ Lapsuudessaan ja nuoruudessaan Lind asui useissa työnantajan asunnoissa, useimmiten parihuoneissa, jotka työnantaja myönsi isän tai vanhempien veljien ammattiaseman mukaan. Avioituessaan Lind oli jo ammattimies ja sai sillä perusteella itsekin huoneen ja keittiön asunnon.⁴⁹

39 FL 10.9.1986.

40 Orsmaa 1976, 241–243.

41 FL 12.9.1985; 14.9.1985; 17.7.1986; IR 7.9.1985.

42 FL 12.8.1985.

43 FL 10.9.1986.

44 FL 13.8.1985; ks. myös 12.1.1986. Voimistelu- ja urheiluharrastuksen jättämistä saattoivat vauhdittaa myös Tarmoa 1920-luvulla vavisuttaneet poliittiset ristiriidat. Ks. Itkonen 1991, 111.

45 FL 11.9.1985.

46 Soikkanen 1963, 314; Itkonen 2004, 44–47. Tehdasväestön alkuperästä ks. Talve 1979, 269.

47 Soikkanen 1963, 309, 310, Taulukko 9.

48 Soikkanen 1963, 463, 464.

49 FL 12.8.1985; ks. myös Rossi 2012b.

Asuntopulan helpottamiseksi Varkauden kauppala ja Ahlström-yhtiö alkoivat 1930-luvulla tukea työväestön omakotitalojen rakentamista yhtiön maille,⁵⁰ mutta Lind hankki omatoimisesti tontin ja rakennutti sille talon vuonna 1935. Hänen asumiseensa ei vaikuttanut enää tehtaiden laajeneminen eikä kauppalan väkiluvun kasvu 1940-luvun jälkipuoliskolla ja 1950-luvulla. Sotien päättyessä kauppalassa asui lähes 14 000, vuonna 1950 yli 17 000 ja vuonna 1960 yli 21 000 henkeä.⁵¹ Myöhemmin Lindin elinaikana Varkauden asukasmäärä ei muuttunut enää olennaisesti, mutta kauppalasta tuli vuonna 1962 kaupunki.

Kun tehtaan omistamien asuntojen tarve väheni työläisten omakotirakentamisen myötä, taajaman keskustan vanhoja pieniä mökkejä ruvettiin hävittämään jo 1950-luvulla. Yhtiö purki 1960- ja 1970-luvuilla myös isoja 1910- ja 1920-luvuilla rakennuttamiaan monen perheen asuinrakennuksia.⁵² Purkutalojen mukana katosivat kaikki yhtiön omistamat rakennukset, joissa Lind oli asunut ennen oman talon hankkimista.

Varkauden työläisten asumisolot olivat 1900-luvun alkupuolella vaatimattomat. Monissa asunnoissa oli uunilämmitys 1950–1960-luvulle asti; työläiset saivat kuitenkin polttopuunsa ilmaiseksi sahan jäterimoista.⁵³ Tehtaan asunnoissa ei ollut juoksevaa vettä eikä viemäriä, vaan talousvesi piti hakea järvestä tai kaivosta ja likavesi piti kantaa ulos. Sähkövalo oli kuitenkin melkein kaikissa asunnoissa.⁵⁴ Vesijohtoa ja viemäriä ei työläisten omiin taloihin vielä 1930-luvulla vedetty; ne olivat pitkään ilman kunnallistekniikkaa. Vesiposteja rakennettiin niitä varten 1950-luvulta ja viemäreitä 1970-luvulta lähtien. Jätehuolto ei näytä varkautealaisia huolettaneen pitkään aikaan. Niin kauan kuin ihmiset pitivät kotieläimiä, he syöttivät kotitalousjätteet omille tai naapurin elikoille. Yhtiö tyhjennytti asuntojensa käymälöiden alustat ja kuljetutti jätteet pelloilleen, mutta omissa mökeissään asuvat työläiset hävittivät ”huussinalusensa” kuka mitenkin.⁵⁵

Asutuksen ja puunjalostusteollisuuden kasvavat päästöt heikensivät 1920-luvulta lähtien varsinkin Huruslahden sekä Pirtinvirran ja Ämmäkosken alapuolisen Haukiveden tilaa, sillä taajama ja tehdas laskivat jätevetensä puhdistamattomina suoraan vesistöön. Paikalliset kalastajat valittivat veden pilaantumisesta oikeuteen jo 1930-luvulla,⁵⁶ mutta varsinkin tehtaan työläiset vaikenivat asiasta julkisuudessa ja pitivät vesistöjen käyttöä jätteiden hävittämiseen luonnollisena asiana, osana arkipäivää.⁵⁷ Myös Ahlströmin omistama *Warkauden Lehti* oli asiasta varsin hiljaa. Vuoden

50 Soikkanen 1963, 464; Itkonen 2004, 158–159, 204–207; ks. myös Rossi 2007b, 46–47.

51 Soikkanen 1963, 310.

52 Rakennusten purkamisesta ks. Itkonen 2004, 322–328.

53 FL 16.8.1985.

54 FL 11.1.1986.

55 FL 23.12.1985.

56 Soikkanen 1963, 162; Itkonen & Kortelainen 1998, 84; Itkonen 2004, 406; ks. myös Rossi 2007b, 44.

57 Kortelainen, J. 1996, 117–120; FL 23.12.1985. Myös Lari Karreinen on kiinnittänyt huomiota vaikenemiseen pro gradussaan *Ympäristönmuutosta baitaksi asti* (2007).

1962 vesilaista lehti toki kirjoitti.⁵⁸ Kun vesien tila yhä paheni ja keskustelu saastumisesta voimistui, oli sekä tehtaiden että kaupungin ryhdyttävä rakentamaan puhdistamoja 1970-luvulla.⁵⁹ Vasta omistajan vaihduttua vuonna 1986 paikallislehti alkoi kirjoittaa vapaammin ympäristökysymyksistä.⁶⁰

Etupäässä maaseudulta lähteneiden työläisperheiden asumiseen kuului osittainen luontoistalous: kalastaminen, luonnonantimien kerääminen sekä kotieläinten pito ja puutarhaviljely.⁶¹ Varsinkin kesäsikojen pito ja perunoiden viljely oli tavallista.⁶² ”Varkaaavessa elämä olj aeka paljon samallaesta kum muaseuvula, ku olj elukat ja kaekki”⁶³, Lind totesi. Varsinkin 1930-luvun pulavuosina sekä sotien aiheuttamassa niukkuudessa asukkaat kasvattivat myös lampaita, kanoja ja kaneja sekä viljelivät tonteillaan ja palstoillaan elintarvikkeita.⁶⁴ Naapuriperheetkin saattoivat 1940- ja 1950-luvulla osallistua talloilla toistensa viljelytyöhön.⁶⁵ Soikkasen mukaan osittainen luontoistalous jatkui Varkaudessa vielä 1960-luvun alussa⁶⁶, mutta havaintojeni mukaan se jatkuu josain määrin vielä 2010-luvullakin.

Myös paikasta toiseen liikkuminen kuuluu yksilön ympäristösuhteeseen.

Varkautelaiset olivat tottuneet kulkemaan paikasta toiseen vesitse. 1920-luvulta 1960-luvulle asti moni kulki työmatkansa veneellä. Kala-, marja-, sieni- ja mökkiretkille Haukiveden saariin ihmiset suuntasivat soutu- ja moottoriveneillä.⁶⁷ Maitse

Kuva 2. Frans Lind lähdessä kaupungille elokuussa 1985. Korkeasta iästään huolimatta Lind oli haastattelujen aikaan hyväkuntoinen ja liikkui asioillaan polkupyörällä, kun sää ja keli vain salli. Veneen ohella pyörä oli ollut hänen päivittäinen kulkuneuvonsa 1920-luvulta lähtien. Valokuva: Leena Rossi.

58 Pitkänen M. 1998, 68. *Vesilaki* 19.5.1961/264 voimaan 1.4.1962. Se koski mm. jätevesien johtamista ja viemärintiä.

59 Moilanen 1991, 35–36; Itkonen & Kortelainen 1998, 84, 87; Itkonen 2004, 406–407.

60 Pitkänen M. 1998, 72–75, 76.

61 Soikkanen 1963, 470; ks. myös Talve 1979, 275

62 FL 12.9.1985; 14.9.1985; 11.1.1986; ks. myös Itkonen 2004, 154–155.

63 FL 13.9.1985.

64 FL 12.9.1985; 13.9.1985; 7.9.1986; IR 7.9.1985.

65 IR 7.9.1985.

66 Soikkanen 1963, 470.

67 FL 13.8.1985; 14.8.1985; 12.9.1985; 13.9.1985; 14.7.1986; ks. myös Rossi 2007b, 45, 47, 48.

kulkeminen kävi jalan ja polkupyörällä ajaen⁶⁸ siitä lähtien, kun ”itsestään kulkevat rattaat” yleistyivät 1920-luvulla.⁶⁹ 1950-luvun jälkipuoliskolta lähtien moni työläinen hankki kulkuvälineekseen mopon tai henkilöauton, mutta Lind ei autoa ostanut, vaan pyöräili asioilleen viimeiseen elinvuoteensa saakka.

Frans Lind kuoli 25.3.1988, juuri ennen kuin hänen oli määrä muuttaa asumaan vanhusten palvelutaloon, joka olisi ollut hänen neljästoista kotinsa. Hänen viimeiseksi ”paikakseen” muodostui lopulta yhteishauta puolison rinnalla kuusiaidan vieressä Varkaudessa Kankun hautausmaalla.⁷⁰ Hän kertoi hautapaikasta haastattelussa jo syksyllä 1985 ilmeisen tyytyväisenä ja jopa hienoista ylpeyttä äänessään.

68 FL 12.8.1985; 14.9.1985; 28.3.1986; ks. myös Rossi 2007b, 45.

69 Soikkanen 1963, 484.

70 FL 13.9.1985.

2 Aineistot ja lähdekritiikki

Historiantutkimuksessa aineistot ja menetelmät ovat kiinteästi sidoksissa toisiinsa, mutta selvyuden vuoksi käsittelen niitä erikseen. Tässä luvussa paneudun syvällisimmin aineistoistani keskeisimpään, haastatteleamalla tuotettuun muistitietoon ja sen lähdekritiikkiin. Esittelen haastatteluaineistoa ja sen tuottamista varsin laajasti, sillä yhä useammat historioitsijat ovat viime aikoina alkaneet käyttää muistitietoaineistoja, mutta esimerkiksi haastattelujen tuottamiseen ja ominaisuuksiin liittyvien seikkojen reflektointi on jäänyt vähälle. Aineistoihin liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä huomioin kummassakin alaluvussa sitä mukaa kuin ne nousevat luontevasti esille. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteita pyrin noudattamaan työni kaikissa vaiheissa.

2.1 Aineistot

Tutkimukseni on monitieteistä. Se on kulttuurihistoriallista ympäristötutkimusta ja henkilöhistoriallista tutkimusta. Se on myös muistitietohistoriaa, sillä muistitieto on siinä tärkeä lähderyhmä, jonka lisäksi hyödynnän muitakin lähteitä kunkin osatutkimuksen kannalta mielekkäällä tavalla. Kuten kulttuurihistorioitsija Jukka Sarjala on todennut, kulloinenkin tutkimustehtävä määrää, millainen lähdeaineisto on hankkeessa tai sen eri vaiheissa olennainen.⁷¹ Siksi olen käyttänyt artikkeleissani kirjallista, kuvallista ja haastatteluaineistoa sekä omia havaintojani (*personal observations*) aiheen kannalta mielekkäällä tavalla.

Kuten useimmat muutkaan suomalaiset Lind ei jättänyt jälkeensä kirjallista aineistoa elämästään, mutta paikallisten arkistojen asiakirjoista olen voinut varmistaa eräitä hänen elämänsä yksityiskohtia, joita hän ei maininnut haastatteluissa. Varkauden seurakunnan rippikirjoista ja perheraamatun kansiin tehdyistä merkinnöistä olen saanut tietää myös hänen perheenjäsentensä elämän käännekohtia. Hänen koulunkäyntiään ja koulumenestystään olen selvittänyt Tehtaankoulun toimintakertomuksista ja todistusten kopioista. Hänen nuoruudenharrastuksiinsa liittyviä tietoja olen löytänyt Varkauden työväen voimistelu- ja urheiluseura Tarmon sekä Varkauden teatterin asiakirjoista. Lindin maalausharrastukseen liittyviä tietoja olen saanut Varkauden Käsityö- ja Pienteollisuusyhdistyksen ja Varkauden museon asiakirjoista sekä *Varkauden Lehdestä*, jossa on myös mainintoja paikkakunnan lähi-vesien tilasta.

Tietoja Varkauden tehdastaajaman menneistä vuosista olen poiminut Hannu Soikkasen kirjoittamasta *Varkauden historiasta* (1963) ja Hannu Itkosen teoksesta *Varkautelaisten vuosisata* (2004). Lindin työnantajasta, A. Ahlström Osakeyhtiöstä, ja sen rakennustoiminnasta olen saanut tietoja myös muutamista yritys- ja teollisuushis-

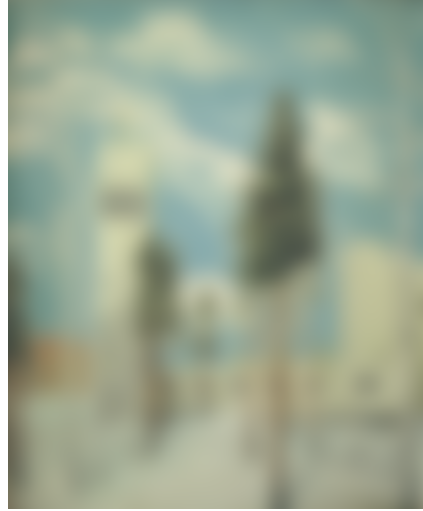
⁷¹ Sarjala 2002, 67.

torioista.⁷² Lisäksi olen käyttänyt eräitä teollisuustyöväen arkielämää ja historiaa käsitteleviä julkaisuja suhteuttaessani Lindin elämää suomalaisten työläisten elämään.⁷³

Lindin maalaamat maisemat⁷⁴ ovat aineistoni olennainen osa; niitä on puolisensataa. Kuvat esittävät sekä rakennettua kulttuuriympäristöä että luontoa. Niissä

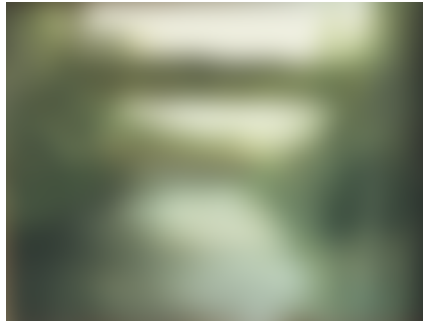
Kuva 3. *Mikkosen mökki*. Lind maalasi naapurin talon kuvan 1950-luvulla syntymäpäivälahjaksi talon omistajalle, joka oli työssä Ahlströmin paperitehtaalla. Sen vuoksi hän mahdollitti kuvaan taustalle myös kolme tehtaanpiippua, vaikkeivät ne olisi näkyneet juuri tästä kulmasta. Valokuva: Leena Rossi.

Kuva 4. *Varkauden luterilainen kirkko*. Lind maalasi kuvan 1960-luvulla erään tehtaan virkailijoiden asuintalon ikkunasta, kun hän oli kunnostamassa talon huoneita. Hän kuvasi vain sen, mitä saattoi nähdä ikkunasta: maalauksessa näkyy kirkon kellotorni, seurakuntasali sekä vähän itse kirkkorakennusta. Valokuva: Leena Rossi.

Kuva 5. *Laivaveistämön portti*. Näkymä tuli Lindille tutuksi jo lapsuudessa ja varsinkin laivavarvin työvuosina. Hän hahmotteli taulun jo 1920-luvulla, mutta se jäi keskeneräiseksi. Hän oli aikonut maalata korvun juurelle viisukauppiaan, joka myi arkkiveisuja telakan työläisille ja muille ohikulkijoille. Valokuva: Leena Rossi.

Kuva 6. *Lampi Soidinkankaalla*. Maalaus oli ainoa Lindin maisema, jonka hän hahmotteli 1950–1960-luvulla poikansa ottaman mustavalkoisen valokuvan perusteella. Hän kävi poikien kanssa lammella kalassa ja lähimetsissä marjassa, joten näkymä oli hänelle tuttu ja hän pystyi kuvaamaan sen väreissä. Valokuva: Leena Rossi.

72 Moilanen 1991; Schybergson 1988, 1992.

73 Mm. Talve 1979, 1997; Markkola 1996, 1999; Rahikainen 1996, 2003.

74 Kirjan valokuvat Lindin maalauksista eivät ole täsmälleen alkuperäisten teosten mittasuhteissa.

on yksityishenkilöiden taloja – mökkejä, kuten Lind itse sanoi – julkisia rakennuksia, Varkauden taajaman näkymiä sekä luonnonmaisemia.⁷⁵ Monissa kulttuuriympäristön kuvissakin näkyy paljon luontoa.

Aineistoa kerätessäni osa tauluista oli Lindillä itsellään ja osa muilla yksityishenkilöillä; kaikki maalaukset ovat edelleen yksityisomistuksessa. Useimmat maisemat olen nähnyt ja valokuvannut haastattelujen yhteydessä. Samalla olen merkinnyt kortistooni tietoja taulujen koosta, materiaaleista, kehyksistä, signeerauksesta, maalausajasta, kuvauskohteesta, omistajasta ja muista maalauksen tekemiseen ja vaiheisiin liittyvistä seikoista, joita taulun omistaja tai Lind itse on kertonut. Vanhin säilynyt maisema on akvarelli vuodelta 1926, ja muut ympäristökuvat ovat öljymaalauksia, joista viimeiset Lind on maalannut 1970-luvulla. Kaikkien taulujen valmistumisajankohtaa on mahdollonta selvittää edes vuoden tarkkuudella, sillä Lind viimeisteli maisemiaan vuosikausia ja merkitsi niihin vain harvoin valmistumisvuoden. Jokaista tauluaan hän ei edes signeerannut. Useimmat maalaukset olivat kooltaan 40–50 cm leveitä ja 30–40 cm korkeita. Taulujen materiaaleista ja kohteista päätellen hän näyttää maalanneen tauluja ahkerimmin 1940-luvun lopulta 1960-luvulle.⁷⁶

Lindin maisemamaalausten aitoudesta ei ole epäilystäkään. Tässä tutkimuksessa niitä on mielekästä analysoida kulttuurihistoriallisesti, ennen kaikkea kuvien sisällön eli niiden aihepiirin ja Lindin niille antamien merkitysten perusteella sekä ottaen huomioon miksi, milloin ja kenelle Lind oli kunkin taulun tarkoittanut. Nuo seikat ovat yksilön ympäristösuhteen kannalta olennaisempia kuin maalauksen esitteisyys.

Artikkelini ”One Man’s Thirteen Abodes” (2012) lähteiden joukossa on neljä maalausta, jotka esittävät Lindin asuntoja. Myös artikkelissa ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012) huomioin sen, että Lind teki tietyistä kohteista omia paikkojaan myös maalaamalla. ”One Man’s Waters” -artikkelissa (2007) olen huomionnut ne taulut, joissa on kuvattu vettä. ”Sunnuntaimaalarin maisemat” -artikkelissa (2004) olen käyttänyt jokseenkin kaikkia Lindin ympäristökuvia ja artikkelissa ”Oral History and Environmental Experiences” (2011) olen tulkinut kolmea kulttuuriympäristöä esittävää kuvaa. Maalausten valokuvia olen käyttänyt neljän artikkelin kuvituksena.

Harvat historiantutkijat ovat nähneet tutkimuskohteensa, mutta itse olen voinut lapsuudestani lähtien seurata Lindiä arkiaskareissaan. Havaintoni olen tallentanut vain muistiini. Eräitä haastattelujen yhteydessä tekemiäni havaintoja olen kirjannut kenttämuistiinpanoihini. Vaikka en olekaan havainnoinut Lindiä johdonmukaisesti, olen voinut käyttää huomioitani rakentaessani kuvaa Lindin ympäristösuhteesta samaan tapaan kuin tehdään etnografisessa tutkimuksessa. Tätä harjoitetaan monilla tieteen-

75 Rossi 2004, 248. Myös Lindin maalaamat kukkataulut, asetelmat ja jäljennökset Ferdinand von Wrightin lintumaalauksista ovat ympäristökuvia. Koska en ole käsitellyt niitä artikkeleissani, en käsittele niitä tässäkään julkaisussa.

76 Taulukortisto.

aloilla kehitellen erilaisia metodologisia yhdistelmiä. Kukin ala tuo kuitenkin tutkimukseen oman traditionsa; historialliselle etnografialle on ominaista nimenomaan kohteen tarkastelu ajassa.⁷⁷ Koska olen tarkkaillut myös omaa suhtautumistani ja reaktioitani, voidaan menettelyäni sanoa autoetnografiaksi.⁷⁸ Useat muutkin historian tutkijatkin ovat alkaneet kiinnittää huomiota omiin reaktioihinsa ja tuntemuksiinsa tutkimusprosessin kuluessa. Relevanteissa yhteyksissä olen liittänyt havaintojani tukemaan Lindistä ja hänen ympäristösuhteestaan rakentamaani kuvaa. Havaintoni ovat kaikkein subjektiivisimpia lähteitäni enkä voi varmasti osoittaa niiden paikkansapitävyyttä.

Haastattelemalla tuottamani muistitieto on tärkein lähdeaineistoni. Sen pääosan muodostaa 26 haastattelua, jotka tein Lindin kanssa vuosina 1985–1987. Niistä useimmat kestivät noin kaksi tuntia.⁷⁹ Haastattelujen aikaan hän oli 82–84-vuotias. Vuosina 1985–2004 haastattelin myös 16:ta muuta henkilöä – sukulaisia, naapureita ja yhtä työtoveria; kuutta miestä ja yhdeksää naista. Kertojat olivat työläisiä, toimihenkilöitä, yrittäjiä ja kotirouvia. Lindin haastatteluista 24 nauhoitin C-kasetille tai avokelalle ja kaksi merkitsin käsin muistiin. Muista haastatteluista nauhoitin kolme ja loppuista tein muistiinpanot käsin tallentaen vain ne kohdat, jotka koskivat Lindin maalausharrastusta ja tauluja. Tekstinnetyt haastattelut käsittävät kaikkiaan lähes viisisataa liuskaa. Kaikista haastatteluista oli tämän johdanto-johtopäätös-osan kannalta relevantteja 25 Lindin haastattelua ja 12 muuta haastattelua.

Lindin kanssa keskustelin ennen kaikkea hänen taideharrastuksestaan, mutta myös hänen elämästään varhaisimmasta lapsuudesta saakka, sillä olin aikaisemmin tehnyt paljon työväenhaastatteluja ja ajattelin, että joku toinen tutkija voisi hyötyä tiedoista.⁸⁰ Tuo tutkija olin lopulta minä itse, kun Lindin ympäristösuhteesta tuli tutkimusaiheeni. Nimenomaan nuo arkielämää koskevat tiedot mahdollistivat tämän väitöskirjan. Muiden henkilöiden haastatteluista sain olennaista informaatiota Lindin maisemista ja maalausharrastuksesta.⁸¹

Kentälle pääsy ei muistitietotutkimuksessa ole aina helppoa, sillä useimmat ihmiset empivät, ennen kuin lupautuvat varsinkin tuntemattoman henkilön haastateltaviksi. Vapaaehtoisuus on tärkeää tutkittavien itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kannalta, joita tutkijalla on vastuu kunnioittaa.⁸² Kaikki pyytämäni henkilöt suostuivat heti haastateltavikseni. Kahta lukuun ottamatta he tunsivat minut ennestään, mutta en voi sanoa, että olisimme olleet vanhoja ystäviä. Tuttujen haastattelemisen ongelmana on usein se, että haastateltavat kertovat asioista pintapuolisesti

77 Agar 1981, 22; 1986, 18; Adler & Adler 2008, 2.

78 Ks. esim. *Etnografia metodologijana* 2007; Uotinen 2010; ”Autoetnografinen tutkimus”, <http://www.xip.fi/tutkija/0406.htm>.

79 Haastattelin Lindiä vuonna 1985 kaikkiaan 12 kertaa, 1986 yhteensä 13 kertaa ja 1987 yhden kerran.

80 Esimerkiksi American Historical Society on suositellut, että tutkijat haastattelisivat kertojiaan yli omien tarpeittensa tulevien tutkijoiden hyväksi. Ritchie 2003, 41, 111.

81 Tein vuonna 1985 yhteensä kahdeksan, 1986 seitsemän, 1992 yhden ja 2004 yhden haastattelun.

82 Ks. tutkijan vastuusta ja velvollisuuksista *Turun yliopiston historian oppiaineryhmän eettinen ohjeisto* (2008).

tai jättävät kokonaan kertomatta niistä, kun olettavat haastattelijan niistä tietävän.⁸³ Haastatteluja aloittaessani pidin selviönä, että olen sopiva henkilö haastattelemaan tutkittaviani ja että tuttavuutemme on vain eduksi. Vaikka en myöhemminkään huomannut kommunikoinnissamme mitään ongelmia, katson, että tutkijan tulisi aina vakavasti pohtia, onko hän oikea henkilö haastattelemaan tiettyjä ihmisiä.⁸⁴

Lind itse suostui hankkeeseen kotvan asiaa harkittuaan. Kun selitin, että haluaisin tutkia hänen maalausharrastustaan ja taulujaan sekä keskustella työläisperheen arkielämästä, hän vähätteli omaa merkitystään. Sitä paitsi savolaiset käyttäytymissäännöt vaativat pientä kursailua: ”Mittees minussa on tutkimista...”⁸⁵ Hänen reaktionsa oli tavanomainen, sillä useimmat ihmiset vähättelevät merkitystään ja tietojaan sekä epäilevät muistiaan, kun heitä pyydetään haastateltavaksi. Mutta jo ensimmäisen keskustelun jälkeen he huomaavat tietävänsä ja muistavansa paljon omaa elämäänsä ja kokemuksiaan koskevia asioita.⁸⁶ Muut kertojani eivät epäilleet muistiaan ja pitivät aivan luonnollisena, että tutkin Lindiä.

Kun keskustelin Lindin kanssa aikeistani, hän ei ilmaissut sanallakaan, houkutteliko tai imarteliko tutkimukseen pääsy häntä. Hänellä oli ennestään jonkinlainen käsitys haastattelutilanteista, sillä *Warkauden Lehten* toimittajat olivat jututtaneet häntä mm. merkkipäivien yhteydessä. En painostanut häntä, mutta jatkoin keskustelemista hänen kanssaan. Lopulta hän totesi: ”Mutta ehäm minä voe sitä sinulta kielteekkään, nuapurin tytöltä. Sehä oes jo epäkohteliasta.” Hän lisäsi vähän empien: ”Ethän sinä kirjuta mittään lehteen!” Lupasin: ”En lehteen, tutkimusta vuan.” Lind jatkoi: ”Kun ne on jonkun kerran tehneet lehteen kirjoituksia, nii sitte alakaavat puhelimela kiusata, että enkö minä mualois taaluja... Mutta kum minä en ennee... Ei lehteen ... minun elinaekana”. Vakuutin: ”Em minä lehteen kirjuta. Näitä ei niä ja lue muut ku tutkijat.”⁸⁷

Haastattelin Lindiä yleensä muutamana peräkkäisenä päivänä useissa jaksoissa elokuusta 1985 lähtien marraskuuhun 1986, jolloin koin saaneeni riittävästi aineistoa silloisen suunnitelmani mukaiseen tutkimukseen. Olisin voinut jatkaa keskusteluja loputtomiin, sillä ihmisen muistitietovarastoa on mahdotonta tyhjentää, ja joka tapauksessa tulee esille jotakin uutta, kuten muistitietohistorioitsija Alessandro Portelli huomauttaa, mutta työ on tarkoituksenmukaista lopettaa jossakin vaiheessa.⁸⁸

Joka haastattelussa Lind muisteli mielellään asioita, joista kyselin, ja kertoi usein oma-aloitteisestikin elämästään. Hän oli myös selvästi odottanut tuloani. Minusta tuntui, että hän koki muistelemisen velvollisuudekseen, sillä hän keskusteli kanssani

83 Ystävien haastattelemisesta ks. esim. Hastrup 1987; Ruotsala 1998.

84 Haastattelijan dilemmasta ks. Rossi 2009a, 2009b.

85 Kenttämuistiinpanot.

86 Ks. esim. Caunce 1994, 24; Thompson 2000 [1978], 236; Rossi 2003a.

87 Kenttämuistiinpanot. – Vasta vuosina 1991–1993 kirjoitin haastattelujen pohjalta *Warkauden Lehteen* kaksi kymmenen jutun sarjaa, joissa käsitelin varkauteleisten elämänmenoa 1900-luvun alkupuolella. Rossi: ”Ranssin mukana vanhassa Varkaudessa 1.–10.”, *Warkauden Lehti* 1991–1992; ”Taas vanhassa Varkaudessa 1.–10.” *Warkauden Lehti* 1993.

88 Portelli 2006, 55, 61–62; ks. myös Lummis 1987, 111.

tuokion, vaikka oli lähdössä asioille kaupungille. Jopa silloinkin, kun hän oli menossa päivälevolle, hän oli valmis haastateltavaksi: ”Voe, voe, enhäm minä oekein siitä välittä, mutta enhäm minä sitä voe sinulta kielteekkään”, hän sanoi viittoillen minua ovensuusta peremmälle.⁸⁹ Lind toimi tässä savolaisen kohteliaisuusnormiston mukaan, joka vaatii vieraan miellyttämistä jopa omien tarpeiden kustannuksella. Kun vielä varsinaisten haastattelujen jälkeenkin syksyllä 1987 kävin tapaamassa Lindiä, hän ryhtyi välittömästi kertomaan ”vanhoista ajoista”.

Vain kerran haastattelujen kuluessa, maaliskuussa 1986, kun olimme keskustelleet jo lähes kaksikymmentä kertaa, Lind ilmaisi ääneen ajatuksensa haastattelujen merkityksestä. Kun kiittelin häntä siitä, että olin taas saanut vaivata, hän totesi: ”Mikäs tässä, mukavahan näetä on muistella. Eihän niitä tuu yksinään muistelukskaan. Mutta mihinkä sinä näetä kaekkia tarvihet? Eihän näelä voe olla mittää arvoa.”⁹⁰ Lind ei siis tuntunut täysin uskovan muistojensa olevan arvokkaita minulle ja tutkimukselle, mutta ilmeisesti hän nautti muistelemisesta ja haastattelutilanteet tarjosivat hänelle mieluisaa ajankulua. En tiedä, vakuuttuiko hän lopultakaan muistitietojensa merkityksestä, vaikka sitä vakuuttelin.

Lind puhui rauhallisesti, selvästi ja johdonmukaisesti. Hän vastasi kysymyksiini suoraan eikä ryhtynyt puhumaan asian vierestä tai lörpöttelemään muista asioista. Kertaakaan hän ei kieltäytynyt keskustelemasta esittämästäni aiheesta, mutta hän ei myöskään pyrkinyt miellyttämään vastauksillaan minua. Hän ei kauhistellut, ei päivitellyt eikä kiroillut. Hänen käyttämänsä savon murre oli värikästä ja ilmeikästä. Muistelemista ei haitannut hänen heikentynyt näkönsä eikä kuulonsa, kun yleensä istuimme vastatusten keittiön pöydän ääressä keskustelemassa. Jopa jouluaatonaattona 1985 saamastaan lievästä aivoverenkiertohäiriöstä hän kuntoutui nopeasti niin, etten tammikuussa 1986 häntä haastatellessani havainnut hänen henkisissä toiminoissaan ja kertomisessaan mitään eroa aikaisempaan nähden. Myöhemminkään en kokenut tuon äkillisen sairauskohtauksen jättäneen keskustelua haittaavia jälkiä.

Omaan muistiinsa Lind suhtautui kriittisesti; varsinkin nimimuistin heikkeneminen harmitti häntä: ”Sillon ku oekeer ruppee muistelemmaa, ei nimet tule mieleen, mutta sitten ne suattaa putkahtoo ihan omia aekojaan myöhemmin.”⁹¹ Ajoituksista hän saattoi todeta suoraan: ”Em muista nyt vuosia.”⁹² Kerran hän totesi muistamattomuuden liittyvän harrastamattomuuteen: ”Ei niitä [vanhoja lauluja] tuu piettyä mielessä, se on nii hajanaesta se muisti, ku ei niitä tullup paljo harrastettua ite.”⁹³ Hän saattoi myös keksiä jonkin ajoittavan tapahtuman, kun ei muistanut vuosia: ”Mitäs minä nyt sanosin... se olj niinä aekoena, kum minä en vielä ollu sotavaessäkkään.”⁹⁴ Tällaista tervettä kriittisyyttä omaa muistia kohtaan pidetään hyvän kertojan tunnus-

89 Kenttämuistiinpanot.

90 Kenttämuistiinpanot.

91 FL 17.7.1986.

92 FL 30.3.1986.

93 FL 31.3.1986.

94 FL 23.12. 1985.

merkinä.⁹⁵ Pidinkin Lindiä ihannekertojana jo haastattelujen aikaan ja näkemykseni vain vahvistui myöhemmin aineistoa käsitellessäni.

Muistitietohaastattelu (*oral history interview*), on erityinen keskustelulaji, puheen genre,⁹⁶ jossa osapuolet eli haastattelija (*interviewer*) sekä yksi tai useampi haastateltava (*interviewee*) pyrkivät yhdessä tuottamaan relevanttia informaatiota tutkimusta varten.⁹⁷ Haastateltavaa voidaan sanoa myös kertojaksi ja puhujaksi⁹⁸ sekä muistelijaksi⁹⁹. Olennaista on, että haastattelu myös tallennetaan ja että tutkija on aktiivisesti mukana aineistonsa luomisessa.¹⁰⁰ Tutkija voi tallentaa puheen nauhoittamalla sen äänenä tai tekemällä käsin kirjallisia muistiinpanoja. Tutkimushaastattelu ei ole kuulustelu, vaan tutkija pyrkii tekemään kommunikoinnista mahdollisimman keskustelunomaista, vaikka hän itse useimmiten kysyy ja haastateltava vastaa.¹⁰¹ Muistitieto luodaan ja tuotetaan kussakin haastattelutilanteessa, eikä se ole ennakolta valmiina vain poimittavaksi talteen. Tieto syntyy aina tutkijan ja kertojan vuoropuhelussa. Tämän taustalla vaikuttaa kuitenkin myös osapuolten kuviteltu keskustelu kuviteltujen kuulijoiden kanssa eli varjodialogi, jota ohjaavat kummankin historialliset, sosiaaliset ja kulttuuriset ennako-oletukset ja -odotukset.¹⁰²

Muistitietohistoriassa usein tutkija itse haastattelee ja tekee aiheeseensa liittyviä kysymyksiä haastateltavalle, joka pyrkii parhaansa mukaan vastaamaan niihin. Hän valitsee kertojiksi asiantuntijoita eli henkilöitä, joiden hän olettaa tietävän tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. Haastattelussa osapuolten välillä vallitsee sanaton sopimus, että he yhdessä tähtäävät tieteelliseen päämäärään ja pyrkivät tuottamaan tutkimuksen kannalta relevanttia informaatiota. Tutkija koettaa motivoida kertojaa palauttamaan tietoisesti ja tarkoituksellisesti mieleensä asioita ja tapahtumia.¹⁰³ Toisaalta kertojan mieleen saattaa tulla muistoja tahattomasti, ilman että hän tieteen tahtoon muistelee tai haluaa muistaa niitä.¹⁰⁴ Myös omassa tutkimuksessani valitsin haastateltavikseni asiantuntijoita, joista tärkein oli Frans Lind oman elämänsä asiantuntijana.

Yksilöhaastattelujen lisäksi voidaan tehdä myös erilaisia pari- tai joukko- eli ryhmähaastatteluja, joissa läsnä on haastattelijan lisäksi yksi, kaksi tai useampi ker-

95 Hoopes 1979, 126.

96 Vasenkari 1996, 98, 100.

97 Aikaisemmin on suosittu myös informantti-nimitystä; ks. esim. Oakley 1984; Jauhiainen 1982; Vasenkari 1995, 1996; Thompson 2000 [1978]; Ukkonen 2000. Oakleyn mukaan käsitteeseen liittyy ajatus vastentahtoisesta tietojen antamisesta; Oakley 1984, 58. Kaikki muutkaan tutkijat eivät hyväksy nimitystä, sillä se yhdistyy kanteluun ja ilmiantamiseen. Ks. esim. Counce 1994, 144; Rossi 2005b, 87.

98 Portelli 1991b, 47, 49; 1998, passim; 2006, 53.

99 Ukkonen 2006, passim. Kirjoitetun aineiston tuottajista voi käyttää käsitteitä muistelijä, kertoja ja kirjoittaja.

100 Lummis 1987, 27; Counce 1994, 19; Eskola & Suoranta 2003, 85; Rossi 2003b, 28–31; Marander-Eklund 2004, 93–95. Joissakin tapauksissa haastattelijoitakin voi olla useita. Ritchie 2003, 63, 198.

101 Thompson 2000, 222; Rossi 2003b, 30.

102 Vasenkari 1995, 48; 1996, 94; 1999, 52; Marander-Eklund 2004, 94.

103 Crapanzanno 1990, 271–272, 287; Portelli 1991b, 54, 56; 2006, 62; Vasenkari 1996, 88; Korhonen 2005, 66–68; Makkonen 2009, 19.

104 Schachter 2001, 321.

toja.¹⁰⁵ Yleensä muistitietohistorioitsijat kuitenkin haastattelevat mieluiten yhtä henkilöä kerrallaan, jotta keskustelua olisi helppo ohjata ja kertoja voisi edetä omassa tahdissaan ja ilmaista kokemuksiaan ilman toisten aiheuttamaa painetta.¹⁰⁶ Välillä tutkija joutuu hyväksymään myös usean henkilön läsnäolon, mikä voi olla hyvä asia, jos henkilöt laukaisevat toistensa jännitystä tai virkistävät toistensa muistia.¹⁰⁷ Haastateltavien määrä voi myös vaihdella eri keskusteluissa, ja joissakin tapauksissa yksi tai muutamat henkilöt voivat nousta keskeisiksi avainkertojiksi, joita haastatellaan useita kertoja.¹⁰⁸ Omassa tutkimuksessani haastattelin aviopuolisoita pareittain, ja he näyttivät auttavan toisiaan muistamaan. Lindin kanssa keskustelin kahden, mutta kahdessa tilanteessa paikalla oli toinenkin henkilö osan ajasta. Lukuisien haastattelukertojen myötä hänestä tuli avainkertojani.

Yleensä historiallinen muistitietohaastattelu on ns. teemahaastattelu¹⁰⁹, joka keskittyy tiettyyn aihepiiriin. Se on useimmiten myös ongelmakeskeinen, sillä sen avulla kootaan aineistoa tietyn tutkimusongelman selvittämiseksi.¹¹⁰ Teemahaastattelu on myös puolistrukturoitu,¹¹¹ mikä merkitsee sitä, että tutkija laatii etukäteen aihepiiri- tai kysymysluettelon, jota hän noudattaa. Hän tekee sen kuitenkin joustavasti ja kertojan ehdoilla edeten eli sen mukaan, mistä haastateltava tietää ja mistä hän haluaa ja osaa kertoa.¹¹² Tutkimuksen kuluessa haastattelurunko, teemat ja kysymykset usein muuttuvat ja täsmentyvät.¹¹³ Kun tutkija haastattelee samaa henkilöä useita kertoja pureutuen tiettyyn aihepiiriin, puhutaan syvähaastatteluista.¹¹⁴

Haastatteluni olivat joustavia teemahaastatteluja. En laatinut etukäteen kirjallisia kysymyksiä, vaan hahmottelin keskustelunaiheet ja kysymykset mielessäni ennen haastattelua ja sen edetessä. Keskustelin Lindin kanssa sen mukaan, mikä tuntui luontevalta. Arkielämästä otin esille aihepiirejä, jotka sisältyvät Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen työväenhaastatteluohjeisiin ja joita olin käyttänyt useissa kenttätöissä. Muistin teemat hyvin ja keskustelin Lindin kanssa mm. työstä, asumisesta, kodista, ruokataloudesta, vaatetuksesta, perheestä, tavoista ja vapaa-ajasta.¹¹⁵

105 Hirsjärvi & Hurme 2004, 61–63; ks. myös Rossi 2003d, 6–7; 2012a, 72.

106 Caunce 1994, 146; Thompson 2000 [1978], 234; Ritchie 2003, 62, Rossi 2003d, 7; 2012a, 72–73.

107 Thompson 2000 [1978], 234; Ritchie 2003, 62.

108 Henige 1982, 51.

109 Hirsjärvi & Hurme 1982, erit. 35–38; 2004, erit. 47–48; Rossi 2003b, 28–29; Marander-Eklund 2004, 96.

110 Rossi 2003b, 28; 2012a, 69.

111 Hirsjärvi & Hurme 2004, 43, 102–103; Marander-Eklund 2004, 96; Rossi 2012a, 70.

112 Caunce 1994, 147–149; Gaskell 2000, 40; Thompson 2000 [1978], 231–232; Ritchie 2003, 102–103; Rossi 2003a, 30–31; 2003d, 10, 11–12; Portelli 2009, 30.

113 Caunce 1994, 148; Tolonen & Palmu 2007, 97.

114 Jauhiainen 1982, 183; Marander-Eklund 2004, 96. Käyttäytymistieteissä syvähaastattelulla tarkoitetaan ns. avointa haastattelua, jossa kertoja saa puhua vapaasti assosioiden. Hirsjärvi & Hurme 2004, 45–46.

115 *Ohjeita ja kysymyksiä työväenyhteisön kuvausta ja tutkimusta varten*, 1975. Yksityiskohtaisia kysymyksiä sisältävien ohjeiden aihepiirit: I. Työ, työväki ja työolot; II. Asuminen ja asunnot sekä sisustus, III. Koti- ja ruokatalous, IV. Vaatetus, V. Sairaus, sairasapu, lääkintä ja sosiaaliturve, VI. Perhe ja suku, VII. Tavat; Juhlat ja merkkipäivät, VIII. Vapaa-ajan vietto, harrastukset, IX. Paikkakunta ja ympäristö, X. Organisaatiot.

Jos Lind alkoi kertoa oma-aloitteisesti jostakin aiheesta, jatkoin siitä, kunnes saatoin palata alkujaan suunnittelemaani teemaan. Luontevan vuoropuhelun virtaan syntyi vain harvoin taukoja, mutta näiden jälkeen minun oli helppo vaihtaa keskustelunaihetta. Lindin haastatteluista tuli lukuisien tapaamisten myötä syvähaastatteluja. Sukulaisten, naapureiden ja tuttavien haastatteluissa kyselin lähes yksinomaan Lindin maalausharrastuksesta ja tauluista, joita he olivat häneltä saaneet. Muuten annoin keskustelun polveilla vapaasti tavallisen kahvipöytäkeskustelun tavoin.

Muistitietohaastattelu on vuorovaikutustapahtuma, jonka ihanteena on kahden aktiivisen ja tasavertaisen toimijan, kahden subjektin kohtaaminen.¹¹⁶ Keskustelukumppanuuden tuloksena ei ole autenttinen totuus vaan yhdessä neuvoteltu konstruktio.¹¹⁷ Muistitietotutkija Michael Frischin termi yhteistekijyys viittaa sekä yhteistoimintaan haastattelun kuluessa että toiminnan tuloksena syntyneeseen haastatteluun.¹¹⁸ Käsite tarkoittaa, että kumpikin osapuoli on vastuussa haastattelun etenemisestä ja tuloksesta ja että kumpikin on haastattelun tekijä.¹¹⁹ Trevor Lummisin mukaan muistitiedon pitäisi olla informatiivisempaa ja täsmällisempää kuin omaelämäkertaa tai yksilön laatima dokumentti, koska se on kahden henkilön yhteistuote.¹²⁰

Myös Portellin mukaan muistitietohaastattelussa pyritään mahdollisimman tasa-arvoiseen tilanteeseen kahden subjektin, kyselijän ja vastaajan yhteisyrityksessä. Vaikka lopputulos on yhteistyön tulos, täydellistä tasa-arvoa on vaikea saavuttaa hierarkkisessa tilanteessa, sillä haastattelija ohjaa aina tapahtumaa tieteellisten tavoitteidensa mukaan.¹²¹ Symmetrinen haastattelutilanne on mahdoton siksi, että tutkija ja kontrolloi keskustelua: valitsee haastateltavat, esittää kysymykset ja reagoi tai on reagoimatta kertojan puheeseen, vastaa haastattelun muodosta ja etenemisestä sekä aineiston käsittelystä ja tulkinnasta.¹²² Mutta hän ei kuulustele, painosta, tuomitse eikä moralisoi, vaan rohkaisee ja kannustaa kertojaa ilmaisemaan kokemuksiaan ja näkemyksiään.¹²³ Haastattelussa kummallakin osapuolella on valtaa, mutta haastattelija ei voi pakottaa haastateltavaa kertomaan, vaan tämä päättää itse, mitä ja miten hän kertoo.¹²⁴ Erityisesti feministinen ja jälkikolonialistinen tutkimus on nostanut osapuolten vallan tutkimusprosessin keskiöön.¹²⁵

Haastattelija ja kertoja tuottavat muistitiedon aina tietyssä kulttuurissa, ajassa ja paikassa. Keskinäisessä vuorovaikutuksessaan heidän on hallittava yhteisönsä ja

116 Vasenkari 1996, 92, 96; Marander-Eklund 2004, 94; Thor 2003, 16.

117 Saastamoinen 2003, 21; Rubin & Rubin 2005, 78.

118 Frisch 1990.

119 Ritchie 2003, 29.

120 Lummis 1987, 11–12.

121 Portelli 1991b, 54; 2006 [1998], 60–61; ks. myös Henige 1982, 113; Lummis 1987, 12; England 1994, 86; Tolonen & Palmu 2007, 109.

122 Portelli 1991b, 56; Counce 1994, 23; England 1994, 86; Ritchie 2003, 30; Tolonen & Palmu 2007, 97, 109, 110; Peniston-Bird 2009, 112.

123 Rubin & Rubin 2005, 100, 102; Rossi, 2003c; 2009c.

124 Lummis 1987, 139–140; Rossi 2012a, 71–72. Vallasta muistitietohaastattelusta ks. esim. Rossi 2007a, 2007c.

125 Tolonen & Palmu 2007, 93–95; ks. Stanley & Wise 1990; Sherman Heyl 2001.

kulttuurinsa kielelliset konventiot ja menneisyyden esittämisen tapa. Kussakin tilanteessa kohtaavat kerrottu ja kerronnan aika sekä kertojan ja kuuntelijan aikaisemmat kokemukset. Kerronta tapahtuu myös aina tietystä näkökulmasta ja tietylle yleisölle. Prosessi on aina subjektiivinen, ja jokainen haastateltava kertoo asioista ja ymmärtää niitä oman menneisyytensä valossa.¹²⁶

Muistitietoaineiston sisältö riippuu myös siitä, millaiseksi kertojan ja tutkijan vuorovaikutus muodostuu.¹²⁷ Kummankin osapuolen kannalta luottamuksellinen ilmapiiri on tärkeä. Kertojan luottamuksen saavuttamisen kannalta tärkeitä seikkoja ovat tutkijan asiallisuus, aito kiinnostus, myötätunto ja kohteliaisuus.¹²⁸ Haastattelijan ja haastattelupaikan tuttuus lievittää kertojan mahdollista jännittämistä sekä auttaa luontevan ja luottamuksellisen suhteen syntymistä.¹²⁹ Mutta erityisen tärkeää on, että tutkija antaa haastateltaville etukäteen riittävästi tietoa tutkimuksen tarkoituksesta, taustavoimista, vastuuhenkilöistä, aineiston tulevasta käytöstä ja sijoituksesta, jotta he voivat antaa tietoon perustuvan suostumuksensa (informed consent) tutkimukseen osallistumisesta.¹³⁰

Omat haastattelutilanteeni tuntuivat tasavertaisilta enkä huomannut kertojien iän, sukupuolen tai koulutustaustan vaikuttavan kommunikointimme, vaikka kertojistani vain yksi oli ikäiseni ja muut minua vanhempia miehiä ja naisia ja vaikka koulutustaustamme oli erilainen. Lind itse olisi voinut olla isäni tai isoisäni, mutta hänkin suhtautui minuun kuin vertaiseensa, toiseen asiantuntijaan, eikä oudoksunut tutkijuuttani, sillä työssään hän oli joutunut tekemisiin isojenkin ”herrojen” kanssa. Kun hän haastatteluissa mainitsi vanhempani sukunimeltä, katsoin hänen asennoituvan minuun nimenomaan tutkijana.¹³¹

Aikaisemman tuttavuutemme ansiosta myös muut kertojani suhtautuivat minuun luontevasti, ja nekin henkilöt, jotka tapasin ensimmäisen kerran, keskustelivat kanssani savolaisella jouhevuudella. Heidän mahdollisuuttaan kokea itsensä tasavertaisiksi edisti varmasti se, että he pystyivät vastaamaan kysymyksiini. Luontevaa yhteyttä rakensi myös yhteinen kulttuuritausta ja kieli, savon murre. Entisenä varkautelaisena olin sisäpuolinen yhteisessä kulttuurissamme, mutta tutkijana pakosta ulkopuolinen, ”professional stranger” eli ammattivieras omassa kulttuurissaankin, kuten antropologi Michel Agar osuvasti sanoo.¹³² Koin tämän välitilan tutkimuksen

126 Tonkin 1999 (1992), 2–4, 38, 66–67; Wertsch 2002, 6, passim; Ritchie 2003, 28; Grele 2006, 70. Myös kirjoituskutsujen ja -kilpailujen avulla sekä oma-aloitteisesti tuotettu muistitieto syntyy kirjoittajan ja oletetun vastaanottajan välisessä vuorovaikutuksessa, tietyssä ajassa, paikassa ja yhteisössä. Ks. esim. Pöysä 2006.

127 Portelli 1991b, 54, 55.

128 Thompson 2000 [1978], 222, 239; Ritchie 2003, 13, 124; Marander-Eklund 2004, 98.

129 Haastattelupaikoista ks. esim. Ritchie 2003, 61. Esimerkiksi Thompson pitää kertojan kotia parhaana haastattelupaikkana. Thompson 2000 [1978], 234.

130 Tutkittavien informoinnista ja tietoon perustuvasta suostumuksesta ks. Kuula 2006, 99–133; Kvale 1996, 112–114, 153–154; Rubin & Rubin 2005, 104–106.

131 FL 12.1.1986; 31.3.1986. Ystävyys- ja tutkimussuhteesta sekä niiden erosta ks. Douglas, J. D. 1979, 27–29.

132 Agar, Michael: *The Professional Stranger*, 1980.

kannalta yksinomaan myönteiseksi. Luottamuksellisuutta loi osaltaan tuttu ja turvallinen keskustelupaikka, kertojien koti. Maalariryhmän siivoojaa haastattelin tosin terveyskeskuksen vuodeosastolla.

Yhdeltäkään kertojaltani en pyytänyt kirjallista suostumusta haastatteluun enkä aineiston käyttö lupaa, sillä 1980-luvulla se ei ollut vielä tapana. Mutta selitin suullisesti tutkimukseni tarkoituksen ja kerroin haastattelujen tulevasta tutkimuskäytöstä ja säilyttämisestä Turun yliopistossa.¹³³ Kertojien piilottaminen anonymiteetin tai salanimien taakse ei tullut mieleenikään. Kuitenkin haastatteluaineiston käyttöön, käsittelyyn ja säilyttämiseen oikeuttavaan lupaan kuuluu myös kertojan oikeus pysytellä tuntemattomana. Varsinkin arkaluonteisia asioita tutkittaessa on haastateltavien anonymiteetti taattava jo etukäteen. Yhteiskuntatieteissä haastateltavien yksityisyyden suojaamisessa on päädytty useimmiten siihen, että kaikki tunnistamisen mahdollistavat yksityiskohdat muutetaan ja kertojalle annetaan tekaistu tai peitenimi.¹³⁴ Kertojan lähipiirissä sekään ei auta, sillä tutut ihmiset tunnistavat toisensa.¹³⁵

Yhteiskuntatieteilijä Arja Kuulan mukaan tunnisteiden poistamista ja muuttamista pitäisi pohtia aina tapauksittain. Joskus tutkimuksen toteuttaminen edellyttää, ettei suoria tunnisteita poisteta, ja silloin oikeiden nimien käyttäminen on ainoa vaihtoehto. Tunnistamisen seurauksia arvioitaessa on tärkeää, mitä ja missä yhteydessä tietoa tutkittavasta annetaan.¹³⁶ Historiassa ja perinnetieteissä on pidetty tärkeänä, että haastattelut tallennetaan ja analysoidaan nimellisinä ja kertojien nimet mainitaan julkaisussa, jotta kertojat saavat ansaitsemansa kiitoksen. Olen samaa mieltä kuin muistitietotutkija Donald A. Ritchie, jonka mukaan kertojien nimettömyys on ristiriidassa muistitietohistorian tavoitteen kanssa antaa ääni äänettäville.¹³⁷

Vaikka 1980-luvulla haastateltavilta pyydettyinkin lupa heidän nimensä julkistamiseen, kertojien anonymiteetistä ja peitenimistä ei tuolloin vielä keskusteltu. Kertojani tuntuivat pitävän selviönä, että heidän nimensä näkyvät tutkimuksessa. Varsinkaan Lindin tunnistetietojen salaaminen ei olisi mielekästä. Mutta jos aloittaisin tutkimukseni nyt, toimisoin toisin. Pyytäisin kertojiltani kirjallisen suostumuksen haastatteluun osallistumisesta sekä luvan aineiston käyttöön ja arkistointiin. Lisäksi salaisin muiden kuin tutkimuskohteeni henkilöllisyyden, jos he haluaisivat.

Luottamuksellisuuteen liittyy myös haastattelujen tekstintäminen eli muuttaminen kirjalliseen muotoon. Se on tehtävä tarkasti niin, että puheen alkuperäinen merkitys säilyy ja tekstit ovat ymmärrettäviä. Julkaisussa lainauksia ei saa irrottaa asiayhteydestään, jottei niillä vahingoitettaisi kertojaa tai muita henkilöitä.¹³⁸ Tutkija

133 Kulttuurihistorian oppiaineella ei ole omaa arkistoa. Muistitietoaineistot sijoitetaan Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Tekstinnökset ovat toistaiseksi minulla.

134 Henige 1982, 114; Counce 1994, 197; Kvale 1996, 259–260; Ritchie 2003, 114, 126–128; Rubin & Rubin 2005, 98, 100, 106; Ruusu vuori & Tiittula 2005, 41. Myös maantieteessä on haastattelututkimuksissa pohdittu kertojien nimen käytön ja pois jättämisen ongelmia. Ks. Ní Laoire 2007.

135 Ukkonen 2002.

136 Kuula 2006, 108–109, 201.

137 Ritchie 2003, 126.

138 Ritchie 2003, 18, 71, 111, 128, 131; haastattelujen editoimisesta ks. esim. Moore, K. 1997.

voikin antaa haastateltavien tarkistaa tekstinnökset ja lainaukset,¹³⁹ jotta väärinkäsityksiltä vältyttäisiin. Kertojat itse eivät välttämättä ole huolissaan siitä, miten tutkija käyttää heidän sanojaan, vaan jälkipolvet ovat usein huolestuneempia kertojan maineesta.¹⁴⁰

Muistitietoa käyttävän tutkijan on syytä aina muistaa hienotunteisuus tutkittavinaan kohtaan.¹⁴¹ Erityisesti muistitietotutkijat pitävät tärkeänä, ettei tutkittaville aiheuteta vahinkoa.¹⁴² Folkloristi Taina Ukkonen vaatii oikeutetusti, että tutkijoiden on käytettävä ja julkaistava muisteluaineistoja niin taitavasti, ettei kukaan muistelija tuntsi itseään väärinymmärretyksi tai loukatuksi.¹⁴³ Vaatimus käy yksin Turun yliopiston historian oppiaineryhmän tutkimuseettisten ohjeiden kanssa. Näiden mukaan on tutkijan velvollisuus ymmärtää ja tehdä ymmärrettäväksi menneisyyden ihmisten kokemuksia, ajattelua, toimintaa ja tekoja sekä antaa heille puheenvuoro.¹⁴⁴

Omien haastattelujeni tekstinnöksiä en tullut tarkistuttaneeksi kertojillani, en edes Lindillä itsellään, sillä se ei ollut vielä 1980-luvulla Suomessa tapana, eivätkä kertojani sitä odottaneet. ”Sunnuntaimaalarin maisemat” -artikkelin käsikirjoituksen luetin kolmella haastateltavallani, jotka osoittivat siitä eräitä pieniä epätarkkuuksia ja asiavirheitä, mutta eivät puuttuneet haastattelulainauksiin. Englanninkielisiä artikkeleita en ole heillä etukäteen luettanut. Kaikissa julkaisuissani olen pyrkinyt suhtautumaan arvostaen ja kunnioittaen kaikkiin kertojiini.

Vuorovaikutustilanteena muistitieto-haastattelu herättää sekä tutkijassa että kertojissa monia tunteita, jotka voivat vaikuttaa osapuoliin ja tuotettuun informaatioon. Yleensä myönteiset tunteet edesauttavat hyvän suhteen luomista ja aineiston tuottamista; kielteiset tunteet voivat vaikeuttaa haastattelua tai jopa estää sen. Onnistunut haastattelu on kummallekin osapuolelle palkitseva kokemus,¹⁴⁵ ja sillä voi olla kertojalle terapeutinenkin vaikutus.¹⁴⁶ Tutkijalta vaaditaan myötätuntoa haastateltavia ja heidän kokemuksiaan kohtaan sekä kykyä hallita omia tunteitaan tutkimuksen eri vaiheissa, jotta aineiston tuottaminen onnistuisi.¹⁴⁷

Haastattelujeni alussa arkinen rupattelu laukaisi kertojieni mahdollista jännitystä, ja keskustelu näytti tuottavan heille mielihyvää. Toisen läsnäolo ei häirinnyt yhdessä haastattelemieni henkilöiden kerrontaa – puhuttiinhan tutuista ja mieluisista tai neutraaleista asioista. Itse olin tyytyväinen ja iloinen, kun sain käyttökelpoista ja kiinnostavaa aineistoa. Kertahaastattelujen terapeuttisuu-
tta en ajatellut, mutta

139 Rubin & Rubin 2005, 101.

140 Caunce 1994, 196.

141 Hinkkanen 1997, 131, 132; 2006, 195, 196.

142 Ks. esim. Rossi 2007a.

143 Ukkonen 2002.

144 Ks. ”Tutkijan vastuu ja velvollisuudet”, *Turun yliopiston historian oppiaineryhmän eettinen ohjeisto* (2008).

145 Caunce 1994, 141; Rossi 2003b, 33.

146 Muistitieto-haastattelujen terapeuttisuu-
desta ks. esim. Bornat 1989, 192; Caunce 1994, 25; Clark 1994, 19–21, 29–30; Tolonen & Palmu 2007, 101.

147 Caunce 1994, 133. Tunteista haastattelussa ks. Kvale 1996, 85–86; tunteista muistitieto-haastattelussa ks. Rossi 2008a; tutkijan tunteista ks. Leskelä-Kärki 2004, passim; 2006, 631–639; Kaartinen 2005a, 237–241; Rossi & Aarnio 2008.

haastattellessani Lindiä yhä uudelleen tiedostin sen mahdollisuuden. Koska sain haluamaani informaatiota, minua ei haitannut, vaikka Lind olisi kokenut keskustelut hoidollisiksi tai miellyttäväksi ajankuluksi. Mutta huoli hänen terveytensä pettämisestä painoi mieltäni siihen saakka, kunnes olin saanut mielestäni riittävästi aineistoa tutkimukseni kannalta keskeisistä teemoista.

2.2 Muistitiedon lähdekritiikki

Lähdekriittinen suhtautuminen tutkimusaineistoihin on historioitsijan etiikan lähtökohta.¹⁴⁸ Koska olen esittänyt artikkeleissani niukasti lähdekritiikkiä julkaisujen suppeuden ja kul-loisenkin julkaisufoorumin vaatimusten vuoksi, on tässä syytä paneutua siihen. Suomen historian tutkija Pirjo Markkola on todennut, että historian tutkimuksessa puhutaan nykyisin vähän lähdekritiikistä ja sen sijaan kirjoitetaan lähteiden ongelmista ja tutkijan suhteesta aineistoi-hinsa.¹⁴⁹ Kollegaansa Nils-Erik Villstrandiin nojautuen hän vaatii lähdekritiikkiä, jotta voidaan osoittaa hankkeen tieteellisyys ja selvittää, voidaanko lähteen antamia tietoja käyttää tiettyyn tarkoitukseen.¹⁵⁰ Muistitietohistorioitsija Malin Thorin mukaan muistitietoaineistoa käytettäessä kriittisyys on tarpeen, koska aineistoa ei ihmismuistin erehtyvyyden vuoksi ole pidetty yhtä luotettavana kuin kirjallisia lähteitä.¹⁵¹

Historiallisten lähteiden kelvollisuuden kriteereinä pidetään yleensä aitoutta, läheisyyttä ja samanaikaisuutta, riippumattomuutta, puolueettomuutta ja realistisuutta.¹⁵² Asiakirjojen tekijästä ei ole aina varmuutta,¹⁵³ mutta suullisesti tuotettujen lähteiden aitouden ei pitäisi olla ongelma, sillä haastatteluista tiedetään, ketkä ovat tekijät sekä kuka kertoo, kenelle, milloin ja missä tarkoituksessa.¹⁵⁴ Kirjoitetun muistitiedon autenttisuus ei kuitenkaan ole aina taattu. Muistitietoaineiston käyttökelpoisuuden ja luotettavuuden osoittamiseksi onkin selvitettävä mahdollisimman tarkkaan aineiston syntyprosessi ja siihen vaikuttavat seikat, esimerkiksi tutkijan osallisuus. Aitouden määrittämisen kannalta on tärkeää tietää myös, kuka on saattanut aineiston kirjalliseen asuun eli tekstintänyt sen ja millä tavoin eli kuinka paljon puhetta on toimitettu.¹⁵⁵ Myös aineiston luotettavuuden ja uskottavuuden kannalta on tärkeää tietää, miten julkaisuun otetut lainaukset vastaavat kertojan puhetta.

Haastattelujeni aitous ei ole ongelma, sillä olen tehnyt ne itse, ja tiedän niiden syntyajan ja tarkoituksen. Käyttämäni muistitietoa ei edes olisi olemassa ilman

148 Tikka 2002; ”Hyvä tieteellinen käytäntö”, *Turun yliopiston historian oppiaineryhmän eettinen ohjeisto* (2008).

149 Markkola 2008, 169.

150 Villstrand 2004, 123, 125, 127, 141; Markkola 2008, 170, 172.

151 Thor 2003, 7.

152 Villstrand 2004, 133–135; Markkola 2008, 172–173.

153 Hoffman 1996, 91.

154 Thor 2003, 8.

155 Thor 2003, 8. Haastattelujen muokkaamisesta julkaisemista varten ks. esim. Jones 2004.

osallisuuttani. Haastatteluni ovat ensikäden lähteitä, jotka muodostuvat menneisyyden toimijoiden aikaansaamasta aineistosta.¹⁵⁶ Nauhoittamani haastattelut olen tekstintänyt samana päivänä, jolloin olen muistanut hyvin kertojan kanssa käymäni keskustelun sekä kertojan äänenpainot, ilmeet ja muun puheenulkoisen viestinnän, josta olen myös paikoitellen maininnut sulkeissa, esim. (nauroi), (näyttää käsillään). Tekstinnökset olen tehnyt sanatarkasti. Myös käsin tekemäni haastattelumuistiinpanot olen tarkistanut samana päivänä. Jotta saisin haastatteluvitteistä selviä, olen erottanut avioparien haastatteluista kummankin puolison vastaukset omaksi kokonaisuudekseen. Kunkin kenttätörupeaman tekstit olen kirjoittanut koneella puhuttaaksi heti kotiin palattuani ja mielestäni saanut puheen sisällön hyvin alkuperäistä puhetta vastaavaan muotoon.

Jälkeenpäin arvioiden olen tehnyt korvaamattoman virheen tulkitessani kertojieni savon murteen yleiskielelle lukuun ottamatta eräitä ammattisanoja ja eloisia ilmaisuja. Aikanaan olen todennut, etten pysty tekemään tarkekirjoitusta eli litteroimaan keskusteluja foneettisesti ja etteivät myöhemmät tutkijat ehkä ymmärrä kirjoittamaani savoa. Siksi olen tulkinut kertojien puheet yleiskielelle. Saman murteen puhujana pystyn kuitenkin kääntämään tekstin takaisin savoksi, kuten olen tehnyt ”Sunnuntaimaalarin maisemat” -artikkelissani ja tässä väitöskirjassa. Englanninkielisiin julkaisuihin olen kääntänyt lainaukset yleisenglanniksi. Peruuttamattoman vahingon olen tehnyt myös käyttäessäni samat nauhat moneen kertaan, niin että alkuperäisistä äänitteistä on tallella vain kaksi C-kasettia itselläni ja yksi avokelanauha Turun yliopiston suomen kielen arkistossa. 1980-luvulla minulla ei ollut varaa hankkia uusia nauhoja joka haastattelua varten, eikä nauhojen säilyttämistä pidetty silloin välttämättömänä.

Riippumattomuuden kriteeri historiallisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että eri lähteet ovat syntyneet itsenäisesti eikä toinen perustu toiseen.¹⁵⁷ Perinteiset arkistolähteet ovat syntyneet tutkijasta riippumatta eivätkä muutu tutkijan tarpeista ja oletuksista huolimatta.¹⁵⁸ Muistitietoaineisto ei kuitenkaan voi olla riippumatonta klassisen lähdekritiikin tarkoittamassa mielessä, sillä siihen vaikuttavat tutkijan kysymykset, kiinnostuksenkohteet ja tavoitteet sekä tutkijan ja kertojan välinen suhde; kertojahan luo lähteen yhdessä tutkijan kanssa.¹⁵⁹ Osapuolten keskustelu vaikuttaa lähteeseen. Tähän vaikuttavat myös haastateltavan halu ja kyky kertoa kokemuksistaan ja selittää toimiaan. Siksi tutkijan ja haastateltavien suhde on dokumentoitava tarkasti, jotta muut tutkijat voivat tarkistaa lähteen ja kokeilla sen luotettavuutta sekä käyttää sitä halutessaan omiin tutkimuksiinsa.¹⁶⁰ Tärkeää on siis riippuvuuden tiedostaminen. Omat muistitietolähteeni eivät ole riippumattomia, koska ne ovat syntyneet minun aloitteestani ja toimestani. Tätä tosiasiaa en voi muuksi muuttaa, vaikkakin voin sen tiedostaa.

156 Sarjala 2002, 67.

157 Villstrand 2004, 133; Markkola 2008, 172.

158 Portelli 2006, 60.

159 Thor 2003, 9, 16, 20.

160 Thor 2003, 16.

Viime vuosina ovat myös kulttuurihistorioitsijat pohtineet tutkijan asemaa ja suhdetta kertojiin. Maarit Leskelä-Kärjen mukaan on tärkeää, että tutkija myös tiedostaa asemansa.¹⁶¹ Kari Immonen puolestaan toteaa historioitsijan argumenttien luotettavuuden ja siten tieteellisyys lisääntyvän, kun tutkija tekee sidonnaisuutensa tietoiseksi osaksi tutkimusprosessia.¹⁶² Oman tutkimukseni eri vaiheissa olen ollut hyvin tietoinen suhteistani kertojiini ja tutkimuskohteeseeni sekä siitä, että mahdollisesti vaikutan heidän elämäänsä, vaikkakaan en ole voinut tietää, miten olen vaikuttanut. Olen myös tiedostanut tutkimukseeni liittyvät tunteeni, toimintani perusteet ja yhteyteni tutkimusmaailmaan sekä vallan läsnäolon tutkimuksessa.¹⁶³

Perinteisen lähdekritiikin mukaan on tutkimuksen uskottavuuden kannalta olennaista selvittää myös aineiston mahdollinen tendenssi eli tarkoituksellisuus ja puolueellisuus sekä se, onko aineistossa asenteita, sympatioita, antipatioita, vääristelyä tai vaikenemista.¹⁶⁴ Täysin neutraaleja lähteitä ei ole olemassakaan,¹⁶⁵ minkä suuri osa historiantutkijoista myöntääkin. Portellin mukaan varsinkin muistitietohistorioitsijat ovat haastaneet objektiivisuuden ja totuuden merkityksen,¹⁶⁶ mutta haasteeseen yhtyvät monet muutkin historioitsijat todeten jokseenkin kaikkien lähteiden puolueellisuuden.

Haastattelemalla tuotettu muistitietoaineisto on aina subjektiivista, kertojan näkökulmasta esitettyä ja toisen subjektin, haastattelijan, vaikutuksesta syntynyttä. Subjektiivisuus kuuluu muistitiedon perusolemuksen. Se ei tee aineistosta kelvotonta, vaan pikemminkin tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavaa. Subjektiiviset lähteet osoittavat, miten ihmiset ymmärtävät ja tulkitsevat menneisyyttään ja mikä tapahtumien merkitys on. Siksi puolueellisiakaan lähteitä ei tule hylätä; pitää vain selvittää, mistä niiden mahdollinen tendenssi johtuu.¹⁶⁷ Historian nykykeskustelussa ei aineiston ja tulkintojen subjektiivisuutta tai objektiivisuutta enää erityisesti pohdita.

Perinteisessä lähdekritiikissä läheisyys ja samanaikaisuus tarkoittaa sitä, että historiallisen lähteen tuottanut henkilö on itse ollut tapahtumapaikalla ja kirjannut havaintonsa saman tien. Lähteen oletetaan olevan sitä luotettavampi, mitä lähempänä havainnoija on ollut fyysisesti ja ajallisesti itse tapahtumaa ja mitä pikemmin sen jälkeen hän on merkinnyt havaintonsa muistiin.¹⁶⁸ Muistitietohistoriassa ajallinen

161 Leskelä-Kärki 2012, 44.

162 Immonen 1996, 63. Refleksiivisyyden tärkeyttä ovat korostaneet myös useat muistitietoa käyttävät tutkijat, mm. Fingerroos 2003; Saastamoinen 2003; Taira 2004; Fingerroos & Haanpää 2006. Uskontotieteilijä Teemu Tairan mukaan on olennaisempaa pohtia tutkimuksen vaikutuksia kuin tutkijan positiota. Taira 2004, 110, 116.

163 Yhteiskuntatieteilijä Mikko Saastamoisen mukaan refleksiivinen tutkija tiedostaa paikkansa maailmassa ja sen, kuinka tämä vaikuttaa tulkintaan ja sen, kuinka tutkimusprosessi voi vaikuttaa tutkituun todellisuuteen Arvelen Saastamoisen tarkoittavan, että tutkija voi tiedostaa mahdollisuutensa vaikuttaa, mutta ei sitä, miten hän ja tutkimus lopulta vaikuttavat. Saastamoinen 2003, 18–19, 21.

164 Villstrand 2004, 134; Markkola 2008, 173.

165 Thurén 1992, 72; Thor 2003, 16.

166 Portelli 1997c, 64–65.

167 Thor 2003, 16–18.

168 Villstrand 2004, 133; Markkola 2008, 172; ks. myös Thurén 1992, 71.

läheisyyskriteeri ei täyty, sillä tapahtuman ja kerronnan välillä on aina aikaero, koska haastattelut tehdään tapahtumien jälkeen, usein vasta vuosikymmeniä myöhemmin.¹⁶⁹ Mutta läheisyyden kriteeri täyttyy sikäli, että kertoja on voinut olla fyysisesti lähempänä kuin kukaan muu.¹⁷⁰ Näin on varsinkin silloin, kun kertoja puhuu omasta elämästään.

Arkistotutkimuksen ollessa ihanteena historioitsijat ovat pitäneet muistinvaraista tietoa epäluotettavana ja nähneet tärkeäksi osoittaa sen epätarkkuuksia, vajeita ja vääristymiä. Mutta muistitietohistorioitsijat ovat todenneet, että muistitieto on yhtä luotettava tai epäluotettava kuin mikä tahansa muu historiallinen lähde, sillä väite ei ole välttämättä sen todempi heti muistiin merkittynä kuin myöhemmin mieleen palautettuna. Sitä paitsi monet asiakirjatkin perustuvat suullisiin tietoihin ja ovat tapahtuman jälkeen muistiin merkittyjä, eikä niiden tarkoituksaan ole ollut kertoa totuutta.¹⁷¹ Esim. kirjeet, päiväkirjat ja omaelämäkerrat on perinteisesti hyväksytty lähdeaineistoksi, vaikka ne voivat olla epätarkkoja, epätäydellisiä ja puolueellisia. Kuten historioitsija Elizabeth Tonkin huomauttaa, jokaisella lähteellä on tekijänsä ja tällä oma näkökulmansa.¹⁷² Jos halutaan selvittää lähteiden totuudellisuutta, lähteet on testattava suhteessa muuhun aineistoon.¹⁷³ Kansatieteilijät ovat punninneet muistitiedon luotettavuutta vertaamalla sitä dokumentteihin sekä vertaamalla muistiaineistoja keskenään,¹⁷⁴ mutta haastattelutietojen vertaaminen asiakirja-aineistoihin ei ole aina mahdollista.

Historioitsija Torsten Thurén edustaa perinteistä lähdekritiikkiä ja toteaa ihmisten unohtavan nopeasti, muokkaavan tapahtumien kulkua mielessään, sekoittavan tapahtumia ja lisäävän yksityiskohtia kokemaansa.¹⁷⁵ Ritchiekin korostaa, että suullinen todistusaineisto on tarkoitushakuista ja valikoivaa ja että kertojat esittävät asioista vain yhden puolen.¹⁷⁶ Samaa voitaisiin sanoa useimmista muistakin lähdeaineistoista. Muistitietotutkija David Henige puolestaan huomauttaa, että vanhuksille muistelu on luonnollista, ja sen avulla he hahmottavat elämänsä.¹⁷⁷ Myös Lummis toteaa, että vanhuksat muistelevat mielellään ja muistavat hyvin.¹⁷⁸ Muistipsykologit ovat havainneet, että semanttinen muisti säilyy vanhetessa hyvin ja vanhuksat muistavat enemmän lapsuudestaan ja nuoruudestaan kuin myöhemmistä ajoista.¹⁷⁹ Yleensä

169 Portelli 1997b, 85; Thor 2003, 10.

170 Thor 2003, 15; ks. myös Tikka 2002.

171 Lummis 1987, 12–13, 73; Virrankoski 1994, 27–28; Portelli 1991b, 51, 52; 1998, 68; Tonkin 1999 [1992], 113–114; Ritchie 2003, 26, 117.

172 Tonkin 1999 [1992], 113–114.

173 Ritchie 2003, 26, 117.

174 Korkiakangas 1999, 161–162; 2006, 121.

175 Thurén 1992, 71; ks. myös Tosh 1994, 43.

176 Ritchie 2003, 117.

177 Henige 1982, 129.

178 Lummis 1987, 121.

179 Schachter 2001, 314, 320. Myös Thompson huomauttaa, että pitkäaikaismuisti on vakaa, ja Virrankoski toteaa muistitiedon olevan joskus ihmeteltävän tarkan. Thompson 2000 [1978], 136; Virrankoski 1994, 25.

henkilö muistaa hyvin asiat, jotka häntä kiinnostavat ja ovat hänelle merkityksellisiä tai jotka ovat aikanaan herättäneet voimakkaita tunteita.¹⁸⁰ Useat muistitutkijat toteavat, että asia muistetaan sitä paremmin, mitä useammin se palautetaan mieleen, mutta jos tietoa ei käytetä, se ei palaudu.¹⁸¹ Sitä paitsi muistamamme asiat voivat ylipäättään olla enemmän muistamisen arvoisia kuin unohtamamme asiat.¹⁸²

Muistitiedon luotettavuutta lisää se, että ihmiset kertovat vuosien mittaan samoja tarinoita yhä uudestaan ja keskustelevat niistä, joten ne säilyvät hyvin mielessä.¹⁸³ Vain harvoin haastateltava kertoo asiaa ensimmäistä kertaa juuri haastattelussa; hän on voinut keskustella siitä useinkin. Uudelleen kerrottaessa yksityiskohdat täsmentyvät ja mukaan tulee jälkiä myöhemmistä tapahtumista ja sosiaalisesta kontekstista.¹⁸⁴ Muisti työstää aktiivisesti muistoja, kun henkilö pyrkii tekemään menneisyyden ymmärrettäväksi eli koettaa luoda sille merkitystä sekä asettaa haastattelun ja kertomuksen historialliseen kontekstiinsa.¹⁸⁵ Itse suhtaudun luottavaisesti muistitiedon käyttökelpoisuuteen historiallisessa tutkimuksessa.

Kaikki haastateltavani kertoivat ajallisesti muutaman vuosikymmenen takaisista asioista, jotka kuitenkin olivat jollakin tavalla olleet heille tärkeitä. Lindin varhaisimmat muistot olivat noin 80 vuoden takaa, mutta ne olivat eloisia, toden- ja uskottavantuntuisia. Hän lienee usein aikaisemminkin muistellut mielessään noita menneitä asioita ja tapahtumia sekä kertonut niistä läheisilleen, joten ne olivat painuneen hänen mieleensä yhä vankemmin. Muutkin kertojani olivat olleet itse lähellä tai jopa lähinnä kuvaamiaan tapahtumia, eikä kukaan muu olisi voinut kertoa asioista juuri heidän kannaltaan, esimerkiksi Lindin maalaaman taulun saamisesta hää- tai syntymäpäivälahjaksi.

Ajan myötä kertojan käsitys tapahtuneesta ja tapahtuman arvottaminen voi muuttua.¹⁸⁶ Kun historiallinen perspektiivi muuttuu, ikääntyvä ihminen arvioi ja tulkitsee menneisyyttä uudelleen.¹⁸⁷ Onkin lähdekriittisesti tärkeää huomata, ettei haastattelu anna tietoa vain menneisyydestä, vaan myös haastattelun tekoajasta ja yksilön tilanteesta.¹⁸⁸ Menneisyyden lisäksi myös nykyisyys ja tulevaisuus voivat vaikuttaa siihen, mitä ja miten henkilö kertoo.¹⁸⁹ Haastattelijan kysymysten lisäksi myös jokin muu kertomahetken seikka voi houkutella muistelijan mieleen tietyn muiston. Myös se, miten kertoja haluaa itsensä muistettavan kuolemansa jälkeen, voi vaikuttaa suul-

180 Schachter 2001, 56, 220, 238.

181 Bjork & Bjork 1988, 284, 285; ks. myös Conway & Bekerian 1988, 523; Schachter 2002, 42–45, 60, 96.

182 Schachter 2002, 101; ks. myös Ritchie 2003, 34.

183 Conway & Bekerian 1988, 519, 523; Portelli 1991a, 59; 1998, 68–69; Schachter 2001, 101, 217, 322.

184 Thor 2003, 15; ks. myös Schachter 2001, 101, 322.

185 Portelli 1998, 69; Schachter 2001, 64; ks. myös Kirby 2008, 30.

186 Portelli 1991a, 61; Thor 2003, 10, 11; Conway 2008, 79.

187 Kirby 2008, 30; ks. myös Tikka 2002.

188 Thor 2003, 10–11.

189 Thor 2003, 19–20.

listen lähteiden luomiseen.¹⁹⁰ Lummis toteaa, että luotettavaa tietoa saadaan todennäköisimmin silloin, kun kertojan ei enää tarvitse ajaa omaa etuaan antamalla tietty kuva asioista eli kun kertoja lähestyy kuolinvuoteen tunnustuksia: tilanteen etäisyys vähentää teeskentelyn tarvetta.¹⁹¹

Haastattelujen aikaan Lind oli jo yli 80-vuotias, mikä lieene vaikuttanut siihen, mitä ja miten hän menneisyydestä kertoi. Hän saattoi tietenkin aidosti unohtaa tai salata tahallaan jotakin, mitä en voi kuitenkaan tietää. Erään nuoruuden paikkansa, Varkauden Työväen Näyttämön viehätysten yksityiskohtia hän jätti selvästi kertomatta, kun hän totesi vain, että seura veti puoleensa. Teatterissa täytyi kuitenkin olla jotakin hänen mielestään ainakin nuorelle naiselle sopimatonta, sillä hänen nuorempi tyttärensä kertoi isän jyrkästi kieltäneen häntä hakeutumasta teatteriharrastuksen pariin.¹⁹² Näyttämötoiminnan houkutusten yksityiskohtainen kuvailu ei ollut välttämättöntä, vaikkakin se olisi elävöittänyt paikan kuvaa. Muita vastaavia ”sensurointeja” en haastatteluissa huomannut.

Lind ei haikaillut menneitä aikoja takaisin eikä ainakaan ääneen katunut mitään: ”Mikä on eletty, se on kaikki takanapäen. Se on kaikki nettoo, ennen sanottiin.” Samassa haastattelussa hän totesi vielä: ”No niitäpä on turha harmitella. Niitä on sellasia elämän aekoja. Ketä vettää mihinnii päen... Kyllähä sitä tulloo... Mutta mitäpä heitä... Ei niitä kannata katua. Takana päen kaekki, siitä on hyvä. Hyvinhän se on männy, eikä siinä mitä. Olisha sitä voenu toesinnii ellee.”¹⁹³ Hän oli valmis jättämään jäähyväiset elämälle, minkä hän ilmaisi vanhan laulun sanoin todettuaan ensin, ettei missään ole niin hyvä kuin kotona: ”’Tule vain tuoni ja niitä pois / tämä riutuva rannan ruoho.’ Niihän ne laulo.”¹⁹⁴

Kaikesta kuulemastani päättelin, että Lind oli sovinnossa itsensä ja menneisyytensä kanssa. Hän oli vilpittömästi oma itsensä eikä esittänyt olevansa muuta kuin oli. Hän ei kaivannut itselleen mainetta enää eläessään ja tiesi, etten minä kerro hänestä julkisuudessa, koska olin luvannut olla kirjoittamatta hänestä ennen hänen kuolemaansa. Se, mitä kirjoittaisin myöhemmin ja millaisen kuvan hänestä antaisin, ei näyttänyt häntä kiinnostavan, sillä hän ei kysynyt kertaakaan, mitä kirjoittaisin. Hän ei liene kaivannut erityistä jälkimainettakaan. Sukulaiset saattoivat toivoa, että antaisin todenmukaisen kuvan heille rakkaasta henkilöstä.

Lähdekritiikissä realismi tarkoittaa lähteen uskottavuutta suhteessa tutkituun aikaan.¹⁹⁵ Tämäkään kriteeri ei täyty muistitiedon osalta, eikä sitä oikeastaan voida soveltaakaan, sillä lähteitä ei tutkittavana aikana vielä ollut, vaan ne syntyivät vasta haastatteluissa. Thorin mielestä muistitietoa ei pidä hylätä lähteenä, vaikka se ei täytä klassisen lähdekritiikin kriteerejä. Se näet kertoo tapahtumista ja niiden mer-

190 Thor 2003, 14–15, 20.

191 Lummis 1987, 119–120.

192 FL 31.3.1986; MH 12.9.1985.

193 FL 31.3.1986.

194 FL 17.7.1986

195 Villstrand 2004, 135; Markkola 2008, 173.

kityksestä yksilöille,¹⁹⁶ mikä on yhtä tärkeää kuin mitä todella tapahtui. Historioitsija Jorma Kalelan mukaan käyttökelpoisuutta ei määrää lähteen luotettavuus, vaan se, pystyykö lähde vastaamaan tutkijan kysymyksiin.¹⁹⁷

Historiallisen lähdekritiikin yhteydessä on syytä mainita myös lähteiden reliabiliteetti eli pysyvyys ja luotettavuus ja validiteetti eli pätevyys, vaikka niitä ei ole ollut tapana lukea perinteisiin kriteereihin. Kirjallisia lähteitä käytettäessä ne on voitu ottaa selviöinä, sillä asiakirjat pysyvät samoina, vaikka tutkija analysoi niitä, ja jos aineisto vastaa tutkijan kysymyksiin, se on validi lähde. Mutta muistitiedon reliabiliteetti ja validiteetti on kyseenalaistettu muistin erehtyvyyden takia. Eri tutkijoiden mukaan lähde voidaan pitää luotettavana, jos haastatettava kertoo eri yhteyksissä samasta asiasta samalla tavalla tai kertomus pitää yhtä kirjallisten lähteiden tai valokuvien kanssa. Mutta valheitakin voidaan toistaa samalla tavalla, eikä muistitietoa välttämättä voida verrata muihin lähteisiin. Eri haastateltavien kertomukset kontrolloivat kuitenkin toisiaan. Sitä paitsi tutkijan on tunnettava tutkimaansa aikakautta niin, että pystyy arvioimaan kertomusten paikkansapitävyyttä.¹⁹⁸

Haastatteluissani koin, että kaikki kertojani kuvailivat asioita, jotka kukin koki todeksi, enkä huomannut kenenkään tietoisesti muuntelevan tosiasioita. Yleensä haastatteluissa harvat ihmiset valehtelevat tarkoituksella¹⁹⁹, eikä kukaan rupea ”satulemaan”, jos tietää paljastuvansa²⁰⁰. Ainoa seikka haastatteluissani, josta eri kertojat antoivat erilaisia tietoja, oli puolison suhtautuminen Lindin maalausharrastukseen.²⁰¹ Toiset kertoivat, ettei puoliso pitänyt taulujen maalaamisesta, toiset taas totesivat puolison arvostaneen tauluja. Käsitysten ristiriita selittynee sillä, että kertojat viittasivat eri aikoihin, jolloin puolison terveydentila ja Lindin ajankäyttömahdollisuudet olivat erilaiset. Kaikkien puheet olivat siis ”totta” tietystä tilanteesta.

196 Thor 2003, 19–20.

197 Kalela 2012, 32.

198 Hoffman 1996, 88–89; Thor 2003, 7–9; ks. myös Korkiakangas 1999, 161.

199 Tikka 2002; ks. myös Milkley & Legassick 2000.

200 Counce 1994, 132.

201 IR 13.8.1985; SM 14.8.1985; AK 9.9.1985; SL 10.9.1985.

3 Lähestymistavat, käsitteet ja tutkimusperinteet

Käytän tutkimuksessani kulttuurihistorian menetelmiä, mutta kuvailen tässä myös muiden tieteenalojen termejä ja lähestymistapoja, joista on ollut hyötyä tutkimusongelmien, käsitteiden ja näkökulmien kiteyttämisessä. Kulttuurihistorioitsijat käyttävät yleensäkin tutkimusaiheestaan ja -kohteestaan riippuen ennakkoluulottomasti myös muiden tieteiden metodologiaa.²⁰² Tässä luvussa esittelen kolme osatutkimuksissani käyttämäni keskeistä lähestymistapaa: kulttuurihistoriallisen ympäristötutkimuksen, henkilöhistorian ja muistitietotutkimuksen näkökulman, joiden avulla analysoin ja tulkiten aineistoani tiiviisti lähilukien ja temaattisesti tulkiten. Esitellessäni näkökulmiani määrittelen myös niiden kannalta keskeiset tutkimuskäsitteet ja osoitan, millaisesta tutkimustraditiosta metodologiani nousee.

3.1 Kulttuurihistoriallisen ympäristötutkimuksen näkökulma

Ympäristötutkimusta tehdään monella tieteenalalla humanistisissa sekä luonnon- ja yhteiskuntatieteellisissä tieteissä usein eri alojen lähestymistapoja yhdistellen. Kaikille noille tutkimuksille on yhteistä ihmisen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelu jostakin tieteenalan kannalta mielenkiintoisesta näkökulmasta.²⁰³ Eri aloilla käytetyt käsitteet kuitenkin vaihtelevat, ja samankin alan tutkijat käyttävät samoja käsitteitä eri merkityksissä. Lisäksi tutkijat lainailevat käsitteitä rohkeasti toisiltaan. Ympäristöön liittyvien käsitteiden käytössä olen saanut vaikutteita maantieteen, ympäristöhistorian ja ympäristöpsykologian tutkijoilta. Kuitenkin tutkimukseni on kulttuurihistoriallista ympäristötutkimusta, jonka tehtävänä on Keijo Virtasen mukaan ”tavoitella nimenomaan ympäristön (niin ”alkuperäisen” luonnon kuin rakennetun ympäristön) merkitystä [ihmisen] maailman aineosana”²⁰⁴.

Ympäristön (*environment, surroundings*) eli miljöön (*milieu*) käsitettä käytän kaikissa osajulkaisuissani ja tarkoitan sillä ihmisen joka puolella levittäytyvää fyysistä maailmaa, aineellista elinympäristöä (*physical environment*). Tätä fyysistä ympäristöä ei ole olemassa ilman ihmistä, vaan se sananmukaisesti ympäröi häntä ja on hänen toimintojensa kehys. Jokainen yksilö on oman ympäristönsä kokemuksellisessa keskiössä, oman maailmansa keskipisteessä,²⁰⁵ ja ympäristö on olemassa vain suhteessa niihin, joiden ympäristö se on.²⁰⁶

202 Ks. esim. Virtanen 1993, 38; Kaartinen 2005b, 176.

203 Ks. myös von Bonsdorff 2011b, 17.

204 Virtanen 1991, 19.

205 Rossi 1995, 176; ks. myös Bender, B. 1995, 1; Haapala 1995, 61; Lappi 1997, 6; Haila & Lähde 2003, 13–14, 149. Tuan 2007 [1977], 41.

206 Haapala 1995, 61; ks. myös Berleant 1995, 72–73; Ingold 2011, 77.

Fyysinen ympäristö²⁰⁷ on koko se elinpiiri, jossa ihminen liikkuu ja jonka kanssa yksilö ja hänen yhteisönsä on kosketuksessa.²⁰⁸ Se muodostaa käytännössä jakamattoman kokonaisuuden, ja se voidaan ymmärtää jatkumoksi, joka ulottuu koskemattomasta luonnosta (*nature*) ihmisen muokkaamaan ja viljelemään luontoon sekä keinotekoiseen, ihmisen rakentamaan miljööseen (*man-made milieu, built environment*). Ihmisen muokkaama ja viljeleminen luonto ja rakentama ympäristö, jossa näkyvät ihmisen toiminnan jäljet, muodostavat kulttuuriympäristön (*cultural environment*).²⁰⁹

Ympäristötieteilijä Yrjö Haila toteaa, että kulttuurin ja luonnon väliin on mahdollonta määritellä rajaa ja että olemme itse ihmisinä sijoittuneet rajalle. Luonto on kaikkialla, sekä sisällämme että ekologisissa suhteissa ulkopuolellamme olevaan maailmaan.²¹⁰ Ympäristöhistorioitsija Ari Aukusti Lehtinen puolestaan kirjoittaa, että ihmisen elämismailma on monimutkainen kokonaisuus, jossa luontoa ei voi erottaa ihmisen muovaamasta osasta.²¹¹ Useat eri alojen tutkijat ovat sitä mieltä, ettei ihminen ole ympäristöstä ja luonnosta irrallaan, vaan on niiden osa kuten muutkin eläimet.²¹² Sitä paitsi ihmiset kokevat eri tilanteissa ja paikoissa olevansa joko luontoa, kulttuuria tai kumpaakin.²¹³

Voidaankin ajatella, että ihminen ja luonto muodostavat jatkumon ja että ihminen on ympäristön prosessien osa, jolloin hänellä ei edes ole ulkomaailmaa.²¹⁴ Tutkimuksessa ympäristön eri osat on kuitenkin usein erotettava selvyiden vuoksi, vaikkakin sen voi tehdä vain käsitteellisesti²¹⁵, kuten teen kirjoittaessani Lindin ympäristösuhteesta. Myös ympäristöhistorioitsija Laura Hollsten toteaa, ettei ole mielekästä asettaa luontoa ja kulttuuria vastakkain, mutta tutkimuksessa ne on joskus tarkoituksenmukaista erottaa.²¹⁶

Kulttuurimaantieteilijä Pauli Tapani Karjalaisen mukaan on luonnollista ajatella, että ympäristö on meihin nähden jotakin ulkopuolista, että me subjektina ja ympäristö objektina olemme olemassa toisistamme erillään. Mutta eksistentiaalisesti asianlaita on toisin. Karjalainen kirjoittaa runollisesti antropologi Clifford Geertzia

207 Myös Rauno Lahtinen käyttää väitöskirjassaan yleisterminä fyysisistä ympäristöä. Hän tutkii erityisesti kaupunkiympäristöä, johon kuuluu rakennetun ympäristön lisäksi myös luontoa. Lahtinen R. 2005, 22.

208 Ks. myös Horelli 1982, 175–177; Räsänen & Räsänen 1982, 40–44.

209 Rossi 1995, 176–179; 2010c, 79–80; ks. myös Härö & al. 1980, 13, 50, 51; Keisteri 1985, 168; 1994, 57–61; Lehtinen 2001, 35; Lahtinen R. 2005, 24; Bonsdorff 2011b, 17. Eurooppalaisessa ympäristösosiologiassa ympäristö ja luonto tarkoittavat samaa asiaa, mutta amerikkalaisessa tutkimuksessa ympäristöön luetaan sekä luonto että rakennettu kulttuuriympäristö. Rannikko 1995, 108. Ympäristöhistorioitsija Clive Pointing lukee maatalousmaan ja kaupungin kulttuuriympäristöön, jota hän nimittää keinotekoiseksi. Pointing 1991.

210 Haila 2003, 185–186, 189, 194–196.

211 Lehtinen 2001, 35.

212 Hayward 1975, 5; Virtanen 1991, 32; Karjalainen 1995, 86 ja 2004, 52; Haila & Lähde 2003, 14; Lahtinen R. 2005, 23; Meriläinen-Hyvärinen 2010, 72. Ks. myös Berleant 1995, 68 ja 2006, passim; hänen mukaansa ihminen ja ympäristö muodostavat jatkumon ja ihminen ja luonto täydentävät toisiaan.

213 Schroeder 2007, 307–308.

214 Berleant 1997, 4, 12.

215 Berleant 1995, 68; 2006, 99; Lehtinen 2001, 35.

216 Hollsten 1995, 17–18, 42; ks. myös Hollsten 1997.

mukaillen, että ”me kudomme jatkuvasti ympäristöämme erilaisten merkitysten monimutkaiseksi verkoksi, johon tartumme kiinni ja jossa elämme koko ajan”.²¹⁷ Itse koen ihmisen suhteen ympäristöön selittyvän kaksoisroolilla: ihminen on sekä biologinen että kulttuuriolento, mutta voi ottaa sekä luontoon että kulttuuriin nähden ulkopuolisen roolin tutkijana tai vaikkapa taiteilijana kuten Lind teki.

Aineellinen miljöö on aina ajallinen, kulttuurinen ja sosiaalinen mutta myös yksilöllinen. Se antaa ihmisen toiminnalle konkreettiset puitteet, mutta ei määrää toimintaa, vaan tarjoaa valinnanmahdollisuuksia.²¹⁸ Olen aikaisemmissa tutkimuksissani todennut, kuten moni muukin tutkija, että myös yhteisön ja kulttuurin arvot ja normit säätelevät ympäristössä toimimista. Ympäristö on olemassa ihmiselle ja ihmisen hahmottamana, kokemana, tulkitsemana ja arvottamana. Toisin sanoen se saa mielen ja merkityksen yksilöltä, joka on kokemuksellisesti sen keskiössä. Ihminen kokee ympäristönsä kokonaisvaltaisesti eikä yleensä erottele miljöön aineellisia, sosiaalisia, psykologisia, emotionaalisia, poliittisia, kulttuurisia tai historiallisia аспектеjä.²¹⁹

Käytän tutkimuksessani myös maiseman (*landscape*) käsitettä, jolle eri kirjoittajat antavat eri merkityksiä. Sekä arkikielessä että monilla tutkimusaloilla sillä tarkoitetaan ympäristöä, luontoa tai näkymää.²²⁰ Voidaan puhua myös kaupunki-, kulttuuri-, viljely- tai maalaismaisemasta. Käsitteellä voidaan korostaa tietyn aistin, esimerkiksi näön, kuulon, haju- tai liikunta-aistin välityksellä havaittavaa ympäristöä.²²¹ Maantieteilijä Petri Raivo toteaa, että maisema voi tarkoittaa näkyvää maanpinnan aluekokonaisuutta, seutua, tienoota tai näkemällä havaittavaa ympäristöä. Se voidaan ymmärtää myös tapana nähdä ja jäsentää symboliympäristöä, kuvana, maalauksena tai kirjallisena kuvauksena. Raivo oivaltaa myös, että maisemassa näkyy aina ihmisen pyrkimys hallita ja kontrolloida ympäristöään.²²²

Taiteessa maisema voi olla sanoin tai kuvin tuotettu miljöön rajatun osan, jokin näkymän, esitys.²²³ Kuvataiteissa maisema on perinteisesti kaksiulotteinen maalaus.²²⁴ Maantieteilijä Yi-Fu Tuan kirjoittaa, että maisemamaalaus on muuttumaton paikka; siinä aika on pysähtynyt.²²⁵ Myös maisemantutkija Maunu Häyrynen toteaa, että maisemakuvaus muuttaa paikan esineen kaltaiseksi kuvaksi ja irrottaa sen totu-

217 Karjalainen 2004, 52. Hän ei kuitenkaan viittaa Geertziin. Ks. Geertz 1973, 5.

218 Rapaport 1977, 2; Horelli 1982, 36.

219 Rossi 1995, 176; 2004, 234; 2010c, 80; ks. myös Horelli 1982, 12; Räsänen & Räsänen 1982, 41–42; Karjalainen 1986, 27–29, 123–126; 1987a, 24–25; 1987b, 23–26; 2004, 52–56.

220 Rossi 1995, 180; ks. myös Bender, B. 1995, 1; Hayden 1995, passim; Karjalainen 1999, 24; Raivo 1999a, 104; Benedictsson & Lund 2010, passim.

221 Relph 1989, 23–24; Tuan 1990, 133; Raivo 1992, passim; 1997, passim; Saarikangas 2002, 49, 50; ks. myös Rossi 1995, 180; 2004, 234.

222 Raivo 1999b, 1, 5.

223 Ervamaa 1975, 19, passim; Berleant 1995, 69; Green 1995, 31–32; Raivo 1997, 193; Karjalainen 1999, 31; von Bonsdorff 2011a, 122; Häyrynen 2011, 35; ks. myös Rossi 1995, 180; 2004, 234.

224 Ks. myös Raivo 1999b, 2.

225 Tuan 2006, 20–21.

tuista yhteyksistään. Se jähmettää ympäristön tietyn ajallisen tilanteen mukaiseksi. Ympäristön näkeminen maisemana on leimallisesti ulkopuolinen näkökulma, joka sulkee pois arkielämän paikan päällä.²²⁶

Taidehistorioitsija Kalevi Pöykkö määrittelee maisemamaalauksiksi (*landscape painting*) sekä luonnonmaisemien että kaupunkinäkökymien tai muiden ihmisen muovaamien ympäristöjen kuvalliset esitykset. Maisemia voidaan luonnehtia myös maisemamuotokuviksi.²²⁷ Jukka Ervamaa puolestaan kirjoittaa ympäristökuvista eli miljöökuvista.²²⁸ Ville Lukkarinen, taidehistorioitsija hänkin, määrittelee jotakin erityistä paikkaa kuvaavan taideteoksen nostalgiseksi jäljeksi tietystä paikkakokemuksesta.²²⁹ Myös Lindin maalauksissa voi olla muistumia menneisyydestä, vaikka hän dokumentoi niissä kuvaushetken tilannetta.

Tässä tutkimuksessa käytän maisema-käsitettä suppeassa merkityksessä tarkoittamaan Lindin maalaamia ympäristökuvia (*environmental pictures*), jotka esittävät näkymiä luonnosta ja rakennetusta kulttuuriympäristöstä ja joilla hän on ilmaissut suhdettaan ympäristöönsä. Kuten olen jo aineiston yhteydessä maininnut, Lindin ympäristökuvista osa on luonnonmaisemia (*natural landscapes*) ja osa kuvaa kulttuuriympäristöä, nimenomaan rakennettua ympäristöä (*built environment*). Kulttuuriympäristöä kuvaavista tauluista osa esittää mökkejä eli yksityishenkilöiden omistamia taloja (*private homes*) ja osa julkisia rakennuksia (*public buildings*) sekä kaupunkimaisemia (*urban landscapes, cityscapes, townscapes*), joita sanon myös katunäkymiksi (*streetscapes*).²³⁰

Koska käytän maisemia lähteinäni, täsmennän suhdettani taidehistorioitsijoiden tekemään kuvatutkimukseen; tai-

Kuva 7. *Aution mökki*. Lind maalasi 1960-luvulla tämän yksityistalon kuvan, jossa talvisen luonnon keskellä kyyhöttävä talo näyttää olevan melkein sivuasias. Valokuva: Tiina Rossi

Kuva 8. *Salama* kuuluu Lindin ikuistamiin julkisiin rakennuksiin. Alkujaan rakennuksessa sijaitsi kauppa ja myöhemmin lennätinkonttori. Lind asui talossa lyhyen ajan 1910-luvulla. Valokuva: Leena Rossi.

226 Häyrynen 2011, 26, 27.

227 Pöykkö 1984, 7.

228 Ervamaa 1975, 19.

229 Lukkarinen 2011, 145.

230 Rossi 2004, 248–265; 2007b, 38; 2011c, 137, passim.

Kuva 9. *Asemakatu*. 1950-luvulla Lind kuvasi hiekkaharjun poikki avatun uuden kadun, joka uhkasi romahduttaa rinteellä seisovan punaisen työläistalon ulkorakennuksineen. Valokuva: Leena Rossi.

Kuva 10. *Näkymä Sirppi-saaresta*. Lind maalasi 1950- ja 1960-luvulla kesämökkinsä lähistöltä useita luonnonmaisemia, mm. tämän näkymän. Valokuva: Leena Rossi.

dehistorioitsijathan tutkivat maalauksia useimmiten osana taiteen traditiota ja esteettisesti arvottaen. Ympäristökuvien hyödyntäminen ei kuitenkaan voi olla yhden tieteenalan yksinoikeus, vaan minkä tahansa alan tutkijat saavat käyttää niitä tutkimusongelmiensa kannalta mielekkäällä tavalla. Taidehistorioitsija Sari Kuuva myöntääkin, ettei kuvien tulkitsemiseen tarvita taidehistorian opintoja, sillä kaikki ymmärtävät kuvia jollakin tasolla, eikä ole olemassa mitään yhteistä tulkintamallia. Hänen mukaansa visuaalinen ilmiö on nähtävä laajassa kulttuurihistoriallisessa kontekstissa.²³¹

Tarkastelen tässä tutkimuksessa Lindin maalauksia kulttuurihistorioitsijana. Niissä ei sen vuoksi ole tärkeää taiteellinen traditio, maalaustekniikka eikä kuvien herättämä esteettinen vaikutelma, vaan yksilön ympäristösuhteen kannalta olennaisempia seikkoja ovat kuvan sisältö ja merkitys, tekemisen motiivi, tekoyhteydet ja saaja. Nämä ovat niitä kontekstuaalisia tietoja, joita kuvien analyysi vaatii taidehistorioitsija myös Gillian Rosen mukaan.²³² Rose toteaa, ettei kuvan merkitys synny tekijässä eikä tekovaiheessa vaan vastaanottajissa, joilla on omat kat-

somistapansa ja tietonsa.²³³ Itse ymmärrän, että kuvilla voi olla monia merkityksiä, ja merkitys voi olla eri aikoina erilainen sekä tekijälle että kullekin katsojalle.

Lindin ympäristösuhteen tutkimuksessa tärkeitä ovat erityisesti ne merkitykset, joita Lind itse on liittänyt tauluihinsa ja joista hän on kertonut haastatteluissa. Muistitieto onkin aivan olennaista merkitysten selvittämiseksi sekä tekijään ja tekoyhteyksiin liittyvän tiedon hankkimiseksi. Häyrynen tekee tärkeän oivalluksen todetessaan, että kuvauskohteeseen alun perin liittynyt paikallinen tieto, kokemukset ja muistot eivät välity kuvauksen mukana.²³⁴ Käytän Lindin maalauksia lähteinä analysoidessani ja tulkitessani kaikissa osajulkaisuissani mutta varsinkin artikkeleissa ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) ja ”Oral History and Individual Environmental Experiences” (2011).

²³¹ Kuuva 2007, 27, 28, 30, 31, 34, 36, 38.

²³² Rose 2001, 16, 17, 19, 30 kaavio 1.4., 31, 32.

²³³ Rose 2001, 23.

²³⁴ Häyrynen 2011, 27.

Paikka (*place*) on tutkimuksessani tärkeä käsite, sillä yksilön ympäristösuhde konkretisoituu paikoissa ja yksilön paikkasuhde (*place relationship*) on hänen ympäristösuhteensa osa. Tarkastelen Lindin koteja ja suhdetta niihin artikkelissani ”One Man’s Thirteen Adobes” (2012) sekä yleensä hänen paikkojaan ja paikkasuhdettaan artikkelissani ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012).

Historiassa paikka on aina ollut keskeinen seikka, sillä kaikki ihmisen toiminnot tapahtuvat jossakin: se on siis ymmärretty ihmisen toiminnan näyttämöksi. Sitä on pidetty selviönä, kunnes sitä on alettu pohtia ja teoretisoida syvällisemmin viime aikoina, kun tilan käsitteen käyttö on yleistynyt.²³⁵ Paikan ja tilan käsitteitä ovat määritelleet mm. antropologit, arkkitehtuurin ja kirjallisuuden tutkijat, filosofit, maantieteilijät, taidehistorioitsijat sekä ympäristöpsykologit ja -sosiologit. Eri aloilla ja eri kielissä käsitteet menevät osin päällekkäin ja ovat jopa vastakkaisia.²³⁶ Koska yhtä, yleisesti hyväksyttyä ja oikeaa paikan tulkintaa ei ole olemassa, olen muotoillut käsitykseni eri tutkijoiden käsitysten pohjalta, mutta omien tutkimusongelmieni kannalta tarkoituksenmukaisesti.

Käsitykseeni paikasta ja yksilön paikkasuhteesta ovat vaikuttaneet useiden maantieteilijöiden tutkimukset, mm. Edward Relphin *Place and Placelessness* (1976), Yi-Fu Tuanin *Topophilia* (1974/1990) ja *Space and Place* (1977/2007), Edward Caseyn *Getting Back Into Place* (1993), Tim Cresswellin *Place: A Short Introduction* (2004) sekä Pauli Tapani Karjalaisen lukuisat paikkasuhdetta koskevat julkaisut, joissa hän pohtii sisäpuolisuuutta ja ulkopuolisuuutta.²³⁷ Myös kulttuuriantropologi Anneli Meriläinen-Hyvärinen artikkelista ”Sanopa onko mejän hyvä olla täällä? Paikkakokemukset kolmen talvivaaralaisen elämässä” (2010) olen löytänyt yhtymäkohtia omaan ajatteluuni, kun hän kirjoittaa kolmen henkilön paikkasuhteesta etnografisen kenttätutkimuksen pohjalta.²³⁸ Niin ikään kulttuuriantropologi Kristiina Korjonen-Kuusipuron väitöskirja *Yhteinen Vuoksi: Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen laaksossa 1800-luvulta nykypäiviin* (2012) sivuaa omaa tutkimusaihetani.²³⁹ Paikkaan kiintymisen käsitteestä olen saanut tietoja toisaalta kulttuuriantropologi Setha M. Low’n ja Irwin Altmanin teksteistä teoksessa *Place Attachment* (1992), toisaalta ympäristösosiologi Per Gustafsonin väitöskirjasta *Place Attachment and Mobility: Three sociological studies* (2002).²⁴⁰

235 Ks. esim. *Historiallisen Aikakauskirjan* erikoisnumero 1/2010; Syrjämaa & Tunturi (toim.): *Eletty ja muistettu tila*, 2002; Laitinen (toim.): *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*, 2004; ks. myös Andrews et al. 2006, 159.

236 Rossi 2012c, 251; ks. myös Casey 1997, 286; Jorgensen & Stedman 2001, 233–235; de Certeau 1988 [1984], 117, passim; Pretty et al. 2003, 274; Lewicka 2011, 207, 223; Jerram 2013, 403; Schwerhoff 2013, 427.

237 Ks. myös Relph 1989; Tuan 1978, 1980, 2006; Casey 1987, 1993, 1996, 1997, 2002; Cresswell 1996, 2009; Karjalaisen kaikki lähdeluettelossa mainitut julkaisut.

238 Meriläinen-Hyvärinen kirjoittaa talvivaaralaisten paikkasuhteesta myös ”pidemmällä aikaperspektiivillä” artikkelissaan ”Kun kaivos tuli kotiin. Sotkamon Talvivaara: menetetyt paikat ja niiden kulttuuriperintö” (2014).

239 Korjonen-Kuusipuro tarkastelee Vuoksen asukkaiden suhdetta omaan luonnonympäristöönsä myös artikkelissaan ”Vesi ei ole samanlaista kaikkialla” (2014).

240 Ks. myös Low 1996, 2003; Gustafson 2001, 2006.

Tarkastelen paikkoja yksilön kannalta sekä konkreettisina sijainteina että näistä saatuina kokemuksina. Katson, ettei ihmisen ympäristö ole fyysisesti eikä merkityksiltään yhtenäinen tila, vaan yksilön eläessä siihen muodostuu tärkeitä, muista kohdista erottuvia osia eli paikkoja. Paikka on siis joko luonnon tai kulttuuriympäristön osa, konkreettinen kohta, sijainti, jolla on yksilölle erityinen arvo ja merkitys.²⁴¹ Cresswell ilmaisee saman kirjoittaessaan, että koemme maailman paikkoina ja teemme paikoilla maailmasta merkityksellisen.²⁴² Paikoilla pelkkinä maantieteellisinä sijainteina ei ole merkitystä, vaan ne saavat merkityksensä ihmisten toimintojen, havaintojen, kokemusten ja tunteiden kautta.²⁴³ Paikoilla ei myöskään ole vain yhtä ja samaa merkitystä kaikille ihmisille, ei edes tietyn ryhmän kaikille jäsenille, sillä ihmiset kokevat ympäristönsä eri tavoin. Paikat ovat aina subjektiivisia ja kokemuksellisia. Ne ovat jonkun paikkoja.²⁴⁴

Vaikka ihmiset tekevät paikkojaan yksilöinä tietyissä toiminnoissa ja tiettyjen ihmisten kanssa, he luovat niitä aina myös kulttuurissa, yhteisössä ja ajassa. He tekevät niitä liikkumalla ja havainnoimalla, siis ruumiissaan. Merkitykset rakentuvat siis kulttuurisesti, sosiaalisesti, historiallisesti ja kokemuksellisesti.²⁴⁵ Tuanin mukaan paikat syntyvät arkisissa kokemuksissa eri aistien yhteistoiminnassa, mutta myös liike on tärkeä: paikan tuntu tallentuu lihaksiin ja luihin.²⁴⁶ Casey mukaan paikkojen tekeminen on ruumiillisten kokemusten perusmuoto.²⁴⁷ Myös Low kirjoittaa ruumiillisista tiloista tarkoittaen, että ihminen on aina joka paikassa ruumiissaan ja kokee paikan aistiensa kautta.²⁴⁸

Käsitän itsekin paikat ruumiillisesti koettuina, mutta yhdyn myös maantieteilijä Kent C. Rydenin ajatukseen, että paikkojen syntyyn liittyy myös kieli. Hän nimittäin toteaa, että paikat syntyvät vasta, kun ne puetaan sanoiksi ajatuksissa ja muistissa sekä puhuen tai kirjoittaen.²⁴⁹ Paikkojen nimeäminen on Tuaninkin mukaan paikan syntyprosessin olennainen osa.²⁵⁰ Olen myös samaa mieltä kuin Relph, joka kirjoit-

241 Rossi 2011c, 123; 2012c, 252; ks. myös Relph 1976, 21–22; Karjalainen 1986, 114; Low & Altman 1992, 6; Gustafson 2001, 13; Cresswell 2004, 7, 10, 12; Malmsten 2007, 64–65; Tuan 2007 [1977], 6, 136. Käännöstekstien mukaan de Certeau 1988 [1984] toteaa juuri päinvastoin, että paikasta tulee tila, kun se saa merkityksen. Suomessa mm. Aarnipuu ymmärtää tilan ja paikan de Certeau (käännösten) mukaisesti, Aarnipuu 2008, 20. Ranskankielen sanojen *espace*, *lieu* ja *place* kääntäminen on ongelmallista ja harkittava tapauksittain.

242 Cresswell 2004, 7, 12.

243 Rossi 1995, 183–184; 2012c, 253; ks. myös Berdoulay 1989, 125; Low & Altman 1992, 4, 8; Ryden 1993, 38; Cresswell 2004, 7, 12; Gustafson 2001, 6, 13, 14.

244 Low & Altman 1992, 4; Rossi 1995, 183–184; Stenros 1997, 20; Gustafson 2001, 6, 8; Stokowski 2002, 369; Bender, B. 2006, 303, 308.

245 Low & Altman 1992, 5; Casey 1993, 47–50; Greider & Garkovich 1994, 2; Gustafson 2001, 12; Low 2003, 9–18; Cresswell 2004, 37; Siim 2006, 97; Rossi 2011c, 123; Bonsdorff 2011b, 18.

246 Tuan 2007 [1977], 183–184; ks. myös Tuan 1990 [1974], 10–11; Ryden 1993, 38.

247 Casey 1993, 47–50.

248 Low 2003, 20, *passim*.

249 Ryden 1993, 241.

250 Tuan 2007 [1977], 29–30.

taa, että ihminen yleensä luo paikkojaan tiedostamattaan,²⁵¹ mikä ei sulje pois sitä, että paikkojen luominen tapahtuu yhteisen kielen avulla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, kuten vapaa-ajantutkija Patricia A. Stokowski toteaa.²⁵²

Ihmiset sitovat muistonsa paikkoihin²⁵³, ja konkreettisista paikoista muodostuu havaintojen ja muistin avulla abstrakteja, näkymättömiä ja mentaalisia mielikuvia, joita yksilö säilyttää muistissaan. Paikkojen mielikuvat syntyvät kaikkien aistien – näön, kuulon, hajun, maun sekä kosketus- ja liikunta-aistin – välityksellä.²⁵⁴ Lindin paikkojen muodostumisessa näkö oli tärkeä päätellen siitä, että hän muisti menneitä asioita ja tapahtumia hyvin visuaalisesti; hän ikään kuin näki muistot silmiensä edessä.²⁵⁵ Haastatteluissa hän teki konkreettisista paikoista muisteltuja ja kerrottuja ja maalauksissaan hän esitti paikkoja kuvien kielellä. Ympäristökuvia voisi sanoa myös korvikepaikoiksi, kuten Tuan sanoo valokuvista.²⁵⁶

Yksilön elämänsä aikana muodostamia ja muistelemia paikkoja voi sanoa muiston, muistojen tai muistelemisen paikoiksi. Myös sosiaalishistorioitsija Saara Tuomaala käyttää termiä muiston paikka lähestyessään kokemuksen ja kertomuksen välistä ruumiillista ja subjektiivista yhteyttä. Hän ymmärtää käsitteen laajasti, sillä hän määrittelee muiston paikoiksi lapsuuteen ja kouluuikaan liittyvät elinympäristöt, rakennukset, esineet, tekstit ja suulliset kertomukset sekä ruumista koskevat muistot, jopa eletyn elämän jäljet kuten arvet tai paralingvistiset ilmaisut kuten nauru ja itku.²⁵⁷ Myös käsitettä muistin paikka on viime aikoina käytetty suomenkielisessä tutkimuksessa tarkoittamaan erilaisia muistoihin ja muistamiseen liittyviä paikkoja.²⁵⁸ Koska (psykologina) ymmärrän muistin paikan tarkoittavan sitä kohtaa ihmisen aivoissa, johon muistin toiminta voidaan konkreettisesti jäljittää, ei muistin paikan käsite ole relevantti tässä tutkimuksessa.

Ajan myötä konkreettiset paikat muuttuvat ja niille voi tulla uusia merkityksiä, jolloin myös mielikuvat niistä muuttuvat. Siksi paikan tekemistä ja paikkaa voidaan sanoa jatkuvaksi prosessiksi.²⁵⁹ Paikat voidaan myös nähdä ”sosiaalisen vuorovai-

251 Relph 1976, 68.

252 Stokowski 2002, 372.

253 Koleva 2004, 63.

254 Tuan 2007 [1977], 8–18; ks. myös Rossi 2012c, 259.

255 Rossi 2012c, 259; ks. myös FL 14.7.1986.

256 Tuan 2006, 20–23; ks. myös Korjonen-Kuusipuro 2012, 107.

257 Tuomaala 2004, 57.

258 Muistin paikan käsite on tullut suomeen ranskalaisen historioitsijan, Pierre Noran käsitteen *le lieu de mémoire* käännöksenä. Noran toimittama teossarja *Les lieux de mémoire* (1984–1992) käsittelee kohteita, joita pidetään Ranskan historian ymmärtämisen kannalta keskeisinä. Ks. myös *Realms of Memory* (1996–1998). Muistin paikan käsitteestä suomessa ks. esim. Peltonen, U-M.: *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta* (2003). Le Goff kirjoittaa kollektiivisista muistin paikoista ja jakaa ne topografisiin (arkistot, kirjastot, museot), monumentaalisiin (hautausmaat), symbolisiin (seremoniat, pyhiinvaellukset, vuosi- ja syntymäpäivät) ja funktionaalisiin (omaelämäkerrat, seurat, yhdistykset). Le Goff 1992, 95–96.

259 Relph 1976, 71; Low & Altman 1992, 4; Ryden 1993, 38; Rossi 1995, 183–184; Gustafson 2001, 6, 13, 14.

kutuksen ja muistojen joustavina, muuttuvina, dynaamisina konteksteina”.²⁶⁰ Mutta pysyvyys on paikan ajatuksessa tärkeä, kuten Tuan kirjoittaa, ja käsitys paikasta voi muodostua vain, kun paikka ei muutu. Hän jopa varoittaa pitämästä maailmaa jatkuvasti muuttuvana prosessina, koska silloin ei mitään paikan tajua voisi syntyä.²⁶¹ Uskon, ettei hän tarkoita staattisella täysin muuttumattomalla, vaan sitä, että paikan täytyy säilyä riittävän samana, jotta sen jatkuvuuden voi tajuta.²⁶² Myös Relph muistuttaa paikan koetusta pysyvyydestä, jota rituaalit ja traditio vahvistavat.²⁶³ Olen itsekin todennut, että paikan täytyy pysyä ainakin jossain määrin muuttumattomana, jotta yksilö voi kokea sen samaksi paikaksi.²⁶⁴

Paikan pysyvyyteen liittyy ihmisen ja paikan välinen tunneside, jonka olemassaolon useat tutkijat ovat todenneet²⁶⁵ ja käyttäneet siitä erilaisia käsitteitä: juurtuneisuus, paikasta välittäminen, paikkaan kiintyminen, paikan tuntu ja topofilia.²⁶⁶ Käytän osatutkimuksissani Lowlta ja Altmanilta omaksumaani paikkakiintymyksen (*place attachment*) käsitettä, mutta myös juurtuminen²⁶⁷ kuvaaisi erinomaisesti Lindin suhdetta paikkoihinsa. Paikkaan kiintymisen on useimmiten ajateltu keskittyvän paikkaan, johon yksilö on juurtunut, tuntee kuuluvansa ja jossa hänen on mukava olla.²⁶⁸ Mutta paikkaan liittyvät tunteet voivat olla myös kielteisiä tai ambivalentteja.²⁶⁹ Maantieteilijä ja ympäristökäyttäjymisen tutkija David Seamon toteaa, että kielteiset tunteet, kuten ahdistus ja ärtymys, syntyvät useimmiten silloin, kun paikkoja muutetaan jollakin tavalla.²⁷⁰ Lindin paikkojen kaksiarvoisuuteen kiinnitän huomiota kummassakin paikkoja käsittelevässä artikkelissani.

Paikkatutkimuksen ja muistitietotutkimuksen kannalta on kiintoisaa, että maantieteilijätkin ovat kiinnostuneet tavallisista ihmisistä ja heidän arkisista paikoistaan ja käyttävät vanhojen ihmisten kertomuksia yhä enemmän.²⁷¹ Muistitieto antaa ainutlaatuisen näkökulman paikkojen historiaan, sillä se sisältää ensikäden tietoa ihmisten arkielämän paikoista sekä näiden havaitsemisen ja käytön muutoksista.²⁷²

260 Stokowski 2002, 369.

261 Tuan 2006, 15, 18–19; 2007 [1977], 140, 179; ks. myös Agnew 2005, 83. Kulttuuriantropologi Korjonen-Kuusipuro on Vuoksea koskevassa tutkimuksessaan kritikoitunut Tuanin paikkakäsitystä staattiseksi, mutta todennut myös, että ihmisillä on voimakas pysyvyyden kaipuu ja että he pyrkivät ankkuroimaan paikan muuttumattomaksi. Korjonen-Kuusipuro 2012, 103.

262 Rossi 2012c, 256; ks. myös Gustafson 2002, 6; Tuan 2007 [1977], 140.

263 Relph 1976, 31–32.

264 Rossi 2012c, 253.

265 Ks. esim. Relph 1976; Seamon 1979; Tuan 1980; Agnew 1987; Berdoulay 1989; Low & Altman 1992; Stokowski 2002; Lewicka 2008; Rollero & Piccoli 2010.

266 Rootedness, ks. esim. Relph 1976, 37–39; Seamon 1979, 79, 80, 86; care for place, ks. esim. Relph 1976, 37–39; place attachment, ks. esim. Altman & Low 1992; Low & Altman 1992; sense of place, ks. esim. Agnew 1987, 263; Agnew & Duncan 1989, 2; topophilia, ks. Tuan 1990 [1974].

267 Agnew 2005, 83.

268 Manzo 2003, 48.

269 Rossi 2012c, 254.

270 Seamon 1979, 76; ks. myös Seamon & Mugerauer (eds.) 1993.

271 Andrews et al. 2006, 157–159; ks. Hoelscher & Alderman 2004, 348, 346.

272 Andrews et al. 2006, 170, 172.

Koti (*home*) eli asunto (*adobe, dwelling*) on yksi ihmisen elämän tärkeistä paikoista ja keskeinen artikkelissani ”One Man’s Thirteen Abodes” (2012), jossa kirjoitan Lindin asuntojen kautta hänen asumiselämäkertansa eli asumishistoriansa (*dwelling history*)²⁷³, jota sosiologi Anni Vilkon termein voisi sanoa myös kotihistoriaksi tai asumisuraksi²⁷⁴. Koti nousee esille myös toisessa paikka-artikkelissani, ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012), jossa luokittelen sen yhdeksi yksilön pakollisista paikoista, joissa hän ei voi välttyä olemasta.

Kodin ja asunnon käsitteitä ovat tarkastelleet mm. antropologit, arkkitehdit, etnologit, historioitsijat, maantieteilijät, feministitutkijat, sosiologit ja ympäristöpsykologit, jotka ovat myös hyödyntäneet toistensa käsitteitä, menetelmiä ja lähestymistapoja.²⁷⁵ Oma tutkimukseni sijoittuu hyvin eri alojen tutkimuskirjoon. Lindin koteja koskevaa artikkeliani laatiessani havaitsin aineistossani ja ajattelussani yhtymäkohtia sosiologien teorioihin peräkkäisistä ja samanaikaisista kodeista²⁷⁶ sekä feministitutkijoiden huomioihin kodin ambivalenssista²⁷⁷. Lähimmäs tutkimukseni näkökulmaa tulee Vilkon artikkeli ”Kodiksi kutsuttu paikka”²⁷⁸, jossa tekijä vertaa naisten ja miesten kertomuksia kodeistaan.

Kotitutkijoiden nimeämiä kodin merkityksiä ovat kartoittaneet laajasti ympäristöpsykologit G. Hayward ja Judith Sixsmith 1970- ja 1980-luvulla.²⁷⁹ He osoittavat, että kyse on varsin moniulotteisesta ilmiöstä.²⁸⁰ Eri alojen tutkijat, myös suomalaiset, ovat toistelleet samoja ajatuksia.²⁸¹ Tärkeänä huomiona pidän Sixsmithin toteamusta, että kaikilla paikoilla ja myös kodeilla on erityinen historiallinen ja ajallinen tausta, sillä kodit sijaitsevat fyysisessä, sosiaalisessa ja psykologisessa tilassa.²⁸² Toteamuksellaan hän viittanee siihen, että tutkijat kirjoittavat oman aikansa, 1900-luvun, kotikäsitteistä, jotka perustuvat 1800-luvulla muodostuneeseen porvarillisen kodin ihanteeseen.²⁸³ Hän ei kuitenkaan tarkastele koteja luokkakysymyksen kannalta eikä nosta esiin eri sosiaaliryhmien käsityksiä kodista ja sen merkityksistä. Suomessa etnologi Anna-Maria Åström on tarkastellut porvariston asumista ja koti-ihanteita ja useat muut tutkijat ovat kirjoittaneet erityisesti työväestön asumisesta.²⁸⁴ Silti eri yhteiskuntaluokkien kotikäsitteet ja -ihanteet kaipaisivat myös perusteellista vertailevaa tutkimusta.

273 Rossi 2012b, 43.

274 Vilko 1998, 29.

275 Birdwell-Pheasant & Lawrence-Zúñiga 1999, 5.

276 Junto & Vilko 2005, 116, 138; Vilko 2010a, 25, 26.

277 Johansson & Saarikangas 2009.

278 Vilko 1998.

279 Ks. Hayward 1975, Sixsmith 1986.

280 Hayward 1975, 2–9; Sixsmith 1986, 285, 287, 294; Lawrence 1998, 53, 58, 66; Pallasmaa 1998, 133; Karisto & Vilko 2000, 209; Vilko 2010a, 36.

281 Ks. esim. Bollnow 1990 [1963]; Hobsbaum 1991, 65; Moore J. 2000; Junto & Vilko 2005; Coolen 2006; Tuan 2007 [1977]; Johansson & Saarikangas 2009; Vilko 2010a; 2010b.

282 Sixsmith 1986, 288, 293, 294; ks. myös Moore J. 2000, 212.

283 Ks. esim. Åström 2010.

284 Lempiäinen, Löytty & Kinnunen 2008; Åström 2010.

Tutkimuksessani tarkoitan kodilla ja asunnolla paikkaa, jossa yksilö asuu yksin tai muiden kanssa. Koti on siis yhden tai useamman henkilön – tavallisesti perheen – pysyvä asunto sisustuksineen ja asukkaiden henkilökohtaisine tavaroineen. Nimitän myös rinnakkaisia asuntoja, esimerkiksi kesämökkejä kodiksi. Koti on arkisten, symbolisten ja intiimien toimintojen paikka; kotona valmistetaan ruokaa, syödään, huolehditaan puhtaudesta, kasvatetaan lapsia, rentoudutaan, seurustellaan ja levätään. Kodin käsitteeseen sisältyy aineellinen paikka ja ilmapiiri, asukkaiden menneisyys ja ihmissuhteet sekä asukkaiden antamat merkitykset²⁸⁵, jotka syntyvät asumalla, siis arkisissa toiminnoissa ja päivittäisissä rutineissa.²⁸⁶ Aukkaat tekevät toiminnoillaan asunnosta kodin jatkuvassa tilallis-ajallisessa prosessissa, johon sisältyy niin ajatuksia ja representaatioita kuin tekoja, sosiaalisia suhteita ja tunteita.²⁸⁷ Jos asunnon ja kodin käsitteet halutaan välttämättä erottaa, voidaan sanoa, että asunto on paikka, jossa joku voi asua, ja koti on asunto, jossa joku jo asuu. Itse käytän käsitteitä synonyymeinä.

Länsimaisessa kulttuurissa useimmat ihmiset asuvat elämänsä aikana monessa paikassa sekä ajallisesti peräkkäin että samaan aikaan. He siis muuttavat yhdestä asunnosta toiseen ja heillä on ns. rinnakkaisia asuntoja, esimerkiksi erilaisia vapaa-ajan asuntoja vakituisen kotinsa ohella. Varsinkin sosiologit ovat tutkineet näitä peräkkäisiä ja rinnakkaisia asuntoja.²⁸⁸ Lindin kodeista huomioin sekä hänen peräkkäiset että rinnakkaiset kotinsa.

Paikkaan kiintyminen, jota ovat tutkineet varsinkin ympäristöpsykologit ja eri alojen feministitutkijat, nousee esille Lindin koteja tutkiessani. Louise Chawla huomauttaa, että lapsuuden tavallisin kiintyminen on rakkautta paikkaan, johon liittyy perheen rakkautta ja turvallisuutta.²⁸⁹ Jeanne Mooren mukaan kiintymistä ei synnytä vain tyytyväisyys ja onnellisuus, vaan objektiivisemmat seikat kuten asumisaika, osallistuminen paikallisiin asioihin ja sosiaaliset verkostot.²⁹⁰ Kun kiintymys kotiin muodostuu pitkän ajan kuluessa,²⁹¹ kodin täytyy olla ainakin jossain määrin pysyvä ja vakaa paikka.²⁹² Niin yksilön suhteessa kotiin kuin muuhunkin ympäristöön pysyvyys ja muutos ovat kumpikin jatkuvasti läsnä.²⁹³

Feministitutkijat korostavat, että koti voi olla ambivalenttinen ja hankala paikka, vaikka sitä usein pidetään vain myönteisten tunteiden kohteena.²⁹⁴ Myös

285 Rossi 2012b, 44; ks. myös Horelli 1982, 182–183; Dovey 1985, 40–43; Lawrence 1998, 57; Birwell-Pheasant & Lawrence-Zúñiga 1999, 1; Markkola 1999, 12, 19–20; Moore J. 2000, 209; Juntto & Vilkkio 2005, 116; Tuan 2007 [1977], 144; Johansson & Saarikangas 2009, 10.

286 Bollnow 1990, 269; Young 1997, 150, 162; Lawrence 1998, 57; Moore J. 2000, 208; Ahmed et al. 2003, 8; Johansson & Saarikangas 2009, 9, 10; Vilkkio 2010a, 37.

287 Ahmed et al. 2003, 8; ks. myös Tuovinen 1992, 5; Pallasmaa 1998, 132–133; Moore J. 2000, 208; Tuomi-Nikula & al. 2004, 9, 10; Johansson & Saarikangas 2009, 24; Vilkkio 2010a, 37.

288 Juntto & Vilkkio 2005, 116, 138; ks. myös Vilkkio 2010a, 25, 26.

289 Chawla 1992, 74.

290 Moore J. 2000, 212.

291 Chawla 1992, 72; Marcus 1992, 107; Moore J. 2000, 212.

292 Dovey 1985, 37; ks. myös Tuan 2007 [1977], 294; Johansson & Saarikangas 2009, 12.

293 Saegert & Winkel 1990, 443; ks. myös Vilkkio 2010b, 4.

294 Massey 1992, 14; Young 1997, 134–136; Gonzáles 2005, 193–213; Ruckenstein 2009, 239–258.

ympäristöpsykologit ovat kiinnittäneet tähän huomiota. Lynne C. Manzo on osoittanut, että henkilö voi sitoutua myös paikkoihin, jotka muuttavat elämää peruuttamattomasti traumaattisten ja tuskallisten kokemusten kautta.²⁹⁵ Chawla toteaa, että kiintyminen voi aiheuttaa suorastaan tuskaa tai mielihyvää ja rakkaus voi väistyä vastakaisten tunteiden tieltä.²⁹⁶ Muutamat suomalaistutkijatkin toteavat, ettei koti ole onnena, vaan se voi olla ahdistuksen, epäjärjestyksen, erimielisyyksien, jännitteiden ja ristiriitojen paikka.²⁹⁷ Eräät kirjoittajat käyttävät jopa käsitettä *topophobia* kuvaamaan tällaista kotia.²⁹⁸ Artikkelissa ”One Man’s Thirteen Abodes” (2012) tulevat esiin myös Lindin eri koteihin kohdistuvat tunteet.

Kaikissa osatutkimuksissani tarkastelen ihmisen elinaikaista ympäristösuhdetta (*life-long environmental relationship*) ja ympäristökokemuksia (*environmental experiences*) tietyn yksilön, Frans Lindin kannalta. Ympäristöhistoriassa on yleensä tutkittu kokonaisten kulttuurien ja yhteisöjen suhdetta ympäristöön, useimmiten luontoon, mutta tässä tutkimuksessa tarkastelen yksilön vuorovaikutussuhdetta koko ympäristön kanssa.²⁹⁹ Suhde on kaksisuuntainen: miljöö vaikuttaa ihmiseen tarjoamalla mahdollisuuksia ja asettamalla rajoituksia, ja ihminen puolestaan jättää toiminnallaan jälkensä ympäristöönsä. Ympäristösuhteeseen kuuluvat ympäristöä koskevat havainnot, ajatukset, arvostukset, asenteet ja tiedot sekä siitä saadut elämykset ja siinä tapahtuva ja siihen kohdistuva toiminta, mutta myös yhteisön laatimat ympäristöä koskevat säädökset.³⁰⁰ Katson, että ympäristösuhteeseen kuuluu ”kaikki se, mitä ihminen yksilönä ja yhteisönä tekee ympäristölleen, ympäristössään ja ympäristönsä vaikutuksesta tai innoittamana”³⁰¹. Lindin ympäristösuhteeseen kuuluvat olennaisesti myös ne maisemataulut, joita hän maalasi ympäristönsä innoittamana kokemustensa pohjalta. Mutta hänen ympäristökuviansa tekemisen taustalla olivat myös tutut ihmiset, siis sosiaaliset seikat, ei pelkästään fyysinen ympäristö.

Artikkelissani ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) sovellan Lindin ympäristösuhteen tarkasteluun filosofi Juhani Pietarisen esittämiä ihmiskeskeisiä ympäristöasenteita ja ajattelutapoja, jotka hän on jakanut utilistiseen, humanistiseen ja mystiseen. Utilismin mukaan luonto on vain ihmistä varten ja ihmisellä on oikeus käyttää sitä tuotantoon ja hyvinvointinsa lisäämiseen. Humanismin mukaan luontoa on hyödynnettävä mahdollisimman hellävaraisesti ja oikeudenmukaisuutta edistäen niin, että se palvelee ihmisen älyllistä ja eettistä kehitystä. Mystismi taas näkee luonnon pyhänä ja haluaa säilyttää sen alkuperäisessä tilassa.³⁰² Pietarisen käsittein Lindin luontosuhde oli lähinnä utilistinen, mutta osin myös humanistinen.

295 Manzo 2003, 14, 48, 51.

296 Chawla 1992, 75.

297 Vilkkio 2000, 214; Johansson & Saarikangas 2009, 17.

298 González 2005.

299 Ks. myös Virtanen 1991, 19.

300 Rossi 1995, 183; 2004, 235; ks. myös Horelli 1982, 23, 25, 56.

301 Rossi 1995, 183. (Alkuperäinen teksti on kursivoitu.)

302 Pietarinen 1987a, 94–104; 1987b, 323–328; 1987c, 43–53; 1992, 34–39.

Ihmisen ympäristösuhde kehittyy jatkuvasti, sillä niin yksilö, yhteisö kuin ympäristökin muuttuvat jatkuvasti. Se on yksilön koko elämän ajan etenevä prosessi, jossa on sekä ainutlaatuisia että samoja piirteitä kuin hänen yhteisönsä muidenkin jäsenten ympäristösuhteessa.³⁰³ Koska kukaan elä yksin täysin muista ihmisistä erillään, yksilön ympäristösuhde liittyy aina hänen sosiaaliseen yhteisöönsä sekä hänen kulttuurinsa perinteisiin ja ympäristölle antamiin merkityksiin. Näitä perinteitä ja merkityksiä ihminen omaksuu varttuessaan yhteisönsä ja kulttuurinsa täysivaltaiseksi jäseneksi sosialisaaion ja enkulturaaion kaaia.³⁰⁴ Varsinkin lapsuudessa ja myöhemminkin yksilön suhde ympäristöön on paljolti hänen koko perheensä mutta myös hänen muiden myöhempien sosiaalisten yhteisöjensä suhde.³⁰⁵

Ympäristökokemukset ovat osa ihmisen ympäristösuhdetia, ja ne syntyvät yksilön jokapäiväisessä elämässä. Käsittelen niitä kaikissa osajulkaisuissani, ja niiden ymmärtämiseen olen saanut vaikutteita lähinnä ympäristöpsykologiasta ja maantieteestä. Ympäristöpsykologi Liisa Horellin mukaan kokemisessa limittyvät toisiinsa havaitseminen eli tiedon vastaanottaminen, kognitio eli tiedon käsitteleminen ja arvioiminen eli tietojen punnitseminen tiettyjen kriteerien perusteella. Kokeminen tapahtuu erilaisissa toiminnoissa kokonaisvaltaisessa prosessissa. Ympäristön arvioiminen tapahtuu samalla automaattisesti.³⁰⁶ Horellin määritelmään lisäisin, että kokeminen tapahtuu automaattisten biologisperäisten reaktiotapojen ohella myös yhteisössä ja kulttuurissa opittujen tapojen sekä yksilöllisten tunteiden mukaisesti. Myös Tuan ja Relph katsovat tunteiden kuuluvan todellisuuden jäsentämiseen,³⁰⁷ ja Horellikin mainitsee tunteet, kun hän sanoo esteettisen kokemuksen olevan ”arviomisen emotionaalisväriltteen erityistapaus”, joka on tulosta kohteen ominaisuuksista ja arvioijan tulkinnasta.³⁰⁸

Kirjoittaessani Lindin ympäristökokemuksista hyödynnän myös Karjalaisen ajatuksia. Karjalainen on toisaalta kehittälyt Tuanin näkemyksiä asukkaan ja vierailijan suhteesta ympäristöön³⁰⁹, toisaalta hän on hyödyntäny Relphin ajatuksia yksilön sisäpuolisuudesta ja osallisuudesta sekä ulkopuolisuudesta ja sivullisuudesta suhteessa paikkaan.³¹⁰ Relphiltä hän on omaksunut myös ajatuksen ihmisen maantieteellisistä kokemuksista ja maailmassa olemisesta, joka pohjaa Martin Heideggerin käsitteisiin ”esillä oleva” ja ”käsillä oleva”³¹¹. Karjalaisen mukaan asuja ja matkailija, siis sisäpuolinen ja ulkopuolinen, kokevat ympäristön ja paikan eri tavoin. Yleensä asukas ei tiedosta, arvioi eikä pohdi jokapäiväistä miljöötään, jossa hän on sisäpuo-

303 Rossi 1995, 183–184; 2004, 235.

304 Ks. esim. Daun & Löfgren 1980, 30–32.

305 Rossi 1995, 185.

306 Horelli 1982, 58–59, 92, 96; ks. myös Rossi 1995, 183; 2004, 235; Tuan 2007 [1977], 8.

307 Tuan 2007 [1977], 8–10; Relph 1989, 20. Maantieteellisestä kokemuksesta (geographical experience) kirjoittaessaan Relph tarkoittaa yksilön tunteita, toimintoja ja kokemuksia, jotka liittyvät hänen ympäristösuhteeseensa.

308 Horelli 1982, 88–89.

309 Tuan 1990 [1974], 63–66.

310 Relph 1976, 49–55, 141.

311 Relph 1989 [1985], 17–19.

linen ja osallinen; se on hänelle selviö eli heideggerilaisittain se on hänelle ”käsillä”. Tilapäisen kävijän suhde samaan ympäristöön on ulkopuolinen, irrallinen ja tiedollinen. Vieras voi nähdä paikassa jotakin uutta, kun hän havainnoi ja arvioi miljöötä tietoisesti; se on hänelle ”esillä”. Sivullinen ei pysty omaksumaan osallisen kokemistapaa, mutta paikallinen asuja – esimerkiksi taiteilija – voi ottaa ulkopuolisen roolin ja havainnoida ympäristöään tietoisesti vieraan silmin ja tehdä ”käsillä olevasta” ympäristöstä ”esillä olevan”.³¹² Myös kulttuurimaantieteilijä Annukka Malmsten toteaa, ettei sivullisella ole henkilökohtaista suhdetta miljööseen eli hän ei tunne sitä omakseen.³¹³

Muistitietotutkija Daniela Koleva on empiirisesti osoittanut ihmisten luontoon ja ympäristöön suhtautumisessa kahdenlaisia perusasenteita, jotka poikkeavat Pietarisen esittämistä teoreettisista asenteista, mutta ovat varsin lähellä Karjalaisen, Tuanin ja Relphin näkemyksiä. Koleva toteaa, että lähellä luontoa asuville ihmisille ympäristö on itsestään selvyys ja he suhtautuvat siihen jokapäiväisesti ja proosallisesti. Mutta kun henkilön havainnot ovat etäisiä, hänen asenteensa ympäristöön on romanttinen ja esteettinen. Kolmaskin, ekologisesti tiedostava asenne on vielä nousussa. Sen kannattajienkin havainnot ovat etäisiä. Yksi Kolevan tutkimuksen kiintoisa tulos on, ettei jatkuva vuorovaikutus ympäristön kanssa johda välttämättä ympäristön tietoiseen havaitsemiseen.³¹⁴

3.2. Henkilöhistorian näkökulma

Elämäkertamenetelmää eli elämäkerrallista lähestymistapaa (*biographical approach, life cycle approach*) käytetään monien alojen tutkimuksissa; toisin sanoen tehdään elämäkertatutkimusta eli biografista tutkimusta (*biographical research*), jossa tarkastellaan henkilön elämää kyseisen tieteenalan kannalta mielekkäissä yhteyksissä. Historiatieteessä henkilöhistoriallinen näkökulma on yksi tapa lähestyä menneisyyttä. Tässä väitöskirjassa käytän biografista menetelmää tarkastellessani Lindin ympäristösuhteen kehitystä hänen varhaislapsuudestaan viimeisiin elinvuosiinsa eli 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä 1980-luvulle asti.³¹⁵

Artikkelini ”One Man’s Thirteen Abodes (2012), ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012) ja ”One Man’s Waters” (2007) kattavat jokseenkin Lindin koko elämän. ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) ulottuu Lindin kouluajoilta 1910-luvulta 1970–1980-luvulle ja ”Oral History and Individual Environmental Experiences” (2010) kohdistuu Lindin 1940-, 1950- ja 1960-luvulla maalaamiin kolmeen tauluun, joiden kautta avautuu kuitenkin yhteyksiä myös 1910- ja 1920-luvulle hänen lapsuutensa ja nuoruutensa sekä 1980-luvulle, josta käsin hän menneisyydestään kertoo.

312 Karjalainen 1987a, 23–26; Karjalainen 1987b, 12–13, 26–28; ks. myös Rossi 1995, 180–181; 2004, 236.

313 Malmsten 2007, 64–65.

314 Koleva 2004, 65–66.

315 Olen soveltanut biografista lähestymistapaa myös Lindin haastatteluissa.

Henkilöhistoriallisen tutkimuksen tavoite on tuottaa kohteen elämäkerta eli biografia (*biography*)³¹⁶, siis tieteellinen kuvaus, analyysi ja tulkinta toisen henkilön elämästä. Siinä tutkija asettaa kohteensa elämän ja toiminnan ajallisiin, kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja muihin olennaisiksi katsomiinsa yhteyksiin.³¹⁷ Historiallinen biografia on jo kuolleen ihmisen elämäkerta.³¹⁸ Vaikka kirjoittaja tarkastelee kohdetta nykyajasta lähtevän kiinnostuksen perusteella, hän arvioi kohdetta tämän oman ajan näkökulmasta.³¹⁹ John A. Garraty mukaan biografia on ihmiselämän historiaa, kertomus yhdestä elämästä³²⁰ ja Auvo Kostiaisen mukaan kirjallinen kuvaus henkilön elämänvaiheista, luonteenkehityksestä, toiminnasta sekä hänen tekojensa syistä ja seurauksista.³²¹ Eräät psykologit toteavat, että elämäkerran tehtävä on esittää kohteen elämästä kokokuva, jossa faktat ovat oikein ja joka tekee henkilön elämän ymmärrettäväksi.³²² Myös Garraty kirjoittaa, että biografin päätavoitteena on ymmärtää, ei puolustella eikä tuomita.³²³

Useat historioitsijat ovat korostaneet, että biografin keskeinen tehtävä on kuvata ja analysoida henkilön persoonallisuutta ja luonnetta.³²⁴ Monet ovat pitäneet tutkijan tehtävänä kohteen ristiriitaisuuksien esittämistä,³²⁵ eräät ovat katsoneet perheen ja suvun kuvaksen olevan tärkeää.³²⁶ Merja-Liisa Hinkkanen korostaa pieteettiä eli tutkimuksellista kunnioitusta tutkittavaa kohtaan ja suhtautuu epäillen tutkittavan luonteen ja psyyken kaivelemiseen.³²⁷ Myös kulttuurihistorioitsija Maarit Leskelä-Kärki muistuttaa, että yksilöstä kirjoittavalta tutkijalta edellytetään varovaisuutta ja hienotunteisuutta, kunnioitusta ja ymmärtämään pyrkimistä.³²⁸ Kalela tarkoittanee samaa todetessaan, että historiantutkijan on suhtauduttava nöyrästi ja kunnioitta-

316 Historioitsijoiden lisäksi elämäkertatutkimuksia kirjoittavat mm. kirjallisuudentutkijat, kauno-kirjailijat, psykologit ja sosiologit. Jopa maantieteilijät ovat alkaneet käyttää biografista lähestymistapaa. Ks. Roberts 2002. Sosiologit ovat sanoneet elämäkerroiksi omaelämäkertoja eli henkilöiden itsestään kirjoittamia tekstejä ja hyödyntäneet näitä elämäkertatutkimuksessa erityisesti 1970-luvun lopulta lähtien. Rahkonen 1995, 144; ks. myös Roos 1987; Haavio-Mannila et al. 1995; Hyvärinen et al. 1998. *Biografiska berättelser*-teoksessa etnologit ja folkloristit puhuvat biografisesta kirjoittamisesta ja elämänhistoriallisesta kertomisesta tarkoittaen henkilön itsensä tuottamia omaa elämäänsä koskevia kertomuksia. Vain historioitsija Lilljeström kirjoittaa autobio-grafisista teksteistä ja omaelämäkerrallisista muistoista. Marander-Eklund & Östman 2011, passim. Erityisesti historioitsijat erottavat elämäkerran ja omaelämäkerran selvästi toisistaan. Ks. esim. Leskelä-Kärki 2012, 27.

317 Björkman 1997, 77–85; Hall 2007, 454; Leskelä-Kärki 2012, 27; Possing 2012, 436; ks. myös Levinson & al. 1978, 43.

318 Possing 2001, 1213; Leskelä-Kärki 2012, 27.

319 Hall 2007, 453.

320 Garraty 1957, 3.

321 Kostiainen 2006 [1982], 28.

322 Levinson & al. 1978, 43.

323 Garraty 1957, 258.

324 Garraty 1957, 263; Taylor 1979, 256, 258; Uino 2006, 76; Hall 2007, 453–454; Lundkvist 2007, 97.

325 Taylor 1979, 259; Hall 2007, 97; Possing 2007, 45.

326 Levinson & al. 1978, 43, 46.

327 Hinkkanen 1997, 131, 132; 2006, 195, 196.

328 Leskelä-Kärki 2006, 636; 2012, 44.

vasti historian subjekteihin.³²⁹ Suomalaiset tutkijat ovatkin suhtautuneet kohteisiinsa pietteillä ja karsineet tekstistään epämiellyttäviksi koetut, eritoten yksityiselämää koskevat asiat.³³⁰ Tutkijan eettinen vastuu vaatii aina miettimään, mitä voi julkaista.³³¹

Kostiainen mukaan biografia voi olla kokonaiselämäkerta, joka kattaa yksilön elämän syntymästä kuolemaan, tai se voi olla osaelämäkerta (*partial biography*).³³² Oma tutkimukseni on osaelämäkerta, temaattinen biografia³³³, joka koskee yhtä relevanttia ja tutkittavissa olevaa ulottuvuutta yksilön elämässä³³⁴ ja lähestyy Lindin elämää pitkäikäisyydenä³³⁵ elinikäisen ympäristösuhteen näkökulmasta. Näin ollen kirjoitan hänen ympäristöelämäkertansa³³⁶ (*environmental biography*). Tämän käsitteen lähelle tulevat Karjalaisen tunnetuksi tekemät käsitteet geobiografia³³⁷ ja topobiografia³³⁸, joiden Karjalainen toteaa liittävän ympäristön kokemisen ihmisen elämäkerrallisiin ajallis-tilallisiin yhteyksiin ja tulkitsevan ympäristön kokemuseräistä luonnetta, paikkasuhteita ja paikkoja osana elämänkulkua, henkilökohtaisina merkityksellisinä tiloina.³³⁹

Elämäkerran kirjoittamiseen ei ole yleistä kaavaa. Ei myöskään ole olemassa mitään oikean ja toden biografian kriteerejä.³⁴⁰ Niinpä suomalaisetkin historioitsijat ovat lähestyneet kohteidensa elämää monin tavoin. Jotkut tutkijat suhtautuvat kohteeseensa kriitikittömän hyväksyvästi; jotkut pyrkivät särkeämään myyttejä; toiset käyvät vuoropuhelua kohteen yksityisen ja julkisen roolin välillä; eräät puolestaan sijoittavat henkilön tietyn historiallisen tapahtumaketjun osaksi.³⁴¹

Viime vuosikymmeninä historiallisen elämäkertatutkimuksen kirjo on yhä laajentunut,³⁴² enkä omassa tutkimuksessani noudata yksioikoisesti aikaisempia

329 Kalela 2006, 85.

330 Uino 1990, 306; 2006, 181. Teksteistä ei ilmene, kenen kannalta epämiellyttäviä asioita Uino tarkoittaa. Vaikeneminen on perusteltua, jos nuo asiat tarkoittavat kohdetta tai hänen läheisiään loukkaavia seikkoja.

331 Tolonen & Palmu 2007, 102. Suomalaisten tutkijoiden esittämät ajatukset vastaavat hyvin myös Oral History Associationin eettisiä ohjeita.

332 Kostiainen 2006 [1982], 33. Lisäisin näihin ryhmäelämäkerran, jota voisi sanoa myös yhteisbiografiaksi. Kiintoisia esimerkkejä suomalaisista ryhmäelämäkerroista, jotka käsittelevät nimeltä mainittuja henkilöitä, ovat esim. Mirkka Lappalaisen *Suku, valta, suurvallat: Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa* (2005) ja Anu Lahtisen *Sopentuvat, neuvottelevat, kapinalliset: Naisten toimijuus Flemingin sukupiirissä 1470–1620* (2006). Leskelä-Kärki käyttää käsitteitä yhteisbiografia ja temaattinen kollektiivibiografia. Leskelä-Kärki 2012, 22.

333 Mäkelä 2002, 265, 266.

334 Ks. Lundkvist 2007, 94–95.

335 Kostiainen 2006 [1982], 33.

336 Olen alkujaan käyttänyt käsitettä artikkelissani ”Yksilö ympäristöhistoriaan”. Rossi 1995, 184.

337 Karjalainen 2004, 49.

338 Karjalainen 2008, 26.

339 Karjalainen 2004, 49, 59–60; 2006b, 83–84; 2008, 26; ks. myös Meriläinen-Hyvärinen 2010, 65.

340 Garraty 1957, 256; Lundkvist 2007, 93; Leskelä-Kärki 2012, 27.

341 Uino 1990, 312. Uino kirjoittaa ”ymmärtämisestä”, kun tarkoittaa kritiikitöntä hyväksymistä.

342 Eva Österberg jakaa historialliset elämäkerrat neljään ja Birgitte Possing peräti kahdeksaan tyyppiin. Kumpikaan ei kuitenkaan mainitse osaelämäkertaa. Österberg 1996, 326–327; Possing 2001, 1216.

malleja, vaan pyrin ymmärtämään Lindin ympäristösuhdetta ajassaan, yhteisössään ja kulttuurissaan. Tavoitteenani ei ole kohteeni elämän kokokuvan luominen, jossa persoonallisuuden, luonteen ja jopa ristiriitaisuuksienkin selvittäminen olisi tärkeää. Uskon Lindin luonteen ja persoonallisuuden valottuvan riittävästi hänen käyttäytymisensä ja toimintansa kautta. Koska tutkin Lindin vapaa-aikana ilmenevää ympäristösuhdetta ja olen kirjoittanut useassa artikkelissa hänen työelämästään,³⁴³ sivuan tätä nyt vain tarvittaessa. Myöskään hänen sukuaan ja perhettään koskevia seikkoja en selvitä laajasti, vaan mainitsen niistä sen, mikä kulloinkin on tarpeen hänen ympäristösuhteensa ymmärtämiseksi. Sosiaalinen ympäristöhän on olennainen ihmisen toiminnan kannalta.³⁴⁴ Myös Ari Uino toteaa, ettei ihmistä voi erottaa sosiaalisesta ja fyysisestä ympäristöstään.³⁴⁵ Lisäksi hän vaatii, että elämäkerran kirjoittajan tulisi yrittää paljastaa keskeisiä linjoja tai teemoja tutkimansa henkilön elämästä.³⁴⁶ Omassa tutkimuksessani yksilön elinikäinen ympäristösuhte on tällainen keskeinen teema.

On kiintoisaa havaita, että myös ympäristöhistorioitsijat ovat alkaneet tähdentää ”biografisen ympäristöhistorian” tutkimuksen tärkeyttä³⁴⁷ ja että useat tutkijat ovat kirjoittaneet huomattavien luonnonsuojelijoiden ja ympäristövaikuttajien elämäkertoja. Esim. Linda Lear on kirjoittanut Rachel Carsonista (1997), Char Miller Gifford Pinchottista (2001), Donald Worster John Wesley Powellista (2001) ja John Muirista (2003) sekä Carolyn Merchant George Ginnellista (2010).³⁴⁸ Eräät tutkijat ovat laajentaneet elämäkerran käsitettä myös luontoon kirjoittamalla jokien ja vuoristojen biografioita.³⁴⁹ Myös Suomessa on luotu lyhyitä katsauksia eräiden ympäristön- ja luonnonsuojelun uranuurtajien elämään.³⁵⁰ Mainitut julkaisut on kuitenkin kirjoitettu vuonna 1995 ilmestyneen ohjelmajulistukseni jälkeen.

Tavallinen ihminen (*common man, ordinary man*) on yksi tutkimukseni keskeisistä käsitteistä, sillä sanon Lindiä tavalliseksi ihmiseksi. Se on ilmaus, jota pidetään arkikielessä selviönä, mutta joka voi olla tutkimuksessa ongelmallinen ja vaatii sen vuoksi selventämistä suhteessa historialliseen elämäkertatutkimukseen. Jo 1800-luvulla on esitetty ajatus, että kenen tahansa elämäkerta olisi kiintoisa, jos se on hyvin kirjoitettu.³⁵¹ Mutta biografioita on perinteisesti laadittu yhteiskunnan eliitin edustajista,

343 Rossi 2005a; 2010a; 2011a.

344 Renvall 1965, 249.

345 Uino 2006, 74.

346 Uino 1990, 304; 2005, 74, 76.

347 Ks. esim. Brannstrom 2010.

348 M. Nelson McGeary: *Gifford Pinchot: Forester–Politician* (1960); Linda Lear: *Rachel Carson: Witness for Nature* (1997); Char Miller: *Gifford Pinchot and the Making of Modern Environmentalism* (2001); Donald Worster: *A River Running West: The Life of John Wesley Powell* (2001) ja *A Passion for Nature: The Life of John Muir* (2008); Carolyn Merchant: ”George Bird Grinnell’s Audubon Society, Bridging in Gender Divide in Conservation” (2010).

349 Mark, Cioc: *Rhine: An eco-biography* (2002); Margaret Lynn Brown: *The Wild East: A Biography of the Smoky Mountain* (2001); ks. myös Kristiina Korjonen-Kuusipuro: *Yhteinen Vuoksi* (2012).

350 Laakkonen 1999; Haapasaari 2005; Leikola 2005.

351 Garraty 1957, 164–165.

suurmiehistä ja -naisista, hallitsijoista, kirkkoruhtinaista, valtiomiehistä, poliitikoista, sotapäälliköistä, talousmiehistä, huomattavista tieteentekijöistä ja taiteilijoista, jotka ovat jättäneet enemmän merkkejä itsestään ja ajattelustaan kuin muut.³⁵² Sitä paitsi suurin osa tutkimuksen kohteista on ollut miehiä, mutta 1900-luvun lopulta lähtien etenkin naistutkijat ovat ottaneet kohteikseen naisia.³⁵³ Viime aikoina on suurmies-historian vastapainoksi noussut tavallisen ihmisen tutkimus ja käsitys, että kaikki elämäkerrat ovat tutkimuksellisesti samanarvoisia.³⁵⁴ Olen itsekin tällä kannalla.

Usein tavallinen ihminen määritellään negaation kautta: hän ei kuulu eliittiin, ei ole suurmies tai -nainen, ei merkittävä henkilö, ei yhteiskunnan suuri vaikuttaja eikä tekojensa tai saavutustensa takia laajalti tunnettu.³⁵⁵ Historioitsijat ovat käyttäneet tavallisen ihmisen rinnalla käsitteitä rivikansalainen³⁵⁶, -mies tai -nainen³⁵⁷ sekä näkymätön³⁵⁸, tuntematon³⁵⁹, unohdettu tai vähäväkinen³⁶⁰ henkilö. Etnologit ovat puhuneet myös pienestä ihmisestä.³⁶¹ Tutkimukseni tavallinen ihminen on työläinen, sisustusmaalari Frans Lind. Eläessään hän oli yhteisössään tunnettu henkilö, mutta virallisiin asiakirjoihin hänestä jäi niukasti merkintöjä.

Poliittisen historian tutkija Vesa Saarikoski jakaa ihmiset merkittävä–tavallinen-jatku-molle ja kirjoittaa, että ihminen voi olla merkittävä jollakin alalla mutta merkityksetön jollakin toisella. Hänen mukaansa henkilö on sitä enemmän subjekti suhteessa sosiaaliseen ympäristöönsä, mitä merkittävämpi hän on, ja mitä tavallisempi henkilö on, sitä enemmän hän on objekti.³⁶² Mielestäni ei voida puhua henkilön merkittävyydestä yleensä, vaan aina on mainittava, millä elämäalueella hän on tärkeä ja kenelle. Saarikosken väite saattaa pitää paikkansa henkilön suhteessa yhteiskuntaan, mutta omassa sosiaalisessa yhteisössään ja fyysisessä miljöössään myös Lindin kaltainen tavallinen ihminen on aktiivinen ja merkittävä toimija.

1980- ja 1990-luvulta lähtien historioitsijat ovat pohtineet, ketkä soveltuvat elämäkertatutkimuksen kohteiksi ja keiden elämäkertoja pitää kirjoittaa. Bo G. Hall toteaa, ettei kohteen tarvitse olla merkittävä, vaan melko tuntemattomiakin henkilöitä voidaan kuvata, jos heidän elämällään on jotakin olennaista ja kiinnostavaa

352 Uino 1990, 307; Kostiainen 2006 [1982], 31; Kalela 2012, 8; Lamberg 2012, 373; Possing 2012, 437.

353 Possing 2012, 437.

354 Lamberg 2012, 373.

355 Ks. esim. Corbin 2001, vii. Kulttuurihistorioitsija Liisa Lagerstam määrittelee tutkimuskohteen, aatelismies Gabriel Kurckin ”tavalliseksi mieheksi”, koska hän ei omassa säädysään nousut muiden yläpuolelle. Lagerstam 2007, 5. Kiintoisa esimerkki ajattelun muuttumisesta on sosiologi Roosin toteamus, ettei tavallinen ihminen yksilönä jätä mitään jälkeensä ja että hänen toiminnallaan on historiallista ulottuvuutta vain arkisessa mielessä: hän jättää jälkeensä lapsia, asunnon, muutakin omaisuutta ja mahdollisesti joitakin työnsä näkyviä tuloksia, joista häntä muistetaan. Roos 1987, 10–11.

356 Roiko-Jokela 2006 [1997], 210.

357 Kostiainen 2006 [1982], 31.

358 Bjökman 1997, 69–70.

359 Corbin 2001; Hall 2007, 450.

360 Peltonen, M. 1990, 230.

361 Snellman 2012.

362 Saarikoski 1989, 182, viite 4.

sanottavaa ajastaan tai ympäristöstään.³⁶³ Ratkaisevaa ei ole kohteen merkittävyys vaan se, mitä ongelmia tutkija aikoo hänen avullaan valaista.³⁶⁴ Poliittisen historian tutkija L. A. Puntila on todennut jo vuonna 1936, että läheltä katsoen ja ahtaasta näkökulmasta jokaisen yksilön elämä on ”mielenkiintoinen”, verrattomasti useimpien elämäntyö ”rakentava” ja monien ”merkittävä”. Sitä paitsi hänen mukaansa on sekä mahdotonta että aiheetonta pyrkiä yleispätevästi määrittelemään, mitä ihmisen elämäntyöltä vaaditaan, jotta sen kuvaaminen olisi historian kannalta tarpeellista tai edes suotavaa.³⁶⁵

Hallin, Lundkvistin ja Puntilan lausumat kannustavat myös Lindin kaltaisten ihmisten tutkimiseen. Rohkaisevaksi koen Garratynkin toteamuksen, että elämäkerralle löytynee oikeutus, jos aihe kiinnostaa kirjoittajaa. Kirjoittajan pitää vain ymmärtää kohteensa toimintaa, jotta hän voi kertoa siitä muille.³⁶⁶ Innoitusta olen saanut myös Lundkvistin väitteestä, että historioitsija voi kirjoittaa biografian kenestä tahansa, josta hän on kiinnostunut, josta löytyy riittävästi lähdeaineistoa ja jonka elinajasta ja ympäristöstä hänellä on relevanttia tietoa, jotta hän voi liittää henkilön elämän konteksteihinsä.³⁶⁷ Haastetta tutkimukselleni antaa myös Marko Lambergin toteamus, että ”huutolaispojan tai maalaispiian elämän tarkastelu voi olla tieteellisesti vähintään yhtä antoisaa kuin historiatietoisuuttamme hallitsevien henkilöahmojen”.³⁶⁸

Motivoivaksi koen myös Heikki Roiko-Jokelan huomautuksen, etteivät rivikan-salaiset saa jäädä syrjään elämäkerroista, sillä heidänkin elämällään on vaikutusta,³⁶⁹ sekä Matti Peltosen pohdinnan siitä, kuka kelpaa historiaan. Peltonen näet toteaa: ”Jokaisella pitäisi olla siinä sijansa.”³⁷⁰ Näin tulisivat huomioon otetuiksi myös unohdettujen ja vähäväkisten ihmisten kokemukset, jotka historiallinen yksilötutkimus on aikaisemmin sulkenut historian ulkopuolelle.³⁷¹ Peltonen viittaa myös Carlo Ginzburgiin, joka on vaatinut laajentamaan historiantutkimuksen alaa myös alhaisiin ja vähäpätöisiin asioihin. Tämä näkökanta korostaa konkreettista, yksilöllistä ja ainutkertaista.³⁷²

Historiallisia elämäkertoja ei ole ollut tapana kirjoittaa syrjäytyneistä tai yhteiskunnan marginaaliin jääneistä, mutta suurmieshistorian vastapainoksi on noussut käsitys, että kaikki elämäkerrat ovat tutkimuksellisesti samanarvoisia.³⁷³ Historioitsijat eivät siis ole vain pohtineet, kuka kelpaa historiaan, vaan he ovat myös tutkineet ”näkymättömiä” ja ”tavallisia” ihmisiä.³⁷⁴ Jo 1970-luvulla Ginzburg tutki italialaisen 1500-luvun mylläri Menocchion maailmankuvaa. Seuraavalla vuosikymmenellä

363 Hall 2007, 442, 447, 450–451.

364 Lundkvist 2007, 96.

365 Puntila 2006, 14, 15.

366 Garraty 1957, 164–165, 169.

367 Lundkvist 2007, 452.

368 Lamberg 2012, 373.

369 Roiko-Jokela 2006 [1997], 210.

370 Peltonen, M. 1990, 230.

371 Peltonen, U–M. 1999, 49–51.

372 Peltonen, M. 1990, 230–231; ks. myös Ginzburg 2007 [1976].

373 Lamberg 2012, 373.

374 Björkman 1997, 69–70.

Giovanni Levi kirjoitti 1600-luvun piemontelaisesta manaajapapista Giovan Battista Chiesasta ja Natalie Zemon Davis 1600-luvun alankomaalaisen talonpoika Martin Guerren kaksoisolennosta.³⁷⁵ Yhteiskuntatieteilijä Mikko Saastamoinen arvelee, että tutkijoiden kiinnostus tavallisen ihmisen elämään ja sen merkityksellisyyden korostaminen liittyvät länsimaiseen yksilöllistymiskehitykseen; siksi yksilöiden kokemuksellisuus ja kärsimykset koetaan meidän kulttuurissamme tärkeiksi, kertomisen ja kuulemisen arvoisiksi.³⁷⁶

Juusto ja madot -teoksensa esipuheessa Ginzburg toteaa eräiden elämäkertatutkimusten osoittaneen tavallisen ihmisen voivan olla edustava juuri siksi, ettei hänessä ole mitään erityistä. Yksilön avulla voitaisiin siis tutkia kokonaista sosiaaliluokkaa tiettyinä historiallisena ajanjaksona. Tutkimuksella pyritäisiin rekonstruoimaan ”alempien kansanluokkien kulttuuria” eli ”kansankulttuuria”.³⁷⁷ Ginzburgin omat tutkimukset osoittavat kuitenkin, että hänen kohteensa ovat olleet hyvinkin erityisiä. Davis on puolestaan todennut, etteivät mikrohistorian lajit pyri edustavuuteen, vaan ne pyrkivät ”olemaan ’kuvaavia’ tapahtumia tai kertomuksia, joilla on sanottavaa laajemmaltikin ja jotka tarjoavat muille malleja ja vertailukohteita”.³⁷⁸

Myös Lundkvist katsoo, ettei temaattinen elämäkerta tuota yleistettävyyttä eikä edustavuutta, mutta se tuo järjestystä moninaisuuteen ja auttaa rajamaan tutkimuskohteen käsi-teltäväksi.³⁷⁹ Olen yhtä mieltä Davisin ja Lundkvistin kanssa, sillä uskon, että mikrohistoriallinen tutkimus, jota Ginzburg, Levi ja Davis edustavat, ei voi edes saavuttaa yleistettävyyttä eikä edustavuutta – eikä sen tarvitsekaan. Omassa tutkimuksessa en myöskään pyri edustavuuteen, mutta osoitan tietynlaisen ympäristösuhteen olleen mahdollisen erälle 1900-luvulla eläneelle suomalaiselle työläiselle.³⁸⁰

Mikrohistorioitsijat ovat kirjoittaneet poikkeuksellisista tavallisista ihmisistä, joista on jäänyt runsaasti asiakirja-aineistoa. Aivan toisenlaisen henkilöhistoriallisen tutkimuksen on laatinut Alain Corbin, joka toteaa, ettei hänen tutkimuksensa olekaan mikrohistoriaa. Hän ei ole huolinnut tutkittavakseen millään tavalla poikkeuksellista ihmistä, vaan hän on etsinyt tavallisen ihmisen, 1800-luvun ranskalaisen puukengäntekijän, Louis-François Pinagot’n, josta on vain harvoja mainintoja asiakirjoissa eikä mitään muita lähteitä. Hän kirjoittaa siitä, mikä tuollaiselle ihmiselle

375 Ginzburg, Carlo: *Juusto ja madot: 1600-luvun myllärin maailmankuva*, 2007 [*Il formaggio e i vermi: Il cosmo di un mugnaio del'500*, 1976]; Levi, Giovanni: *Aineeton perintö: Manaajapappi ja maalaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*, 1992 [*L'eredità immateriale: Carriera di un esorcista nel Piemonte del Seicento*, 1985]; Davis, Natalie Zemon: *Martin Guerren paluu*, 2001 [*Le retour de Martin Guerre*, 1982]. Leskelä-Kärjen mukaan mikrohistoria ei lähtökohtaisesti tähtää elämäntarinan kirjaamiseen eikä sitä voi nähdä elämäkerrallisena tutkimuksena. Leskelä-Kärki 2012, 29.

376 Saastamoinen 2003, 14, 27.

377 Ginzburg 2007, 26, 35.

378 Davis 1994, 14; ks. myös Hakosalo, Jalagin, Junila & Kurvinen 2012.

379 Lundkvist 2007, 94–95, 100.

380 *Historiallisen Aikakanskirjan* elämäkerta-teemanumerossa 4/2012 esitetään sama ajatus: ”Jokainen yksilö, epätavallinenkin, havainnollistaa joka tapauksessa niitä ajattelun ja toiminnan mahdollisuuksia, joita yksilöllä tiettyinä aikana ja tietyssä paikassa on.” Hakosalo, Jalagin, Junila & Kurvinen 2012, 376.

oli mahdollista tiettyä aikana ja tietyssä yhteisössä.³⁸¹ Tutkimuskohteeni Frans Lind on sikäli Pinagot'n kaltainen, että hänestäkin on niukasti kirjallisia lähteitä, mutta hän poikkeaa tästä siinä, että hän tuotti kanssani runsaasti muistitietoa ja että hän maalasi maisematauluja.

Useat Suomen historian tutkijat ovat kansainvälisten mikrohistorioitsijoiden tavoin kiinnostuneet tavallisista ihmisistä yksilöinä ja kirjoittaneet heistä kirjallisiin lähteisiin pohjautuvia elämäkertoja 1990-luvulta lähtien.³⁸² Kaikki nämä tutkimukset ovat osaelämäkertoja, joissa painottuu jokin puoli kohteiden elämästä. Suomalaiset kulttuurintutkijat ovat kuitenkin ehtineet tavallisten ihmisten jäljille jo ennen historioitsijoita, ja näistä poiketen he ovat käyttäneet lähteinään pääasias-
sa muistitietoaineistoa, muutamat ovat jopa itse haastatelleet tutkimuskohdettaan, joten heidän tutkimuksensa ovat metodologisesti lähempänä omaa tutkimustani kuin asiakirjoihin perustuvat historialliset elämäkerrat. Uskontotieteessä Juha Pentikäinen on kartoittanut jo vuonna 1971 vienankarjalaisen naisen perinnerepertoaaria väitöskirjassaan *Marina Takalon uskonto: Uskontoantropologinen tutkimus*. Hänen jälkeensä on uskontotieteen, folkloristiikan ja kansatieteen piirissä kirjoitettu lukuisia biografioita.³⁸³ Nämäkin tutkimukset ovat kohdistuneet kohdehenkilöiden elämän tiettyyn alueeseen.

Myös kulttuurihistorian piirissä on laadittu henkilöhistoriallisia tutkimuksia tavallisiksi nimitetyistä henkilöistä. Liisa Lagerstam on väitöskirjassaan *A Noble Life: The Cultural Biography of Gabriel Kurck (1630–1712)* (2007a) kirjoittanut uuden ajan alun ruotsalaisesta aatelismiehestä, jonka hän on määritellyt tavalliseksi mieheksi, koska tämä ei omassa säädysään ollut noussut muiden yläpuolelle. Kulttuuriseksi elämäkerraksi nimeämässään tutkimuksessaan hän toteaa Kurckin olleen myös epätavallinen henkilöhistoriallisen tutkimuksen kohde, koska epäonnistui.³⁸⁴ Kurckin elinajasta johtuen Lagerstam on voinut käyttää vain kirjallisia lähteitä, mutta Päivi Rantala on kulttuurintutkijoiden tavoin hyödyntänyt myös arkistoituja ja haastattele-
malla tuotettuja muistitietoaineistoja väitöskirjassaan *Erilaisia tapoja käyttää kylähu-
lua: Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkina 1800-luvulta 2000-luvulle* (2009) ja eräissä muissa julkaisuissaan, jotka koskevat 1800-luvun teräväkielistä kansanmies-

381 Corbin 2001, vii, ix. Hannu Salmi on kirjoittanut historiallisten toimijoiden mahdollisuuksista ja tutkijan mahdollisuuksista tietää menneisyydestä. Ks. Salmi 2011a, 174; 2011b, 342–345.

382 Näitä tutkimuksia ovat esim. Riitta Oittisen *Pistoja yli ajan ja säädyn: Ompelu kahden naisen elä-
mässä* (1996), Irma Sulkusen *Liisa Eerikintytär ja burmostiikkeet 1700- ja 1800-luvulla* (1999), Pirkko Leino-Kaukiaisien *Tuntematon sotilas Turkin sodassa: Sten Anders Wallin* (2005), Teemu Keskisarjan *Suomen ainoa sarjamurhaaja: Juhani Adaminpojan rikos ja rangaistus* (2008) ja Taina Uusitalon *Elämä
työläisnaisten hyväksi: Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväenliikkeen
sukupuolisdonnaisista käytännöistä* (2014). Myös ruotsalaiset historioitsijat kiinnostuivat tavallisten
ihmisten elämäkertoista 1900-luvun lopulla. Björkman 1997, 69–70.

383 Esim. Päivikki Suojanen: *Saarna, saarnaaja, tilanne* (1978); Tuulikki Kurki: *Heikki Meriläinen
ja keskusteluja kansanperinteestä* (2002); Tuija Saarinen: *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö: Tutkimus Heikan
Jussin (Jubo Mäkäriksen) elämästä ja huumorista* (2003); Martti Puhakka: *Rukoile ja työtä tee: Onni Puhakan
kehitys innovaattorista oman tien kulkijaksi* (2011).

384 Lagerstam 2007a, 5; ks. myös 2007b, 12.

tä, lappilaista kylähullua. Hän on myös pohtinut aineistonsa erityislaatuista sekä asemaansa aineistonsa tuottajana.³⁸⁵

Kulttuurihistorioitsijoiden ja kulttuurintutkijoiden henkilöhistoriallisille tutkimuksille on ominaista, että niissä on hyvin erilaisten ihmisten elämä nähty tutkimisen arvoiseksi. Virtanen, Immonen ja Lagerstam toteavat kulttuurihistoriassa jo pitkään yleisesti hyväksytyn seikan, ettei kulttuurihistoria arvota tutkimuskohteitaan.³⁸⁶ Lagerstam kirjoittaa uuden henkilöhistorian ja kulttuurihistorian suhtautuvan samalla tavalla, kun ne välttävät arvottamasta kohdettaan, joka voi olla yhtä hyvin mies tai nainen, talonpoika tai kuningas. Hänen mukaansa tutkimuksen voi tehdä jopa aatelismiehestä, jolla ei ole sellaisia poliittisia, sotilaallisia tai kulttuurisia ansioita, jotka nostaisivat hänet esille historian hämärästä.³⁸⁷ Arvotuksen ilmauksena voidaan tosin pitää jo ilmiön valitsemista tutkimuksen kohteeksi.

Saarikosken mukaan voidaan ajatella, että tavalliset ihmiset edustavat tiettyä suurta suhteellisen homogeenista ihmisjoukkoa, jota heidän elämäkertansa voivat esimerkkeinä kuvata.³⁸⁸ Mutta mainitsemiä tutkimusten kohteista ei yksikään ole ollut keskimääräinen tai keskinkertainen, saati mitätön, vaan on jollakin tavalla poikennut sosiaalisesta ympäristöstään.³⁸⁹ Tuo erityisyys on jättänyt heistä jälkiä ja kiinnittänyt tutkijoiden huomion. Tutkitut kansanihmiset eivät nouse homogeenisesta joukosta, mutta näen heidät silti esimerkkeinä vertaisryhmästään. Myös Frans Lind voidaan nähdä esimerkkinä 1900-luvun suomalaisesta työläisestä ja hänen ympäristösuhteensa esimerkkinä työläisten ympäristösuhteesta. Rivityöläisenä hän ei noussut vertaistensa joukossa erityiseksi vaikuttajaksi, ei työnjohtajaksi eikä ammattiyhdistyksen toimijaksi. Mutta hän poikkesi aikansa varkauteilaisista työläisistä monessa suhteessa.³⁹⁰

Ottaessani kohteekseni Lindin kaltaisen harrastajamaalarin (*Sunday painter, amateur artist*) laajennan historian piirissä perinteisesti harjoitettua henkilöhistoriallista tutkimusta mikrohistorioitsijoiden ja eräiden lähitieteiden edustajien viitoittamaan suuntaan. Olen vakaasti sitä mieltä, että kaikki ihmiset kuuluvat historiaan ja kaikkia on tutkittava – edellyttäen, että riittävä lähdeaineisto on saatavilla ja että tutkimuksella on jotakin sanottavaa nykyajan ihmisille. Tärkeintä on, että tutkimuskohteelle tehdään oikeutta ja häntä pyritään ymmärtämään oman aikansa ja kulttuurinsa yhte-

385 Rantala 2009, 79–84. Rantala on tutkinut muitakin tavallisia ihmisiä ja näiden merkitystä yhteisölleen. Ks. esim. ”The possible lives of Matleena Herajärvi”, 2010; ”Pilkkarunoilijoita pohjoisesta: Kalkkimaan pappi ja Viina-Matti”, 2013. Varsin lähelle kulttuurihistoriallista tutkimusta tulee myös Mervi Auttin monitieteinen, taiteiden- ja tieteidenvälinen väitöskirja *Etsimessä neitikulttuuri: 1900-luvun alun valokuvaajainaisia Rovaniemellä* (2010), jossa haastatteluaineisto värittää muun aineiston antamaa kuvaa kahdesta valokuvaajasisaruksesta.

386 Virtanen 1993, 13; Immonen 2001, 25; Leskelä 2006; Lagerstam 2007a, 15.

387 Lagerstam 2007a, 15.

388 Saarikoski 1989, 172. Saarikoski ei siis edellytä kohteelta edustavuutta, joka mm. Björkmanin mukaan on nähty elämäkertatutkimuksen ongelmana. Björkman 1997, 75–76.

389 Saarinen mainitsee jo työnsä otsikossa kohteensa olevan poikkeusyksilö. Saarinen 2003. Lagerstamin ”tavallinen aatelmies” Gabriel Kurck lienee kuitenkin ollut omassa sosiaaliryhmässään melko keskinkertainen.

390 Marttala, *Warkauden Lehti* 19.8.1979.

ydessä.³⁹¹ Laajennan myös ympäristöhistoriallista elämäkertatutkimusta sosiaalisesti luonnonsuojelijoiden, tutkimusmatkailijoiden sekä ympäristöajattelijoiden ja -aktivistien lisäksi työväenluokan edustajaan.

Elämänkulku (*life course, life cycle, life span*) on henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa tärkeä käsite, jonka avulla jäsennetään tutkimuskohteen elämää. Se on biologisruumiillinen ja sosio-kulttuurinen ilmiö, joka kattaa ihmisen elämän syntymästä kuolemaan asti. Se noudattaa universaalia kaavaa, jossa tietyt vaiheet seuraavat toisiaan samassa järjestyksessä, mutta siinä on lukemattomia yksilöllisiä ja kulttuurisia variaatioita. Länsimaaisessa yhteiskunnassa sen perusvaiheina eli ikäkausina pidetään yleensä lapsuutta, nuoruutta, aikuisuutta ja vanhuutta.³⁹² Niitä jaksottavat useat siirtymät kuten syntymä, koulun aloittaminen, konfirmaatio, työelämään sijoittuminen, avioliiton solmiminen, lasten saaminen ja vanhemmuus sekä eläkkeelle siirtyminen ja leskeksi jääminen.³⁹³ Lindin elämänvaiheiden taitekohdat olen määritellyt syntymän, koulun aloittamisen, perheen perustamisen ja leskeytymisen siirtymillä,³⁹⁴ joita olen pitänyt mielekkäinä hänen sosiaalisten suhteidensa kannalta. En kuitenkaan voi tietää, olisiko hän itse jaksottanut elämänsä samalla tavalla. Portelli onkin todennut, että tutkijan ajanjaksot eivät välttämättä ole samat kuin kertojan.³⁹⁵

Ihmisen elämänkulusta olen samaa mieltä kuin yhteiskuntatieteilijä Marjatta Marin, joka toteaa, että yksilön elämänkulku muodostuu historiallisen ajan ja sen tapahtumien mukaan ja että elämäntapahtumat saavat merkityksensä kustakin ajasta ja siinä vallitsevista ajattelu- ja kokemistavoista, siis kulttuurista. Vaikka yhteiskunta vaikuttaa ihmisen tapaan toimia, ajatella ja tuntea, se ei sanele hänen valintojaan ja niiden merkityksiä. Ihmiset ovat oman elämänsä toimijoita ja heidän yksilölliset elämänkulkunsa vaihtelevat paljon.³⁹⁶

Elämänkulku-sanaa käytetään arkikielessä, mutta sitä on sovellettu myös antropologian, kulttuurientutkimuksen, psykologian ja sosiologian piirissä sekä sosio-

391 Ks. myös Kalela 2000, 55; 2012, 24, 36.

392 Levinson & al. 1978, 6; Vilkkio 2000a, 75; Marin 2008, 19–20; ks. myös Rossi 1995, 184–185; 2010c, 84–85. Psykologisista elämänvaiheista ks. esim. Levinson & al. 1978; Osterland 1978; Nieminen 1985; Dunderfelt 1992. Ikäkausimallien lähtökohtana ovat Charlotte Bühlerin jo 1930-luvulla esittämät ajatukset ihmisen elämänkulusta ja -vaiheista. Bühler, *Der menschliche Lebenslauf*, 1933; ”The Curve of Life as Studied in Biographies”, 1935. Niitä sovelsi Suomessa ensimmäisenä Sirkka Salomaa psykologian väitöskirjassaan *Ikäkausien vaihtelu: Tutkimus Helsingin Yliopistossa vu. 1828–1878 toimineiden opettajien elämänkuluista*. Salomaa 1945.

393 Vilkkio 2000a, 75. *Historiallisen Aikakauskirjan* elämäkerta-teemanumerossa 4/2012 Antti Häkkinen esittelee sosiologien suosimaa ikäkausitutkimusta (life course research), jota voidaan soveltaa myös historiaan. Elämänvaiheet laajasti ymmärtäen hän kirjoittaa: ”Elämänkulku voidaan ymmärtää sarjana erilaisia asemia tai positioita, jotka seuraavat toisiaan, eroavat laadullisesti toisistaan ja limittyvät keskenään. Niitä ovat esim. nuoruus, koulu-aika, työikä, siviilisäätty, vanhemmuus, asuinpaikka tai asema poliittisessa järjestössä.” Häkkinen 2012, 379.

394 Rossi 1995, 184–185; 2010c, 83–85.

395 Portelli 1991a, 66.

396 Marin 2008, 37.

logisessa elämäkertatutkimuksessa.³⁹⁷ Eri aloilla on varsinkin aikaisemmin puhuttu myös elämänkaaresta, kun on haluttu korostaa yksilön ruumiillisten ja henkisten toimintojen kasvuun ja hiipumiseen liittyviä muutoksia sekä elämän kierron väistämättömyyttä.³⁹⁸ Olen itsekin käyttänyt elämänkaaren käsitettä artikkeleissani ”Yksilö ympäristöhistoriaan” (1995) ja ”Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta” (2010), mutta tässä tutkimuksessa olen päätenyt käyttämään elämänkulku-käsitettä, johon ei sisälly ajatusta kasvusta ja kuihtumisesta ja joka voidaan esittää elämänajan jatkumona tai erillisten tapahtumien koosteena³⁹⁹. Elämänkulun ja -vaiheen käsitteillä jäsennän niitä muutoksia, joita Lindin ympäristösuhteessa tapahtui.

3.3 Muistitietohistorian näkökulma

Muistitietotutkimusta tehdään antropologian, etnologian, folkloristiikan ja uskon-
totieteen lisäksi mm. historiassa, kielitieteessä, maantieteessä⁴⁰⁰, psykologiassa ja so-
siologiassa. Sen keskeinen käsite on muistitieto⁴⁰¹ (*oral history*⁴⁰², *oral sources*), joka on
myös tämän tutkimuksen ydinkäsite, ja se kuuluu vanhastaan niin kulttuurientutki-
muksen kuin historiankin sanastoon. Useissa maissa ja kielissä muistitiedolla tar-
koitetaan haastatteleamalla tuotettua aineistoa, jossa kertoja esittää oman tulkintansa
menneisyydestä. Meillä Suomessa, missä muisteluaineistoa on koottu arkistoihin jo
yli sadan vuoden ajan, sillä ymmärretään suullisesti tai kirjallisesti tuotettua muistin-
varaista tietoa, joka ei perustu kirjallisiin lähteisiin.⁴⁰³ Tutkijat voivat siis käyttää jo
olemassa olevia, arkistoihin tallennettuja muistitietoaineistoja tai osallistua itse oman

397 Ks. Heikkinen & Tuomi 2000; Vilkkö 2000.

398 Ks. Nieminen 1985; Dunderfelt 1992; Vilkkö 2000, 78–80.

399 Vilkkö 2000, 79.

400 Omaelämäkerrallisen muistitiedon käyttö on viime vuosina lisääntynyt maantieteellisessä
paikkatutkimuksessa. Hoelsher & Alderman 2004, 348; Ní Laoire 2007, 377; ks. myös Roberts
2002; Riley & Harvey 2007.

401 E. N. Setälä käytti jo vuonna 1915 muistotieto-sanaa tarkoittaen kielen avulla muistinvaraisesti
säilyneitä tietoja, ennen kaikkea henkisiä kulttuurituotteita. Korkiakangas 1999, 162; 2006, 140.

402 Oral history -käsitteellä tarkoitetaan englannissa ja useissa muissakin kielissä a) haastattelume-
netelmää, jolla tuotetaan muistelukerrontaa, b) haastatellen tuotettua suullista muistitietoaineis-
toa, c) yleensä muistitietotutkimusta ja d) erityisesti muistitietohistoriaa. Ks. esim. Lummis 1987;
Portelli 1991b, 2006; Thompson 2000 [1978]; Ritchie 2003, Thor & Hansson 2003. Ruotsissa
käytetään käsitteitä oral history ja muntlig historia. Thor & Hansson 2003, 3–4. Saksassa käytetään
käsitteitä Oral History, Erinnerte Geschichte ja mündlich erfragte Geschichte. Vorländer 1990.
Saksassa on vuodesta 1988 lähtien julkaistu aikakauskirjaa *BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung
und Oral History*.

403 Tuominen 1975, 59–60; Virrankoski 1994, 6–7; Thompson 2000 [1978], 71; Fingerroos
& Peltonen, U-M. 2006, 9; Peltonen U-M. 2006, 107. Erilaisia muistitietoaineistoja on sanottu
myös henkilökohtaiseksi kerronnaksi, kokemuskerronnaksi, muistelupuheeksi, muistelukerron-
naksi ja muistelmiksi. Ukkonen 2000, 21, 39–42; 2002; Rossi 2003b, 18; Tuomaala 2004, 35–37;
Kortelainen K. 2008, 27.

aineistonsa tuottamiseen.⁴⁰⁴ Tämän tutkimuksen muistitietoaineisto on pelkästään haastatteluaineistoa, jonka olen esitellyt jo edellisessä luvussa.

Muistitietoon sisältyy muistelua kertojan omasta elämästä sekä hänen yhteisöstään ja yhteiskunnan tapahtumista, elämän arjesta ja juhlasta. Siihen sisältyy myös muistoja kertojan omista ja muiden kokemuksista, joista ihmiset ovat kertojalle puhuneet. Siinä voi olla eri lähteistä omaksuttuja faktoja ja kertojan kulttuurin suullista perinnettä,⁴⁰⁵ esimerkiksi menneisyyden tapahtumia koskevaa, sukupolvelta toiselle välittynyttä tietoa.⁴⁰⁶

Muistitiedon avulla ei kannata selvittää tosiasioita, jotka voidaan tarkistaa esim. kirjallisista tai audiovisuaalisista lähteistä.⁴⁰⁷ Kuten Portelli on huomauttanut, muistitieto kertoo enemmän ilmiöiden ja tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumasta, ja nimenomaan omakohtaisuus on sen vahvuus.⁴⁰⁸ Vahvimmillaan muistitietotutkimus on, kun tutkitaan yksilöiden kokemuksia ja tavallisia arjen ilmiöitä, toistuvia tapoja ja käytänteitä, kertojien mielipiteitä ja näkemyksiä tai suhtautumista asioihin, ilmiöihin ja tapahtumiin. Muistitieto voi olla korvaamaton, kun selvitetään ihmisten vaikuttimia ja tulkintoja tai tapahtumien ja päätösten taustoja, joita ei yleensä merkitä muistiin. Joskus se voi olla ainoa lähde, jolla kohteesta saadaan tietoa. Kaikista tärkeistä asioista ei näet säily riittävästi kirjoitettuja lähteitä, koska näitä ei alkujaankaan synny tai niitä jopa hävitetään.⁴⁰⁹ Oma tutkimukseni selvittää juuri tuollaista ilmiötä, josta ei ole kirjallista aineistoa. Sitä ei voisi edes tehdä ilman muistitietoa.

Folkloristit Barbara Allen ja William Montell kirjoittavat, ettei muistitiedon totuus aina ole faktojen tarkkuudessa, vaan totuutta tulisi etsiä arvoista, asenteista, uskomuksista ja tunteista, jotka ilmenevät faktojen liioittelussa, vääristelyssä ja näennäisessä ristiriitaisuudessa. Se, mitä ihmiset uskovat tapahtuneen, on usein yhtä tärkeää kuin se, mitä todella tapahtui, sillä ihmiset ajattelevat, toimivat ja reagoivat uskomustensa mukaan.⁴¹⁰ Historioitsija Luisa Passerini toistaa saman ajatuksen todeten, että kertojan näkökulmasta muistot ovat kokemuksellisesti ja psykologisesti totta.⁴¹¹ Näitä ajatuksia on esittänyt myös Portelli, jonka mukaan muistitietolähteiden luotettavuus on erilaista kuin muiden lähteiden, eikä ole olemassa ”vääriä” suullisia lähteitä, vaan ”väärit” lausumat ovat psykologisesti ”tosia”, ja tämä totuus voi olla yhtä tärkeä kuin asiasisällöltään luotettavimmat kuvaukset. Hän painottaa, että muistitietoaineisto kertoo enemmän merkityksistä kuin tapahtumista ja että kertojien uskomukset ovat yhtä paljon faktoja kuin se, mitä todella on tapahtunut.⁴¹²

404 Korkiakangas 1999, 161–162; Fingerroos & Peltonen U-M. 2006, 8–9.

405 Korkiakangas 1999, 155–165; 2006, 124; Heimo 2010, 39; ks. myös Lummis 1987, 25–26; Ukkonen 2000, 26–27.

406 Heimo 2010, 39; ks. myös Tuomaala 2004, 38; Ahvenisto 2008, 41.

407 Ks. myös Thor 2003, 10.

408 Portelli 1991b, 50, 52; 1998, 67; 2006, 55.

409 Virrankoski 1994, 28; Thompson 2000 [1978], 25–57, passim; Rossi 2003b, 23; ks. myös Rossi 2012a, 54.

410 Allen & Montell 1981, 89.

411 Passerini 1998, 197.

412 Portelli 1991a, 50, 51; 1998, 68–69; 2006, 56–58. Hän ilmaisi ajatuksen italiaksi jo 1979.

Muistitietotutkimuksen (*oral history research*) käsite vakiintui suomen kieleen 1980-luvulla Kalelan ehdotuksesta. Termi kattaa kaiken tutkimuksen, joka käyttää muistitietoa lähteenään tai kohteenaan ja jota yhdistää kertojan ajattelutapaa kunnioittava suhtautuminen.⁴¹³ Historiantutkimukselle, joka käyttää muistitietoa lähteenään, Kalela on suositellut nimitystä muistitietohistoria.⁴¹⁴ Sana vastaa kansainvälisesti käytettyä *oral history* -termiä, joka on suomennettu myös suulliseksi historiaksi. Tätä nimitystä ovat eräät suomalaiset tutkijat käyttäneet korostaakseen aineiston tuottamista haastattelemalla sekä tutkimukseen sisältyvää kuulijan ja kertojan välistä vuoropuhelua.⁴¹⁵

Suulliseksi historiaksi voidaan sanoa puhumalla tuotettua aineistoa, jossa kertoja esittää käsityksensä menneisyydestä, mutta siksi ei tule nimittää kokonaista historian alaa, jos tutkimukset julkaistaan kirjallisina. Kalela pitää suullista historiaa ongelmallisena tutkimussuunnan nimenä, koska juuri muistitieto on tärkeä, ei aineiston suullisuus.⁴¹⁶ Termi ei kerro muistitiedon käyttämisestä lähteenä, eikä se sovellu suomalaiseen tutkimukseen, jossa käytetään paljon kirjallisesti koottua muistitietoa.⁴¹⁷ Historioitsija Pentti Virrankoski huomauttaa, että ”Suomessa on turhaa käyttää muistitietoon perustuvasta tutkimuksesta vieraskielistä ja tärkeältä kuulostavaa termiä *oral history*, ikään kuin muistitiedon käyttö olisi vasta 1900-luvun lopulla anglosakseilta tai Ranskan annalisteilta omaksuttu uutuus. Sellainen käsitys perustuu silkkään tietämättömyyteen”.⁴¹⁸ Meillä on muistitietoa hyödynnetty historiantutkimuksessa 1800-luvulta asti poliittisessa, talous- ja paikallishistoriassa.⁴¹⁹

Antiikin Kreikasta alkaen on muistitietoa (*oral history*) käytetty lähimenneisyyttä tutkittaessa, mutta sen käyttö hiipui 1700-luvun lopulta lähtien pitkäksi aikaa, kun vain asiakirjoja pidettiin luotettavina lähteinä. Objektiviseen totuuteen pyrkivät tutkijat väheksyivät suullisia lähteitä ja hylkäsivät ne epäluotettavina, subjektiivisina ja vinoutuneina.⁴²⁰ Nekin historioitsijat, jotka varhemmin käyttivät muistitietoa, suhtautuivat siihen samoin kuin kirjallisiin lähteisiin eli etsivät luotettavia, tarkkoja, edustavia ja todennettavia faktoja.⁴²¹

Suhtautuminen on kuitenkin muuttunut. 1900-luvun jälkipuoliskolla muistitiedon suosio on taas noussut eri puolilla maailmaa anglosaksisesta maailmasta 1940-luvulta lähtien levinneen *oral history* -liikkeen ansiosta.⁴²² Kalelan mukaan objektiivisuuden sijaan tutkimuksen tunnusomaiseksi piirteeksi on muodostunut kertojan ajattelu- ja kertomistavan kunnioittaminen.⁴²³ Kalela on myös todennut,

413 Kalela 1984a, 4; 1984b, 179; 2006, 75, 76; Ukkonen 2000, 15; ks. myös Fingerroos & Haanpää 2006, 26–30.

414 Kalela 1984a, 4; 1984b, 79; 2006, 74.

415 Graae & Hietala 1994, 1–3; Tuomaala 2004, 37–38; ks. myös Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

416 Kalela 1984a, 4; 1984b, 79.

417 Fingerroos & Haanpää 2006, 27; Fingerroos & Peltonen, U-M. 2006, 8; Fingerroos 2010, 62.

418 Virrankoski 2002, 278.

419 Virrankoski 1994, 4. Maunu Malmbergin *Anjalaförbundet* (1848) lienee ensimmäinen tutkimus, jossa on käytetty muistitietoa, vaikkakaan tiedonantajien nimiä ei ole mainittu.

420 Miztal 2003, 100–101; Ritchie 2003, 20–21; ks. myös Thompson 2000 [1978], 25–57, passim.

421 Ks. esim. Grele 2006, 53.

422 Virrankoski 1994, 4; Ritchie 2003, 21; Fingerroos 2010, 75–76.

423 Kalela 2006, 75.

että muistitietotutkimuksen johtopäätösten perustana on ihmisten itsensä kokemuksilleen antama jäsenys.⁴²⁴ Kun muistitietohistorioitsija Malin Thor tarkoittaa, että muistitietohistoria pyrkii kirjoittamaan historiaa ihmisten näkökulmasta ja heidän omien sanojensa avulla,⁴²⁵ hän muotoilee asian hauskaasti: ”Oral history erbjuder oss att betrakta det förflutna genom aktörernas glasögon, även om dessa glasögon naturligtvis har den ena eller andra färgen. Men kanske är det denna färg som fram till nu har fattats på det föflutnas palett.”⁴²⁶

Muistitietohistoria samaistetaan usein mikrohistoriaan, koska kumpikin historianlaji kohdistuu yksilöiden elämään. Mutta aineiston ja tutkijan subjektiivisuus sekä tutkijan osallisuus aineiston tuottamisessa ja tulkinoissa tekee muistitietohistoriasta erityisen tutkimusmenetelmän ja historianlajin, oman genrensä.⁴²⁷ On selvää, että muistitietohistoria pystyy valaisemaan vain lähimenneisyyden ilmiöitä ja tapahtumia. Haastatteleamalla tuottamansa aineiston avulla tutkija tavoittaa näet suunnilleen yhden sukupolven elinajan ja arkistoissa olevien muistitietoaineistojen pohjalta vain muutaman sukupolven ajan.⁴²⁸ Oman tutkimukseni aineisto kattaa vain yhden miesmuistin ajan.

Alkuperäisen innostuksen muistitiedon käyttöön kulttuurihistorian tutkimuksessa olen saanut etnologian parista, ja useat muistitietohistorioitsijat ovat saaneet minut entistä vakuuttuneemmaksi mahdollisuudesta tavoittaa menneisyyden ääniä muistitietomenetelmällä. Muistitietohistorian uranuurtajan, Paul Thompsonin teos *The Voice of the Past* (1978) sekä Portellin useat tutkimukset⁴²⁹ ovat kannustaneet tarkastelemaan tavallisen ihmisen elämää juuri muistitietoa hyödyntäen.

Menneisyyttä rekonstruoidessaan muistitietohistorioitsija ei nojaa vain muistitietoon, vaan hän käyttää muitakin lähteitä. Tutkimusongelmasta ja aineiston saatavuudesta riippuen nämä voivat olla esim. kirjeitä, muistelmia, pöytäkirjoja, rakennuspiirustuksia, aikakaus- ja sanomalehtiä, valokuvia ja taideteoksia.⁴³⁰ Kirjalliset ja suulliset lähteet eivät sulje toisiaan pois, vaan ne pikemminkin vahvistavat toisiaan.⁴³¹

Muistitietoaineistolla tutkija pyrkii tavoittamaan ihmisten ja yhteisöjen omaa historiaa. Kuten Kalela toteaa, muistitietohistoriassa on keskeistä tehdä näkyväksi aikaisemmin ohitettu ja näkymätön menneisyys, ottaa vakavasti ihmisten omat ko-

424 Kalela 1984a, 4.

425 Thor 2003, 20.

426 Thor 2003, 19.

427 Portelli 1991b, 54, 56; 1997a, 3–23; 1998, 23–45; ks. myös Lummis 1987, 22.

428 Koska Suomessa on tallennettu muistitietoaineistoa yli sadan vuoden ajan arkistoihin, sen avulla voi tavoittaa usean sukupolven elämää. Tuominen 1975, 59–60; Virrankoski 1994, 6–7; Peltonen U-M. 2006, 107.

429 *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History* (1991), *The Battle of Valle Giulia: Oral History and the Art of Dialogue* (1997) sekä *The Order Has Been Carried Out: History, Memory and Meaning of a Nazi Massacre in Rome* (2003). Olen tutustunut Portellin tuotantoon englanninkielisinä käännöksinä, joista useat poikkeavat alkukielisistä teoksista.

430 Lummis 1987, 147; Thompson 2000, 82; Thor 2003, 19; Peniston-Bird 2009, 105; Rossi 2012a, 51, 68.

431 Lummis 1987, 76, 78, 82; Marander Eklund 2004, 95; Portelli 1991b, 46; 2006, 50; Peniston-Bird 2009, 107.

kemukset, tunteet ja tulkinnat sekä käsittää heidän tapansa kertoa.⁴³² Tällöin muistelusta ei etsitä väärin muistettuja yksityiskohtia, salailua ja kaunistelua, vaan lähdetään siitä, että muistelijalla on oikeus ja perusteita tai syitä tulkintoihinsa.⁴³³ Portellin mukaan perinteinen historiankirjoitus kysyy, mitä tapahtui, kuka teki jotakin, miksi, missä, milloin ja missä yhteyksissä, mutta muistitietohistoria kysyy vielä, mitä asia, ilmiö tai tapahtuma merkitsee. Siksi tutkijaa kiinnostavat myös väärät ja vääristyneetkin muistot, virallisten ja yksityisten muistojen väliset ristiriidat ja toisistaan poikkeavat yksityiset muistot.⁴³⁴ Nykyisin toki historiantutkimus yleensäkin on Portellin viitoit- tamilla linjoilla. Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut nimenomaan Lindin ko- kemuksista, näkemyksistä, tulkinnoista ja merkityksistä, joita hän asioille antoi.

1960- ja 1970-luvulta lähtien eri puolilla maailmaa paisunut muistitiedon keruu ja muistitietohistoria on haastanut historiantutkimuksen objektiivisuuden ja totuuden merkityksen. Portellin mukaan tieteellinen objektiivisuus ei tarkoita tutkijan itsensä etäännyttämistä keskustelusta eikä neutraaliuden teeskentelyä, sillä se on mahdo- tonta.⁴³⁵ Sitä paitsi muistitietotutkimus on nostanut esille aiemmin unohdettujen, si- vuutettujen ja ”äänettä jääneiden” – mm. naisten, lasten, työläisten, sotaveteraanien, luku- ja kirjoitustaidottomien sekä etnisten ja muiden vähemmistöjen – näkökulmia, jotka täydentävät, suhteellistavat tai kiistävät aiempia käsityksiä menneisyydestä.⁴³⁶

Muistitietohistoria on antanut äänen ihmisille itselleen⁴³⁷ sekä avannut tien ihmisten jokapäiväiseen elämään ja kokemuksiin, alistettujen ja syrjäytettyjen ase- maan.⁴³⁸ Se on säilyttänyt sellaisten henkilöiden kokemuksia, jotka eivät ole kirjan- neet kokemuksiaan paperille.⁴³⁹ Se siis tutkii menneisyyttä, jota ei ole aikaisemmin tutkittu tai josta ei ole saatavilla muuta tietoa.⁴⁴⁰ Thompson kirjoittaa kuvaavasti: ”Oral evidence, by transforming the ‘objects’ of study into ‘subjects’, makes for a history which is not just richer, more vivid, and heart-rending, but *true*.”⁴⁴¹

Folkloristi Ulla-Maija Peltosen mukaan muistitiedon käyttö on merkinnyt his- torian tutkimuskohteiden ja -kysymysten avartumista ja siirtymistä yksityisiin ilmiöi- hin.⁴⁴² Etenkin arjen historiassa muistitieto on osoittautunut antoisaksi, sillä ihmisten jokapäiväisestä elämästä on niukalti kirjallista aineistoa ja sitä on vaikea saada muista lähteistä.⁴⁴³ Thompson luettelee monia ihmisryhmiä ja aihepiirejä, joista muistitieto-

432 Kalela 2000, 91; 2006, 75–76; Ukkonen 2000, 14, 21; Korkiakangas 2006, 124–125.

433 Ukkonen 2000, 14, viite 2.

434 Portelli 2009, 22, 24, 25, 27; ks. myös Ritchie 2003, 45; Thor 2003, 20; Kirby 2008, 35.

435 Portelli 1997c, 64–65.

436 Lummis 1987, 17; Caunce 1994, 3–4, 7; Thompson 2000, 96; Ukkonen 2000, 13–14; Grele 2006, 48; Kalela 2006, 72; Korkiakangas, 2006, 125; Sharpless 2006, 23–28; Rossi 2012a, 52–53.

437 Grele 2006, 55.

438 Passerini 1998, 55.

439 Hoffman 1996, 92.

440 Lummis 1987, 17; Ukkonen 2001, 96; Thor 2003, 20.

441 Thompson 2000, 117. Kursivointi alkuperäinen.

442 Peltonen, U-M. 2006, 112.

443 Virrankoski 2002, 277; Kortelainen K. 2008, 32; ks. myös Lummis 1987, 81, Portelli 1997, 6–8; Ukkonen 2000, 67; Fingerroos 2010, 60.

historia on antanut entistä monipuolisemman ja syvällisemmän käsityksen: eri ammattiryhmät ja maaseudun väestö sekä perhe-elämä, lasten kasvatus, seksuaalisuus, yritystoiminta, paikallishistoria ja vastarintaliike.⁴⁴⁴ Yksilön ympäristösuhde sopii hyvin näiden aihepiirien jatkoksi. Lisäksi tavallisen ihmisen ympäristösuhteen tarkastelu jatkaa osaltaan äänen antamista äännettömille.

Kun kirjoitetaan muistitietohistoriaa, on keskeistä, kenen ääni pääsee kuululle. Se voi olla tutkijan tai yhden kertojan ääni, tai ääniä voi olla useita, niin että ne puhuvat vuorotellen tai limittäin moniäänisenä kollaasina. Oral history -termin alle luetaan monenlaisia tekstejä, joissa muistitiedon ja rekonstruktion osuus voi vaihdella: julkaisuissa voi korostua kertojien subjektiivisuus tai tutkijan raportointi. Portellin mukaan aineiston suullisuus näyttää säilyvän parhaiten suurelle yleisölle tarkoitetuissa julkaisuissa, mutta tieteellisyys ja luettavuus eivät sulje toisiaan pois.⁴⁴⁵ Suomessa muistitietohistoriana pidetään vain tutkimustekstejä, joissa tutkija analysoi ja tulkitsee muistitietoaineistoa. Artikkeleissani käytän haastattelulainauksia koettaen päästää Lindin oman äänen ja näkemykset esille omien tulkintojeni rinnalla.

Muistitietohistoria käyttää haastatteluaineistoa lähteenään; silloin aineiston sisältö on keskeinen ja esitystapa toissijainen. Koska sisältö analysoidaan temaattisesti, haastattelut saatetaan ensin kirjalliseen muotoon, jotta niitä voidaan eritellä, luokitella, järjestää ja jäsentää päätelmiä ja tulkintaa varten.⁴⁴⁶ Omasta aineistostani olen etsinyt toistuvan lähiluvun avulla kulloistenkin tutkimusongelmieni kannalta relevantit aihepiirit, jotka valaisevat Lindin suhdetta luontoon ja kulttuuriympäristöön.⁴⁴⁷ Koska temaattinen analyysi pyrkii löytämään sekä faktoja että merkityksiä, on osa erittelystä mekaanista, mutta osa vaatii luovia oivalluksia, kuten kulttuurihistorioitsija Ivan Gaskell toteaa.⁴⁴⁸ Olen tehnyt analyysini historian tutkijalle vanhastaan luontuvalla tavalla, käsin, enkä ole käyttänyt aineistoni käsittelyssä mitään laadullisten aineistojen analyysiohjelmaa, koska näitä ei tutkimukseni alkuvaiheessa ollut saatavana eikä niistä olisi ollut apua myöhemmin, kun tunsin aineistoni jo läpikotaisin.⁴⁴⁹

444 Thompson 2000, 82–117; ks. myös Grele 2006, 47–48.

445 Portelli 1998, 34–37. Portelli huomauttaa, että yksilön elämänhistoria ja moniääninen kertomus ovat historiankirjoituksen eri lajityyppejä.

446 Caunce 1994, 166; Rossi 2003b, 31–32; 2003c, 15.

447 Muistitietoaineiston lähiluvusta ks. esim. Pöysä 2010.

448 Gaskell 2000, 53–54.

449 CAQDAS, computer aided qualitative data analysis. Ks. esim. Jolanki & Karhunen 2010. Ohjelma olisi nopeuttanut relevantin aineiston löytämistä, kunhan aineisto olisi ensin koodattu sekä tallennettu ja syötetty ohjelmaan. Tulkinnassa ja päätelmien tekemisessä se ei kuitenkaan olisi auttanut.

4 Frans Lindin elinikäinen ympäristösuhde

Yksilön ympäristösuhdetta kokonaisuudessaan on jokseenkin mahdotonta käsitellä yhdessä tutkimuksessa, koska siihen kuuluu määritelmäni mukaan ”kaikki se, mitä ihminen yksilönä ja yhteisönä tekee ympäristölleen, ympäristössään ja ympäristönsä vaikutuksesta tai innoittamana”⁴⁵⁰ eli ympäristöä koskevat havainnot, ajatukset, arvostukset, asenteet ja tiedot sekä siitä saadut elämykset ja siinä tapahtuva ja siihen kohdistuva toiminta, mutta myös yhteisön laatimat ympäristöä koskevat säädökset.⁴⁵¹ Sen vuoksi tarkastelen tässä kokoomaväitöskirjassa, *Yksilö ja ympäristö*, varkautelaisen työläisen, sisustusmaalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäistä ympäristösuhdetta paikkojen ja ympäristökokemusten kautta. Tässä luvussa kokoan tutkimustulokseni kahteen alalukuun, joista ensimmäinen koskee Lindin paikkoja ja toinen hänen ympäristökokemuksiaan. Kolmannessa alaluvussa esitän muutamia päätelmiä sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

4.1 Koetut, muistetut ja kerrotut paikat

Paikat eli yksilölle tärkeät ympäristön osat nousevat keskeisiksi Lindin koteja koskevassa artikkelissa ”One Man’s Thirteen Abodes” (2012) ja hänen paikkojaan laajemmin käsittelevässä artikkelissa ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012). Koti on ympäristösuhteen kannalta keskeinen paikka, sillä suhde alkaa muodostua syntymäkodista lähtien ja laajenee iän ja kokemusten myötä. Ensimmäisessä artikkelissa tutkin niitä paikkoja, jotka olivat Lindin koteja hänen elämänsä aikana. Kirjoitan tavallaan Lindin asumiselämäkertaa ja kotihistoriaa hänen vakituisten ja rinnakkaisasuntojensa kautta.

Elämänsä aikana Lind asui kaikkiaan yhdessätoista pysyvässä kodissa. Nämä olivat 1930-luvun alkuun asti työsuhteasuntoja. Vuosien mittaan hänellä oli myös kaksi rinnakkaisasuntoa, kesämökkiä. Koteja oli siis kaikkiaan kolmetoista. Pirtinniemessä sijainneessa synnyinkodissaan Lind asui kymmenisen vuotta, mutta kaikissa muissa virman asunnoissa hän vietti lyhyemmän ajan, eräissä vain muutaman kuukauden, vuoden tai pari. Työnantajan asuntojen jälkeen hän asui vielä puolenkymmentä vuotta yksityisesti vuokraamissaan parihuoneissa, ennen kuin muutti vuonna 1935 rakennuttamaansa omakotitaloon, Siinä hän asui lopun ikäänsä eli yli puoli vuosisataa.⁴⁵²

Työnantajan asuntoa ei työläinen saanut valita; hänen oli otettava se, mikä tarjottiin sekä muutettava, kun työnantaja määräsi. Pirtinniemessä Lindin kahdeksanhenkinen perhe asui vanhassa 1800-luvulla rakennetussa talossa keittiön ja kamarin asunnossa. Kun Varkauteen rakennettiin rautatie vuonna 1913, perhe joutui muuttamaan vastaavaan asuntoon, joka sijaitsi Pikku Leunassa päätien varrella. Isän

450 Rossi 1995, 183.

451 Rossi 1995, 183; 2004, 235; ks. myös Horelli 1982, 23, 25, 56.

452 Rossi 2012b, 47 Table 1.

kuoltua vuonna 1914 lesken ja lasten oli muutettava hellahuoneeseen 1860-luvulla valmistuneeseen työläiskasarmiin, Luhtalintaan, ehkä siksi, etteivät naimattomat pojat olleet oikeutettuja parihuoneisiin, tai asuntoja ei vain ollut.

Mutta Lindit saivat pian isomman asunnon, sillä vanhimmat pojat olivat jo ammattimiehiä. Ensin he muuttivat parihuoneisiin yhtiön ostamaan, Salamaksi nimitettyyn vanhaan kaup-parakennukseen ja vuonna 1916 yhtiön uuteen monen perheen taloon, Ahola 2:een. Tässä kodissa Lind koki sisällissodan aikana Varkauden valloituksen, kolmen veljen vangitsemisen sekä vanhimman veljen teloituksen. Hän asui Aholassa äitinsä ja muutaman sisaruksensa kanssa useita vuosia. Sisarusten muutettua omilleen, työnantaja osoitti Lindille ja hänen äidilleen hellahuoneen toisesta asuntolasta, Seppälästä. Kun Lind joutui armeijaan, hänen äitinsä oli muutettava toisaalle.⁴⁵³

Kaikki Lindin lapsuuden- ja nuoruuden-aikaiset asunnot sijaitsivat Varkauden ydinkeskustassa, vain muutaman sadan metrin päässä isän ja veljesten työpaikoista, veistämöstä ja konepajasta. Niin kauan kuin perheen poikia asui kotona, jo muuttovaiheessa he kunnostivat yhdessä jokaisen uuden asunnon sisustuksen mieleisekseen ja siten alkoivat tehdä paikasta kotia. Perheen miehet siis osallistuivat aktiivisesti kodin luomiseen. Jäätyään äitinsä kanssa kahden Lind ammattitaitoisena maalarina kunnosti asunnot itse.⁴⁵⁴

Armeijasta palattuaan Lind sai tiedon ullakolle rakennetuista parihuoneista, jotka sijaitsivat noin kilometrin päässä telakasta. Nuo ”myrkkYTEhtaan huoneet” olivat kuuluneet taistelukaasuja valmistavalle tehtaalte, mutta niiden oli määrä siirtyä Ahlströmin omistukseen, ja vuonna 1925 Lind sai muuttaa asuntoon äitinsä ja vastaviihtyn vaimonsa kanssa. Kun rakennus lopulta kuitenkin joutui toisiin käsiin, työnantaja osoitti Lindille uuden asunnon erään pientalon ullakolta yli puolentoista kilometrin päässä veistämöstä. Entisen omistajan mukaan paikkaa sanottiin Mertasen taloksi. Varkaudessa oli yleistä, että yksityistalojen ullakoille rakennettiin huoneita, joita vuokrattiin työläisille, ja yhtiökin osti jatkuvan asuntopulan vuoksi noita rakennuksia. Useimmiten isovanhemmat asuivat jonkun lapsensa perheessä. Mertasen taloonkin Lind muutti vaimonsa ja äitinsä kanssa. Tästä asunnosta perheen oli lähdeittävä jo parin vuoden kuluttua, kun talosta tehtiin parantola. Koska Lindellä oli jo yksi lapsi ja toinen tulossa, isoäiti muutti muualle asumaan jonkun toisen vanhuksen luokse.⁴⁵⁵

Lindin seuraavakin asunto käsitti huoneen ja keittiön yhtiön omistaman talon ullakolla, mutta tässä Vileniuksen mökissä ei ollut edes sähkövaloa, joka oli sentään ollut muissa Lindin asunnoissa synnyinkotia lukuun ottamatta. Asuntopulan vuoksi Lindillä ei ollut valinnanvaraa. Talon sijaitsi sentään hyvällä paikalla Joutenlahden rannalla, melkein Pirtinniemen kodin kohtaa vastapäätä. Vesitse soutaen tai jään yli kävellen matka telakalle ja taajaman keskusta oli vain puolisen kilometriä, mutta

⁴⁵³ Rossi 2012b, 47 Table 1., 48–52.

⁴⁵⁴ Rossi 2012b, 52.

⁴⁵⁵ Rossi 2012b, 47 Table 1., 52–53.

kelirikon aikaan lahden ympäri kiertäminen kasvatti matkan noin kolmeksi kilometriksi. Etäisimpiin työkohteisiin matkaa kertyi paljon enemmän.⁴⁵⁶

Juuri sähkövalon puuttumisen vuoksi Lind kyllästyi Vileniuksen mökkiin ja työnantajan asuntoihin yleensäkin ja muutti yksityiseltä vuokraamiinsa parihuoneisiin viereiseen taloon. Tässä Karvosen yläkerrassa perheeseen syntyi vielä kaksi lasta. Neljän pienen lapsen kanssa oli varmasti hankala kiivetä jatkuvasti portaita ylös ja alas, kun vielä kaikki vedet oli kannettava sisään ja ulos. Monille työläisperheille tällaiset olosuhteet olivat arkipäivää, ja Lind asui perheineen tässä kodissa puolenkymmentä vuotta, ennen kuin hankki oman talon, jonka saamista hän oli jo naimisiin mennessään pitänyt tärkeimpänä pyrkimyksenään.⁴⁵⁷ Tämä oli hyvin ymmärrettävää yhden teollisuuslaitoksen hallitsemalla paikkakunnalla, missä useimmat työläiset olivat riippuvaisia työnantajan tarjoamista asunnoista.⁴⁵⁸

Vuonna 1935 ollessaan vasta 32-vuotias Lind osti vuokra-asuntonsa läheltä ison peltotontin, Kukkulapellon, ja rakennutti sille talon. Näin hän siirtyi omistavaan luokkaan. Säästöjensä ansiosta hän saattoi hankkia tontin ja talon käteisellä, minkä hän haastattelussa ylpeänä mainitsi. Moottoriveneestään hän kuitenkin joutui luopumaan. Talo täytti ajan työläisasuntojen standardit: siinä oli suuri keittiö ja kaksi tilavaa huonetta sekä sähköt. Hän ei teettänyt ullakkohuoneita vuokralaisia varten, vaikka useimmat työläiset tekivät niin, kun rakensivat oman talon; hän halusi talon vain omaan käyttöönsä. Perheeseen syntyi vielä yksi tytär vuonna 1943, joten talossa oli lopulta väkeä seitsemän henkeä. Sairastunut isoäiti vietti viimeiset elinviikkonsa talossa vuonna 1937 ja kolmihenkinen evakkoperhe majoittui toiseen kamariin muutamaksi kuukaudeksi sotien jälkeen.⁴⁵⁹

Kun perheen lapset vuodesta 1945 lähtien avioituivat ja muuttivat omiin oloihinsa, aviopuoliset asuivat 1960-luvulta lähtien talossaan etupäässä kahden, vaikkakin välillä joku lapsenlapsista tai lapsista asui heidän kanssaan. Puolison kuoltua vuonna 1979 lapset pitivät jatkuvasti yhteyttä yksin asuvaan isäänsä. Kuollessaan vuonna 1988 Lind oli tullut asuneeksi talossaan yli puoli vuosisataa.⁴⁶⁰

Oman talon suuri tontti antoi Lindille mahdollisuuden samantapaiseen osittaiseen omavaraistalouteen, mihin hän oli tottunut jo varhaislapsuudessaan. Puolisonsa ja lastensa kanssa Lind viljeli perunaa ja muita kasviksia sekä kasvatti marjapensaita, omenapuita ja mansikoita. Kesäsian, -lampaan ja -kanojen hoitoakin hän harrasti 1950-luvulle asti. Tällaista työläisten keskuudessa tavanomaista luontoistaloutta perhe täydensi luonnonantimilla, joiden hankkimista helpottivat veneretket saariin ja rinnakkaisasunnot.⁴⁶¹

456 Rossi 2012b, 47 Table 1., 53–54.

457 Rossi 2012b, 47, Table 1., 53–54; Rossi 2012c, 265.

458 Schybergson 1988, 40, 42–43.

459 FL 12.8.1985; 11.1.1986; 28.3.1986; 27.11.1986; IR 7.9.1985; Schybergson 1988, 45.

460 Rossi 2012b, 47 Table 1., 53–56; ks. myös Rossi 2004, 240; 2012c, 265.

461 FL 12.9.1985; 13.9.1985; 11.9.1986; 7.9.1986; IR 7.9.1985. Ks. myös Soikkanen 1963, 470; Talve 1979, 275.

Ensimmäisen kesämökkkinsä Lind hankki 1920-luvun lopulla, jolloin huvilaelämä oli etupäässä keski- ja yläluokan harrastus ja vain harvoilla työläisillä oli kesäasuntoja. Sen hän pystytti vanhan tukkikämpän hirsistä tutun viljelijän Pitkäsaareen Haukivedelle. Hän vietti siellä 1920–1930-luvulla perheineen vain viikonloppuja, sillä tuolloin työläisillä ei ollut palkallisia vuosilomia. *Työntekijäin vuosilomalain* tultua voimaan keväällä 1939 hän saattoi oleilla saarissa 12 työpäivää eli kaksi viikkoa, koska lauantait olivat työpäiviä. Vuoden 1946 laki pidensi hänen lomansa kuukauteen. Vuonna 1960 säädetty vuosilomalaki ei enää vaikuttanut hänen lomansa pituuteen.⁴⁶²

Yleisen varallisuuden ja elintason noustessa kesäasuntojen määrä yli kaksinkertaistui 1950-luvulla, kun yhä useampi työläinen hankki oman kesäasunnon samoihin aikoihin kuin Lindkin. Jotkut perivät ja toiset ostivat vanhan maalaistalon tai rakensivat uuden asumuksen. He saattoivat ottaa mallia ylemmistä yhteiskuntaluokista, mutta varsinkin maaseudulta lähteneet kaipasivat luonnonläheisyyttä.⁴⁶³

Tukkikämpästä ei liene ollut pitkäaikaiseksi kesäpaikaksi, sillä 1930–1940-luvulla Lind vietti lomiaan erään naapurin kesäasunnolla ja lapsuudestaan tuttujen maanomistajien rannoilla. Vuonna 1957 hän osti samoilta seuduilta Kuokan saaresta vanhan pienen maalaistalon ja siihen kuuluvan muutaman hehtaarin maa-alan. Tilan vanhat pellot innostivat Lindin kunnostamaan kasvimaan ja puutarhan kaupunkikodin viljelmien lisäksi. Niidenkin hoitoon muu perhe osallistui ahkerasti.⁴⁶⁴

Vielä työelämässä ollessaan Lind vietti koko kesälomansa mökillään ja pistäytyi vain pikaisesti Varkaudessa hoitamassa asioita. Hän vietti aikaansa perheen ja sukulaisten parissa saunoen, uiden, seurustellen, hoitaen kasvimaata, pelaten ulkopelejä ja rentoutuen. Hän myös kalasti, marjasti ja sienesti. Hänen mökkeilynsä oli siis varsin samanlaista kuin muidenkin varkautelaisten ja suomalaisten mökkeily.⁴⁶⁵ Mutta sille antoi ainutlaatuisen lisänsä maisemien maalaaminen rinnakkaiskodin lähtitenoilla.

Jäätyään eläkkeelle vuonna 1968 hän viipyi kesäasunnollaan puolisonsa kanssa koko sulan veden ajan eli puolisen vuotta kuten moni muukin eläkeläispariskunta. Vielä vaimon kuoleman jälkeen hän oleili siellä muutamana kesänä, mutta kesän 1984 jälkeen hän ei enää mennyt mökilleen, koska tunsu tulevansa siellä vain surulliseksi.⁴⁶⁶

Suomalaisessa kulttuurissa on pitkälle 1900-luvulle odotettu aviomiehen – myös työläisen – hankkivan perheelleen asunnon ja toimeentulon. Vaimon on puo-

462 *Työntekijäin vuosilomalaki* 21.4.1939, 110/1935, 3 §; *Työntekijäin vuosilomalaki* 20.4.1946, 317/1946, 3§; *Laki työntekijäin vuosilomasta* 30.4.1960, 199/1960, 4§.

463 Vuonna 1950 kesäasuntoja oli Suomessa noin 40 000 ja vuonna 1962 noin 100 000. Vuori 1966, 43; 1968, 47–50; 68–70; Rosengren 2003, 102–103; Kurri 2004, 35; Alasuutari 2010, 11. Miikka Kurri on selvittänyt suomalaisten sotienjälkeisen vapaa-ajan asumisen ilmenemismuotoja perusteellisesti kansatieteen pro gradu -tutkielmassaan *Loma suomalaisella mökillä* (2004) sekä suppeammin verkkojulkaisussaan ”Kesäasumisen kulttuurihistoriaa” (2009). Pertti ja Maarit Alasuutari ovat kirjoittaneet 2000-luvun mökkeilystä teoksessaan *Mökkeibulluus* (2010). Carola Rosengren on puolestaan tutkinut 1910-luvun porvarillista kesänviettoa, ks. *Unelmana kesä: Huvilaelämää 1910-luvun Ruissalossa* (2003).

464 Rossi 2012b, 55–56.

465 Kurri 2004, 50, 53–55, 70, 90–93; 2009; ks. Alasuutari 2010, passim.

466 Rossi 2012b, 47; Kurri 2004, 35.

lestaan oletettu huolehtivan kaikkien perheenjäsenten ruoasta ja vaatteista, kodin siisteydestä ja viihtyisyydestä sekä lasten ja kotieläinten hoidosta. Varsinkin lapsiperheissä kotiaskareet ovat merkinneet aina 1950-luvulle asti jokseenkin kokopäiväistä työtä. Näin sekä mies että vaimo ovat osallistuneet kodin tekemiseen.⁴⁶⁷

Lindin lapsuuden kodeissa ensin isä kävi ansiotyössä ja sitten lapset vanhimmas-ta alkaen hakeutuivat palkkatyöhön osallistuakseen perheen ylläpitoon. Kiinnostavaa on huomata, että perheen pojat kunnostivat kunkin asunnon heti muuttovaiheessa, vaikka työnantajan asunnossa olikin aina epävarmaa, miten kauan perhe saisi siinä asua.⁴⁶⁸ Äiti huolehti taloustöistä ja teki kotia viihtyisäksi huonekasveilla ja tekstiileil-lä, kunnes sai avukseen tyttärensä. Perheen nuorimmaisena lapsena myös Lind joutui jo varhain osallistumaan varsin paljon naisten töiksi miellettyihin tehtäviin äitinsä rinnalla, kun sisar oli räättälinopissa. Myöhemminkään Lind ei kaihtanut naisten toi-tä, esimerkiksi pyykin huuhtontaa avannolla tai kasvimaan ja kotieläinten hoitoa.⁴⁶⁹ Sen paremmin kotiartikkelissani kuin muissakaan väitöskirjani artikkeleissa en ole tarkastellut sukupuolen merkitystä ympäristösuhteessa, koska sukupuolinäkökulma ei olisi sopinut luontevasti artikkeleiden tematiikkaan. Lisäksi Lindin ikäisten varkau-telaisten työläisnaisten ympäristösuhdetta valaisevan vertailuaineiston hankkiminen jälkikäteen olisi ollut mahdotonta.

Elämänsä viimeisiä vuosia lukuun ottamatta Lind ei asunut koskaan yksin, vaan aina jonkun muun perheenjäsenen, vähintään äitinsä kanssa. Moni maalta tullut nuori työläinen sitä vastoin joutui asumaan toisten nuorten kanssa tai alivuokralai-sena jopa täysin vieraissa perheissä. Työnantaja jakoi asuntoja tiettyjen kriteerien mukaan, joten Lind oli hyvin tietoinen siitä, ettei mikään paikka ollut pysyvä. Mutta kun työtä riitti, oli jonkinlainen asuntokin taattu.⁴⁷⁰

Lind joutui useimmiten muuttamaan pakosta: hänen synnyinkotinsa purettiin rautatien tieltä, isän kuoltua pojilla ei ollut oikeutta parihuoneisiin eikä hän veljien muutettua pois voinut saada kahta huonetta vain äidin kanssa. Eräät muutot olivat mieluisia, toiset vastenmielisiä: Aholan uusiin huoneisiin oli mukava päästä, mutta Vileniuksen sähköttömään mökkiin huonojen kulkuteiden taakse oli ikävä muuttaa. Toisaalta omaan taloon ja kesämökkiin pääseminen oli koko perheelle mieluisaa.⁴⁷¹

Jokaisella kodilla oli Lindille erilainen merkitys, sillä kukin paikka oli aineel-lisesti erilainen ja sijaitsi hieman eri puolilla Varkautta. Hänen asuinkumppaninsa myös vaihtuivat: syntymäperheen aikaan ne vähenivät ja oman perheen aikaan ne ensin lisääntyivät ja myöhemmin taas vähenivät. Haastattelujen perusteella synnyin-koti näyttää jääneen erityisen elävästi ja voimakkaasti Lindin mieleen, mihin lienee vaikuttanut sekin, että hän asui siinä kymmenen vuotta eli kauemmin kuin missään muussa paikassa ennen omaa taloa. Mutta synnyinkodin muistot olivat ambivalent-teja: koti herätti hänessä ristiriitaisia tunteita, sillä äiti oli lempeä ja sovitteleva, mut-

467 Rossi 2012b, 57.

468 Rossi 2012b, 52, 58.

469 Rossi 2007 42, 51.

470 Rossi 2012b, 58.

471 Rossi 2012b, passim.

ta ”vanaattisen” uskovainen isä oli ankara eikä kaihtanut ruumiillista kuritustakaan. Myös Aholaan, jossa Lind asui sisällissodan aikana, liittyi mukavia ja ikäviä muistoja. Paikkoihin liittyvät vastakkaisetkaan tunteetkaan eivät kuitenkaan estä kiintymystä niihin.⁴⁷² Katson myös, että paikkojen kaksinainen merkitys auttoi tai jopa pakotti Lindin muistamaan ne.

Lindin kodeista tärkein oli hänen oma talonsa, ja tärkeä oli myös hänen toinen kesämökkkinsä. Kodin omistaminen oli varmasti olennaisempaa kuin asumisoikeus työnantajan huoneissa. Oma talo osoitti työläisten keskuudessa varakkuutta ja oli myös ylpeyden aihe. Se antoi turvallisuuden tunteen, koska työnantaja ei voinut käskää muuttamaan siitä pois. Kuvaamalla maalauksissaan taloaan ja kesämökkiään Lind ilmaisi kiintymystään kotejaan kohtaan ja osoitti paikkojen tärkeyttä.⁴⁷³

Tutkimuksellani Lindin kolmestatoista kodista osoitan, millainen kotihistoria oli mahdollinen yhdelle työläiselle, joka asui 1900-luvulla itäsuomalaisella teollisuuspaikkakunnalla vesien keskellä ja joka harrasti vapaa-aikanaan maisemamaalausta.⁴⁷⁴ Vaikka eräitä yhtäläisyyksiä varkautelaisten työläisten asumiseen löytyy, kattavia yleistyksiä kaikkien työläisten kotihistoriaan en voi Lindin kotien perusteella tehdä.

Kuva 11. *Kukkulapelto*. Oman, vuonna 1935 rakennutun talonsa kuvan Lind maalasi 1940-luvulla. Kuvasta Lind mainitsi erityisesti kuuset, jotka hänen vaimonsa oli tuonut taimina lähiseudun metsästä marjaretkeltä, sekä poikien hangelle jättämät suksenjäljet. Valokuva: Leena Rossi.

Kuva 12. *Kuokan mökki* oli vanha maalaistalo ja Lindin toinen rinnakkaiskoti, jonka hän hankki 1957. Kunnostettuaan talon Lind maalasi siitä ja sen lähistöltä useita tauluja 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Kuvassa näkyy myös savusauna ja navetta sekä Lindin pojan moottorivene. Valokuva: Leena Rossi.

Toisessa artikkelissani ”Ordinary Man’s Everyday Places” (2012) tarkastelen kaikkia Lindille tärkeitä ympäristön osia. Aikaisemmissa tutkimuksissa ei näet ole käsitelty paikkoja yksilön kannalta pitkällä aikavälillä. Kuitenkin paikat ovat ihmisen ympäristösuhteessa olennaisia, sillä juuri niissä yksilön suhde ympäristöön konkretisoituu erilaisissa toiminnoissa, eri aikoina ja eri ihmisten kanssa. Lindin

⁴⁷² Rossi 2012b, 49, 58.

⁴⁷³ Rossi 2012b, 58.

⁴⁷⁴ Rossi 2012b, 58.

paikkojen perusteella rakennan luokituksen, jota voidaan soveltaa kenen tahansa paikkasuhteen tutkimiseen.⁴⁷⁵

Ympäristön konkreettisista kohdista tulee yksilön aistihavaintojen ja toimintojen, siis hänen ruumiinsa kautta koettuja (*experienced*) paikkoja, mutta hänen muistissaan niistä tulee myös abstrakteja (*abstract*), näkymättömiä (*invisible*) ja mentaalisia (*mental*) paikkoja eli mielikuvia (*mental images*). Kun Lind haastatteluissa muisteli ja kertoi itselleen tärkeistä kohteista, muistetuista (*remembered*) paikoista tuli myös kerrottuja (*narrated*). Paikka syntyi kerrontahetkellä, vaikka olisikin ollut alkujaan tai edelleen olemassa jossakin. Eri henkilöt kokevat paikkoja eri tavoin, ja eri aistihavainnot voivat olla kokemusten taustalla. Lind koki ja muisti omat paikkansa paljolti visuaalisesti, mitä hänen taideharrastuksensa lieene vielä voimistanut.⁴⁷⁶

Lindillä oli haastattelujen aikaan paikkoja, joissa hän kävi jatkuvasti, ja paikkoja, joissa hän oli ennen käynyt, mutta ei enää käynyt lainkaan. Paikat olivat siis nykyisiä (*contemporary, current*) tai entisiä (*past*) eli menneitä (*gone*). Osa menneistä paikoista oli edelleen olemassa (*existent*), mutta osa oli kokonaan menetettyjä (*lost*), sillä niitä ei enää ollut fyysisesti olemassakaan.⁴⁷⁷ Hän ei siis olisi edes voinut niissä käydä. Tuollaisia menetettyjä paikkoja olivat esimerkiksi urheilukenttä ja puukirkko, jossa Lind oli käynyt koulunsa.⁴⁷⁸ Se oli purettu 1960-luvulla. Eräät muutkin Lindin paikat olivat tavallaan menneitä, koska ne oli muokattu uudelleen niin, ettei niitä enää tunnistanut entisekseen. Hän suri sitä, että rakennukset olivat menettäneet alkuperäisen kauneutensa.⁴⁷⁹

Eräissä paikoissa, jotka olivat edelleen olemassa, Lind oli lakannut käymästä, ja näitä paikkoja nimitän hylätyiksi (*abandoned*) ja vältetyiksi (*avoided*). Yksi tällainen oli hänen kesämökkisaarensa.⁴⁸⁰ Niitä paikkoja, joissa Lind vieraili edelleen, nimitän aktiivisiksi (*active*) ja niitä olemassa olevia paikkoja, joissa hän ei enää käynyt, sanon passiivisiksi (*passive*), vaikka ne voivat muistoissa aktivoitua. Teoriassa on mahdollista puhua myös unohdetuista (*forgotten*) paikoista, mutta käytännössä paikkaa ei ole yksilölle olemassa, jos hän on sen unohtanut.⁴⁸¹ Muistitiedon avulla unohdettuja paikkoja ei voi tavoittaa, mutta muu lähdeaineisto saattaisi niitä paljastaa. Lindin mahdollisia unohdettuja paikkoja en löytänyt lähteistäni.

Osa Lindin paikoista oli pakollisia (*obligatory, compulsory, involuntary*) ja osa vapaaehtoisia (*optional, voluntary*).⁴⁸² Toiset paikat olivat pitkäaikaisia (*long-term, long lasting*), toiset taas lyhytaikaisia eli tilapäisiä (*short-term, temporary*). Jotkut pitkäaikaiset paikat olivat jopa elinikäisiä (*lifelong*). Paikkaa, joissa yksilö käy eläessään vain kerran mutta joka jää vankasti hänen mieleensä, sanon ainutkertaiseksi (*once-in-a-lifetime*).⁴⁸³

475 Rossi 2012c, 252.

476 Rossi 2012c, 258–259.

477 Meriläinen-Hyvärinen mainitsee menetetyt paikat toisen Talvivaara-artikkelinsa otsikossa (2014).

478 Rossi 2012c, 259.

479 Rossi 2012c, 260, 261–263.

480 Rossi 2012c, 259, 263.

481 Rossi 2012c, 259–260.

482 Rossi 2012c, 264.

483 Rossi 2012c, 264.

Yksilön pakollisista paikoista koti, koulu ja työpaikka ovat tärkeimmät. Niitä kaikkia voi olla useita, ja niihin voi liittyä monenlaisia tunteita. Vaikka fyysinen koti voi vaihtua useita kertoja elämässä, abstraktisti ymmärretty koti on elinikäinen paikka. Henkilöllä, joka asuu koko ikänsä samassa asunnossa, fyysinenkin koti on elinikäinen. Lindillä koteja oli kuitenkin useita. Myös koulu, jota kaikki tehtaalaisten lapset kävivät, kuului Lindin välttämättömiin paikkoihin, vaikkei pakollista oppivelvollisuutta vielä 1910-luvulla ollutkaan. Vanhemmilla oli kuitenkin moraalinen pakko panna lapsensa työnantajan kustantamaan oppilaitokseen.

Koulun jälkeen työpaikasta tuli kolmas paikka, josta Lind ei voinut olla poissa. Lähes kaikkien ihmisten on hankittava elantonsa jostakin, ja useimmilla ihmisillä on monia työpaikkoja elämänsä aikana. Lindillä oli sama työnantaja ja tavallaan sama työpaikka hänen yli 50-vuotisen työuransa ajan, vaikkakin hänen työkohteidensa sijainti vaihtui yhtenä. ⁴⁸⁴ Jos nyt kirjoittaisin artikkelia Lindin paikoista, lukisin siinä hänen pakollisten paikkojensa joukkoon myös armeijan, josta hän vain mainitsi lyhyesti haastatteluissa.

Vapaa-ajan paikkansa Lind pystyi valitsemaan. Vaikka vaihtoehtoja oli vähän, hänen ei ollut pakko mennä niistä mihinkään. Haukivesi saarineen oli hänelle tärkeä aktiivinen, vapaaehtoinen ja pitkäaikainen, käytännössä jokseenkin elinikäinen paikka. Vedet, saaret, järvi – mitä nimitystä hän sitten käyttikin – oli varsin laaja alue. Varkauden lähivesillä Lind liikkui veljiensä ja ikätoveriensa kanssa, ja kauemmaksi hän pääsi isänsä ja veljiensä mukana. Vuodesta 1925 alkaen hän otti puolisonsa ja lapsensa mukaansa vesille, ja vuonna 1957 Kuokasta, kesämökkisaaresta ympäröivine vesineen, tuli hänen tärkein vapaa-ajan paikkansa aivan viimeisiä elinvuosia lukuun ottamatta. Vaikka vedet olivat pääasiassa mieluisa paikka, liittyi niihin myös pelkoa myrskyllä ja heikkojen jäiden aikaan sekä muulloinkin niin kauan kuin omat lapset olivat pieniä, ⁴⁸⁵ kuten olen maininnut myös ”One Man’s Waters” -artikkelissa.

Vapaaehtoisia ja tilapäisiä paikkoja Lind teki nuoruudessaan urheilu- ja näyttämöharrastuksellaan yhdessä työ- ja ikätovereittensa kanssa urheilukentälle ja työväentalolle. Nuo paikat, joihin lähinnä toveripiiri häntä houkutteli, hän jätti avio-
liiton solmiessaan, sillä hän ei pitänyt enää sopivana jatkaa noita harrastuksiaan. Ainutkertaisia paikkoja Lindillä on saattanut olla enemmänkin, mutta eräästä hän kertoi innostuneesti kahdessa haastattelussa. Tuo paikka oli tehtaan kymmeniä metrejä korkea savupiippu, johon hän kiipesi työtoverinsa yllyttämänä. Tämänkin paikan syntyminen liittyi siis vertaisryhmään. ⁴⁸⁶

Yksilön paikat voivat olla myös erikokoisia, pieniä tai suuria, esimerkiksi Lindin kodit olivat pienehköjä paikkoja, mutta Varkaus oli jo melko suuri, vedet saarineen vielä suurempi ja koko Suomi, kotimaa suurin hänen paikoistaan. ⁴⁸⁷

Vasta kirjoitettuani Lindin paikkoja koskevan artikkelini tutustuin filosofi Michel de Certeau’n ajatuksiin strategiasta ja taktiikasta ja totesin, että ne soveltui-

⁴⁸⁴ Rossi 2012c, 264–267.

⁴⁸⁵ Rossi 2012c, 267–269. Veden vaaroista ks. myös ”One Man’s Waters” (2007).

⁴⁸⁶ Rossi 2012c, 269–270.

⁴⁸⁷ Rossi 2012c, 271–272.

sivat erityisesti Lindin ainutkertaiseen paikkaan. Kun Lind kiipesi piippuun ja teki siitä oman paikkansa, hän käytti sitä varsinaisen käyttötarkoituksen vastaisesti. De Certeau mukaan Lindin voidaan sanoa käyttäneen omaa taktiikkaansa ottaessaan piipun omakseen ja osoittaneen, että yhteiskunnan vähäväkisetkin voivat tavallaan vastustaa vallanpitäjien normeja ja manipuloida paikkojen merkityksiä käyttäen paikkoja muuhun kuin niiden varsinaiseen tarkoitukseen.⁴⁸⁸

Kun Lind toimi arkisessa miljöössään, hän otti sen selviönä ja koki paikkansa yleensä tiedostamatta, sisäpuolisena (*insider*) ja osallisena. Hänen ei tarvinnut pohdiskella niitä. Mutta kun hän keskusteli paikoistaan haastatteluissa, hän tuli tietoiseksi ympäristöstään ja kertoi tästä ikään kuin ulkopuolinen (*outsider*). Myös maalatessaan maisemiaan hänen täytyi olla hyvin tietoinen kuvaamistaan paikoista ja katsoa miljöötään ulkopuolisen näkökulmasta, vaikkei hän päässytäkään täysin irti sisäpuolisuudestaan.⁴⁸⁹ Maalatessaan Lind teki heideggerilaisittain ”käsillä olevista” paikoista ”esillä olevia”.⁴⁹⁰ Myös artikkelissani ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) viittaan tähän.

Yksilö luo ja ylläpitää paikkojaan koko elämänsä ajan eri toiminnoissa ja eri henkilöiden kanssa. Useimmissa Lindin paikoissa olivat myös hänen sukulaisensa, naapurinsa tai ikä- ja työtoverinsa osallisia, mutta eräiden paikkojen merkitystä ja niihin liittyviä tunteita muokkasivat myös ulkopuoliset. Esimerkiksi koulu-kirkkorakennukseen hänellä liittyi voimakkaita tunteita. Koulussa Lind oli harrastanut ahkerasti kepposten tekoa, mistä hän ja muutkin oppilaat olivat saaneet paljon iloa ja jännitystä, mutta johon oli liittynyt myös rangaistuksen pelkoa. Sisällissodan aikana sama rakennus sai uuden, katkeruuden sävyttämän merkityksen, kun valkoiset vuonna 1918 sulki sinne hänen kolme veljeään muiden punavankien joukossa.⁴⁹¹

Maalaamalla kuvia tietyistä kohteista Lind teki ja säilytti noita paikkoja visuaalisesti ja esteettisesti sekä osoitti niiden tärkeyden itselleen ja muille. Sekä luontoon että kulttuuriympäristön kuvauskohteisiin liittyi paljon muistoja; paikat olivat hänelle tuttuja lapsuudesta tai nuoruudesta saakka. Vaikka Lind kuvasi vain olemassa olevia paikkoja, hänen maisemansa säilyttivät myöhemmin menetetyiksi muuttuneiden paikkojen muistoa.⁴⁹²

Paikan olemukseen kuuluu pysyvyys. Paikassa on ainakin joidenkin seikkojen säilyttävä muuttumattomina, jotta se voidaan kokea samaksi. Lyhytaikaiset paikat säi-

488 de Certeau 1988 [1984], xix, 34–39; ks. myös Laitinen 2010, 104.

489 Rossi 2012c, 272–274. Monet paikkatutkijat, suomalaisista erityisesti Karjalainen, käyttävät sisäpuolisen ja ulkopuolisen ohella myös sanoja paikallinen (*native*) ja asukas (*dweller*), ulkomalainen (*foreigner*), matkailija (*tourist*) ja vieras (*visitor*). Asukas ja käypäläinen keskittyvät eri seikkoihin ympäristössä. Tuanin mukaan asukkaan jokapäiväinen suhde on osallinen, tiedostamaton ja pohdiskelematon ja hänen asenteensa perustuu täydelliseen ympäristöön uppoamiseen. Vieraan suhde tiettyyn paikkaan on etäisempi, irrallinen ja ulkopuolinen. Paikassa on hänelle jotakin uutta, ja hänen arvionsa paikasta on lähinnä esteettinen. Mutta jokin epätavallinen seikka voi saada asukkaankin katsomaan miljöötään ulkopuolisen silmin.

490 Rossi 2012c, 248, 269; ks. myös Relph 1989, 67, 83, 101; Karjalainen 1987a, 23–26; 1987b, 12–13, 26–28.

491 Rossi 2012c, 260–262, 273.

492 Rossi 2012c, 274.

lyvät yleensä fyysisesti samanlaisina koko sen ajan, jonka ne ovat yksilölle aktiivisia, mutta pitkäaikaisissa paikoissa ehti niiden käyttöaikana ilmetä muutoksia. Varsinkin rakennettu ympäristö voi muuttua nopeasti, kun uutta rakennetaan ja vanhaa puretaan. Luonto sen sijaan muuttuu itsessään vähitellen. Lindin joutui kokemaan kulttuuriympäristönsä paikkojen muutoksia, jotka hän tiedosti ja joita hän jopa paheksui.⁴⁹³

Koska Lind ei ehtinyt tutustua laatimiini paikkakategorioihin, en voi tietää, olisiko hän ne hyväksynyt. Silti luokitusta voidaan käyttää lähtökohtana kenen tahansa ympäristösuhteen tutkimuksessa. Kategoriani eivät kuitenkaan riittäisi kaikkien ihmisten paikkojen luokitteluun, sillä erilaisissa olosuhteissa elävillä ja erilaisia asioita harrastavilla ihmisillä on erilaisia paikkoja. Esim. uskonnollisia, hengellisiä ja myyttisiä merkityksiä Lind ei liittänyt paikkoihinsa aineistoni perusteella eikä hän kertonut myöskään unelmiensa paikoista. Nämä ja varmasti muitakin paikkakategorioita löytyisi kuitenkin toisten ihmisten tuottamista aineistoista, ja ne taas auttaisivat jäsentämään entistä useampien ihmisten ympäristökokemuksia.⁴⁹⁴

4.2 Ympäristökokemusten ulottuvuuksia

Lindin ympäristökokemukset rakennetusta kulttuuriympäristöstä ja luonnosta nousevat keskeisiksi kolmessa osajulkaisussani. Artikkelissani ”One Man’s Waters” (2007) kartoitan Lindin suhdetta veteen ja vesistöihin. Julkaisussani ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) tarkastelen hänen maalausharrastustaan ja niitä ympäristökokemusten ulottuvuuksia, jotka hahmottuvat hänen maisemiensa ja muistitiedon perusteella. Lisäksi artikkelissa ”Oral History and Environmental Experiences” (2012) paneudun Lindin kolmen kaupunkimaiseman ja muistitiedon kautta muotoutuviin ympäristökokemuksiin. Näissä teksteissä saavat hänen maisemamaalauksensa enemmän huomiota kuin muissa artikkeleissani.

Varkaudessa, jota vesistöt pirstovat, vesi kuului olennaisena osana kaikkien rantojen lähellä asuvien työläisten ja myös Lindin ympäristösuhteeseen. Sekä vesi (*water*) että vesistöt (*waterway*) lienevät olleet hänelle jokapäiväinen selviö hänen elämänsä kaikissa vaiheissa, mutta ympäristösuhteen kannalta hänen vesisuhteessaan on paljon avattavaa.⁴⁹⁵ Lindin lapsuudessa hänen perheensä hankki ruoanlaittoon, pyykinpesuun, henkilökohtaiseen puhtauteen, kasvimaalle ja eläimille tarvitsemansa talousveden (*household water*) läheisistä kaivoista ja viereisestä järvestä. Hän muisti vettä käytetyn jopa parantamiseen. Myös sadevesi otettiin talteen tulipalon varalle, mutta kun sitä oli paljon, sitä voitiin käyttää peseytymiseen tai kasvimaan kasteluun. Lapsetkin joutuivat kantamaan vettä kotiin. Lindin omassa perheessä samat tavat jatkuivat.

⁴⁹³ Rossi 2012c, 260.

⁴⁹⁴ Rossi 2012c, 274.

⁴⁹⁵ Rossi 2007b, 36–37. * Talousveden hankkiminen, veden erilaiset käyttötavat ja jätevesien hävittäminen, vesistöjen käyttö, paikkojen tekeminen vesialueilla sekä veden ja vesistöjen merkitys.

Kaivojen vesi oli välistä huonoa ja järvenkin vesi alkoi saastua teollisuuslaitosten päästöjen vuoksi. Vaikka kunnallisia vesijohtoja ja viemäreitä vedettiin Varkauteen, Lindillä ei ollut koskaan mukavuuksia. Niitä ei ollut edes hänen omakotitalossaan. Talousveden hän joutui kantamaan julkisista tai naapureiden kaivoista ja vesipostista. Kasvimaalle hän haki veden tontin laidalle ulottuvan järven rannasta.⁴⁹⁶

Kuten muutkin viemärittömien talojen asukkaat kantoivat Linditkin talouden jätevedet tunkiolle tai kompostiin. Työnantaja huolehti käymäläjätteistä omistamisensa työväenasunnoissa, mutta omissa mökeissään asuvat työläiset huolehtivat jätteistään itse, ja monet tekivät sen kuljettamalla jätökset järven jäälle kevättalvella vähän ennen jään sulamista. Lind paheksui tätä tapaa, jota myös hänen vanhempansa olivat aikanaan noudattaneet. Hänen omista jätteitään huolehti eräs paikallinen viljelijä. Varkautelaiset jatkoivat järvisedden pilaantumisesta piittaamatonta tapaansa aina 1980-luvulle asti, mutta suurempi ongelma olivat puunjalostusteollisuuden päästöt, joista kalastajat olivat valittaneet jo 1930-luvulla. Veden äärellä asuva Lind havaitsi veden pilaantumisen, mutta totesi, että tehtaissa työskentelevät ihmiset pitivät sitä normaalina eivätkä valittaneet julkisesti.⁴⁹⁷

Varkaudessa paikasta toiseen siirtyminen on käynyt 1950-luvun lopulle asti luontevasti vesitse, sulan veden aikaan veneillä soutaen ja talvella jäällä kävellen, kelkkaillen, luistellen ja hiihtäen. Vapaa-aikaa on vietetty vesillä kesällä uiden ja kalastaen sekä talvella jäällä kelkkaillen, luistellen ja hiihtäen. Aina järven rannalla tai rannan lähellä asuneelle Lindille erilaiset vesistön käyttömuodot olivat tuttuja lapsuudesta lähtien. Isänsä ja veljiensä kanssa hän liikkui veneellä Haukivedellä kalastellen, uiden sekä saarista marjoja ja sienä poimien. Kotirannoilla hän kalasteli ja jopa ravusti veljiensä ja ikätovereidensa kanssa lapsena ja nuorena. Heidän kanssaan hän myös luisteli ja hiihteli jäällä talvisin. Koulupoikana hän kuljetti työmiehiä veneellä maksusta järven poikki. Kun kieltolakiaikana 1919–1932 tuotiin laitonta alkoholia Vuoksen vesistöä pitkin Varkauteen, Lindkin hankki sitä muiden maalarien tavoin kuljetusproomuista. 1920-luvulla ostamallaan moottoriveneellä hän vei vaimonsa ja lapsensa saariin, joissa oli itse tottunut käymään pienestä pitäen. Sota-aikana Ahlström-yhtiökin kuljetti varkautealaisia saariin kalaan, marjaan ja sieneen.⁴⁹⁸

Suhde vesistöön oli Lindille koko elämän ajan pääasiassa myönteinen, mutta myrskyssä vesillä liikkuminen pelotti häntä lapsena, ja kaikkialla levittäytyvät vedet merkitsivät hukkumisvaaraa, josta aikuiset yhtenään varottelivat. Veden vaarat huolestuttivat häntä varmaan vielä enemmän aikuisena, kun hänen omat pienet lapsensa liikkuiivat kesällä kodin läheisillä rannoilla ja talvella jäällä. Peräti kaksi kertaa hänen omat lapsensa joutuivat veden varaan, mutta heidät saatiin pelastetuksi.⁴⁹⁹

Lukuisissa tauluissa Lind kuvasi vettä jossakin muodossa, mutta hän ei selittänyt, miksi hän maalasi paljon vesinäkymiä. Yksinkertainen selitys lienee, että näitä oli helposti tarjolla kuvattavaksi. Yksi syy lienee myös ollut, että luonto oli hänelle lähei-

496 Rossi 2007b, 41–44.

497 Rossi 2007b, 44–45.

498 Rossi 2007b, 45–48.

499 Rossi 2007b, 48.

nen, sillä hän oli liikkunut siellä lapsuudesta saakka. Järvimaisemien kuten muidenkin taulujen maalaaminen antoi hänelle mahdollisuuden vetäytyä yksinäisyyteen; saarissa ei ollut häiritseviä ohikulkijoistakaan. Maalausharrastus oli Lindille mieluisa ajankulu, johon hän olisi halunnut paneutua enemmän, mutta kun se ei ollut taloudellisesti tärkeää, se sai väistyä välttämättömien töiden tieltä.⁵⁰⁰ Hän ei varsinkin etsinyt esteettisiä kuvauskohteita, mutta kun näki mielestään kiintoisan näkymän, hän saattoi ikuistaa sen katsoen silloin ympäristöään ulkopuolisesti ja tiedostaen.⁵⁰¹ Tämä tiedostamisen tematiikka nousee esille myös artikkeleissani ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) ja ”One Man’s Everyday Places” (2012).

Jokapäiväisen veden ja vesistöjen käytön Lind oppi jo lapsuudessaan ja jatkoi paljolti samoja tapoja vanhuuteensa asti. Vesileikit ja -urheilu jäivät iän karttuessa ja sosiaalisten suhteiden muuttuessa, mutta hän liikkui vesillä, ui ja kalasti melkein viimeisiin vuosiinsa asti. Kuten muutkaan varkauteen hän ei ollut vedestä huolissaan, niin kauan kuin puhdasta käyttövetä saatiin ja vesistöistä lähti kalaa. Mutta hän huomasi veden tärkeyden, kun vesi pilaantui. Hänen suhteensa vesistöjen virkistyskäyttöön muuttui puolison kuoltua niin, ettei hän halunnut enää mennä kesämökilleen saareen.⁵⁰²

Artikkelissani luonnehdin Lindin vesisuhdetta sosiaalseksi, perinteiseksi, taloudelliseksi, logistiseksi, virkistykseksi ja liikunnalliseksi. Voisin luonnehtia sitä myös käytännölliseksi ja arkiseksi, kuten Koleva on tehnyt tutkiessaan lähellä luontoa elävien ihmisten luontoasenteita.⁵⁰³ Lindin vesisuhteessa oli myös naisellisia piirteitä, sillä hän osallistui rannalla ja avannolla pyykin pesuun ja huuhtontaan sekä äitinsä että puolisonsa kanssa. Yleensä työläiset katsoivat noiden askareiden kuuluvan vain naisille. Lapsuudesta lähtien hän liitti vesistöön hukkumisvaaran ja sen aiheuttaman pelon. Hänen tiedollinen suhteensa veteen ja vesistöihin oli käytännöllinen; hän kartutti käytännön elämässä tarvittavia tietoja lapsesta lähtien kuten muutkin vesillä liikkuvat työläiset.

Vesi ei innoittanut Lindiä kielelliseen luovuuteen, mutta vesimaisemien maalaaminen lisäsi hänen vesisuhteeseensa esteettisen ulottuvuuden. Tyynien vesien kuvaaminen saattoi heijastaa Lindin vakaata ja tasapainoista persoonallisuutta ja mielenrentoutusta, mutta syynä saattoi olla myös se, että hän maalasi vain kauniilla säällä.⁵⁰⁴ Yksilön suhde veteen on osa hänen ympäristösuhteitaan, ja Lindin elämässä näkyy selvästi, ettei se ole pelkästään yksilön oma, vaan se on sosiaalinen: siinä on mukana muita ihmisiä, eri henkilöitä elämän eri vaiheissa.

Tutustuttuani artikkelin kirjoittamisen jälkeen Kolevan tutkimukseen ympäristöasenteista, voin luonnehtia Lindin vesisuhdetta Kolevan tulosten mukaan käytännölliseksi ja arkiseksi mutta myös esteettiseksi ja ekologisesti tiedostavaksi.⁵⁰⁵ Lähellä

500 Rossi 2007b, 49–50.

501 Rossi 2007b, 50–51; ks. myös Rossi 2004, 235–236, 269; 2010b, 131.

502 Rossi 2007b, 51–52.

503 Koleva 2004, 65–66.

504 Rossi 2007b, 51–52.

505 Koleva 2004, 65–66.

luontoa asuvat ihmiset eivät erityisesti pohdiskele ympäristöään, kuten ei Lindkään yleensä tehnyt, mutta maisemiaan maalatessaan hän havainnoi ympäristöään ja myös vesistöjä etäämmältä, esteettisesti. Ekologisesti tiedostavaa Lindin suhtautumisesta tuli vesien pilaantuessa.

Kirjoittaessani artikkeliani en ollut vielä tutustunut myöskään antropologi Fiona Allonin kiintoisiin ajatuksiin isosta vedestä (big water) ja jokapäiväisestä vedestä (everyday water). Näistä käsitteistä iso vesi ei ole relevantti Lindin vesisuhteessa, sillä se liittyy putkistojen kautta jaettavan juoma- ja käyttöveden tuotantoon ja vesivoimaloihin, mutta etenkin jokapäiväisen veden käsite sopisi hyvin omaan tutkimukseeni luonnehtimaan Lindin vesiä, sillä hänen kotoinen vedenkäyttönsä oli hyvin ruumiillista ja arkista toimintaa, johon liittyi myös kulttuurisia, sosiaalisia ja tunneseikkoja.⁵⁰⁶

Artikkelissani ”Sunnuntaimaalarin maisemat” (2004) tutkin Lindin suhdetta ympäristöönsä hänen maalausharrastuksensa ja hänen maisematauluissaan ilmenevien ympäristöhavaintojen ja -kokemusten kautta. Selvitän siinä Lindin kuvauskohteita ja niiden muuttumista ajan myötä, hänen maalauspaikkojaan ja -aikojaan sekä tavoitteitaan. Tutkin myös Lindin harrastuksen saamaa arvostusta sekä merkitystä hänelle itselleen. Samalla selvitän, miten hänen ympäristökuvansa ja -kokemuksensa muuttuivat ajan kuluessa. Lopuksi tiivistän Lindin maisemien taustalla olevat kokemukset kymmeneen ulottuvuuteen.

Jo koulussa Frans Lind piti kuvaamataidosta ja maalarin oppipoikana hän piirteli lähiympäristöstään kuvia soudellessaan kesäisin kynä ja lehtiö mukanaan Varkauden lähivesillä ”ottamassa aiheita”. Piirtelevä poika koki olevansa ”outo lintu”; hän salaili ja jopa häpeili harrastustaan.⁵⁰⁷ Tutkimuksessani olen käyttänyt Lindin maalaamia maisemia 1920-luvulta 1970-luvulle. Nuo kuvat Lind oli tehnyt perheellisenä miehenä ja suurimman osan oman talon ja kesämökin omistajana.

Tauluissaan Lind kuvasi itselleen tuttuja näkymiä ja paikkoja. Hänen maisemansa esittävät luontoa tai kulttuuriympäristöä, jossa on mukana myös luontoa. Noin kolmasosa tauluista kuvaa luonnonmaisemia ja loput rakennettua ympäristöä, yksityistaloja, julkisia rakennuksia ja katunäkymiä. Selvin muutos maalausten aiheissa tapahtui, kun Lind hankki vuonna 1957 oman kesämökin; naapurien ja sukulaisten talojen sekä kaupunkinäkymien sijasta hän alkoi kuvata enemmän luonnonmaisemia kesäpaikkansa lähetyviltä.⁵⁰⁸

Lindin maalausharrastuksen taustalla oli ilmeinen luomisen tarve, ehkä myös veljien kannustus ja muiden työläisten esimerkki sekä tietyn kohteen havaitseminen kauniiksi tai muuten kiinnostavaksi.⁵⁰⁹ Hän luonnosteli kuvauskohteensa ja maalasi-

506 Allon 2006, 6–7, 36–38.

507 FL 17.8.1985; 12.1.1986; *Varkauden lehti* 19.8.1979; ks. myös Rossi 2004, 245.

508 Rossi 2004, 243–263.

509 FL 13.8.1985; AK 9.9.1985, LM 25.11.1986. Lind ei ollut ainoa taulumaalausta harrastanut työläinen, sillä myös kaksi setääni, jotka työskentelivät Varkauden tehtailla 1910–1920-luvulla, maalasivat maisemia.

kin joitakin tauluja paikalla, mutta valmiiksi hän maalasi taulunsa vasta kotonaan kamarissa, aitassa tai saunaneteisessä – milloin sai missäkin työskentelyrauhan. Useita tauluja hän teki vain omiksi tarpeiksi eli kotinsa koristukseksi, ei koskaan myyntiin tai näyttelyihin. Naapurien ja sukulaisten taloja hän kuvasi siksi, että halusi antaa rakennuksen kuvan talon omistajalle lahjaksi merkkipäivänä. Taulut, joissa hän kuvasi vanhojen työläisten asumuksia, hän teki niiden asukkaiden vuoksi. Kuvien tekemisessä oli siis mukana voimakas yhteisöllinen aspekti.⁵¹⁰ Katson Lindin noilla miljöökuvillaan ilmentäneen myös omaa työläisidentiteettiään.

Niin kauan kuin Lind oli ansiotyössä ja lapset asuivat kotona, häneltä liikenä vähän aikaa harrastukselle. Hän haaveilikin maalaavansa eläkkeelle päästyään. Kun hän sitten vuonna 1968 jäi eläkkeelle ja koetti jatkaa kuvien tekemistä, hän joutui toteamaan, ettei etenevän silmäsairauden takia näe riittävän tarkasti: ”Minä aena ajattelin, että kyllä minä sittem mualoon, kum piäsen eläkkeele, niin on aekoo. Mutta se vei näön poes.”⁵¹¹ Hän olisi halunnut jatkaa taulujen maalaamista omaksi ja läheistensä iloksi.

Vaikka Lind teki taulujaan vain kotiinsa ja lahjaksi,⁵¹² viisi hänen tauluaan päätyi yleisön nähtäville vuonna 1979, kun Varkauden kaupunki järjesti taidenäyttelyn 50-vuotis-juhlan kunniaksi.⁵¹³ Kuvat esittivät julkisia rakennuksia ja katunäkymiä. Näyttelyssä kävijät olivat Lindin kertoman mukaan pitäneet hänen maalauksistaan ja olisivat halunneet ostaa niitä. Myös kaupunki ja seurakunta olisivat ostaneet töitä, mutta Lind ei tahtonut niitä myydä, kun halusi säilyttää ne lapsilleen.⁵¹⁴ Sitä hän ei selittänyt, miten hän oli saanut osallistumiskutsun näyttelyyn, mutta yhden miniän mukaan hän oli ollut tyytyväinen, kun hänen töitään pyydettiin nähtäväksi.⁵¹⁵ Hän oli ilmeisen tyytyväinen myös muistomitaliin, jonka kaupunki myönsi hänelle näyttelyyn osallistumisesta, sillä hän mainitsi sen kolmessa haastattelussa.⁵¹⁶ Myös toimittaja Anttilan sanat *Warkauden Lehdessä* lienevät häntä miellyttäneet:

Suurin yllättäjä oli varkautelainen Frans Lind s. 1903. – Nämä työt ovat suorastaan helmiä, kiitteli taiteilija Allan Kuntsi, joka oli ripustamassa näyttelyä Väinö Rouvisen kanssa. Frans Lindin kaupunkikuvat edustavat herttaisinta Varkautta mitä ajatella saattaa. Erityisesti talvinen näkymä Päiviönsaaresta Pirtinvirran suuntaan antaa hyvän mielen.⁵¹⁷

510 FL 17.8.1985; 12.1.1986; IR 13.8.1985; SM 14.8.1985; SL 10.9.1985; KA 17.7.1986; Rossi 2004, 243–265. Yhtä maisemaa maalatessaan Lind käytti lähtökohtanaan poikansa ottamaa mustavalkokuvaa. EL 19.7.1986.

511 FL 29.3.1986; ks. myös 14.8.1985; Rossi 2004, 265.

512 FL 17.8.1985; 12.1.1986; IR 13.8.1985; SM 14.8.1985; SL 10.9.1985; KA 17.7.1986; ML 19.7.1986; KH 22.3.2004.

513 50 vuotta varkautelaista kuvataidetta 11.–28.8.1979, Hdb 1, Näyttelyluettelot, Varkauden museo; ML 8.9.1985; SL 10.9.1985.

514 FL 13.8.1985; 17.8.1985; 17.7.1986.

515 SL 10.9.1985.

516 FL 13.8.1985; 17.8.1985; 17.7.1986; ks. myös LM 25.11.1986.

517 *Warkauden Lehti* 8.8.1979.

Kaikkia kohteitaan Lind pyrki kuvaamaan tarkasti, todenmukaisesti ja kaunistelematta, kuin dokumentoiden, sekä aina jalankulkijan perspektiivistä.⁵¹⁸ Kohteet olivat hänelle tuttuja paikkoja, joita hän näki usein, mutta joiden lähistölle oli saatettu rakentaa jotakin uutta, esimerkiksi rakennus tai tie, joka uhkasi vanhojen mökkien olemassaoloa. Kuten olen jo aikaisemmin todennut, maalatessaan Lind katseli ympäristöään tietoisesti, ikään kuin ulkopuolisena, ja teki itsestään selvistä, ”käsillä olevista” paikoista tiedostettuja ja ”esillä olevia”.⁵¹⁹

On kiintoisaa todeta myös, mitä Lind ei kuvannut. Hän ei maalannut miljöökuvia Varkauden teollisuuslaitoksista, ei kaikkialla näköpiiriä hallitsevista tehtaanpiipuista eikä taajaman laidalla kuohuvasta Ämmäkoskesta tai paikallisiksi nähtävyyksiksi katsottavista rakennuksista, paitsi vesitornista. Noiden kohteiden puuttumiseen vaikutti ehkä se, että hän teki kuvia vapaa-ajallaan tai kotimatallaan töistä tullessaan, jolloin hän ei yleensä liikkunut niiden lähetyvillä, sekä se, ettei hän olisi voinut hahmotella noita kohteita ohikulkijoiden häiritsemättä.⁵²⁰ Hän ei myöskään maalannut maaseudun viljelymaisemia, joita harrastajamaalarit ovat usein kuvanneet. Tämä lienee johtunut siitä, etteivät maatilat peltoineen olleet hänen arkiympäristöään.

Taiteilijana Lind ei itseään pitänyt, vaan pelkkänä harrastelijana, eikä hän katsonut maalaustekniikkansaakaan olevan erityisen hyvä. Mutta ne haastattelut, jotka omistivat hänen maalaamiaan tauluja, arvostivat niitä. Myös hänen vaimonsa piti tauluista, vaikka kertojat antoivatkin ristiriitaisia tietoja puolison suhtautumisesta maalausharrastukseen; Lind itse muisteli vaimonsa suhtautuneen asiaan neutraalisti. Yleisempää arvostusta teoksilleen Lind sai, kaupungin juhlanäyttelyssä. Taulujen maalaaminen oli Lindille mieluisa harrastus, joka salli hänen vetäytyä silloin tällöin yksinäisyyteen ja hiljaisuuteen. Se antoi hänelle mahdollisuuden itsensä ilmaisemiseen ja luovan työn tuottamaa tyydytystä ja virkistystä. Tyydytystä lienee tuottanut myös muiden ihmisten ilahduttaminen taululahjoilla.⁵²¹

Kaikilla kohteilla, joita Lind kuvasi maisemissaan, oli yhteyksiä hänen aikaisempiin tai kuvaushetken henkilökohtaisiin kokemuksiinsa ja sosiaalisiin suhteisiinsa. Paikkoihin liittyi lämpimiä tai kipeitäkin muistoja vuosien varrelta. Hänen kuvaustapansa tavoitteli todenmukaisuutta, ja maalauksillaan hän saattoi haluta säilyttää muiston vanhoista rakennuksista. Muutamat kuvat ilmaisevat vahvaa samaistumista työväenluokkaan; Lind maalasi ne ikuistaakseen työläisten mökit ennen niiden purkamista. Varsin iäkkäänä hän kuvasi paikkoja, jotka olivat hänelle tuttuja lapsuudesta saakka, joten maalaamiseen liittyi nostalginen sävy, mutta hän ei kaihoillut menneitä aikoja takaisin.⁵²²

Harrastajamaalari Lindin maisemista olen löytänyt monia ympäristökemusten ulottuvuuksia, joiden löytämisessä tarvitaan myös haastattelutietoja. Ulottuvuudet eivät myöskään sulje toisiaan pois, vaan kietoutuvat toisiinsa. Lindin

518 Rossi 2004, 268.

519 Rossi 2004, 248, 269.

520 Rossi 2004, 262–263.

521 Rossi 2004, 265–268.

522 Rossi 2004, 264, 269.

ympäristökokemusten ilmeisin ulottuvuus on aistien ulottuvuus, *sensuaalisuus*. Hän nautti luonnosta kuten muustakin ympäristöstään kaikin aistein, etenkin näkönsä avulla, ja kuvasi näkemäänsä maisemissaan. Vaikka hän ei kehunutkaan kohteidensa kauneutta, nähtyyn on täytynyt liittyä myös kauneuden kokeminen, *esteettisyys*. Näin vuosia ensimmäisen artikkelin kirjoittamisen jälkeen näen sensuaalisuuden ja esteettisyyden kytkeytyvän toisiinsa niin läheisesti, että puhuisin nyt vain aistimellisyydestä. Ympäristön kuvaamiseen sisältyy myös tunteiden ulottuvuus, *emotionaalisuus*. Tietyt paikat miellyttivät ja ilahduttivat häntä; joihinkin liittyi muistoja ja surua odottavissa olevasta menetyksestä, jopa paheksuntaa myöhemmin, kun kohdetta oli muutettu ja siten hänen mielestään tarvelty.⁵²³

Nostalgisuus,⁵²⁴ vanhan muistelemisen ja olemassa olevan muiston säilyttämisen ajatus sisältyy Lindin maalauksiin kahdella tavalla: toisaalta hän kuvasi paikkoja, jotka olivat olleet keskeisiä hänen elämässään vuosikymmeniä sitten, ja toisaalta hän olisi halunnut pitää vanhan kulttuuriympäristön tai ainakin tietyt rakennukset ennallaan. Artikkelia kirjoittaessani en pohtinut syvemmin nostalgian sävyjä, mutta Lindin maisemissa oli sitä, mitä Svetlana Boym sanoo restoratiiviseksi nostalgiaksi, sekä reflektiivistä nostalgiaa, joka johtaa menneisyyden pohdinnan kautta tulevaan.⁵²⁵ Lindin kaipuu kadotettuun liittyi maalausprosessiin, jonka aikana hänen menneiden kokemustensa tunteikas muisto ja merkitys sai kuvallisen ilmaisuuden.⁵²⁶

Monissa maisemissa oli samalla mukana myös edistyksen, uuden tuottamisen ja vanhan väistymisen ajatus eli *progressiivisuus*. Useissa tauluissa hän kuvasi vanhaa, jota uusi oli jo tunkemassa pois tieltään. Liikennevälineitä, jotka edustavat aikansa teknisiä saavutuksia, Lind kuvasi kolmessa maisemassaan: eräässä jo 1920-luvulla aloitetussa maalauksessa on hevoskärryt, mahdollisesti 1940-luvulla maalatussa Karttusen kirjakaupan kuvassa on kolme autoa ja junanrata sekä 1950-luvun lopulla maalatussa kesämökin kuvassa näkyy hänen poikansa moottorivene.⁵²⁷ Se todistaa myös taloudellista hyvinvointia.

Yhteisöllinen ulottuvuus, *sosiaalisuus*, on lähes kaikkien Lindin maisemien taustalla. Useimmat luonnonmaisemat liittyivät muun perheen kanssa koettuihin paikkoihin, ja rakennetun ympäristön kuvien taustalla olivat yhteydet perheen, sukulaisien, naapureiden ja muiden tuttavien kanssa. Työläisten asumuksia sisältävät urbaanit miljöökuvat liittyivät myös Lindin työläisyyteen. Tiedon välittämisen ulottuvuus, *informatiivisuus*, näkyy Lindin kaupunkimaisemissa mutta myös luonnonmaisemissa, sillä hän pyrki kuvaamaan kohteitaan juuri sellaisina kuin ne olivat.⁵²⁸

Lindin ympäristösuhteeseen kuului myös luonnon hyödyntämisen ulottuvuus, *ekonomisuus*, vaikkei se näy suoraan hänen maisemissaan – epäsuorasti kuitenkin lampien, järvien ja metsien kuvauksissa. Omistamisen ulottuvuus, *possessiivisuus*, ilme-

523 Rossi 2004, 269–270.

524 Nostalgian merkityksistä ks. Boym 2001; Johannisson 2001.

525 Boym 2001, xvii–xviii, 49.

526 Johannisson 2001, 10, 146, 161.

527 Rossi 2004, 270.

528 Rossi 2004, 270–271.

nee kuvissa omasta talosta ja kesämökistä, mutta myös niistä paikoista luonnossa, joissa hän liikkui jalan tai veneellä ja jotka olivat sen vuoksi tavallaan hänen omiaan. Maisemillaan hän ikään kuin kartoitti reviiriään. Ympäristössä liikkumisen ulottuvuus, *spatiaalisuus*, näkyi myös kaupunkimaisemissa, joita Lind maalasi vain niiltä reiteiltä, joilla hän jatkuvasti liikkui jalan tai polkupyörällä. Liikkumismuodot sanelivat myös kuvausperspektiivin. Vaikka Lindin maisemiin liittyi lukuisia ympäristökokemusten ulottuvuuksia, niistä välittyi ”melkeinpä staattisen idyllin vaikutelma”, kuten olen artikkelissani todennut.⁵²⁹

Artikkelia kirjoittaessani koin vaikeaksi keksiä osuvia nimiä Lindin ympäristökokemusten ulottuvuuksille. Kaikki kategoriat eivät tyydyttäneet minua silloin, eivätkä ne tyydytä nytkään, koska ne eivät kuvaa täsmälleen tarkoittamaani asiaa. Esimerkiksi nostalgisuus-sana sopisi paremmin kuvaamaan pelkästään menneisyyden kaihoilua kuin menneisyyden säilyttämistä, jota puolestaan kuvaisi ehkä paremmin *konservatiivisuus*. Lisäisin Lindin ympäristösuhteeseen vielä myös arkisuuden ja koruttomuuden eli *proosallisuuden* ulottuvuuden, joka ilmeni hänen dokumentoivien ympäristökuviensa lisäksi myös hänen jokapäiväisen elämänsä yksinkertaisuudessa. Useimmat kuvat hän myös kehysti hyvin yksinkertaisin puittein, mutta aivan kuin korostaakseen kohteiden vaatimattomuutta hän kiinnitti muutamiin tauluihin hyvin koristeelliset kehykset.

Väitöskirjani viimeisessä osajulkaisussa ”Oral History and Individual Environmental Experiences” (2011) käsitellen Lindin ympäristökokemuksia ja suhdetta kulttuuriympäristöön kolmen kaupunkimaiseman kautta, jotka hän oli maalannut 1940- ja 1950-luvulla ja joiden esittämät näkymät olivat minulle tuttuja lapsuudestani saakka. Tutkin, miten valitsemiani maisemia voi tulkita eri tasoilla: miten suomalaista kulttuuria yleisesti tunteva henkilö näkisi ja tulkitsisi Lindin ympäristökuvat, mitä minä voin lisätä tulkintaan paikallistuntemuksellani ja miten Lindin omat, haastatteluissa kertomat näkemykset muuttavat ja täsmäntävät tulkintaa. Artikkelini lopuksi liitän Lindin ympäristökokemukset eräisiin tiloja ja paikkoja koskevassa tieteellisessä keskustelussa esitettyihin kommentteihin.⁵³⁰

Kaikissa kolmessa maisemassa on sekä ihmisen rakentamia osia että luontoa: katuja, rakennuksia, aitoja, pylväitä, autoja, puita, pensaita ja ruohoa. Maalauksista vanhin, jota Lind sanoi ”Arpinmäeksi” eli ”Karttusen kirjakaupaksi”, esittää leudon talvipäivän valkoisen harmahtavaa näkymää Varkauden silloiselta pääväylältä, Ahlströminkadulta länteen päin kohdassa, jossa katsojaa vastapäätä on iso vaaleankellertävä puutalo kuisteineen ja kauppakyltteineen. Vasemmalla kaukana kadun päässä näkyy pari kivirakennusta. Jalkakäytävällä kävelee muutama jalankulkija ja kadulla ajaa kolme autoa: yksi linja-auto ja kaksi henkilöautoa. Katsojan silmään pistää

529 Rossi 2004, 271.

530 Rossi 2011c, 135–136. Koska jouduin laatimaan artikkelini pohjana olleen esitelmän nopeasti, en ehtinyt saada toista suomalaista tulkitsemaan kuvia. Siksi tein myös ensimmäisen tulkinnan itse.

tumma pystytolppa, joka jakaa koko näkymän kahteen osaan yläreunasta alareunaan. Tolpassa on linja-autopysäkin merkki ja katukyltti, Ahlströminkatu.⁵³¹

Toinen analysoitava maisema, ”Reikkalaiskatolinen kirkko”, on kesäinen näkymä kahden tien, Asemakadun ja Relanderinkadun, risteyksestä. Siinä näkyy vasemmalla osa kaksikerroksisesta keltaisesta puutalosta sekä keskellä punainen mökki ja muutama pieni vaalea rakennus vihreässä mäntymetsikössä. Oikeassa reunassa, puurakennuksia vastapäätä, kohoa ortodoksisen kirkon valkoinen, tummakattoinen kellotapuli vihertävällä kumpareella; itse kirkkoa ei näy. Maiseman värikkyyttä lisää lähes pilvetön sininen taivas.⁵³²

Kolmas kuva, ”Vesitorni”, on kesäinen kaupunkimaisema, jossa on myös paljon luontoa. Pystysuuntaista maalausta hallitsee sen keskellä sekametsiköstä kohoava korkea kelta-valkoinen tornitalo. Koivut ja männyt ulottuvat tuskin rakennuksen puoliväliin. Yli kymmenen asuinkerroksen päällä on vielä usean kerroksen korkuinen ikkunaton vesisäiliö sekä näköalatasanne. Tornin taustalla hohtaa kirkkaansininen poutapilvinen taivas. Maalauksen alaosassa metsikön suojassa kyyhöttää kolme pientä puista asuintaloa tien vieressä.⁵³³

Suomalaista kulttuuria tunteva henkilö pystyy kertomaan, mikä vuodenaika, mitä puita ja mitä rakennuksia maalauksissa on kuvattu, mutta hän ei osaa sanoa, miksi Lind maalasi juuri nuo miljöökuvat tai mikä oli hänen suhteensa kuvauskohteisiin. Enkä osaa vastata minäkään, vaikka paikallistuntemukseni perusteella osaan nimetä rakennukset ja kadut sekä tunnistaa eräät pienet yksityiskohdat. Sitäkään en pysty sanomaan, miksi ensimmäisessä kuvassa on harmaa talvipäivä, miksi pystytolppa jakaa kuvan, enkä sitä, miksi toisessa kuvassa vain sen keskellä sijaitsevat pienet mökit on kuvattu kokonaan ja suuremmat, näyttävämmät rakennukset on kuvattu vain puoliksi, saati sitä, miksi kolmannessa kuvassa on alareunassa pieniä mökkejä, kun uusi muhkea vesitorni näyttää varsinaiselta kuvauskohteelta.⁵³⁴

Nämä asiat selviävät Lindin haastatteluista. Kaikkiin maisemiin liittyä yhteisöllisyys ja sosiaaliset suhteet. ”Karttusen kirjakaupan” Lind oli maalannut Villan eli tehtaantohtajan asunnon edustalta, kun hän oli ollut kunnostamassa talon huoneita. Leutona talvipäivänä hän oli pystynyt hahmottelemaan näkymän ruokatunnillaan Villan puiston suojista. Lähes joka päivä hän joutui kulkemaan Ahlströminkatua pitkin töistä kotiin kuvaamaansa suuntaan, joten näkymä oli hänelle hyvin tuttu. Tuttu oli myös vastapäisen kirjakaupan omistaja, herra Karttunen. Hän oli näet ollut tehtaankansakoulun opettaja, joka oli palkannut Fransin toverinsa kanssa pyydystämään rapuja Pietariin vientiä varten. Entä paalu? Haastattelussa Lind totesi maalanneensa sen, koska se oli siinä! Kun hän yritti hahmotella näkymää pensaiden takaa ohikulkijoiden huomaamatta, paalu jäi pakosta hänen eteensä. Se, ettei hän yksinkertaisesti jättänyt tolppaa pois kuvasta, kertoo hänen pyrkimyksistään todenmukaisuuteen, mikä näkyy hänen muissakin maisemissaan.⁵³⁵

531 Rossi 2011c, 141–143.

532 Rossi 2011c, 144–146.

533 Rossi 2011c, 148–149.

534 Rossi 2011c, 143–144, 146–147, 148–150.

535 Rossi 2011c, 144.

”Reikkalaiskatolisen kirkon” kuvan outo sommittelu panee katsojan miettimään. Mikä varsinainen kuvauskohde on? Miksi mikään rakennus ei ole kuvan keskiössä? Haastatteluissa Lind kertoi tehneensä maalauksen nimenomaan työläisten mökkien vuoksi. Asukkaat hän oli tuntenut lapsuudessaan, ja heidän nimensäkin hän muisti vielä. Mutta miksi hän ei kuvannut pelkästään mökkejä? Lind totesi taas tunkeilevia ohikulkijoita välttääkseen kuvanneensa näkymän Relanderinkadun toiselta puolelta puiden takaa, mistä hän hahmotteli maalaukseensa vain sen, mitä näki. Haastatteluissa paljastui myös, että yksi Lindin kodeista oli sijainnut Ahola 2:ssa, joka oli samanlainen kuin kuvassa osin näkyvä Ahola 1. Ortodoksiseen kirkkoon ei luterilaisella Lindillä kuitenkaan ollut mitään yhteyksiä.⁵³⁶ Kun hän halusi työläisten mökit kuvan keskelle, kirkon kellotorni oli kuvattava, kun se oli siinä.

”Vesitornin” kuvaa katsova olettaa melko varmasti, että nimenomaan paikkakunnalle rakennettu uusi erikoinen vesitorni on kiinnostanut Lindiä arkkitehtonisena kohteena, mutta haastatteluissa paljastuu, että tämänkin kuvan hän on maalannut työläisten mökkien vuoksi. Nekin ihmiset, jotka mökeissä olivat alkujaan asuneet, hän tunsikin nimeltä ja tiesi heidän ammatkinsakin. ”Reikkalaiskatolisen kirkon” ja ”Vesitornin” Lind kiirehti ikuistamaan, ennen kuin mökit puretaan.⁵³⁷ Karttusen kirjakauppa saattoi olla purku-uhan alla, kun Lind sen kuvasi, mutta muistan itse, että koulutieni varrella sijainnut rakennus hävitettiin kivisen kerrostalon tieltä 1950-luvulla, vasta muutamia vuosia maalauksen valmistumisen jälkeen.

Taiteilijan tuottama muistitieto osoittautui tutkimuksessani korvaamattomaksi. Ilman sitä tulkinat Lindin suhteesta hänen kuvaamiinsa kulttuuriympäristön kohteisiin olisivat jääneet vaillinaisiksi tai suorastaan vääriksi. Mistään muualta en olisi voinut selvittää kuvien taustalla olevia sosiaalisia ulottuvuuksia ja sommiteluun liittyviä seikkoja. Artikkelissani osoitan myös harrastajataiteen potentiaalın yksilön ympäristösuhteen tutkimuksessa. Lindin maalauksissa ilmenneet ympäristökokemukset, joita haastatteleamalla tuotettu muistitieto tukee, nivoutuvat hyvin tilaa ja paikkaa koskevaan keskusteluun. Sen mukaan yksilön ympäristösuhte kehittyi kokemusten kautta, yksinkertaisesti elämällä, ja eri aistihavainnot ovat prosessissa olennaisesti mukana. Kiintymys paikkaan perustuu yksilön kokemusten ja havaintojen lisäksi myös kulttuuriperintöön, sosiaaliin suhteisiin ja yhteisiin kokemuksiin.⁵³⁸ Lindin ympäristösuhte muotoutui jokapäiväisessä elämässä, johon kuului tärkeänä osana myös maisemien maalaaminen, ja tässäkin ilmeni hänen vahva työläisidentiteettinsä.

Tutkimus tutkimukselta Lindin ympäristösuhte näytti eri näkökulmien ja tutkimusongelmien kautta saavan yhä uusia piirteitä. Jo kirjoittaessani artikkeleitani Lindin vesisuhteesta ja sunnuntaimaalarin maisemista yritin sijoittaa hänen ympäristösuhteensa ulottuvuuksia vain muutamaaan laajempaan kategoriaan, mutta en onnistunut jäsentämään mielestäni tyydyttävää luokitusta. Kaikki ulottuvuudet

536 Rossi 2011c, 144.

537 Rossi 2011c, 147, 150.

538 Rossi 2011c, 150–151; ks. myös esim. Tuan 1990 [1974], 4; 2007 [1977], 79–84; Walter 1988, 142–143; Dear & Wolch 1990, 4; Ryden 1993, *passim*; Lippard 1997, 34.

tosin näyttivät asettuvan vaivatta kolmeen kokonaisuuteen: ajalliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen, mutta en kokenut näitä tutkimukseni tuloksiksi, koska ne olivat jo lähtökohtiani. Ajattelenkin yhä uusien ulottuvuuksien paljastumisen Lindin ympäristösuhteesta osoittavan ihmisen ympäristösuhteen moninaisuuden, jota on vaikea kiteyttää muutamaaan ulottuvuuteen.

Kuva 13. *Karttusen kirjakauppa*. Lind maalasi näkymän 1940–1950-luvulla tehtaan johtajan asunnon, Villan, puistosta. Kirjakaupan omisti Lindin entinen kansakoulunopettaja Karttunen. Valokuva Leena Rossi.

Kuva 14. *Reikkalauskatolinen kirkko*. Lind nimitti maalaustaan tällä nimellä, vaikka siinä näkyi vain kirkon kellotorni. Pelkästä taulusta ei voi päätellä, että hän maalasi kuvan ”nuihin mökkiin tiimoilta”. Valokuva: Leena Rossi.

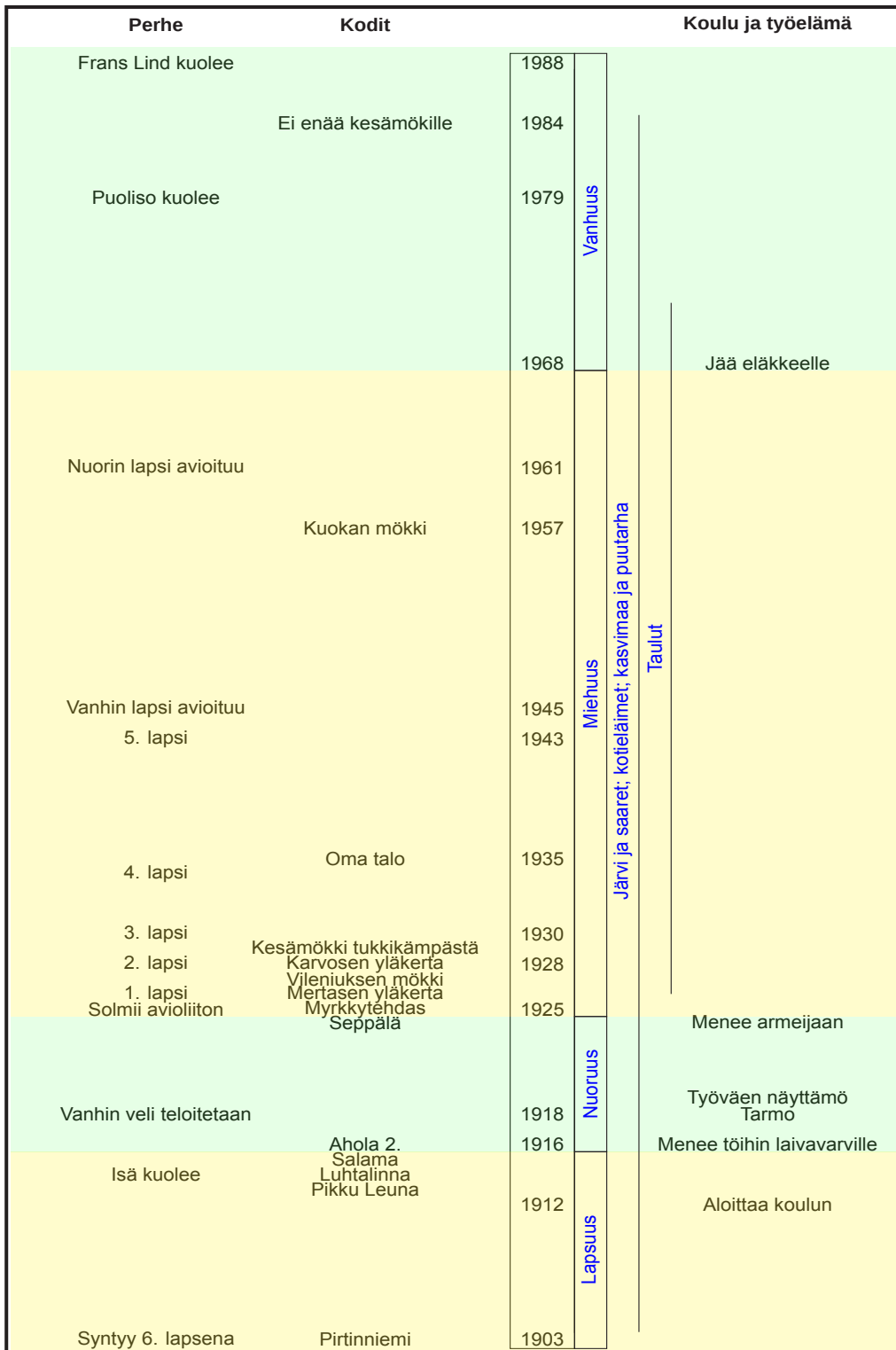
Kuva 15. *Vesitorni*. Myös Varkauden kaupunkimaisemaa 1950-luvun puolivälistä lähtien hallinneen Vesitornin kuvan Lind maalasi työläisten vanhojen mökkien vuoksi ennen kuin ne puretaan. Valokuva: Leena Rossi.

4.3 Päätelmiä ja jatkotutkimusmahdollisuuksia

Ihmisen suhdetta ympäristöön on tutkittu monilla eri tieteenaloilla, ja tutkijoita on kiinnostanut nimenomaan ihmisen luontosuhde. Mutta tavallisen ihmisen suhde koko ympäristöön, siis sekä luontoon että kulttuurimiljööseen, on jäänyt jokseenkin kartoittamatta. Samoin ovat yksilöt – muut kuin ekologian ja luonnonsuojelun kannalta merkittävät henkilöt – jääneet syrjään. Väitöstutkimuksessani, *Yksilö ja ympäristö*, avaam uusia näkymiä ihmisen ympäristösuhteen tutkimukseen: otan kohteekseni yhden 1900-luvulla eläneen varkautealaisen työläisen, sisustusmaalari Frans Lindin elinikäisen ympäristösuhteen ja kartoitan erityisesti hänen paikkojaan ja ympäristökokemuksiaan. Osoitan, millainen ympäristösuhde oli mahdollinen eräälle tavalliselle ihmiselle. Tuloksiani ei voi kokonaisuudessaan yleistää koskemaan kaikkia samana aikana eläneitä suomalaisia eikä edes varkautealaisia työläisiä, sillä jokainen yksilö on ainutlaatuinen ja sellainen on myös hänen suhteensa ympäristöön.

Kuten useimmat muutkaan tavalliset ihmiset ei Lindkään tuottanut kirjallista aineistoa, jonka perusteella olisin voinut tutkia hänen ympäristösuhdettaan. Varsinkaan vähän kouluja käyneet ihmiset eivät yleensäkkään ole pitäneet tapanaan kirjata kokemuksiaan ja tuntemuksiaan ennen sosiaalisen median aikaa. Siinä Lind kuitenkin poikkesi useimmista suomalaisista ja varsinkin työläisistä, että hän maalasi tauluja vuosikymmenien ajan ja kuvasi niissä ympäristöään juuri sellaisena kuin sen näki. Pidän itseäni poikkeuksellisen onnekkana ympäristötutkijana voidessani käyttää noita maisemia lähteinäni. Pelkkien kuvienkin avulla muodostamani käsitys Lindin ympäristösuhteesta olisi jo ollut kiintoisa ja ainutlaatuinen, mutta se olisi jäänyt kapeaksi, jos en olisi haastattelujen avulla saanut tietää mitään taulujen tekemiseen ja käyttöön liittyviä seikkoja. Muistitieto avasi Lindin maalauksissa ja jokapäiväisessä elämässä ilmenneen ympäristösuhteen moninaisia ulottuvuuksia hänelle tärkeiden paikkojen ja ympäristökokemusten kautta. Maisemien ja muistitiedon lisäksi saatoin hyödyntää omia havaintojani, joita olin tehnyt Lindistä vuosikymmenien aikana. Harvalle historiantutkijalle tarjoutuu tällainen mahdollisuus. Kaikki päälähteeni ovat sellaisia, ettei niiden antamaa tietoa voi muista lähteistä saada.

Yksilön ympäristösuhde kehittyi kokemusten kautta elämällä eli jokapäiväisissä toimissa eri ihmisten kanssa ja eri paikoissa. Niin kehittyi Lindinkin ympäristösuhde lapsesta lähtien muiden lapsuudenperheen jäsenten, ikä- ja työtovereiden sekä oman perheen kanssa. Jo varhain opitut tavat käyttää ympäristöä ja toimia ympäristössä säilyivät pitkään, eräät jopa elämän loppuun asti. Jotkin käytänteet liittyivät tiettyyn ikäkauteen, paikkaan ja toimintaan sekä tiettyihin ihmisiin, toiset taas jatkuivat läpi elämän, vaikka niihin liittyvät ihmiset vaihtuivat. Muiden teollisuuspaikkakunnan lasten tavoin Lind oppi maaseudulta muuttaneilta vanhemmiltaan luontoa hyödyntävän elämäntavan, jota hän jatkoi koko elämänsä. Myös hänen suhteensa vesillä liikkumiseen kumpusi lapsuuden kokemuksista muiden perheenjäsenten kanssa, ja se jatkui oman perheen kanssa.

Kaavio 1. Lindin ympäristösuhteen ilmenemismuotoja sekä tuohon suhteeseen hänen eri elämänvaiheissaan vaikuttaneita tekijöitä. Kaavion toteutus: Harri Kuisinen.

Kokonaisuudessaan Lindin suhde luontoon ja eri paikkoihin kulttuuriympäristössä oli arkinen ja käytännöllinen, siis varsin proosallinen. Siinä oli paljon lapsesta lähtien opittua ja perinteistä sekä myöhemmin kokemuksen mukana omaksuttuja tietoja ja taitoja, siis kulttuurista pääomaa, jota hän oli koonnut. Voidaan puhua myös ympäristökompetenssista, jonka avulla hän pystyi käyttämään sekä luontoa että kulttuuriympäristöä ja liikkumaan miljöössään omien ja yhteisten päämäärien saavuttamiseksi ja kokemustensa rikastuttamiseksi.⁵³⁹

Tuon kompetenssinsa avulla hän osasi liikkua ympäristössä eri vuodenaikojen olosuhteisiin sopivalla tavalla. Hän osasi hyödyntää taloudellisesti villiä luontoa pyydystäen ja keräten sen antimia silloin, kun niiden kausi oli. Hän osasi kasvattaa hyötykasveja ja hoitaa kotieläimiä, niin että ne menestyivät. Hän pystyi myös nauttimaan luonnon kauneudesta sekä sen rentouttavasta ja virkistävästä voimasta. Ympäristökompetenssia voidaan myös verrata ympäristönlukutaitoon, jolla tarkoitetaan kykyä havainnoida ja hyödyntää ympäristöä kestäväällä tavalla. Ympäristönlukutaitoon kuuluu myös ympäristöongelmien tiedostaminen.⁵⁴⁰ Lind tiedosti erityisesti vesien pilaantumisen.

Eri elämänvaiheissa Lindin ympäristöön ja paikkoihin yhdistyi tunteita, jotka muokkasivat paikkojen merkityksiä. Esimerkiksi ensimmäinen lapsuudenkoti oli ambivalentti paikka, sillä siihen liittyi isän ankaruuden vuoksi pelkoa sekä äidin tarmokkuuden ja lempeyden takia turvallisuudentunnetta. Ristiriitaiset tunteet eivät kuitenkaan estäneet voimakasta paikkaan kiintymistä, joka ilmeni mielestäni siinä, että Lind kertoi haastatteluissa usein ja lämpimään sävyyn varhaisimmasta kodistaan. Oma talo ja kesämökki olivat hänen myöhempiä kiintymyksen paikkojaan, joihin liittyi ylpeyttä ja tyytyväisyyttä, ja näistäkin hän kertoi usein.

Vaikka järvi oli yleensä mieluisa, virkistävä ja rentouttava paikka, myrskytesseen se synnytti Frans-pojassa pelkoa, joka kuitenkin haihtui iän myötä. Myöhemmin järven läheisyys aiheutti Lindille kesin talvin huolta omien lasten turvallisuudesta niin kauan kuin lapset olivat pieniä. Paikkoihin liittyviä tunteita ja merkityksiä tuottivat siis sekä tutut ihmiset että luonto. Mutta vieraatkin ihmiset vaikuttivat tuttujen rakennusten merkityksiin, esimerkiksi työnantaja myöntäessään asuntoja ja omistajat muuttaessaan talojen ulkonäköä. Jopa suuret poliittiset tapahtumatkin vaikuttivat paikkojen merkityksiin.

Jo melko pienestä pojasta lähtien Lindin toiminta-alue, jota voidaan sanoa myös reviiäksi⁵⁴¹, oli maantieteellisesti melko laaja: se ulottui parinkymmenen kilometrin etäisyydelle Haukiveden saariin ja noin peninkulman päähän Varkautta ympäröiviin metsiin, jotka tarjosivat monenlaisia luonnonantimia. Nuoruudessaan hän laajensi aluetta, jolla hän päivittäin liikkui ja toimi aktiivisena ja tavoitteisena subjektina, harrastusten parissa urheiluseuran tiloihin ja tilaisuuksiin sekä työväen näyttämölle. Miehuusvuosina hänen elinpiirinsä oli laajimmillaan, sillä silloin siihen kuului

539 Horelli 1982, 114.

540 Ks. Niemi, 2005; Hares & al. 2006.

541 Malmberg 1980, 6.

työkohteitten vuoksi Varkauden ulkopuolellakin sijaitsevia paikkakuntia, mutta niistä ei näytä tulleen hänelle tärkeitä paikkoja. Eläkkeelle jääminen merkitsi tietenkin työpaikan jäämistä entiseksi paikaksi, mutta luonnonympäristössä Lindin toiminta-alue supistui vasta viimeisinä elinvuosina, kun hän ei enää jaksanut kävellä kauas marja- ja sienimetsiin. Aivan loppuvuosinaan hän rajasi reviiriään tietoisesti, kun hän jätti kesämökkkinsä ja siihen liittyvän järvellä liikkumisen eli hylkäsi yhden elämänsä tärkeimmistä paikoista, koska kotona tuntui hyvältä olla.

Maisemien maalaaminen oli aikuisuudesta vanhuuteen asti toimintaa, jolla Lind loi paikkojaan eli antoi paikoilleen merkityksiä ja jonka vuoksi hän poikkesi useimmista muista työläisistä. Ympäristökuvien tekemistä hän jatkoi noin 70-vuotiaaksi eli niin kauan kuin hänen heikkenevä näkönsä salli kuvien tuottamisen. Dokumentoivilla miljöökuvillaan hän ikään kuin jähmetti ympäristön näkymät tiettyyn aikaan⁵⁴² ja välitti kuvillaan juuri sen hetken informaatiota luonnossa ja kulttuuriympäristössä sijainneista paikoista, joihin hänellä liittyi muistoja tai joita hän piti tärkeinä itselleen tai läheisille ihmisille – kunhan katsojat vain osasivat tulkita tuon informaation. Omaa taloa ja kesämökkiä kuvaamalla hän ilmaisi kiintymystään omistamiinsa paikkoihin ja toisten työläisten mökkejä kuvaamalla hän osoitti kunnioitustaan noita ihmisiä kohtaan sekä työläisidentiteettiään.

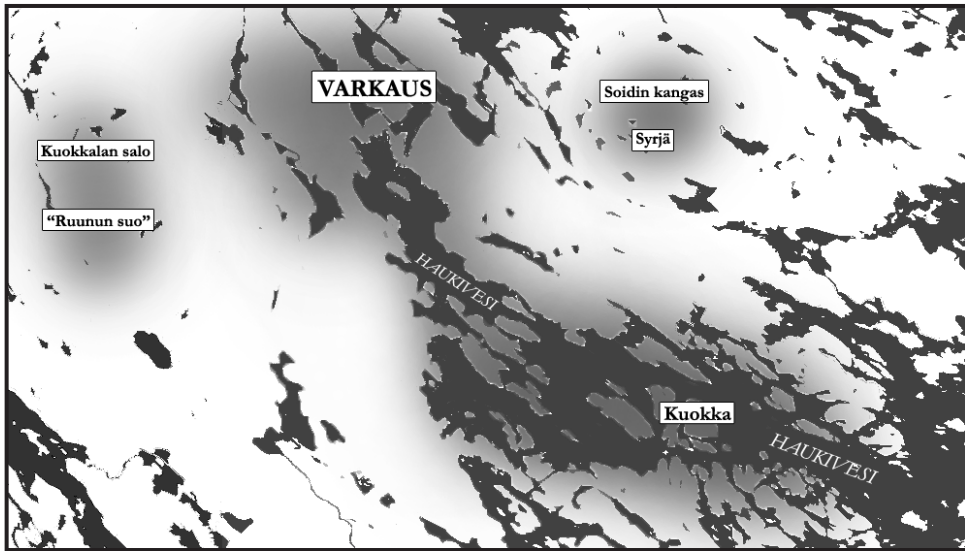
Olen tutkinut juuri Frans Lindin elinikäistä suhdetta luontoon ja kulttuurimiljööseen, koska tunsin hänet lapsuudestani lähtien ja olin kiinnostunut hänen ympäristökuvistaan. Mutta olisin yhtä hyvin voinut tutkia kenen tahansa suomalaisen ympäristösuhdetta, sillä jokaisella ihmisellä on suhde ympäristöönsä. Tuon henkilön olisi vain täytynyt suostua kertomaan muistitietohaastatteluissa elämästään lapsuudestaan lähtien tai hänen olisi pitänyt jättää jälkeensä sellaisia kirjallisia lähteitä, jotka olisivat sisältäneet tietoa hänen suhteestaan luontoon ja kulttuuriympäristöön.

Lindin ympäristösuhteen tutkimus osoittaa, että ihmisen ympäristösuhde on kokonaisvaltainen ja monipuolinen vuorovaikutussuhde, jossa yksilö on jatkuvasti yhteydessä ympäristönsä kanssa kulttuurinsa ja yhteisönsä jäsenenä. Tuon suhteen eri ulottuvuuksia on käytännössä mahdotonta erottaa toisistaan, ja sen jatkuvuuden vuoksi yksilö kokee olevansa samassa ympäristössä, vaikka hän itse muuttuu iän karttuessa ja vaikka niin luonto kuin kulttuurimiljöökin muuttuvat milloin hitaasti, milloin nopeasti. Suhde on siis dynaaminen, eikä se ole milloinkaan valmis, vaan muotoutuu ihmisen elämän loppuun asti.

Humanistisen tutkimuksen tarpeellisuutta ja konkreettista hyötyä tai vaikutusta on vaikea arvioida, ennen kuin muut tutkijat tai suuri yleisö on tutkimukseen tutustunut. Oletan kuitenkin, että tämänkin tutkimuksen aihe, näkökulmat, käsitteet, tulokset ja tulokset tarjoavat ennen kaikkea kulttuurihistorian ja lähitieteiden tutkijoille oivaltamisen, oppimisen ja kritikoinnin iloa, ehkä myös innoitusta. Uskon – Kalelan sanoin – tuottaneeni hedelmällistä ja innovatiivista tietoa.⁵⁴³ Ympäristöstä kiinnostuneille maallikoille arvelen tutkimukseni tuottavan tietämisen iloa, vaikka he eivät

⁵⁴² Häyrynen 2011, 26.

⁵⁴³ Kalela 2000, 81, 182, viite 1; Kalela 2012, 45.

Kartta 1. Vesialueet, metsät ja suot, joilla Frans Lind liikkui, kalasti ja keräsi luonnonantimia lähes koko elämänsä ajan. Hänen toiminta-alueeseensa kuuluivat Kuokkalan salo, "Ruunun suo", Soidin kangas ja Syrjä sekä Haukivesi Varkaudesta Rantasalmen pohjoisosiin, missä hänen kesämökkkinsä sijaitsi Kuokan saarella. Kartan toteutus: Otto Latva.

metodologisista seikoista piittäisikaan. Se voi antaa heille tietoa siitä, miten yksilön ympäristösuhde voi muotoutua ja millaiset seikat siihen vaikuttavat, ja auttaa heitä pohtimaan kriittisesti omaa ympäristösuhdettaan. Tutkimukseni voi myös auttaa yhteiskunnan päättäjiä ymmärtämään yksilöiden ympäristösuhteen merkitystä, kun he tekevät ympäristöä koskevia päätöksiä.

Aineistoni ja lähestymistapani tarjoavat monia mahdollisuuksia jatkotutkimuksiin. Lindin ympäristösuhteen tutkimista voisin laajentaa hyödyntäen haastattelu- ja kuva-aineistoani aiempaa tarkemmin. Voisin käyttää niitä osia haastatteluista ja niitä maalauksia, joita en ole vielä hyödyntänyt. Voisin esimerkiksi tarkastella Lindin lintuja kukkamaalauksia hänen ympäristösuhteensa ilmentäjinä artikkelissa "Taistelevat metsot ja kuihtuneet ruusut". Lisäksi selvittämällä tarkemmin Lindin suhdetta eläimiin voisin laajentaa hänen luontosuhteensa tarkastelua. Myös sukupuolen merkityksen pohtiminen, johon en ole artikkelieni puitteissa syventynyt, antaisi taas uuden näkökulman Lindin ympäristösuhteeseen.

Tulevaisuudessa voisin myös toteuttaa aikaisemman suunnitelmani ja kirjoittaa artikkelin "Frans Lind rakennetun kulttuuriympäristön kuvaajana". Käyttäisin siinä vertailuaineistona Varkauden museon valokuvakokoelman otoksia niistä kohteista, joita Lind kuvasi omissa ympäristökuvissaan, ja ehkä myös toisten varkautelaisten harrastajataiteilijoiden maalaamia kaupunkinäkömisiä. Aineistoni avulla voisin tutkia myös Lindin toimintatilaa, revüriä, jossa hän päivittäin liikkui ja toimi aktiivisena ja tavoitteisena subjektina, sekä tuon tilan muutoksia – laajenemista ja supistumista – hänen elämänsä aikana. Runsas haastatteluaineistoni tarjoaisi mahdollisuuden myös

Lindin muistikriittisyyden tutkimukseen, sillä hän silloin tällöin kommentoi muistinsa toimintaa.

Tutkimukseni pohjalta löytyisi jatkotutkimuksen mahdollisuuksia myös kenen tahansa muun, joko jo kuolleen tai vielä elävän henkilön ympäristösuhteen tarkastelussa uusien arkisto- tai haastatteluaineistojen avulla. Tällaisessa tutkimuksessa voisin käyttää samoja näkökulmia ja samankaltaisia aineistoja, joita olen tässäkin tutkimuksessa käyttänyt. Voisin ottaa lähtökohdakseni esimerkiksi Lindin paikoista luomani paikkakategoriat tai hänen ympäristösuhteensa ulottuvuuksia, joita olen tutkimuksellani tavoittanut.

Henkilöhistoriallista ja muistitietoaineistoa käyttäen voisin tutkia kenen tahansa vielä elossa olevan ihmisen suhdetta luontoon ja/tai kulttuuriympäristöön hänen varhaislapsuudestaan haastatteluhetkeen asti. Henkilön tuottamia kirjallisia tuotteita – esim. kirjeitä, päiväkirjoja ja muita muistiinpanoja – tai kuvallisia tuotteita – esim. maalauksia, piirroksia ja valokuvia – voisin käyttää sekä elävien että jo kuolleiden henkilöiden tutkimisessa. Eri yksilöiden elinpiirien selvittämisen voisin myös liittää ympäristösuhteen tutkimukseen suhteuttaen toimintatilan muutokset yksilöiden elämänvaiheisiin ja ympäröivän kulttuurin muutoksiin.

Esimerkiksi harrastajamaalareiden tuottamien miljöökuvien ajallinen, alueellinen ja paikallinen vertaileva tutkimus tarjoaisi mahdollisuuksia saada hedelmällistä tietoa jonkin ihmisryhmän ympäristösuhteesta ja paikkojen merkityksistä. Kulttuurihistorioitsijaa houkuttelevan haasteen tarjoaisi myös yhden perheen eri jäsenten ympäristösuhde ja sen muutokset eri elämänvaiheissa sekä yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa muutoksissa. Lisäksi ihmisten ympäristöasenteet sekä niiden muuttuminen ajassa olisivat innostava tutkimuskohde. Eri kulttuuritaustasta tai aineellisesta ympäristöstä tulevien henkilöiden, siis eri paikkakunnilla asuvien, eri sukupuolta olevien, erilaisen koulutuksen saaneiden, eri ammateissa toimivien, eri ikäisten tai muuten erilaisten henkilöiden haastattelujen avulla olisi mahdollista vertailla ihmisten ympäristöasenteita ja asettaa ne ajallisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin yhteyksiinsä.

Lähteet

Arkistolähteet

Leena Rossin kokoelma, Turku
Kenttämuistiinpanot
Taulukortisto

Varkauden kaupungin koulutoimiston arkisto, Varkaus
Varkauden Tehtaan Kansakoulun arkisto
Päästötodistukset
Vuosikertomukset

Varkauden Käsi- ja Pienteollisuusyhdistyksen arkisto, Varkaus
Pöytäkirjat 1949

Varkauden museon arkisto, Varkauden taidemuseo, Varkaus
Hdb 1 Näyttelyluettelot

Varkauden Ruukkinseurakunnan/ Varkauden seurakunnan kirkonarkisto, Varkaus
Rippikirjat 1866–, 183
Rippikirjat VI 50–61, I Aa 3–7
Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1866–

Haastattelut

FL = Frans Lind 12.8.1985; 13.8.1985; 14.8.1985; 16.8.1985; 17.8.1985; 10.9.1985; 11.9.1985; 12.9.1985; 13.9.1985; 14.9.1985; 23.12.1985; 9.1.1986; 10.1.1986; 11.1.1986; 12.1.1986; 28.3.1986; 29.3.1986; 30.3.1986; 31.3.1986; 14.7.1986; 17.7.1986; 7.9.1986; 10.9.1986; 27.11.1986; 13.9.1987.

Ilona Rossi 13.8.1985 ja 7.9.1985
SM = Salme Mikkonen 14.8.1985
ER = Elias Rossi 7.9.1985
ML= Mirja Lind 8.9.1985 ja 19.7.1986
AK = Anja Kolehmainen 9.9.1985
SL = Saima Lind 10.9.1985
EL = Erik Lind 19.7.1986

MH = Maila Häyrinen 12.9.1985
KA = Kyllikki Autio 17.7.1986
LM = Leena Mustonen 25.11.1986
HP = Helmi Pesonen 26.11.1986
LL & IR = Leo Lind ja Ilona Rossi
6.11.1992

Kaikki haastattelut olen tehnyt, nauhoittanut ja muistiin merkinnyt itse. Tekstinneetyt haastattelut ovat minun hallussani. Ne sijoitetaan myöhemmin Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitoksen arkistoon.

Frans Lindin maalaukset

Yksityisomistuksessa

Lait

Työntekijään vuosilomalaki 21.4.1939, 110/1939.
Työntekijään vuosilomalaki 20.4.1946, 317/1940.
Laki työntekijään vuosilomasta 30.4.1960, 199/1960.
Vesilaki 19.5.1961, 264/1961.

Eettisiä ohjeita

TENK 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*.
Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Tutkimuseettinen
neuvottelukunta, Helsinki 2013. www.tenk.fi [Luettu 30.4.2014]
Principles for Oral History and Best Practices for Oral History. Adopted October 2009. Oral
History Association. www.oralhistory.org/about/principles-and-practices/ [Luettu
18.7.2014]
Turun yliopiston historian oppiaineryhmän eettinen ohjeisto. 2008. (Päivitetty laitosmuutosten
osalta 2009.) [https://intranet.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hkt/oppiaineet/his-
toria/ Documents /eettiset ohjeet.pdf](https://intranet.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hkt/oppiaineet/historia/Documents/eettiset_ohjeet.pdf) [Luettu 30.4.2014]

Sanomalehdet

Varkauden / Varkauden Lehti
8.8.1979. Anttila, Leena: ”Varkauden juhlanäyttelyssä myös iloisia yllätyksiä”.
19.8.1979. Marttala, Anne: ”Frans Lind, Varkauden kuvataiteen pioneeri: Piirtävä
poika oli outo lintu”.
1991–1992. Rossi, Leena: ”Ranssin mukana vanhassa Varkaudessa 1.–10.”
1993. Rossi, Leena: ”Taas vanhassa Varkaudessa 1.–10.”

Opintomonisteet

Ohjeita ja kysymyksiä työväenyhteisön kuvausta ja tutkimusta varten. 2. p. Turun yliopisto,
Kansatieteen laitos, 1975.

Tutkimuskirjallisuus

Aarnipuu, Petja: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. SKS, Helsinki 2008.
Adler, Patricia & Adler, Peter: “Of Rhetoric and Representation: The Four Faces of
Ethnography”. *The Sociological Quarterly* 49 (2008) 1–13.
Agar, Michel H.: *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography*. Academic
Press, San Diego 1980.

- Agar, Michel H.: *Speaking of Ethnography*. Qualitative Research Methods Series 2. SAGE Publications, Newbury Park – London – New Delhi 1986.
- Agnew, John A.: *Place and Politics: The Geographical Mediation State and Society*. Allen & Unwin, Boston 1987.
- Agnew, John: "Representing space: Space, scale and culture in social science". *Place / culture / representation*. Eds. James Duncan & David Ley. Routledge, London and New York 1997 [1993], 351–371.
- Agnew, John: "Space; Place". *Spaces of Geographical Thought: Deconstructing Human Geography's Binaries*. Eds. Paul J. Cloke & Ron Johnston. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2005, 81–96.
- Agnew, John A. & Duncan, James S.: "Introduction". *The Power of Place: Bringing together Geographical and Sociological Imaginations*. Eds. John A. Agnew & James S. Duncan. Unwin Hyman, Boston 1989, 1–8.
- Ahmed, Sara & Castañeda, Claudia & Fortier, Anne-Marie & Sheller, Mimi: "Introduction: Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration". *Uprootings/ Regroundings: Questions of Home and Migration*. Eds. Sara Ahmed & al. Berg, Oxford 2003, 1–19.
- Ahvenisto, Inkeri: *Tebdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. SKS, Helsinki 2008.
- Alasuutari, Pertti ja Maarit: *Mökkibulluus: Vapaa-ajan asumisen taika ja taito*, Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2010.
- Allen, Barbara Bogat & Montell, William Lynwood: *Using Oral Sources in Local Historical Research*. American Association for State and Local History, Nashville, TE 1981.
- Allon, Fiona: "Dams, Plants, Pipes and Flows: From Big Water to Everyday Water". *Reconstruction: Studies in Contemporary Culture* 6.3., Summer 2006.
- Altman, Irwin & Low, Setha M. (eds.): *Place Attachment: Human Behavior and Environment*. Plenum Publishing, New York 1992.
- Andrews, Gavin J. & Kearns, Robin A. & Kontos, Pia & Wilson, Viv: "'Their finest hour': older people, oral histories, and the historical geography of social life". *Social & Cultural Geography* 7, April 2006, 2, 153–177.
- "Autoetnografinen tutkimus". <http://www.xip.fi/tutkija/0406.htm> [Luettu 4.4.2015]
- Autti, Mervi: *Etsimässä neitikulttuuri: 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä*. Musta Taide, Helsinki 2010.
- Bender, Barbara: "Introduction: Landscape – Meaning and Action". *Landscape, Politics and Perspectives*. Ed. Barbara Bender. Berg, Providence, Oxford 1995 [1993], 1–10.
- Bender, Barbara: "Place and Landscape". *Handbook of Material Culture*. Eds. Cristoffer Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Michael Rowlands and Patricia Spyer. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2006, 303–310.
- Bender, Thomas: "Theory, Experience, and the Motion of History". *Rethinking History* 11, December 2007, 4, 495– 500.
- Benediktsson, Karl & Lund, Katrín Anna (eds.): *Conversation With Landscape*. Ashgate, Farnham, Burlington 2010.
- Berdoulay, Vincent: "Place, meaning and discourse in French language geography". *The Power of Place: Bringing together geographical and sociological imaginations*. Eds. John A. Agnew & James S. Duncan. Unwin Hyman, Boston 1989, 124–139.
- Berleant, Arnold: *Living in the Landscape: Toward an Aesthetics of Environment*. University of

- Kansas Press, Lawrence, KS. 1995.
- Berleant, Arnold: *The Aesthetics of Environment*. Temple University Press, Philadelphia 1997[1992].
- Berleant, Arnold: ”Mitä on ympäristöestetiikka?” *Ympäristö arkkitehtuuri estetiikka*. Toim. Arto Haapala & Martti Honkanen & Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki 2006, 87–114.
- Birdwell-Pheasant, Donna & Lawrence-Zúñiga, Denise: ”Introduction: Houses and Families in Europe”. *House Life: Space, Place and Family in Europe*. Eds. Donna Birdwell-Pheasant & Denise Lawrence-Zúñiga. Berg, Oxford, New York 1999, 1–35.
- Bjork, Elizabeth L. & Bjork, Robert A.: ”On the Adaptive Aspects of Retrieval Failure in Autobiographical Memory”. *Practical aspects of Memory: Current Research and Issues. Volume 1. Proceedings of the 2nd International Conference on Practical Aspects of Memory held under the auspices of the Welsh Branch of British Psychological Society, in Swansea from August 2nd–8th 1987*. Eds. Gruneberg, M. M. & Morris, P. E. & Sykes, R. N. John Wiley & Sons, Chichester, New York, Brisbane, Toronto, Singapore 1988, 283–288.
- Björkman, Börje: ”Perspektiv, roller och identiteter: Om den biografiska konstruktionen av ett liv”. *Historisk Tidskrift* 117, 1997, 1, 65–106.
- Bollnow, Otto F.: *Mensch und Raum*. Kohlhemmer, Stuttgart 1990 [1963].
- Bonsdorff, Pauline von: ”Huomioita ihmisen ja ympäristön suhteesta”. *Tunne maisema*. Toim. Seija Heinänen, Pauline von Bonsdorff, Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2011a, 119–131.
- Bonsdorff, Pauline von: ”Johdanto”. *Tunne maisema*. Toim. Seija Heinänen, Pauline von Bonsdorff, Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2011b, 17–19.
- Bornat, Joanna: ”Oral History as a Social Movement: Reminiscence and Old People”. *Oral History* 17, Autumn 1989, 2, 16–24.
- Boym, Svetlana: *The Future of Nostalgia*. Basic Books, New York 2001.
- Brannstrom, Christian: ”Biography in environmental history: consolidating the cultural turn”. *INTERthesis* 7, 2010, 1 (Jan/Jun), 28–36.
- Brown, Margaret Lynn: *The Wild East: A Biography of the Great Smoky Mountain*. University Press of Florida, Gainesville 2001.
- Bühler, Charlotte: *Der Menschliche Lebenslauf als Psychologisches Problem*. Verlag von S. Hirzel, Leipzig 1933.
- Bühler, Charlotte: ”The Curve of Life as Studied in Biographies”. *The Journal of Applied Psychology* XIX, 1935, 4, 405–409.
- Casey, Edward S.: *Remembering: A Phenomenological Study*. Indiana University Press, Bloomington, IN 1987.
- Casey, Edward S.: *Getting Back Into Place: Toward a renewed understanding of the place world*. Indiana University Press, Bloomington, IN 1993.
- Casey, Edward S.: ”How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena”. *Senses of Place*. Eds. Steven Feld and Keith Basso. School of American Research Press, Santa Fe, NM 1996, 13–52.
- Casey, Edward S.: *The Fate of Place: A Philosophical History*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1997.
- Casey, Edward S.: *Representing Place: Landscape painting and maps*. University of Minnesota

- Press, Minneapolis 2002.
- Counce, Stephen: *Oral History and the Local Historian*. Longman, London and New York 1994.
- Certeau, Michel de: *The Practice of Everyday Life*. Trans. by Steven Rendall. University of California Press, Berkeley 1988 [1984].
- Chawla, Louise: "Childhood Place Attachments". *Place Attachment*. Eds. Irwin Altman & Setha M. Low. New York 1992, 63–89.
- Cioc, Mark: *Rhine: An eco-biography, 1815–2000*. University of Washington Press, Seattle 2002.
- Clark, E. Culpeter: "Reconstructing History: The Epitomizing Image". *Interactive Oral History Interviewing*. Eds. Eva M. McMahan & Kim Lacy Rogers. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, NJ 1994, 19–30.
- Conway, Martin: "Autobiographical Knowledge and Autobiographical Memories". *The Oral History Review* 35, 2008, 1, 67–93.
- Conway, Martin A. & Bekerian, D. A. "Characteristics of Vivid Memories". *On the Adaptive Aspects of Retrieval Failure in Autobiographical Memory*. Eds. M. M. Gruneberg & P. E. Morris & R. N. Sykes. John Wiley & Sons, Chichester, New York, Brisbane, Toronto, Singapore 1988, 519–524.
- Coolen, Henny: "The Meaning of Dwellings: an Ecological Perspective". *Housing, Theory and Society* 23, 2006, 4, 185–201.
- Corbin, Alain: *The life of the unknown: The Rediscovered World of a Clog Maker in Nineteenth Century France*. Trans. by Arthur Goldhammer. Columbia University Press, New York 2001.
- Crapanzano, Vincent: "On Dialogue". *The Interpretation of Dialogue*. Ed. Tullio Maranhao. The University of Chicago Press, Chicago and London 1990, 269–291.
- Cresswell, Tim: *In place, out of place: Geography, ideology and transgression*. University of Minnesota Press, Minneapolis, MN 1996.
- Cresswell, Tim: *Place: A Short Introduction*. Blackwell Publishing, Oxford 2004.
- Cresswell, T.: "Place". www.elsevier.com/brochures/hugy/SampleContent/Place.pdf. 2009. [Luettu 13.3.2013]
- Daun, Åke & Löfgren, Orvar: *Etnologian metodeja*. Suom. Marketta Huitu ja Lea Joskitt. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos, Tutkimuksia 14, Jyväskylä 1980.
- Davis, Natalie Zemon: "Sosiaalishistorian haasteet". *Matkoja moderniin*. Toim. Marjatta Rahikainen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994, 9–17.
- Davis, Natalie Zemon: *Martin Guerren paluu*. [*Le retour de Martin Guerre*] Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 2001 [1982].
- Davis, Natalie Zemon: *Trickster Travels: A Sixteenth-Century Muslim Between Worlds*. Hill and Wang, New York 2006.
- Dear, Michael & Wolch, Jennifer (eds.): *The Power of Geography*. Hyman Unwin, Boston 1990.
- Douglas, Jack D.: "Living Morality versus Bureaucratic Fiat". *Deviance and Decency: The Ethics of Research with Human Subjects*. Eds. C. B. Klockars & F. W. O'Connors. Sage Publications, Beverly Hills, CA., 1979, 13–33.
- Dovey, Kimberley: "Home and homelessness". *Home Environments: Advances in the Theory and research*. Eds. Irwin Altman & Carol M. Werner. Plenum Press, New York, London 1985.

- Dunderfelt, Tony: *Elämänkaaripsykologia: Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen*. WSOY, Porvoo 1992.
- England, Kim V. L.: "Getting Personal: Reflexivity, Positionality, and Feminist Research". *Professional Geographer* 46, 1994, 1, 80–89.
- Ervamaa, Jukka: "Taideteokset ympäristötutkimuksen lähteinä". *Taidehistoria ja ympäristöntutkimus*. Toim. Leena Arkio & Kalevi Pöykkö. Toinen, korjattu painos. Gaudeamus, Helsinki 1975, 19–32.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 6. painos. Vastapaino, Tampere 2003 [1998].
- Etnografia metodologiana: Lähtökotkana koulutuksen tutkimus*. Toim. Sirpa Lappalainen & Pirkko Hynninen & Tarja Kankkunen & Elina Lahelma & Tarja Tolonen. Vastapaino, Tampere 2007.
- Fingerroos, Outi: "Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa". *Elore* 10 (1), 2003. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_03/fin203c.html.
- Fingerroos, Outi: "Muisti, kertomus ja oral-history liike". *Medeasta pronssisoturiin: Kuka tekee menneestä historiaa?* Toim. Pertti Grönholm & Anna Sivula. Turun Historiallinen Yhdistys ry, Turku 2010, 60–81.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina: "Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä". *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. SKS, Helsinki 2006, 25–48.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija: "Muistitieto ja tutkimus". *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. SKS, Helsinki 2006, 7–24.
- Frisch, Michael, *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. State University of New York Press, Albany 1990.
- Garraty, John A.: *The Nature of Biography*. Alfred A. Knopf, New York 1957.
- Gaskell, Ivan: "History of Images". *New Perspectives in Historical Writing*. Ed. Peter Burke. The Pennsylvania State University Press, University Park 1992, 168–192.
- Geertz, Clifford: *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. Basic Books, New York 1973.
- Ginzburg, Carlo: *Juusto ja madot: 1500-luvun myllärin maailmankuva*. [Il formaggia e i vermi: Il cosmo di un mugnaio del'500.] Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 2007 [1976].
- González, Beatriz Munoz: "The Home as an Evocative Place of Contradictory Emotions". *Space and Culture* 8, 2005, 2, 193–213.
- Gordon, Robert: "Poisons in the Fields, Pesticides, and Environmental Politics". *Pacific Historical Review* 68, 1999, 51–77.
- Gordon, Robert: *Environmental Blues: Working-Class Environmentalism and the Labor-Environmental Alliance*. PhD dissertation, Wayne State University, Detroit 2004.
- Graae, Kristiina & Hietala, Marjatta: *Suullista historiaa: Veteraanikansanedustajat haastateltavana*. Eduskunnan kirjasto, Helsinki 1994.
- Green, Nicholas: "Looking at the Landscape: Class Formation and the Visual". *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Toim. Eric Hirsch & Michael O'Hanlon. Clarendon Press, Oxford 1995, 31–42.
- Greider, Thomas & Garkovich, Lorraine: "Landscapes: The Social Construction of Nature and the Environment". *Rural Sociology* 59, 1994, 1, 1–24.

- Grele, Ronald J.: "Oral History as Evidence". *Handbook of Oral History*. Eds. Thomas L. Charlton, Lois E. Myers and Rebecca Sharpless. Altamira Press, Lanham 2006, 43–101.
- Gustafson, Per: Meanings of place: Everyday experience and theoretical conceptualization". *Journal of Environmental Psychology* 21, 2001, 1, 5–16.
- Gustafson, Per: *Place, Place Attachment and Mobility: Three Sociological Studies*. Göteborg Studies in Sociology No 6. Department of Sociology, Göteborg University, Göteborg 2002.
- Gustafson, Per: "Place, Attachment and Mobility". *Multiple Dwelling and Tourism: Negotiating Place, Home, and Identity*. Toim. Norman McIntyre. CABI Publishing, Wallingford, Oxfordshire, GBR 2006, 17– 31.
- Haapala, Arto: "Johdanto: Ympäristö ja estetiikka". *Ympäristö arkkitehtuuri estetiikka*. Toim. Arto Haapala, Martti Honkanen, Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki 1995, 61–65.
- Haapasaari, Matti: "Linkola, Kaarlo (1988–1942)". *Kansallisbiografia*, 2005.
<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7105>. [Luettu 5.1.2015]
- Haavio-Mannila, Elina & Hoikkala, Tommi & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.): *Kerro vain totuus: Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus*. Gaudeamus, Helsinki 1995.
- Haila, Yrjö: "'Erämaa' ja ympäristöajattelun moniulotteisuus". *Luonnon politiikka*. Toim. Yrjö Haila & Ville Lähde. Vastapaino, Tampere 2003, 174–204.
- Haila, Yrjö & Lähde Ville: "Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?" *Luonnon politiikka*. Toim. Yrjö Haila & Ville Lähde. Vastapaino, Tampere 2003, 7–36.
- Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi: "Yksilöiden vetovoima". *Historiallinen Aikakauskirja* 110, 2012, 4, 375–377.
- Hall, Bo G.: "Kan biografisk metod vara vetenskap?" *Historisk Tidskrift* 127, 2007, 3, 433–455.
- Hares, Minna & Eskonheimo, Anu & Myllyntaus, Timo & Luukkanen, Olavi: "Environmental literacy in interpreting endangered sustainability: Case studies from Thailand and the Sudan". *Geoforum* 37, 2006, 128–144.
- Hastrup, Kirsten: "Fieldwork among Friends". *Anthropology at Home; Ethnographic Exchange within the Northern civilization*. Ed. Anthony Jackson. Tavistock, London 1987, 94–108.
- Hayden, Dolores: *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. The MIT Press, Cambridge, Mass., London 1995.
- Hayward, G.: "Home as an environmental and psychological concept". *Landscape* 20, 1975, 2–9.
- Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): *Suomalainen elämäntulkku*. Tammi, Helsinki 2000.
- Heimo, Anne: *Kapina Sammatissa: Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. SKS, Helsinki 2010.
- Heino, Ulla: Ympäristöstäkö historiallisen kehityksen selittäjä?" *Ihmisen maisema: Kirjoituksia yhteisön ja ympäristön muutoksista Lounais-Suomen rannikolla*. Toim. Aino Nissinaho. Turun yliopisto, Åbo Akademi, Turku 1995, 47–62.
- Henige, David: *Oral Historiography*. Longman, London, New York, Lagos 1982.
- Hinkkanen, Merja-Liisa: "Oman elämänsä sankarit? Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia". *Työkalut riviin: Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toim.

- Eero Kuparinen. Turun yliopisto, Yleinen historia, Turku 1997, 123–132.
- Hinkkanen, Merja–Liisa: ”Oman elämänsä sankaritar? Elämäkerrallisen tutkimuksen ongemia”. *Yksilö ja yhteisö: Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Rami Kurth & Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Poliittisen historian laitos, Turku 2006, 189–196.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: *Teemahaastattelu*. Toinen, korjattu painos. Gaudeamus, Helsinki 1982.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino, Helsinki 2004.
- Hobsbaum, Eric: ”Introduction”, *Social Research* 58, Spring 1991, 1, 65–68.
- Hoelscher, Steven & Alderman, Derek H.: ”Memory and place: Geographies of a critical relationship”. *Social and Cultural Geography* 5, Sep. 2004, 3, 347–355.
- Hoffman, Alice: ”Reliability and Validity in Oral History”. *Oral History: An Interdisciplinary Anthology*. Eds. David K. Dunaway & Willa K. Baum. Alta Mira, Walnut Creek 1996, 85–86.
- Hollsten, Laura: *Miljöhistorien – ett nytt perspektiv på de förlutna*. Pro gradu -avhandling. Allmän historia, Åbo Akademi 1995.
- Hollsten, Laura: ”Ympäristöhistoria – monitieteinen näkökulma menneisyyteen.” *Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toim. Eero Kuparinen. Turun yliopisto, Historian laitos, Turku 1997, 133–145.
- Hoopes, James: *Oral History: An Introduction for Students*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1979.
- Horelli, Liisa: *Ympäristöpsykologia*. Weilin+Göös, Espoo 1982.
- Hurley, Andrew: *Environmental Inequalities: Class, Race, and Industrial Pollution in Gary, Indiana, 1945–1980*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC 1995.
- Häkkinen, Antti: ”Johan Adolf Kock, elämänkulku, analyysi ja historia”. *Historiallinen Aikakauskirja* 110, 2012, 4, 378–389.
- Härö, Merja & Piironen, Liisa & Vesikansa, Matti & Vesikansa, Sari: *Viihtyisä ympäristö: Ympäristökasvatuksen virikekirja*. Suomen arkkitehtiliiton (SAFA) julkaisuja, Vantaa 1980.
- Häyrynen, Maunu: ”Miten Suomi maisemoitui”. *Tunne maisema*. Toim. Seija Heinänen, Pauline von Bonsdorff, Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2011, 23–37.
- Immonen, Kari: *Historian läsnäolo*. Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja n:o 26. Turku 1996.
- Immonen, Kari: ”Uusi kulttuurihistoria”. *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. SKS, Helsinki, 2001, 11–25.
- Ingold, Tim: *Being Alive: Essays on Movement, Knowledge and Description*. Routledge, London and New York 2011.
- Itkonen, Hannu: *Kulttuurisukupolvet varkautealaisissa työväenjärjestöissä*. Pro gradu -tutkielma. Sosiologia. Joensuun yliopisto, Joensuu 1985.
- Itkonen, Hannu: ”Tarmompa poekija ollaan”. *Tutkimus suomalaisen urheiluseuran muutoksesta*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia. N: 35. Joensuu 1991.
- Itkonen, Hannu: *Varkautealaisten vuosisata*. SKS, Helsinki 2004.
- Itkonen, Hannu & Kortelainen, Jarmo: ”Tutkimusnäytteitä yhdyskunnan vesiresursseista ja hallintatapojen muutoksista”. *Alue ja Ympäristö* 17, 1998, 1, 79–93.

- Jauhiainen, Marjatta: ”Tutkimushaastattelu folkloristin näkökulmasta”. *Kulttuurin kentiätutkimus*. Toim. Päivikki Suojanen & Lasse Saressalo. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, Tampere 1982, 177–193.
- Jerram, Leif: Space: ”A Useless Category for Historical Analysis”. *History and Theory* 52 (October 2013), 400–419.
- Johannisson, Karin: *Nostalgia*. Bonnier Essä, Stockholm 2001.
- Johansson, Hanna & Saarikangas, Kirsi: ”Introduction: Ambivalent home”. *Homes in Transformation: Dwelling, Moving, Belonging*. Eds. Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas. SKS, Helsinki 2009, 9–35.
- Jolanki, Outi & Karhunen, Sanna: ”Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa”. *Haastattelun analyysi*. Toim. Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Vastapaino, Tampere, 2010, 395–410.
- Jones, Rebecca: ”Blended Voices: Crafting a Narrative from Oral History Interviews”. *The Oral History Review* 31, 2004, 1, 23–42.
- Jorgensen, Bradley S. & Stedman, Richard C.: ”Sense of place as an attitude: Lakeshore owners’ attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology* 21, 2001, 233–248.
- Juntto, Anneli & Vilkkö, Anni: ”Monta kotia: Suurten ikkäloukkien asumishistoriat”. *Suuret ikkäloukat*. Toim. Antti Karisto. Vastapaino, Tampere 2005, 115–144.
- Kaartinen, Marjo: ”Eettinen käänne – hyvä ja oikea historia?”. *Historian kirjoittamisesta*. Kirj. Marjo Kaartinen & Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005a, 205–244.
- Kaartinen, Marjo: ”Tutkimus prosessina”. *Historian kirjoittamisesta*. Kirj. Marjo Kaartinen & Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005b, 167–203.
- Kalela, Jorma: ”Muistitietotutkimus ja historialiike”. *Kotiseutu* 1/1984a, 4–5.
- Kalela, Jorma: ”Kansanomainen historia. Miksi sen pitäisi kehittyä ja mihin sitä tarvitaan?”. *Kotiseutu* 1/1984b, 179–182.
- Kalela, Jorma: *Historian tutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kalela, Jorma: ”Muistitiedon näkökulma historiaan”. *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. SKS, Helsinki 2006, 67–92.
- Kalela, Jorma: *Making History: The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2012.
- Karisto, Antti & Vilkkö, Anni: ”Koti tutkimuskohteena ja näkökulmana”. *Janus* 8 (2000), 3, 209–212.
- Karjalainen, Pauli Tapani: *Geodiversity as Lived World: On Geometry of Existence*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 7, Joensuu 1986.
- Karjalainen, Pauli [Tapani]: ”Paikka ja maisema elettyinä ja esitettynä”. *Turismia tutkimaan: Humanistinen näkökulma matkailun tutkimukseen*. Seminaariraportti. Matkailun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja D1. Joensuu 1987a, 23–28.
- Karjalainen, Pauli Tapani: *Ympäristön eletty mieli*. Tiedonantoja N:o 2. Joensuun yliopisto, Kulttuuri- ja suunnittelumaantiede, Joensuu 1987b.
- Karjalainen, Pauli Tapani: ”Eksistentiaalinen ympäristö”. *Ympäristö arkkitehtuuri estetiikka*. Toim. Arto Haapala, Martti Honkanen, Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki 1995, 86–95.
- Karjalainen, Pauli Tapani: ”Matkalla maiseman merkityksiin”. *Maantieteen maisemia: Jobdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen*. Kirj. Pauli Tapani

- Karjalainen & Petri J. Raivo. Opetusmoniste n. 27. Oulun yliopisto, Maantieteen laitos, Oulu 1999, 23–42.
- Karjalainen, Pauli Tapani: ”Ympäristö ulkoa ja sisältä: geografiasta geobiografiaan”. Paikan heijastuksia: Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite. Toim. Raine Mäntysalo. Atena Kustannus, Jyväskylä 2004, 49–68.
- Karreinen, Lari: *Ympäristönmuutosta baitaksi asti: työläisten kokemuksia ympäristönmuutoksista Suomessa 1930–1990*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, yhteiskuntahistorian laitos. Helsinki 2006.
- Keisteri, Tarja: ”Kulttuurimaiseman muutoksen tutkimisesta”. *Terra* 97, 1985, 3, 164–175.
- Keisteri, Tarja: ”Landscape ecology from the viewpoint of cultural landscape”. *Cultural ecology: one theory?* Toim. Aino Nissinaho. Publications of the project Changing environment – Changing society. University of turku, Åbo Akademi University, Turku 1994, 57–74.
- Keiko, Oiwa: *The Story of a Minamata Fisherman*. Narrated by Ogata Masato. Translated by Karen Colligan-Taylor. Rowman Littlefield Publishers, Inc, Lanham, MD 2001.
- Keskisarja, Teemu: *Suomen ainoa sarjamurhaaja: Jubani Adaminpojan rikos ja rangaistus*. Atena, Jyväskylä 2008.
- Kirby, R. Kenneth: ”Phenomenology and the Problems of Oral History”. *The Oral History Review* 35, 2008, 22–38.
- Kivistö, Jorma & Laakkonen, Simo: ”Näkymätön kaupunki: Hajujen historia muistojen kuvaamana”. *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan: Kaupungin ja sen ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvulla*. Toim. Simo Laakkonen, Sari Laurila, Pekka Kansanen ja Harry Schulman. Edita, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 2001, 152–163.
- Koleva, Daniela: ”Narrating Nature: Perceptions of the environment and attitudes towards it in life stories”. *The Roots of a New Political Agenda: Environmental Consciousness*. Eds. Stephen Hussey & Paul Thompson. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.) 2004, 63–75.
- Korhonen, Anu: ”Historiallisia kertomuksia”. *Historian kirjoittamisesta*. Kirj. Marjo Kaartinen & Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005, 41–72.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina: *Yhteinen Vuoksi: Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäivään*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 109. Oulun yliopisto, Oulu 2012.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina: ”Vesi ei ole samanlaista kaikkialla – Ympäristö, paikka ja kulttuuriperintö Vuoksen jokilaaksossa”. *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*. Toim. Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Santikko. Ethnos ry, Helsinki 2014, 186–206.
- Korkiakangas, Pirjo: *Muisti, muistelu, perinne. Kulttuurin muuttuvat kasvot: Jobdatusta etnologiatieteisiin*. Toim. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru, Eeva Uustalo. Tietolipas 155. SKS, Helsinki 1999, 155–176.
- Korkiakangas, Pirjo: ”Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun.” *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006, 120–144.
- Kortelainen, Jarmo: *Tehdasyhdyskunta talouden ja ympäristötietoisuuden murrosvaiheessa*. Joensuun yliopiston ympäristötieteellisiä julkaisuja N:o 24, Joensuu 1996.
- Kortelainen, Kaisu: *Penttilän sabayhteisö ja työläisyys: Muistitietotutkimus*. SKS, Helsinki 2008.

- Kostiainen, Auvo: ”Elämäkerta historiantutkimuksena: käsitteistä ja ongelmista”. *Yksilö ja yhteisö: Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Rami Kurth & Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Poliittisen historian laitos, Turku 2006 [1982].
- Kurki, Tuulikki: *Heikki Meriläinen ja keskustelija kansanperinteestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tutkimuksia 880. SKS, Helsinki 2002.
- Kurri, Miikka: *Loma suomalaisella mökillä: Sotien jälkeinen vapaa-ajan asuminen kulttuurisena ilmiönä*. Pro gradu -tutkielma. Suomalainen ja vertaileva kansatiede, Turun yliopisto, Turku 2004.
- Kurri, Miikka: ”Kesäasunnon kulttuurihistoriaa – viikonloppumajoja ja kakkoskoteja”. <http://www.rakennusperintö.fi/kulttuuriympäristö/artikkelit/fi-FI/kesäasunnot>. Julkaistu 13.7.2009. [Luettu 18.9.2014]
- Kuula, Arja: *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere 2006.
- Kuiva, Sari: *Content-Based Approach to Experiencing Visual Art*. Jyväskylä Studies in Computing 76. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2007.
- Kvale, Steinar: *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA 1996.
- Laakkonen, Simo: ”Ympäristöaiheiden muistitiedon keräys”. *Ympäristö ja terveys* 27, 1996, 25–27.
- Laakkonen, Simo: ”Harmaat aallot: Ympäristönsuojelun tulo Suomeen”. *Harmaat aallot*. Toim. Simo Laakkonen & Sari Laurila & Marjatta Rahikainen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999, 209–236.
- Laakkonen, Simo: ”Muistitiedon keruu – ratkaisu lähdeongelmaan”. *Työväentutkimus* 2002, 1, 31–33.
- Laakkonen, Simo & Kivistö, Jorma: ”Kaatopaikan helmi: Avaus helsinkiläisten lasten ympäristöhistoriaan”. *Elämänmuotoja: Kertomuksia yksilöstä ja yhteiskunnasta*. Toim. Matti Hannikainen ja Mikko Salasuo. Koala-kustannus, Helsinki, 2001, 21–43.
- Laakkonen, Simo & Laurila, Sari & Rahikainen, Marjatta (toim.): *Harmaat aallot*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999.
- Lagerstam, Liisa: *A Noble Life: The Cultural Biography of Gabriel Kurck (1630–1712)*. Cultural History, University of Turku, Turku 2007a.
- Lagerstam, Liisa: *A Noble Life: The Cultural Biography of Gabriel Kurck (1630–1712)*. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia, Humaniora 349. Helsinki 2007b.
- Lahtinen, Anu: *Sopentuvat, neuvottelevat, kapinalliset: Naisten toimijuus Flemingin sukupiirissä 1470–1620*. SKS, Helsinki 2006.
- Lahtinen, Rauno: *Ympäristökeskustelua kaupungissa: Kaupunkiympäristö ja ympäristöasenteet Turussa 1890–1950*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Osa 230, Turku 2005.
- Laitinen, Riitta: ”Johdanto: Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa”. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. Cultural History – Kulttuurihistoria 4. k&h, Turku 2004, 1–13.
- Laitinen, Riitta: ”Kokeva ihminen käytäntöjen maailmassa”. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. k&h, Turku 2010, 98–117.
- Lamberg, Marko: ”The Silence of Lambs”. *Historiallinen Aikakauskirja* 110, 2012, 4, 373–374.
- Lappalainen, Mirkka: *Suku, valta, suurvalta: Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. WSOY,

- Helsinki 2005.
- Lappi, Tiina-Riitta: *Mielikuvia kaupungista: Ympäristösubteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa*. Tutkimuksia 32. Jyväskylän yliopisto, Etnologian laitos, Jyväskylä 1997.
- Lawrence, Roderick J.: "Deciphering Home: An Integrative Historical Perspective". *The Home: Words, Interpretations, Meanings, and Environments*. Eds. David N. Benjamin & David Stea & David Saile. Reprinted. Ashgate, Aldershot, Brookfield (USA), Singapore, Sydney 1998, 53–68.
- Lear, Linda: *Rachel Carson: Witness for Nature*. Henry Holt and Company, New York 1997.
- Le Goff, Jacques: *History and memory*. [*Storia e memoria*.] Transl. Steven Rendall & Elizabeth Claman. New York: Columbia University Press, New York 1992.
- Lehtinen, Ari Aukusti: "Modernization and the Concept of Nature: On the Reproduction of Environmental Stereotypes". *Encountering the Past in Nature: Essays in Environmental History*. Second, revised edition. Toim. Timo Myllyntaus & Mikko Saikku. Ohio University Press, Athens 2001, 29–48.
- Leikola, Anto: "Linkola, Pentti (1932 –)". Kansallisbiografia 2005.
<http://kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8489/>. [Luettu 5.1.2015]
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Tuntematon sotilas Turkin sodassa: Sotamies S.A. Wallinin elämänvaiheet*. SKS, Helsinki 2005.
- Leskelä-Kärki, Maarit: "Tutkija ja kolme sisarta: Polkuja henkilökohtaiseen historian tutkimukseen". *Tutkija kertojana: Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Toim. Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004, 306–337.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa: Kroonin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit: "Samastumisia ja etäntymisiä: Elämäkerta historian tutkimuksen kysymyksenä". *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. k&h, Turku, 2012, 25–48.
- Levi, Giovanni: *Aineeton perintö: manaajapappi ja talonpoikais yhteisö 1600-luvun Italiassa*. [*L'eredita immateriale: Carriera di un esorcista nel Piemonte del Seicento*, 1985] Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 1992 [1985].
- Levinson, Daniel J. & Darrow, Charlotte N. & Klein, Edward B. & Levinson, Maria H. & McKee, Braxton: *The Seasons of Man's Life*. Ballantine Books, New York 1978.
- Lewicka, Maria: "Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past". *Journal of Environmental Psychology* 28, 2008, 209–231.
- Lewicka, Maria: "Place attachment; How far have we come in the last 40 years?" *Journal of Environmental Psychology* 31, 2011, 207–223.
- Lippard, Lucy: *The Lure of the Local: Sense of Place in a Multicentered Society*. The New Press, New York 1997.
- Low, Setha M.: "Spatializing Culture: The Social Production and Social Construction of Public space in Costa Rica". *American Ethnologist* 23, Nov. 1996, 4, 861–879.
- Low, Setha M.: "Embodied Space(s): Anthropological Theories of Body, Space and Culture". *Space & Culture* 6, February 2003, 1, 9–18.
- Low, Setha M. & Altman, Irwin: "Place Attachment: A Conceptual Inquiry". *Place Attachment*. Eds. Irwin Altman & Setha M. Low. Plenum Press, New York and London 1992, 1–35.

- Lukkarinen, Ville: ”Paikan haltuottoa kynällä ja siveltimellä”. *Tunne maisema*. Toim. Seija Heinänen, Pauline von Bonsdorff, Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2011, 139–149.
- Lummis, Trevor: *Listening to History: The authenticity of oral evidence*. Hutchinson, London 1987.
- Lundkvist, Ingmar: ”Med tematik som berör: Om att avgränsa biografiskrivandet”. *Med Livet som insats: Bopgräns som humanistisk genre*. Red. Henrik Rosengren & Johan Östling. Sekel Bokförlag, Lund 2007, 93–101.
- Malmberg, Torsten: *Human Territoriality: Survey of behavioural territories in man with preliminary analysis and discussion of meaning*. Mouton Publishers, The Hague, Paris, New York 1980.
- Malmsten, Annukka: ”Rajaaminen.” *Tapaustutkimuksen taito*. Toim. Markus Laine & Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen. Gaudeamus, Helsinki 2007, 57–73.
- Manzo, Lynne, C.: ”Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places”. *Journal of Environmental Psychology* 23, 2003, 47–61.
- Marander-Eklund, Lena: ”Att skapa och analysera ett muntligt forskningsmaterial”. *Metodkompassen – kulturvetares metodbok*. Red. Lena Marander-Eklund, Ruth Illman & Blanka Henriksson. Åbo Akademi, Åbo 2004, 93–115.
- Marander-Eklund, Lena & Östman, Ann-Catrin (red.): *Biografiska betydelser: Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Gidlunds förlag, Hedemora 2011.
- Marcus, Clare Cooper: ”Environmental Memories”. *Place Attachment*. Eds. Irwin Altman & Setha M. Low. Plenum Press, New York 1992, 87–112.
- Marin, Marjatta: ”Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen”. *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*. Toim. Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. Vastapaino, Tampere 2008, 17–48.
- Markkola, Pirjo: ”Marginaali historian keskipisteessä”. *Kuokkavieraiden pidot: Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Toim. Jarmo Peltola ja Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere 1996, 7–19.
- Markkola, Pirjo: ”Koti, asunto ja kortteeri – näkökulmia historiaan”. *Koti kaupungin laidalla: työväestön asumisen pitkä linja*. Toim. Elina Katainen & al. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1999, 8–34.
- Markkola, Pirjo: ”Lähdekritiikki – niin hiljaista ettei sitä huomaa”. *Tutkijan kirja*. Toim. Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen. Vastapaino, Tampere 2008, 168–177.
- Massa, Ilmo & Haverinen, Risto: *Arkielämän ympäristöpolitiikka: esitutkimus*. Ympäristöministeriö, Helsinki 2001.
- Massey, Doreen: ”The Place Called Home”. *New Formations* 7, 1992, 3–15.
- McGeary, M. Nelson: *Gifford Pinchot: Forester – Politician*. Princeton University Press, Princeton NJ 1960.
- Melosi, Martin 1990: ”The Place of the City in Environmental History”. *Environmental History Review* 17, Spring 1990, 1.
- Merchant, Carolyn: ”George Bird Grinnell’s Audubon Society, Bridging in Gender Divide in Conservation”. *Environmental History* 1, January 2010, 3–30.
- Meriläinen-Hyvärinen, Anneli: ”Sanopa onko meidän hyvä olla täällä? Paikkakokemukset kolmen talvivaaralaisen elämässä”. *Elore* 17, 2010, 1, 60–85.
- Meriläinen-Hyvärinen, Anneli: ”Kun kaivos tuli kotiin. Sotkamon Talvivaara: menetetyt paikat ja niiden kulttuuriperintö”. *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga*

- kulturarvet*. Toim. Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Santikko. Ethnos ry, Helsinki 2014, 207–242.
- Miller, Char: *Gifford Pinchot and the Making of Modern Environmentalism*. Island Press, Washington, DC 2001.
- Miztal, Barbara A.: *Theories of Social Remembering*. Open University Press, Maidenhead, PH 2003.
- Moilanen, Pentti: *Varkauden teollisuus 175 vuotta*. Varkauden museon julkaisuja IV. Varkauden museo, Varkaus 1991.
- Moore, Jeanne: "Placing home in context". *Journal of Environmental Psychology* 20, 2000, 3, 207–217.
- Moore, Kate: "Perversion of the Word: The Role of the Transcript in Oral History". *Words and Silences: Bulletin of the International Oral History Association* 1, 1997, 14–35.
- Mäkelä, Päivi: "Mene lähelle, näe kauas: Henkilöllisen kohteensa ylittävästä problematiikasta ja sen tavoittamisesta temaattisessa biografiatutkimuksessa". *Yksilö ja yhteisö: Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Rami Kurth & Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Poliittisen historian laitos, Turku 2002, 264–286.
- Ní Laoire, Caitriona: "To name or not to name: reflections on the use of anonymity in an oral archive of migrant life narratives". *Social & Cultural Geography* 8, June 2007, 3, 373–390.
- Niemi, Seija A.: *Suomalaisen metsäluonnon lukutaidon historiaa: Ihmisen ja koivun muuttuva subde Suomessa 1730-luvulta 1930-luvulle*. Lisensiaatintyö: Turun yliopisto, Suomen Historia, Turku 2005.
- Nieminen, Pirkko: "Yksilön elämäнкаari ja ympäristösuhteen merkitys". *Yhteiskunta, yhteisöt, psykologin työ*. Toim. Maija-Leena Setälä & Matti Syvänen. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen oppimateriaaleja 5, Tampere 1985, 107–123.
- Nora, Pierre: *Relms of Memory: Rethinking the French Past*. Vol. 1–3. Translated by Arthur Goldhammer. Columbia University Press, New York 1996–1998 [1984–1992].
- Oakley, Ann: "Interviewing Women: A Contradiction in Terms". *Doing Feminist Research*. Toim. Helen Roberts. Reprinted. Routledge & Kegan Paul, London, Melbourne and Henley 1984 [1981], 30–61.
- Oittinen, Riitta: "Pistoja yli ajan ja säädyn: Ompelu kahden naisen elämässä". *Matkoja moderniin: Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Toim. Marjatta Rahikainen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 31–72.
- Orsmaa, Taisto-Bertil: *Teatterimme käänne: ekspressionismi suomalaisessa teatterissa*. Gaudeamus, Helsinki 1976.
- Osterland, Martin: "Lebensbilanzen und Lebensperspektieven von Industriearbeitern". *Soziologie des Lebenslaufs*. Hrg. Martin Kohli. Luchterhand, Darmstadt und Neuwied 1978, 272–290.
- Pallasmaa, Juhani: "Tila, kuva, ajatus: Tilan ruumiillisuus ja aistillinen ajattelu". *Maailmankuvaa etsimässä; Tieteen päivät 1997*. Toim. Jan Rydman. WSOY, Helsinki 1998, 396–414.
- Passerini, Luisa: *Fascism in Popular Memory: The Cultural Experience of the Turin Working Class*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Peltonen, Matti: "Arkisen ja alhaisen historiasta". *Historiallinen Aikakauskirja* 88, 1990, 2, 230–236.
- Peltonen, Ulla-Maija: "The Return of the Narrator". *Historical Perspectives on Memory*. Ed.

- Anne Ollila. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki Turku 1999, 115–137.
- Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS, Helsinki 2003.
- Peltonen, Ulla-Maija: ”Muistitieto folkloristiikassa”. *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. SKS, Helsinki 2006, 93–119.
- Peniston-Bird, Corinna M.: ”Oral History: the sound of memory”. *History Beyond the Text: A student's guide to approaching alternative sources*. Eds. Sarah Barber & Corinna M. Peniston-Bird. Routledge, London, New York 2009, 105–121.
- Pentikäinen, Juha: *Marina Takalon uskonto: Uskontoantropologinen tutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 299. SKS, Helsinki 1971.
- Pietarinen, Juhani: ”Ihminen ja luonto: neljä perusasennetta”. *ET: Elämäkatsomustieto*. Toim. Matti Kamppinen. Gaudeamus, Helsinki 1987a, 87–113.
- Pietarinen, Juhani: ”Ihminen ja metsä: neljä perusasennetta”. *Silva Fennica* 21, 1987b, 323–331.
- Pietarinen, Juhani: ”Ihmisen luontoa koskevat perusasenteet”. *Oikeutemme ympäristöön: Puheenpuoroja eri tieteiden aloilta*. Toim. Leena Aalto ja Seppo Sivonen. WSOY, Helsinki, Porvoo, Juva 1987c, 42–60.
- Pietarinen, Juhani: ”Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetikka”. *Ympäristökasvatus*. Toim. Anneli Kajanto. Vapaan sivistystyön 33. Vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimuskeskus, Helsinki 1992, 33–45.
- Pitkänen, Mia: ”Ympäristökysymysten julkisuus teollisuuspaikkakunnalla: Warkauden Lehti paikallisten ympäristökysymysten ja elämäntapojen ympäristösuhteen ilmentäjänä ja määrittäjänä 1970-luvulta nykypäivään”. *Alue ja Ympäristö* 27, 1998, 65–78.
- Pointing, Clive: *A Green History of the World*. Penguin Books, London 1991.
- Portelli, Alessandro: ”Time of My Life”: Functions of Time in Oral History”. *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press, Albany 1991a, 59–76.
- Portelli, Alessandro: ”What Makes Oral History Special”. *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press, Albany 1991b, 45–58.
- Portelli, Alessandro: ”Oral History as Genre”. *The Battle of Valle Giulia: Oral History and the Art of the Dialogue*. The University of Wisconsin Press, Madison, WI 1997a, 3–23.
- Portelli, Alessandro: ”Philosophy and the Facts: Subjectivity and Narrative Form in Autobiography and Oral History”. *The Battle of Valle Giulia: Oral History and the Art of Dialogue*. The University of Wisconsin Press, Madison, WI 1997b, 79–88.
- Portelli, Alessandro: ”Trying to Gather a Little Knowledge: Some Thoughts on the Ethics of Oral History”. *The Battle of Valle Giulia: Oral History and the Art of Dialogue*. The University of Wisconsin Press, Madison, WI 1997c, 55–71.
- Portelli, Alessandro: ”Oral History as Genre”. *Narrative and Genre*. Eds. Mary Chamberlain & Paul Thompson. Routledge, London and New York 1998, 23–45.
- Portelli, Alessandro: *The Order Has Been Carried Out: History, Memory and Meaning of a Nazi Massacre in Rome*. Palgrave Macmillan, New York 2003.
- Portelli, Alessandro: ”Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen”. *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. SKS, Helsinki 2006, 49–64.

- Portelli, Alessandro: "What Makes Oral History Different". *Oral History, Oral Culture, and Italian Americans*. Toim. Luisa Del Giudice. Palgrave Macmillan, New York 2009, 21–30.
- Posing, Birgitte: "Historical biography", *The International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*. Elsevier, Oxford 2001, 1213–1217.
- Posing, Birgitte: "Et kritisk blik på biografien: Genren med de mange liv". *Med livet som insats: Biografien som humanistisk genre*. Red. Henrik Rosengren & Johan Östling. Sekel, Lund 2007, 33–51.
- Posing, Birgitte: "Portraiture and Re-portraiture of the Political Individual in Europe. Biography as a Genre and as a Deconstructive Technique". *Living Political Biography: Narrating 20th Century European Lives*. Eds. Ann-Christina L. Knudsen & Karen Gram-Skjoldager. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2012.
- Posing, Birgitte: "Elämä pelissä: biografian historia ja vastuu." *Historiallinen elämä: biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila, Heidi Kurvinen. SKS, Helsinki 2014, 62–78.
- Pretty, Grace H. & Chipuer, Heather M. & Bramston, Paul: "Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity". *Journal of Environmental Psychology* 23, 2003, 273–287.
- Puhakka, Martti: *Rukoile ja työtä tee: Onni Pubakan kehitys innovaattorista oman tien kulkeijaksi*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 326, Turku 2011.
- Pulido, Laura: *Environmentalism and Economic Justice: Two Chicano Struggles in the Southwest*. University of Arizona Press, Tucson 1996.
- Puntila, L. A.: "Elämäkerta historiallisena tutkimuksena". *Yksilö ja yhteisö: Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Rami Kurth & Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Poliittisen historian laitos, Turku 2006 [1936], 12–22.
- Pöykkö, Kalevi: "Suomalaisen maisemataiteen kansallisista piirteistä". Löytöretki maisemaan: Suomalaisuus kuvataiteessa 1700-luvulta nykypäivään. Toim. Anneli Ilmonen. Tampereen taideyhdistys ry:n julkaisuja VII, Tampere 1984, 7–16.
- Pöysä, Jyrki: "Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa". *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki 2006, 221–244.
- Pöysä, Jyrki: "Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina". *Vaeltavat metodit*. Toim. Jyrki Pöysä & Helmi Järviluoma & Sinikka Valimo. Kultaneito VIII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2010, 331–360.
- Rahikainen, Marjatta: "Arbete eller skola? Om minderårigas arbete i Finland under mellankrigstiden". *Historisk Tidskrift för Finland* 1996, 3, 323–342.
- Rahikainen, Marjatta: "Nuorena työhön: Lasten ja nuorten työnteke 1900–1970". *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison vuosisata*. Toim. Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. SKS, Helsinki 2003, 161–183.
- Rahkonen, Keijo: "Elämäkerta: Tarua ja totta". *Kerro vain totuus: Elämäkerta – tutkimuksen omaelämäkerrallisuus*. Toim. Elina Haavio-Mannila & Tommi Hoikkala & Eeva Peltonen & Anu Vilkkö. Gaudeamus, Helsinki 1995, 142–156.
- Raivo, Petri: "Inventaariosta tulkintaan: Maisemamaantieteen uusia tuulia". *Alue ja Ympäristö* 21, 1992, 1, 42–47.

- Raivo, Petri: ”Kulttuurimaisema: Alue, näkymä vai tapa nähdä”. *Tila, paikka ja maisema*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere 1997, 193–209.
- Raivo, Petri J.: ”Maisema ja suomalaisuus”. *Suomen kartasto 1999. 6. Laitos. 100-vuotisjuhla-kartasto*. Toim. John Westerholm ja Pauliina Raento. Werner Söderström Oyj, Porvoo, Helsinki, Juva 1999a, 104–107.
- Raivo, Petri J.: ”Maisema: näkymä, alue ja tapa nähdä”. *Maantieteen maisemia: Jobdatusta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen*. Kirj. Pauli Tapani Karjalainen & Petri J. Raivo. Oulun yliopisto, Maantieteen laitos. Opetusmoniste n. 27, Oulu 1999b, 1–5.
- Rannikko, Pertti: ”Ympäristöristiriidat”. *Ympäristö arkkitehtuuri estetiikka*. Toim. Arto Haapala, Martti Honkanen, Veikko Rantala. Yliopistopaino, Helsinki 1995, 108–117.
- Rantala, Päivi: *Erilaisia tapoja käyttää kyläbulla: Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkina 1800-luvulta 2000-luvulle*. k&h, Turun yliopisto, Turku 2009.
- Rantala, Päivi: ”The possible lives of Matleena Herajärvi”. *Women's History* 64, 2010, 14–21.
- Rantala, Päivi: ”Pilkkarunoilijoita pohjoisesta: Kalkkimaan pappi ja Viina-Matti”. *Pappi, partisaani ja pirtubevonen – poimintoja pohjoisen historiasta*. Toim. Marianne Junila, Petri Granberg, Jukka Juntunen, Pia Kaitasuo ja Harri Turunen. Oulun Historiaseuran 80-vuotisjuhlajulkaisu. Oulun Historiaseura, Oulu 2013, 57–67.
- Relf, Edward: *Place and Placelessness*. Pion Limited, London 1976.
- Relf, Edward: ”Geographical experiences and being-in-the-world: The phenomenological origins of geography”. *Dwelling, place and environment: towards a phenomenology of person and world*. Eds. David Seamon and Robert Mugerauer. Columbia University Press, A Morningside Book, New York, Oxford 1989 [1985], 15–31.
- Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY, Juva 1965.
- Riley, Mark & Harvey, David: ”Talking geography: on oral history and the practice of geography”. *Social & Cultural Geography* 8, June 2007, 3, 345–351.
- Ritchie, Donald A.: *Doing Oral History: A Practical Guide*. Second edition. Oxford University Press, New York 2003.
- Roberts, B.: *Biographical research*. Open University Press, Buckingham 2002.
- Roiko-Jokela, Heikki: ”Elämäkerta – aikakauden kuvaus. Mitä elämäkerta kertoo, kuinka kohdetta voidaan lähestyä, millaisia lähteitä on käytettävissä? *Yksilö ja yhteisö: Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Rami Kurth & Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Poliittisen historian laitos, Turku 2006 [1997], 210–220.
- Rollero, Chiara & De Piccoli, Norma: ”Place attachment, identification and environmental perception: An empirical study”. *Journal of Environmental Psychology* 30, 2010, 198–205.
- Roos, J. P.: *Suomalainen elämä: Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. SKS, Helsinki 1987.
- Rose, Gillian: *Visual Methodologies: An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2001.
- Rosen, Christine Meisner & Tarr, Joel Arthur: ”The Importance of an Urban Perspective in Environmental History”. *Journal of Urban History* 20, May 1994, 1, 299–310.
- Rosengren, Carola: *Unelmana kesä: Huvilaelämää 1910-luvun Ruissalossa*. Turun yliopisto, Kulttuurihistoria, Turku 2003.
- Rossi, Leena, ”Amateur Artist as an Interpreter of Urban Environment”. *Village and Town*.

- The second Finnish-Hungarian symposium on Ethnology, Budapest–Noszvaj, August 25–31, 1986. Eds. Attila Paládi-Kovács & Zsuzsanna Szarvas. Hungarian Ethnographical Society, Budapest 1987, 177–184.
- Rossi, Leena: *Koulun kautta merille: Ammattikasvatus Suomen merenkulkuoppilaitoksissa 1813–1988*. Opetushallitus, Helsinki 1994.
- Rossi, Leena: ”Yksilö ympäristöhistoriaan”. *Monta tietä menneisyyteen*. Toim. Leena Rossi & Hanne Koivisto. Turun yliopisto, Kulttuurihistoria, Turku 1995, 167–194.
- Rossi, Leena: ”Em mä tierä mittä enk mä muista mittä: kulttuurihistoriallisen muistitiedon keräämisen eräistä ongelmista”. *Ihmisiä ja elämää Kirjakkalan, Mathildedalin ja Teijon vanhoissa ruukkikikylissä*. Toim. Leena Rossi. k&h, Turku 2003a, 283–291.
- Rossi, Leena: ”Kulttuurihistoriallisesta muistitiedosta”. *Ihmisiä ja elämää Kirjakkalan, Mathildedalin ja Teijon vanhoissa ruukkikikylissä*. Toim. Leena Rossi. k&h, Turku 2003b, 17–38.
- Rossi, Leena: ”Kulttuurihistorian tutkija ei ole tuomari eikä poliisi”. *Kekui ja trokarei: Kertomuksia salakuljetuksesta saaristossa*. [Toim Ulla Clerc.] Nuotta, s.l., 2003c, 17–23.
- Rossi, Leena: *Muistitietoa haastatteleamalla*. Opetusmoniste. Kulttuurihistoria, Turun yliopisto ja Avoin yliopisto, Turku 2003d.
- Rossi, Leena: ”Sunnuntaimaalarin maisemat – Kulttuurihistorioitsija tavallisen ihmisen ympäristökokemuksen jäljillä”. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. k&h, Turku 2004, 231–277.
- Rossi, Leena: ”Maalarina Pirtinniemen varvilla”. *LÄIVÄ* 2005a, 1, 4–7.
- Rossi, Leena: ”Muistitietohistoria ja Alessandro Portelli”. *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. Toim. Hanna Järvelä ja Kimi Kärki. k&h, Turku 2005b, 83–93.
- Rossi, Leena: ”Do no harm – power in oral history”. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 1/2007a. http://www.ennenjanyt.net/2007_1/rossi.html.
- Rossi, Leena: ”One Man’s Waters: A Finn’s Lifelong Relationship with Water and Waterways”. *Ethnologia Fennica* 2007b, 36–53.
- Rossi, Leena: ”Valta muistitietotutkimuksessa”. *Sananjalka, Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 49, 2007c, 79–94.
- Rossi, Leena: ”Tunteet muistitietohaastattelussa”. *Sananjalka, Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 50, 2008a, 144–158.
- Rossi, Leena: ”Haastattelijan dilemma: Olenko minä oikea henkilö haastattelemaan tätä kertojaa?” *Sananjalka, Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 51, 2009a, 99–109.
- Rossi, Leena: ”The Interviewer’s Dilemma”. *Suomen Antropologi, Journal of the Finnish Anthropological Society* 2/2009b, 90–93.
- Rossi, Leena: ”Oral Historian – Neither Moralizer nor Informer”. *Oral History: The challenges of dialogue*. Toim. Marta Kurkowska-Budzan and Krzysztof Zamorski. *Studies in Narrative* 10. John Benjamin Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia 2009c, 15–26.
- Rossi, Leena: ”Miljoonamooottori ja Miljoonavaunu: Toimitusjohtajan statusesineet esimerkeinä tietämisen ja tekemisen tuottamasta omistajuudesta”. *Esine ja aika: Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Toim. Maija Mäkilä ja Riitta Laitinen. SKS, Helsinki 2010a, 214–248.
- Rossi, Leena: ”Tavallisen ihmisen paikat”. *Ethnology in the 21st Century: Transnational Reflections of Past, Present and Future*. Toim. Jussi Lehtonen, Salla Tenkanen. Kansatiede, Turun yliopisto, Turku 2010b, 123–136.

- Rossi, Leena: ”Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta – Miten voisi tutkia yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta”. *Elore* 17, 2010c, 2, 79–104.
- Rossi, Leena, ”Maalarina Pirtinniemen varvilla Varkaudessa 1910- ja 1920-luvuilla”. *Tekniikan Waiheita* 2011a, 2, 5–19.
- Rossi, Leena: ”Muistin aikakone: Spontaaneja ja tarkoituksellisia matkoja menneisyyteen”. *Historian aikakoneessa: Onnittelukirja Hannu Salmelle*. Toim. Silja Laine, Maarit Leskelä-Kärki, Kari Kallioniemi, Harri Kiiskinen, Petri Paju, Heli Rantala. k&h, Turku, 2011b, 107–115.
- Rossi, Leena: ”Oral History and Individual Environmental Experiences”. *Thinking through the Environment*. Toim. Timo Myllyntaus. The White Horse Press, Cambridge 2011c, 135–155.
- Rossi, Leena, ”Muisti, muistot ja muistitietohistoria.” *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. k&h, Turku, 2012a, 49–81.
- Rossi, Leena: ”One Man’s Thirteen Abodes”. *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 39, 2012b, 43–61.
- Rossi, Leena: ”Ordinary Man’s Everyday Places”. *Rocznik Antropologii Historii* 2012c, rok II, nr1(2), 251–275.
- Rossi, Leena & Aarnio, Tuija: ”Feelings Matter: Historian’s Emotions”. *Historyka*, T. XXXVII-XXXVIII, 2007–2008, 3–18.
- Rubin, David H. & Rubin, Irene S.: *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Second edition. Sage Publications: Thousand Oaks, CA 2005.
- Ruckenstein, Minna: ”Dynamic Domestic Space. Violence and the Art of Home-Making”. *Homes in Transformation: Dwelling, Moving, belonging*. Eds. Hanna Johansson & Kirsi Saarikangas. SKS, Helsinki 2009, 239–258.
- Ruotsala, Helena: ”Mie kotona kentällä ja kentällä kotona”. *Integraatio, identiteetti, etnisyyt.*: *Tarkastelukulmia kulttuuriseen vuorovaikutukseen*. Toim. Maija Mälikalli ja Paavo Oinonen. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulun julkaisuja. Turun yliopisto, Turku 1998, 88–117.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa: ”Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus”. *Haastattelu: Tutkimus, tilaantee ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 2005, 22–56.
- Ryden, Kent C.: *Mapping the Invisible Landscape: Folklore, Writing, and the Sense of Place*. University of Iowa Press, Iowa City 1993.
- Räsänen, Matti & Räsänen, Riitta: ”Ihminen fyysisen ympäristön viitekehyksessä”. *Kulttuurin kenttätutkimus*. Toim. Päivikki Suojanen & Lassi Saressalo. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, Tampere 1982, 39–49.
- Saarikangas, Kirsi: ”Merkityksellinen tila: Lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena”. *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi. SKS, Helsinki 2002, 48–75.
- Saarikoski, Vesa: ”Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia”. *Turun koulu: Jubani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989*. Toim. Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Poliittinen historia. Julkaisuja C:26, Turku 1989, 171–185.
- Saari, Tuija: *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö: Tutkimus Heikan Jussin (Juhon Mäkeläisen) elämästä ja huumorista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 917. SKS, Helsinki 2003.
- Saastamoinen, Mikko: ”Tunnustaminen, refleksiivisyys ja representaatiot haastattelututkimuksessa”. *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita*. Toim. Jari Eskola & Anja Koski-Jännes & Eija Lamminluoto & Anita Saarainen & Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen.

- Kuopio University Press, Kuopion yliopisto, Kuopio 2003, 11–29.
- Saegert, Susan & Winkel, Gary H.: "Environmental Psychology". *Annual Review of Psychology* 41, 1990, 441–477.
- Salmi, Hannu: "Cultural History, the Possible, and the Principle of Plenitude". *History and Theory* 50, May 2011a, 171–187.
- Salmi, Hannu: "Kulttuurihistoria, mahdollinen ja runsauden periaate". *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heki Rantala & Sakari Ollitervo. k&h, Turku 2011b, 338–359, 395–396.
- Salomaa, Sirkka: *Ikäkausien vaihtelu: Tutkimus Helsingin Yliopistossa vv. 1828–1878 toimineiden opettajien elämänkuluista*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1945.
- Sarjala, Jukka: *Miten tutkia musiikin historiaa?* SKS, Helsinki 2002.
- Schachter, Daniel L.: *Muisti, aivot, mieli ja menneisyys*. [Searching for Memory: The Brain, the Mind, and the Past.] Suom. Tommi Ingalsuo ja Maarika Toivonen. Terra Cognita, Helsinki 2001 [1996].
- Schacter, Daniel L.: *Muistin seitsemän syntiä: Miten mieli unohtaa ja muistaa*. [The Seven Sins of Memory: How the Mind Forgets and Remembers.] Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, Helsinki 2002 [2001].
- Schroeder, Herbert W.: "Place experience, gestalt, and the human–nature relationship". *Journal of Environmental Psychology* 27, 2007, 293–309.
- Schwerhoff, Gerd: "Spaces, Places, and the Historians: A Comment from a German Perspective". *History and Theory* 52 (October 2013), 420–432.
- Schybergson, Per: "Tätort kring ett föredrag". *Historisk Tidskrift för Finland* 73, 1988, 1, 40–57.
- Schybergson, Per: *Työt ja päivät: Ablströmin historia 1851–1981*. A. Ahlström Osakeyhtiö, Helsinki 1992.
- Seamon, David: *A Geography of the Lifeworld: Movement, Rest and Encounter*. Croom Helm, London 1979.
- Seamon, David & Mugerauer, Robert (eds.): *Dwelling, place and environment: towards a phenomenology of person and world*. Columbia University Press, A Morningside Book, New York, Oxford 1989 [1985].
- Sharpless, Rebecca: "The History of Oral History". *Handbook of Oral History*. Eds. Thomas Charlton, Lois E. Myers and Rebecca Sharpless. Altamira Press, Lanham 2006, 19–42.
- Sherman Heyl, Barbara: "Ethnographic Interviewing". *Handbook of Ethnography*. Eds. Paul Atkinson & Amanda Coffey & Sara Delamont & John Lofland & Lyn Lofland. Sage, London 2001, 369–383.
- Snellman, Hanna: "Pieni ihminen ja kansatiede". *Historiallinen Aikakauskirja* 110, 2012, 4, 438–442.
- Siim, Pihla: "Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa". *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela. SKS, Helsinki 2006, 93–109.
- Sixsmith, Judith: "The meaning of home: an exploratory study of environmental experience". *Journal of Environmental Psychology* 6, 1986, 281–298.
- Soikkanen, Hannu: *Varkauden historia*. Varkauden kaupunki, Varkaus 1963.
- Stanley, Liz & Wise, Sue: "Breaking Out Again: Feminist Ontology and Epistemology". *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology*. Routledge, London 1990.

- Stenros, Anne: "Paikka ja identiteetti". *Ympäristö – taide – identiteetti*. Toim. Liisa Kuutti. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Espoo 1994, 30–44.
- Stokowski, Patricia A.: "Languages of place and discourses of power: Constructing new senses of place". *Journal of Leisure Research* 34, 2002, 4, 368–382.
- Sulkunen, Irma: *Liisa Eerikintytär ja burmosliikkeet 1700- ja 1800-luvulla*. Hanki ja jää/ Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Suojanen, Päivikki: *Saarna, saarnaaja, tilanne: Spontaanin saarnan tuottamisprosessi Länsi-Suomen ruokoilevaisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 343. SKS, Helsinki 1978.
- Suomenmaa VIII. Kuopion lääni. Maantieteellis-yhteiskunnallinen ja historiallinen tietokirja*. WSOY, Porvoo 1927.
- Suomenmaa 7. Maantieteellis-yhteiskunnallinen hakuteos. Ruotsinpyhtää Öja*. WSOY, Porvoo, Helsinki, 1978.
- Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.): *Eletty ja muistettu tila*. SKS, Helsinki 2002.
- Taira, Teemu: "Identiteettipolitiikan vaihtoehto? Paikantuminen ja henkilökohtaisuus sitoutumisena". *Tutkija kertojana: Tunteet, tutkimusprosessi ja kertominen*. Toim. Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004, 109–133.
- Talve, Ilmar: *Suomalainen kansankulttuuri: Historiallisia päälinjoja*. SKS, Helsinki 1979.
- Talve, Ilmar: *Finnish Folk Culture*. *Studia Fennica Ethnologica* 4. Finnish Literature Society, Helsinki 1997.
- Taylor, Alan John Percivale: "The historian as biographer". *Biographie und Geschichtswissenschaft. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit*. Band 6, München 1979, 254–261.
- Thompson, Paul: *The Voice of the Past: Oral History*. Third edition. Oxford University Press, Oxford 2000 [1978].
- Thor, Malin: "Tankar om källkritik och Oral History". *Oral History 1: Teoretiska perspektiv på individuella och kollektiva möten*. Red. Malin Thor & Lars Hansson. Rapporter från Växjö universitet, Humaniora Nr 14, Växjö 2003, 5–20.
- Thor, Malin & Hansson, Lars (red.), *Oral History 1: Teoretiska perspektiv på individuella och kollektiva möten*. Rapporter från Växjö universitet, Humaniora Nr 14, Växjö 2003.
- Thurén, Torsten: *Orientering i källkritik: Är det verkligen sant?* 2. uppl. Esselte studium, Stockholm 1992.
- Tikka, Marko: "Valhe, emävalhe, muistitieto, asiakirja? Historiantutkijan näkemys arkistoaineistojen, erityisesti muistitiedon käytön eettisistä ongelmista ja asiaan liittyviä kokemuksia". *Elore* 2/2002.
http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_02/tik202.hhtml. [Luettu 2.3.2003]
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja: "Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot". *Etnografia metodologina: Lähtökohdista koulutuksen tutkimus*. Toim. Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen. Vastapaino, Tampere 2007, 89–112.
- Tonkin, Elizabeth: *Narrating Our Pasts: The Social Construction of Oral History*. Cambridge University Press, Cambridge 1999 [1992].
- Tosh, John: *Historisk teori och metod*. Översättning av Gunnar Sandin, fackgranskning av Thomas Lindkvist. Studentlitteratur, Lund 1994.

- Tuan, Yi-Fu: "Space, Time, Place: Humanistic Frame". *Making Sense of Time*. Eds. Tommy Carlstein, Don Parkes & Nigel Thrift. Arnold, London 1978, 7–16.
- Tuan, Yi-Fu: "Rootedness versus sense of place". *Landscape* 24, 1980, 3–8.
- Tuan, Yi-Fu: *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Columbia University Press, New York 1990 [1974].
- Tuan, Yi-Fu: "Paikan taju: aika, paikka, minuus". *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. SKS, Helsinki 2006, 15–30.
- Tuan, Yi-Fu: *Space and Place: Perspectives and Experience*. Fifth printing. University of Minnesota Press, Minneapolis, London 2007 [1977].
- Tuomaala, Saara: *Työtätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. SKS, Helsinki 2004.
- Tuomi-Nikula, Outi & Granö, Päivi & Suominen, Jaakko: "'Oma koti kullaa kallis' – johdannoksi". *Koti – kaibo, paikka, muutos*. Toim. Outi Tuomi-Nikula & Jaakko Suominen & Päivi Granö. Turun yliopisto, Kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja IV, Pori, 2004, 7–12.
- Tuovinen, Pentti: *Ympäristökuva ja symboliikka: Ympäristökuvan ja siihen liittyvien merkitysten analysointimetodiikka*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus, Teknillinen korkeakoulu, Espoo 1992.
- Uino, Ari: "Biografisen tutkimuksen ääriä" *Historia nyt: Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. Toim. Pekka Ahtiainen & al. WSOY, Porvoo 1990, 304–315.
- Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuksesta tuottamisprosessissa*. SKS, Helsinki 2000.
- Ukkonen, Taina: "Mietteitä muistitietohistorian eettisistä ja lähdekriittisistä ongelmista". *Elore* 2/2002. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_02/ukk202.hhml. [Luettu 2.3.2003]
- Ukkonen, Taina: "Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa". *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. SKS, Helsinki 2006, 175–198.
- Uotinen, Johanna: "Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen". *Elore*, vol. 17– 1/2010, 86–95.
- Uusitalo, Taina: *Elämä työläisnaisten hyväksi: Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväenliikkeen sukupuolisidonnaisista käytännöistä*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2004.
- Vasenkari, Maria: "Några synpunkter på dialogisk antropologi". *Nord Nytt* 58, 1995, 47–51.
- Vasenkari, Maria: "Mitä se sanoo? Mitä se kertoo? Dialoginen näkökulma kenttätutkimusaineiston tuottamiseen". *Uskontotiede – folkloristiikka: Kirjoituksia opinnäytteistä*. Toim. Tuija Hovi & Lotte Tarkka. Etiäinen 3. Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Turku 1996, 84–109.
- Vasenkari, Maria: "A Dialogical Notion of Field Research". *Nordic Yearbook of Folklore* 55, 1999, 51–72.
- Vilkko, Anni: "Kodiksi kutsuttu paikka: Tapaanalyysi naisen ja miehen elämäkertoista". *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Toim. Peltonen, Matti & Peltonen Eeva & Vilkko, Anni. Vastapaino, Tampere 1998, 27–72.
- Vilkko, Anni: "Elämänkulku ja elämänkulkukerronta". *Suomalainen elämänkulku*. Toim. Eino Heikkinen ja Jouni Tuomi. Tammi, Helsinki 2000, 74–85.
- Vilkko, Anni: "Eletyn tilan kertominen". *Kotia paikantamassa*. Toim. Anni Vilkko & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi

- 2010a, 35–58.
- Vilkko, Anni: ”Kohteena koti”. *Kotia paikantamassa*. Toim. Anni Vilkko & Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2010b, 11–31.
- Villstrand, Nils Erik: ”Källkritik – en nyckel till det förflutna”. *Metodkompassen – kulturretarens metodbok*. Red. Lena Marander-Eklund & Ruth Illman & Blanka Henriksson. Åbo Akademi, Åbo 2004, 119–142.
- Virkkunen, Juha & Saiha, Markku: *Kalastaja ilman merta: Into Sahlbergin elämää ja kynän jälkeä*. WSOY, Helsinki 1986.
- Virrankoski, Pentti: *Haastattelumenetelmän käyttö historian tutkimuksessa*. 2. korj. p. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 30, Turku 1994.
- Virrankoski, Pentti: ”Muistitiedon käyttö arkielämän historian tutkimuksessa”. *Arki ja läheisyys. Juhlakirja Ulla Heinin täyttäessä 60 vuotta*. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku 2002, 277–292.
- Virtanen, Keijo: ”Kohti ympäristön kulttuurihistoriaa”. *Ympäristö ja aika: Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XX*, Jyväskylä 1991, 9–35.
- Virtanen, Keijo: ”Kulttuurihistoria tutkimuksen ja opetuksen haasteena”. *Keskusteluja professorin kanssa*. Toim. Totti Tuhkanen, Elisa Pispala, Keijo Virtanen. Historian laitoksen julkaisuja n:o 28. Historian laitos, Turku 1993, 33–45.
- Vorländer, Herwart: ”Mündliches Erfragen von Geschichte”. *Oral History: Mündlich erfragte Geschichte*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1990, 7–28.
- Vuori, Olli: *Kesäbuvilanomistus Suomessa: Kartoittava tutkimus kesäasutuksesta ja buvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä*. Turun yliopisto, Turku 1966.
- Vuori, Olli: *Ferienhausbesitz in Finnland*. Institute of Economics, University of Turku, Series B No. 1. 1967.
- Vuori, Olli: *Kesäbuvilanomistus Varsinais-Suomessa*. Turun yliopisto, Taloustieteen laitos, Turku 1968.
- Walter, Eugene Victor: *Placeways: a theory of the human environment*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC 1988.
- Wertsch, James V.: *Voices of Collective Remembering*. Cambridge University Press, Port Chester, NY 2002.
- Worster, Donald: *A River Running West: The Life of John Wesley Powell*. Oxford University Press, Oxford, New York 2001.
- Worster, Donald: *A Passion for Nature: The Life of John Muir*. Oxford University Press, New York 2008.
- Young, I. M.: *Intersecting Violence: Dilemma in Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton University Press, Princeton 1997.
- Åström, Anna-Maria: ”On Bourgeois Logic and the Consumer Society”. *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology* 37, 2010, 53–70.
- Österberg, Eva: ”Individen i historien: En (o)möjlighet mellan Sartre och Foucault”. *Det roliga börjar hela tiden: festskrift till Kjell Peterson*. Clio, Stockholm 1996, 321–333.

II ARTIKKELIEN TIIVISTELMÄT

1. "One Man's Thirteen Abodes". *Ethnologia Fennica, Finnish Studies in Ethnology* 39, 2012, 43–61.

Artikkelissani "One Man's Thirteen Abodes" (2012) tutkin Varkaudessa asuneen työläisen, sisustusmaalari Frans Lindin suhdetta kotiin, yhteen ihmisen pakollisista paikoista. Tutkimukseni valaisee siten kohteeni suhdetta rakennettuun kulttuuriympäristöön. Ympäristösuhteen kannalta koti on paikka, josta tuo suhde alkaa ja laajentuu vähitellen muuhun ympäristöön. Lähestyn julkaisussa kotia ja kodin käsitettä henkilöhistoriallisesta näkökulmasta Lindin lapsuudesta aina hänen viimeisiin elinvuosiinsa saakka. Tutkimus voidaan siis nähdä Lindin asumiselämäkertana tai kotihistoriana. Pyrin siinä vastaamaan näihin kysymyksiin: Miten monessa ja millaisessa paikassa Lind elämänsä aikana asui? Miten kauan hän asui kussakin kodissa? Miksi hän muutti ja miten hän hankki uuden asunnon? Kenen kanssa hän kussakin paikassa asui? Mitä hän teki kodeissaan? Mitä paikat merkitsivät hänelle, ja millaisia merkityksiä hän koteihinsa liitti?

Käytän artikkelissani tutkimuslähteinäni 21:ta muistitietohaastattelua ja neljää Lindin maalaamaan taulua. Koska osallistun artikkelillani paikasta ja kodista eri tutkimusaloilla käytävään keskusteluun, luon ensin laajahkon katsauksen kotia ja asuntoja koskevaan eri tieteenalojen tutkimukseen ja käsitteisiin. Näistä esimerkiksi paikkaikiintymys on olennainen myös Lindin suhteessa koteihinsa.

Esittelen Lindin elämänvaiheet niiltä osin kuin on mielekästä tutkimusongelman kannalta ja siirryn sitten tarkastelemaan aikajärjestyksessä Lindin koteja. Näitä oli kaikkiaan kolmetoista: 11 vakituista asuntoa ja kaksi kesämökkiä. Yhdeksän paikkaa oli työsuhdeasuntoja, yksi vuokra-asunto ja viimeinen oli oma talo. Myös kesämökit Lind omisti, mutta vain toisen mökin tontin. Havainnollistan tarkasteluani taulukolla, johon olen koonnut Lindin kaikki kodit, siis vakituiset ja tilapäiset asuinpaikat siinä järjestyksessä, missä hän niissä asui. Mainitsen taulukossa Lindin antamat paikkojen nimet, aineistosta päättelämäni asumisvuodet sekä asukkaat. Sijoitan vakituiset asunnot myös Varkauden kartalle, niin että veden läheisyys konkretisoituu. Vastatessani tutkimuskysymyksiin pyrin välittämään Lindin omia näkemyksiä eri kodeistaan.

Muiden työläisten tavoin Lind oli riippuvainen Varkauden elinkeinoelämää hallitsevan yhden työnantajan, Ahlström Osakeyhtiön, tarjoamista asunnoista ja asunnonjakokriteereistä ja joutui muuttamaan työnantajan määräysten mukaan siihen saakka, kunnes vuokrasi itse asunnon. Rakennutettuaan oman talon 32-vuotiaana, siis varsin nuorena, hän oli täysin riippumaton paikkakunnan asuntomarkkinoista. Lind ei asunut missään kodissaan yksin, vaan aina yhdessä muiden perheenjäsenten, vähintään äitinsä kanssa. Huolimatta siitä, kuka asunnon omisti, perheen miehet tekivät kulloisestakin paikasta kodin omilla toimillaan, esim. maalaamalla ja kunnostamalla sen. Naiset tekivät kotia omilla askareillaan: valmistamalla ruokaa, siivoamalla, pesemällä pyykkiä sekä hoitamalla lapsia, kotieläimiä, puutarhaa ja kasvimaata. Myös lapset osallistuivat naisten töiksi katsottuihin askareisiin tehden siten osaltaan kotia.

Mitä kauemmin Lind oli asunut tietyssä kodissa, sitä enemmän hän kertoi haastatteluissa tuosta paikasta ja sitä kiintyneempi kyseiseen paikkaan tulkitsen hänen olleen. Perhetapahtumiin liittyvät seikat, kuten avioliiton solmiminen ja esiköisen syntymä lisäsivät tietyn asunnon tärkeyttä. Myös kotitalon omistaminen näytti tuottavan tyydytystä ja olevan myös ylpeyden aihe Lindille. Kotiin kiintyminen ei välttämättä riippunut miellyttävistä asioista, vaan sitä saattoivat lisätä suorastaan järkyttävät tapahtumat, kuten valkoisten joukkojen hyökkäys Varkauteen ja veljen teloittaminen sisällissodassa. Vaikka Lind ei haastatteluissa maininnut selväsanaisesti tunteistaan kotejaan kohtaan, tulkitsen hänen ilmaisseen kiintymystään tiettyihin asuntoihin myös maalaamalla näistä kuvia. Lindin kaikkiin koteihin liittyi aina toiminnallisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia seikkoja.

2. ”Ordinary Man’s Everyday Places”. *Rocznik Antropologii Historii* 2012, II, 1(2), 251–275.

Toisessa artikkelissani, ”Ordinary Man’s Everyday Places” tarkastelen Frans Lindin paikkoja yleensä sekä luonnossa että kulttuuriympäristössä. Kirjoitus perustuu osittain esitelmääni ”An ordinary Finn’s everyday places and territory”, jonka olen pitänyt maaliskuussa 2008 Boisessa Idahossa, American Society for Environmental Historyn (ASEH) vuosikokouksessa ”Agents of Change: People, Climate and Changes through Time”.⁵⁴⁴

Tutkin artikkelissa Frans Lindin, 1900-luvulla eläneen työläisen suhdetta ympäristön tärkeisiin osiin eli paikkoihin hänen henkilöhistoriansa valossa. Tarkastelen hänen jokapäiväisiä paikkojaan ja näiden merkitystä sekä tapoja, joilla hän teki paikkojaan, ja kenen kanssa hän paikkojaan teki. Olen myös kiinnostunut siitä, miten hänen suhteensa eri paikkoihin muuttui hänen elämänsä aikana. Huomioin siis tutkimuksessani aikaulottuvuuden, joka on jätetty vähälle huomiolle eri aloilla tehdyssä paikkatutkimuksessa.

Esittelen aluksi lyhyesti tutkimuskohteeni, 1900-luvulla eläneen ”tavallisen ihmisen”, varkautealaisen työläisen, Frans Lindin, joka kuitenkin oli sikäli epätavallinen työläinen, että hän kuvasi ympäristöään kymmenissä maalauksissaan. Käytän näitä maisemia tutkimuslähteinäni kuten myös 12:ta vuosina 1985–1987 tekemistäni muistitietohaastatteluista. Lisäksi hyödynnän omia vuosien mittaan tekemiäni havaintoja. Etsin artikkelissani vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Millaisissa paikoissa Lind oleili tai vieraili elämänsä eri vaiheissa? Mitä hän teki noissa paikoissa, ja millaisia merkityksiä paikoilla oli? Miten ja kenen kanssa hän teki paikkojaan ja miten hän ne koki? Miten paikat muuttuivat todellisuudessa ja hänen mielessään? Otan tutkimuk-

544 Olen esittänyt näkemyksiäni myös esitelmässä ”Tavallisen ihmisen paikat ja alueet” touokuussa 2008 Turun yliopiston etnologian oppiaineen 50-vuotisjuhlaseminaarissa ”Etnologian näkymät ja asema 2000-luvulla”. Esitelmän pohjalta laatimani artikkeli on julkaistu teoksessa *Ethnology in the 21st Century* (Rossi 2010b).

sessani huomioon sekä luonnon että kulttuuriympäristön. Aineistoni perusteella rakennan Lindin arkisten paikkojen luokituksen. Lähtökohtani on, että paikka on aina fyysinen, mutta sillä on myös toiminnallinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja ajallinen ulottuvuus. Yksilö tekee siis paikkojaan erilaisissa toiminnoissa eri ihmisten kanssa eri elämänsä vaiheissa niissä puitteissa, jotka kunkin ajan kulttuuri asettaa.

Tarkastelen ensin paikan käsitteestä käytyä keskustelua ja niitä virikkeitä, joita olen saanut omaan paikkakäsitykseeni useilta tieteenaloilta, erityisesti ympäristöpsykologiasta ja maantieteestä. Ympäristö ei ole homogeeninen tila, vaan sen eräät kohdat saavat erityisen merkityksen ja arvon, jolloin noista sijainneista tulee yksilölle paikkoja. Ihmiset liittävät paikkoihinsa merkityksiä, jotka eivät ole kaikille samoja vaan aina subjektiivisia ja kokemuksellisia. Sitä paitsi ihmisen elinaikana paikat muuttuvat sekä aineellisesti että kokemuksellisesti, minkä seurauksena niiden merkityksetkin muuttuvat.

Esittelen paikkatarkastelussani paikkakiintymyksen ja paikan tajun käsitteitä sekä sitä, millaiseksi tutkijat ymmärtävät paikan tekemisen prosessin. Eri aisteilla ja liikkumisella on tässä tärkeä osa. Eräät tutkijat ovat jopa määritelleet paikan alati muuttuvaksi prosessiksi. Itse ymmärrän, että paikan on säilyttävä ainakin jossain määrin vakaana, jotta se voidaan kokea samaksi paikaksi. Yksilön ympäristön merkityksellisinä osina paikat ovat yksilön ympäristö-suhteen olennainen osa. Teesini on, ettei tunnettujen ja huomattavien henkilöiden paikkojen tutkiminen riitä, vaan on tutkittava myös tavallisten ihmisten jokapäiväisiä paikkoja, jotta voidaan ymmärtää ihmisen ympäristösuhdetta ja paikkojen luonnetta syvällisesti.

Tutkimuksessani osoitan yhden ihmisen paikkakokemusten moninaisuuden, johon kuuluu sekä luonnon että kulttuuriympäristön osia ja joiden tekemisessä ovat yksilön lisäksi osallisia myös hänelle läheiset ihmiset, joskus myös jopa poliittiset tapahtumat. Ryhmittelen Lindin paikat useisiin kategorioihin. Paikat ovat koettuja, muistettuja ja kerrottuja. Osa niistä on pakollisia kuten koti, koulu ja työpaikka tai vapaaehtoisia kuten voimistelu- ja urheiluseura tai näyttämötoiminta, saaret ja järvi. Ne ovat pitkäaikaisia, lyhytaikaisia tai ainutkertaisia; ne voivat olla myös nykyisiä tai menneitä, aktiivisia tai passiivisia, olemassaolevia tai menetettyjä sekä erikokoisia. Sama paikka voi kuulua useisiin kategorioihin. Tiettyjen kohteiden, esim. rakennusten ja luonnonmaisemien kuvaaminen maalauksissa on ollut tärkeää Lindille hänen tehdessään paikkojaan. Lindin paikkojen luokitus tarjoaa lähtökohdan kenen tahansa paikkakokemusten ja -suhteen tutkimiselle.

3. "One Man's Waters: A Finn's Lifelong Relationship with Water and Waterways". *Ethnologia Fennica*, Finnish Studies in Ethnology 34, 2007, 36–53.

Myös kolmas artikkelini "One Man's Waters: A Finn's Lifelong Relationship with Water and Waterways" perustuu konferenssisitelmään. Esitelmöin samalla otsikolla

kesäkuussa 2007 Tampereella International Water History Associationin (IWHA) viidennessä konferenssissa, *Pasts and Futures of Water*. Artikkelini ilmestyi saman vuoden lopulla *Ethnologia Fennica*n teemanumerossa ”Culture, Locality and Identity”. Tutkin artikkelissani tavalliseksi suomalaiseksi nimittämäni varkautelaisen työläisen, Frans Lindin, suhdetta veteen ja vesistöihin eri vuodenaikoina ja hänen elämänsä eri vaiheissa. Vesi ja vesistöt olivat jatkuvasti läsnä hänen elämässään, ja siksi ne olivat hänen ympäristösuhteensa kannalta keskeisiä.

Lind on sikäli kiintoisa tutkimuskohde, että hänen elämänsä eräässä Järvi-Suomen teollisuuskeskuksessa edustaa lukuisille muille työläisille ominaista elämäntapaa, joka vallitsi vielä 1950- ja 1960-luvullakin. Toisaalta hän eroaa useimmista muista työläisistä siinä, että hän harrasti taulujen maalaamista. Ymmärtääkseni Lindin vesisuhdetta etsin vastauksia näihin kysymyksiin: Mistä ja miten hän hankki puhdasta vettä? Miten hän sitä käytti? Miten hän hävitti jätevedet? Miten hän käytti vesistöjä? Mikä oli maalausten osuus hänen vesisuhteessaan? Millaisia merkityksiä vedellä ja vesistöillä oli hänen elämässään?

Tutkimuslähteenäni käytän 22:ta Lindin maalausta 1920-luvulta 1970-luvulle. Noissa naturalistisiksi tai primitivistisiksi luonnehdittavissa kuvissa vettä on puros- sa, virrassa, lammessa, järvessä ja akvaariossa. Käytän myös muistitietohaastatteluja, joista 25 tein Lindin ja kolme muiden henkilöiden kanssa. Hyödynnän tulkinnoissani myös hänen vesisuhteestaan tekemiäni havaintoja. Koska kasvoini itse samassa yhteisössä ja kulttuurissa, tarkastelen omaa kulttuuriani sisäpuolisena, mutta tutkijana olen ulkopuolinen. Lähestymistapani Lindin vesisuhteeseen on biografinen. Sitä voitaisiin kuvata myös arjen historiaksi tai systemaattiseksi mikrohistoriaksi, koska kohdistan huomioni arkielämään yhden ihmisen kautta pyrkien sijoittamaan hänen elämänsä sosiaaliseen, kulttuuriseen, paikalliseen ja ajalliseen yhteyteensä. Artikkelini tuo ihmisen vesisuhteen tutkimukseen tavallisen ihmisen yksilönä, joka on jäänyt jokseenkin huomiotta. En pyri luomaan universaalia tutkimusmallia, vaan osoitan, millainen vesisuhde oli mahdollinen yhdelle järviolueella 1900-luvulla eläneelle suomalaiselle.

Taustoitin tutkimustani kuvaamalla ensin Lindin elinoloja niiltä osin, kuin katson niillä olevan merkitystä hänen vesisuhteensa kannalta. Etenen tarkastelussani esittämieni tutkimuskysymysten mukaan. Aloitan puhtaan veden hankkimisesta ja käytöstä; vettä saatiin kaivoista ja järvestä sekä sateena pilvistä. Vettä käytettiin kotitaloudessa ruoanvalmistuksessa, siivouksessa, pyykinpesussa sekä henkilökohtaisessa hygieniassa. Vettä tarvittiin myös kotieläimille ja puutarhakasveille. Sitä voitiin käyttää jopa parannustarkoituksessa.

Kirjoitan myös vesien saastumisesta. Kaivojen että järviseden saastuminen muodostui ongelmaksi yhdyskunnassa, jonka asukkailla oli vuosikymmenien ajan ulkokäymälät ja jätetunkiot mutta ei viemäreitä ja jossa suuret puunjalostustehtaat laskivat jätevetensä pitkään puhdistamattomana vesistöön. Lind kiinnitti huomiota teollisten päästöjen aiheuttamiin kalakuolemiin ja paheksui yksityishenkilöiden tapaa hävittää käymäläjätteensä viemällä ne kevättälvellä jäälle, jotta virta veisi ne jään sula-

essa. Muutamat asukkaat harrastivat tuota tapaa vielä 1980-luvullakin.

Lindille kuten muillekin Varkauden asukkaille vesistöt olivat tärkeitä työmatkoilla aina 1950–60-luvulle saakka sekä vapaa-ajalla senkin jälkeen. Sulan veden aikaan ihmiset liikkuivat soutaen ja moottoriveneellä, talvisin kävellen, hiihtäen tai kelkkaillen jäitse. Vesistöt tarjosivat myös monia virkistysmahdollisuuksia eri-ikäisille asukkaille. Kesäisin uitiin ja kalastettiin, talvisin luisteltiin, kelkkailtiin ja hiihdettiin. Kalastuksella oli myös taloudellista merkitystä työläisperheille. Myönteisten asioiden lisäksi vesistöt, erityisesti virrat ja kosket sekä alku- ja lopputalven heikot jäät merkitsivät jatkuvaa vaaraa.

Artikkelini lopussa tarkastelen taulujen maalaamista osana Lindin vesisuhdetta sekä veden ja vesistöjen merkitystä hänelle. Kaiken kaikkiaan Lindin vesisuhde oli paljolti yhteinen muiden perheenjäsenten sekä ikä- ja työtovereidensa kanssa, mutta siinä oli myös ainutlaatuinen piirre: vettä ja vesistöjä kuvaavien taulujen maalaaminen. Nämä ympäristökuvat osoittavat, mitä kohteita Lind halusi kuvata tai mitkä kohteet olivat hänelle tärkeitä. Vesien merkitys Lindille oli lähinnä hyvin arkinen. Hän hankki ja käytti vettä kuten muutkin työläiset, eivätkä nuo käyttötavat muuttuneet olennaisesti, sillä hänellä ei omassakaan talossaan ollut vesijohtoa eikä viemäriä. Hänen vesisuhteensa oli yhteisöllinen, perinteinen, taloudellinen, liikunnallinen, urheilullinen, virkistysellinen ja esteettinen, eikä siinä tapahtunut suuria muutoksia, vaikkakin eri ulottuvuudet painottuivat hänen elämänsä eri vaiheissa. Hän kuitenkin huomasi vesien saastumisen ja harmitteli sitä. Ehkä suurimman muutoksen hänen vesisuhteeseensa aiheutti puolison kuolema, jonka jälkeen hän ei enää halunnut lähteä kesämökkisaareensa.

4. ”Sunnuntaimaalarin maisemat – Kulttuurihistorioitsija tavallisen ihmisen ympäristökokemusten jäljillä”. Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa. Toim. Riitta Laitinen. k&h, Turku 2004, 231–277.

Neljännessä, varsin laajassa artikkelissani ”Sunnuntaimaalarin maisemat” lähestyn tutkimuskohteeni, varkautelaisen työläisen ja harrastajamaalarin, Frans Lindin, ympäristösuhdetta ensi sijassa hänen visuaalisten kokemustensa ja näiden representaatioiden, maisemataulujen, kautta. Tutkimuskysymykseni ovat: Mitä kohteita hän kuvasi ja miksi? Mihin hän ympäristökuvillaan pyrki? Missä, milloin ja miten hän maalasi? Arvostettinko harrastusta ja sen tuloksia? Mikä merkitys harrastuksella oli Lindille itselleen ja hänen läheisilleen? Muuttuivatko hänen maisemansa ja hänen ympäristökokemuksensa ajan ja iän myötä?

Päälähteinäni käytän noin kolmeakymmentä Lindin maisemaa. Näiden lisäksi hyödynnän 33:a vuosina 1985–2004 tekemääni muistitietohaastattelua, joista 19 olen tuottanut Lindin kanssa sekä 14 hänen sukulaistensa, naapuriansa ja tuttaviansa kanssa. Haastattelujen ja havaintojeni lisäksi hyödynnän laatimaani taulukortistoa, johon olen koonnut tietoja kunkin taulun aiheesta, koosta, maalaus pohjasta, kehyk-

sistä, tekoajasta ja omistajista.

Tutkimuskäsitteisiini – ympäristö, maisema, paikka, ympäristösuhte ja -kokemus – liittyy myös miljööön kokemisen tapa, jossa erotan osallisen (asujan, sisäpuolisen) ja sivullisen (tilapäisen kävijän, ulkopuolisen) tavan. Nämä eivät ole täysin vastakkaisia, sillä sisäpuolinenkin, kuten taiteilija, voi tietoisesti tarkastella tuttua ympäristöä kuin vieraan silmin.

Ympäristöhistorian tutkimuksen pohjalta totean, että ympäristövaikuttajien suhdetta luontoon on tutkittu jonkin verran, mutta ”tavallisen ihmisen” ympäristösuhte on sivuutettu lähes tyystin. Toistan aikaisemman ajatukseni, että myös tavallisen ihmisen elinikäistä ympäristösuhdetta olisi tutkittava ja että kulttuurihistoria tarjoaa tähän mahdollisuuksia.

Vastaan tutkimuskysymyksiini alaluvuissa, jotka koskevat Lindin elämänvaiheita ja maalausharrastusta oppipojasta eläkeläiseksi, kuvauskohteita ja kuvaamattomia kohteita, dokumentoivaa maalaustapaa sekä taiteilijuutta, harrastuksen merkitystä ja arvostusta. Lopuksi hahmottelen ympäristökokemuksen ulottuvuuksia taulujen taustalla.

Lindin kuvauskohteita olivat ”mökkit” eli omat ja naapurien kodit, Varkauden julkiset rakennukset ja kaupunkimaisemat sekä luonnonmaisemat, jotka liittyivät hänen jokapäiväiseen elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa ja jotka ikään kuin tarjoutuivat hänelle, olivat helposti hänen kuvattavissaan. Mökkikuvat muodostivat noin kolmasosan Lindin töistä, luonnonmaisemat toisen kolmanneksen sekä julkiset rakennukset ja kaupunkinäköymät yhden kolmanneksen. Lind ei ikuistanut monia sivullisen mielestä kiintoisia kohteita, kuten Ämmäkoskea, Taipaleen kanavaa, korkeita tehtaanpiippuja eikä Alvar Aallon suunnittelemaa sahaa. Ne eivät osuneet hänen tavallisten työmatkojensa varrelle tai hän ei olisi voinut kuvata niitä sivullisten häiritsemättä. Se, että hän sai hahmotella aiheensa rauhassa, näytti olevan hänelle tärkeämpi kuin itse kuvauskohde.

Maalausharrastuksen taustalla oli tietenkin tietoisuus länsimaisen kulttuurin tavasta tehdä tauluja ja ripustaa niitä kodin seinille, vaikkakaan työläiskodeissa tämä ei vielä 1900-luvun alkupuolella ollut tapana. Myös arvostettujen taiteilijoiden työt lienevät Lindiä innoittaneet. Harrastukseen vaikutti varmasti lapsuudesta asti koettu kuvallinen ilmaisutarve sekä veljen esimerkki ja kannustus työläisten keskuudessa harvinaisen harrastuksen pariin.

Dokumentoivista, todenmukaisuuteen pyrkivistä, jopa naivistisista maalauksista päätellen Lind pyrki kuvaamaan hänelle tuttua kulttuuri- ja luonnonympäristöä sellaisena kuin hän sen havaitsi. Hän halusi myös säilyttää muiston vanhoista, purkuuhan alaisista työläisten mökeistä, joita kuvatessaan hän tuli ikuistaneeksi myös julkisia rakennuksia. Työläisten asumusten kuvaaminen osoitti mielestäni voimakasta samaistumista työväenluokkaan.

Lind teki kuvia kotinsa seinien koristukseksi ja antoi maalauksia lahjaksi naapureille ja tuttaville. Julkisuutta hän ei niille halunnut. Taulujen saajat lienevät arvostaneet saamiaan lahjoja myös maalauksina. Varkauden kaupunki osoitti arvostustaan

kutsumalla hänen töitään juhlanäyttelyynsä vuonna 1979. Harrastus tarjosi Lindille mahdollisuuden omaan rauhaan vetäytymiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun, joka kertoi myös hänen ympäristösuhteestaan.

Kaikki maisemansa Lind luonnosteli ja osin maalasikin luonnossa, mutta viimeisteli ne kotonaan milloin kamarissa, ullakolla, liiterissä tai saunan eteisessä, silloin kun aikaa muilta kotitöiltä liikenä. Vakavaa suhtautumista harrastuksiin osoitti mielestäni se, että hän hankki erityisen kirkasvaloisin piirustuslampun ja pitkän valkoisen maalarintakin.

Vuosien kuluessa Lindin ympäristökuvien aihevalikoima muuttui vähän, mutta naapureiden rakennukset näyttävät jääneen syrjään, kun vuoden 1957 jälkeen oman kesämökin kuvien ja sen läheisten luonnonmaisemien osuus kasvoi. Lind toivoi voitavansa maalata tauluja entistä enemmän jäätyään eläkkeelle vuonna 1968, mutta näön heikkeneminen tyrehdytti maalaamisen 1970-luvulla kokonaan.

Artikkelini lopuksi tiivistän Lindin ympäristökokemusten ulottuvuudet kymmeneen kategoriaan. Pelkät maalaukset, joista välittyy miltei staattisen idyllin vaikutelma, eivät siihen riitä, vaan siihen tarvitaan myös haastattelutietoja. Nimeän kategoriat näin: sensuaalisuus (aistien ulottuvuus), esteettisyys (kauneuden kokemisen u.), emotionaalisuus (tunteiden u.), nostalgisuus (säilyttämisen u.), progressiivisuus (edistyksen u.), sosiaalisuus (yhteisöllisyyden u.), informatiivisuus (tiedon u.), ekonomisuus (hyödyntämisen u.), possessiivisuus (omistamisen u.) ja spatiaalisuus (liikkumisen u.). Nämä ulottuvuudet eivät sulje toisiaan pois, vaan kietoutuvat toisiinsa. Lindin tutkimuksen pohjalta luotuja kategorioita voidaan soveltaa kenen tahansa ympäristökokemusten ja -suhteen tarkasteluun.

5. "Oral History and Individual Environmental Experiences". *Thinking through the Environment: Green Approaches to Global History*. Ed. Timo Myllyntaus. The White Horse Press, Cambridge 2011, 135–155.

Artikkelini "Oral History and Individual Environmental Experiences" lähtökohtana on esitelmä, jonka pidin syyskuussa 2005 Turussa järjestetyssä kuudennessa pohjoismaisessa ympäristöhistorian konferenssissa "Thinking through the Environment". Artikkelini valmistui saman tien, mutta ilmestyi vasta vuonna 2011 Timo Myllyntauksen toimittamassa teoksessa *Thinking through the Environment: Green Approaches to Global History*.

Aloitan metodologisen artikkelini kahdella ehdotuksella, joiden mukaisesti olen toiminut tutkimuksessani: ensiksi suosittelen ympäristöhistorioitsijoille, että he käyttäisivät haastattelemalla tuotettua muistitietoa tavanomaisten kirjallisten lähteiden lisäksi; toiseksi kehotan tutkijoita kiinnittämään huomiota myös harrastajataiteeseen tutkiessaan luovien yksilöiden ympäristösuhdetta. Harrastelijoiden teoksia ei näet ole käytetty ympäristöhistoriassa.

Käsittelen artikkelissani varkautelaista harrastajamaalaria, Frans Lindiä, joka on kuvannut kulttuuri- ja luonnonympäristöään. Tarkasteluuni olen valinnut kolme taulua, jotka kuvaavat rakennettua kulttuurimiljöötä ja minulle tuttuja näkymiä yhteisestä kotikaupungistamme. Paneudun kuvien ja haastattelujen avulla Lindin ympäristökokemuksiin osoittaen muistitiedon tärkeyden ja liitän hänen ympäristösuhteensa eräisiin ympäristökeskustelun käsitteisiin.

Kerrottuani taustatietoja taiteilijasta, hänen harrastuksestaan ja maisemistaan esittelen lähteinä käyttämäni muistitietohaastattelut, joista kuusi olen tehnyt Lindin ja kolme muiden henkilöiden kanssa. Analysoin kolmea taulua, joista kaksi esittää katonäkymiä ja yksi korkeaa monikerroksista rakennusta. Kaikissa kuvissa on myös luonnonelementtejä. Ensimmäinen kuva on ”Arpinmäki” eli ”Karttusen kirjakauppa”, jonka Lind maalasi 1940-luvun lopulla. Toinen on ”Reikkalaiskatolinen kirkko” 1950-luvun lopulta. Kolmas ”Vesitorni”, jonka Lind maalasi pian rakennuksen valmistuttua vuonna 1954. Kaikissa maalauksissa on rakennusten lisäksi myös luonnonelementtejä sekä jokin Lindin lapsuuteen tai nuoruuteen liittyvä seikka.

Tarkastelen kuvia yksi kerrallaan nimenomaan ympäristökuvina niiden sisälön perusteella enkä arvioi niiden taiteellisia ja esteettisiä ominaisuuksia. Ensin tulkitsen kutakin kuvaa niiden yleistietojen perusteella, joita minulla on 1900-luvun suomalaisesta kulttuurista, luonnosta ja ilmastosta. Toiseksi liitän analyysiini omat tietoni Lindistä, hänen maalauksistaan ja Varkaudesta. Kolmanneksi lisään tulkintaan Lindin omat näkemykset, jotka hän esitti kuvista ja niiden tekemisestä muistitietohaastatteluissa.

Suomalaisen kulttuurin yleinen tuntemus antaa melko paljon tietoa kaikista kolmesta kuvasta, mutta se ei riitä antamaan niistä yksityiskohtaisia tietoja. Varsinkaan tekijän motiivit ja suhde kuvattuihin ympäristökohteisiin ei sen avulla selviä, vaan jää arvausten varaan. Vaikka itse pystyn antamaan lisää yksityiskohtaista tietoa näkymistä, en kuitenkaan voi kuin arvailla tekijän valintojen taustaa. Nämä selviävät vasta, kun Lindin haastatteluissa antamat tiedot lisätään tulkintaan. Ne valaisevat kuvien sommittelua ja nimenomaan tekijän suhdetta kuvattuihin rakennuksiin ja niiden asukkaisiin sekä yleensä rakennettuun ympäristöön.

Haastattelut osoittavat erityisesti ympäristösuhteen voimakkaan sosiaalisen ulottuvuuden merkityksen taiteellisessakin ilmaisussa. Kuvissa voidaan nähdä nostalgiaa tekijän lapsuuteen ja nuoruuteen sekä oman sosiaaliluokan ja identiteetin arvostusta. Ilman haastattelujen antamaa informaatiota kuvien tulkinta jää varsin vajaaksi, joten muistitiedon anti on korvaamaton Lindin ympäristökuvien ja -kokemusten merkitysten tulkinnassa.

Lopuksi liitän Lindin ympäristökokemukset, joita hän ilmaisi tauluissaan ja haastatteluissa, mm. Rydenin, Tuanin, Lippardin sekä Dearin ja Wolfin ajatuksiin. Lindin ympäristösuhde ja kiintymys tiettyihin paikkoihin syntyi yksinkertaisesti elämällä, ja varhaiset sosiaaliset suhteet vaikuttivat siihen olennaisesti. Ympäristö muovasi hänen sosiaalista elämäänsä, mutta yhteisö muovasi myös hänen ympäristöään ja suhdettaan siihen.